

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

Коваленко Валентина Володимирівна

УДК 373.004.5678.9908

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИКОРИСТАННЯ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті

01 «Освіта / Педагогіка»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Коваленко

Науковий керівник: Лещенко Марія Петрівна

доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Коваленко В.В. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» (01 «Освіта / Педагогіка»). – Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ, 2018.

Зміст анотації. У дисертації досліджено проблему формування соціальної компетентності молодших школярів в педагогічній теорії та практиці. Здійснено аналіз основних понять дослідження, уточнено поняття «соціальна компетентність молодших школярів». Визначено особливості формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному просторі, розглянуто соціальну компетентність як одну з ключових компетентностей молодших школярів. Досліджено проблему підготовки педагогічних працівників (закордонний і вітчизняний досвід) до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у початковій школі, розглянуто дисертаційні дослідження у цьому напрямі.

Описано загальну методику дослідження проблеми. Досліджено сучасний стан застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Визначено web-орієнтовані і мультимедійні технології, що доцільно застосовувати для формування соціальної компетентності молодших школярів. Проаналізовано та уточнено складники та рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Обґрунтовано та розроблено модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів та модель розвитку компетентності педагогічних працівників з окресленого питання.

Охарактеризовано основні компоненти методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Описано авторський електронний освітній

ресурс, що створено для допомоги педагогічним працівникам і батькам у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Розроблено рекомендації для педагогічних працівників і батьків щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Описано загальну схему експериментальної роботи її організацію і перебіг, наведено отримані результати, здійснено їх узагальнення та інтерпретацію. Для підтвердження достовірності результатів експериментальних досліджень було застосовано методи математичної статистики, зокрема, критерій Фішера.

Вперше: теоретично обґрунтовано та розроблено модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів; модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; критерії (ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оціночно-рефлексивний), показники та рівні розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; уточнено: поняття «соціальна компетентність молодших школярів» як підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, у дотриманні навичок соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) у відповідності до соціальних норм і суспільних цінностей, в частині, що стосується використання ІКТ молодшими школярами; дістали подальший розвиток теорія та практика розроблення і використання інформаційно-комунікаційних технологій у відкритій освіті: мультимедійні технології, ресурси глобальних інформаційних мереж; методика використання інформаційних і комунікаційних засобів у позаурочній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; розроблено та здійснено наповнення web-сайту (<http://www.teach-help.com.ua>) для педагогічних працівників і батьків як засобу формування соціальної компетентності молодших школярів; розроблено навчально-методичні матеріали (комплекс тренінгових занять «Весела подорож») для формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій; розроблено навчально-методичні матеріали (тренінгові заняття, майстер-класи) для педагогічних працівників щодо особливостей використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; укладено посібник для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані: для підготовки та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників (вчителів початкових класів, соціальних педагогів, практичних психологів), для розроблення інформаційно-методичного забезпечення соціально-педагогічної та виховної роботи в умовах початкової школи, у створенні власних web-сайтів навчально-виховного призначення.

Ключові слова: соціальна компетентність, молодші школярі, ІКТ, web-орієнтовані технології, мультимедійні технології, педагогічні працівники, формування соціальної компетентності.

SUMMARY

Kovalenko V.V. The use of web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence. – Qualifying scientific paper of manuscript copyright. The thesis for a Candidate Degree in pedagogical sciences (Philosophy Doctor) on speciality 13.00.10 «Information and Communication

Technologies in Education» (011 – Educational, Pedagogical Sciences) – Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine, Kyiv, 2018.

Summary content. The thesis is devoted to the problem of development of social competence of primary school children's social competence in pedagogical theory and practice. The analysis of the basic research concepts is done, the concept «primary school children's social competence» is specified. The peculiarities of developing primary school children's social competence in the modern information space are determined, social competence as one of the key competences of primary school children is considered. The issue of pedagogical workers training (both foreign and national experience) for using information and communication technologies (ICT) in primary school as well as PhD and doctoral researches in this direction were investigated.

The general methodology for research conducted is described. The present state of application of web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence is researched. Web-oriented and multimedia technologies that it is expedient to be used in developing primary school children's social competence are defined. The components and levels of primary school children's social competence development are analyzed and specified. The model of using web-oriented and multimedia technologies in the process of developing primary school children's social competence as well as model of pedagogical workers appropriate competence development is substantiated.

The main components of a technique for using web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence are characterized. Electronic learning resource created for pedagogical workers and parents as a tool of developing primary school children's social competence is described. Guidelines for pedagogical workers and parents on the use of web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence are developed.

The general scheme of experimental work, its organization and course are described, the results are presented, and their generalization and interpretation are

carried out. To confirm the reliability of the results of experimental work, methods of mathematical statistics were used, in particular Fisher's criterion.

For the first time it is theoretically grounded and developed: the model of using web-oriented and multimedia technologies in the process of developing primary school children's social competence; a model for the development of pedagogical workers competence regarding using web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence; criteria (value-motivational, organizational-activity, evaluative-reflexive), indicators and levels of pedagogical workers competence development regarding using web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence; it is clarified: concept «primary school children's social competence» as confirmed personality ability, manifested in openness to society, social behavior skills, readiness for the perception of socially oriented information messages, responsibility to others for his/her own actions and the ability to build one's own behavior in the combined reality environment (real and virtual) in accordance with social norms and public values, in aspect concerning primary school children's ICT usage. The theory and practice of the development and using ICT in open education: multimedia technologies, resources of global information networks; technique of using ICT tools in extracurricular activities have got further development.

The practical value of the results obtained: a technique for using web-oriented and multimedia technologies in developing primary school children's social competence was created; the web-site (<http://www.teach-help.com.ua>) for pedagogical workers and parents as a tool of developing primary school children's social competence was developed and implemented; didactical materials (a complex of training sessions «Merry Trip») were created for developing primary school children's social competence via web-oriented and multimedia technologies; didactical materials (training sessions, master classes) for pedagogical workers regarding the features of using web-based and multimedia technologies in developing primary school children's social competence were created; a manual for pedagogical workers of secondary education institutions concerning using web-based and multimedia technologies in developing primary school children's social competence has been concluded.

The theoretical and practical results of the research can be used: in training and skills improvement of pedagogical workers (primary school teachers, social pedagogues, practical psychologists), in the development of information and methodological support for social-pedagogical and educational work in primary school, in the creation of web-sites of educational supplies.

Key words: social competence, primary school children, ICT, web-oriented technologies, multimedia technologies, pedagogical workers, social competence development.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати

Посібник

1. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за ред. проф. М. П. Лещенко. Київ, 2017. 192 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Коваленко В. В. Мультиплікаційна продукція як засіб формування соціальної компетентності учнів молодших класів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 8 (51). Київ, 2016. С. 16-18.

3. Коваленко В. В. Проблема розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у педагогічній теорії і практиці. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 1 (57). Київ, 2017. С. 189-206. Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

4. Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих засобів у тренінгових заняттях для формування соціальної компетентності молодших школярів. *Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї»*. Київ, 2015. № 5 (125). С. 40-44 (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

5. Коваленко В. В. Особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. Київ, 2015. № 4-5 (57). С. 16-20.

6. Коваленко В. В. Проблеми підготовки вчителя і соціального педагога до застосування мультимедійних засобів для формування основ здоров'я молодших школярів : [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2013. №6 (32). Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

7. Коваленко В. В. Психолого-педагогічні вимоги до використання мультимедійних презентацій у роботі з молодшими школярами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 7 (38). С. 22-26.

8. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37-40.

9. Коваленко В. В., Коваленко О.М. Актуальність застосування електронних соціальних мереж у роботі зі школярами, які мають функціональні обмеження. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 6 (50). Київ, 2015. С. 34-49. Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

10. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Використання електронних соціальних мереж для роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2015. № 8 (39). С. 22-26.

11. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Роль електронних соціальних мереж у розвитку соціальної компетентності обдарованих учнів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 9 (52). Київ, 2016. С. 33-37.

Статті в інших наукових виданнях України

12. Лещенко М. П., Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів : результати дослідження : [Електронний ресурс] зб. матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2017» ; заг ред. проф. Спіріна О. М. та Яцишин А.В. Київ, 2017. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Статті апробаційного характеру у закордонних наукових виданнях

13. Коваленко В. В. Использование учителями мультипликационной продукции для формирования социальной компетентности младших школьников : [Электронный ресурс] / сб. статей II Междунар. заочной науч.-метод. конф. «Медиафера и медиаобразование : специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве». Могилев, 2015. С. 185-191. Режим доступа :

http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20160415104746_Kovalenko.pdf.

14. Коваленко В. В. Актуальность использования web-ориентированных и мультимедийных технологий для формирования социальной компетентности младших школьников : Материалы XI Междунар. конференции «Стратегия качества в промышленности и образовании» Технический университет-Варна Болгария. 2015. II том. С. 418-423.

Тези доповідей у наукових виданнях України

15. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2012. Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/839/1/tezy_2012.pdf.

16. Коваленко В. В. Соціально-профілактична робота зі школярами з використанням мультимедійних засобів : [Електронний ресурс] XI Міжнародна наукова Інтернет-конференція «Сучасна наука XXI століття». 2012. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kovalenko-v-v-cotsialno-profilaktichna-robota-zi-shkolyarami-zvikoristannyam-multimediynih-zasobiv/>.

17. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції ІТЗН НАПН України. Київ, 2013. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/872/1/tezy_2013.pdf.

18. Коваленко В. В. Актуальність використання мультимедійних засобів у навчанні учнів початкової школи основам здоров'я : [Електронний ресурс] зб. мат. I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2013» ; заг. ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2014. С. 26-27. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/5021>.

19. Коваленко В. В. Роль мультимедійних технологій в роботі вчителя початкових класів : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ, 2014. С. 35.

20. Коваленко В. В. Використання мультимедійних технологій під час проведення профілактичної роботи з молодшими школярами. Науково-практична Інтернет-конференція «Інформаційні технології в навчальному процесі 2014» – Режим доступу : http://ikt-cn.org/images/-kovalenko_2014.pdf.

21. Коваленко В. В. Про використання мультиплікаційних фільмів у роботі з молодшими школярами : зб. мат. II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2014» ; заг. ред. проф. Бикова В. Ю. та Спіріна О. М. Київ, 2014. С. 104. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/9155>.

22. Коваленко В. В. Сучасна мультиплікаційна продукція, як засіб формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку : матеріали Всеук. наук.-практ. Інтернет-конференції «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті : стан, досягнення, перспективи розвитку». Черкаси, 2015. С. 223-224. Режим доступу : <https://conference.ikto.net/public/archive/2015.html>.

23. Коваленко В. В. Використання веб-орієнтованих технологій у роботі з молодшими школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції ІТЗН НАПН України. Київ, 2015. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/165919/>.

24. Коваленко В. В. Про використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярами. II Українська конференція молодих науковців «Інформаційні технології – 2015». Київ, 2015. С. 35-37.

25. Коваленко В. В. Про критерії оцінювання компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих технологій у початковій школі : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ, 2016. С. 36.

26. Коваленко В. В. (Светлорусова В.В.) Роль соціальних мереж у формуванні комунікативних здібностей дітей з функціональними обмеженнями : зб. тез XIII Міжнар. наук. конф. молодих науковців «Проблеми особистості в

сучасній науці : результати та перспективи досліджень» (13-15 квітня 2011 р.). Київ, 2011. С. 98.

27. Коваленко В. В. Щодо використання електронних соціальних мереж у навчально-виховній роботі зі школярами які мають функціональні обмеження : зб. мат. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2016» ; за заг. ред. проф. Спіріна О.М. Київ, 2016. С. 66-67. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/707095/>.

28. Коваленко В. В. Основні напрями використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів початкової школи : зб. матеріалів I Всеукр. Інтернет-конф. «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (19 травня 2017 р.). Київ, 2017. С. 33-37.

29. Коваленко В. В. Напрями застосування електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі з учнями з функціональними обмеженнями : зб. тез доповідей наук.-практ. конф. «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ, 2014. С. 40.

30. Коваленко В. В. Застосування електронних соціальних мереж для підтримки освіти дітей з функціональними обмеженнями : матеріали науково-практичної Інтернет-конференції «Інформаційні технології в освітньому процесі 2017» / упоряд. Д. А. Покришень та ін. Чернігів, 2017. С. 94-96. Режим доступу : <https://kafedraikt.blogspot.com/p/2016.html>.

31. Овчарук О. В., Коваленко В. В. Формування та оцінювання ІК-компетентності у шкільній практиці України та зарубіжжя : зб. мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2015» (10 груд. 2015 р., м. Київ) ; за заг. ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2016. С. 44-47. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/704728/>.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ПОЗНАЧЕНЬ

ЕОР	електронний освітній ресурс
ЕОІР	електронний освітній ігровий ресурс
ЗЗСО	заклад загальної середньої освіти
ЗВО	заклад вищої освіти
ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
ІППО	інститути післядипломної педагогічної освіти
ІТ	інформаційні технології
МШ	молодші школярі
НДР	науково-дослідна робота
е-навчання	електронне навчання
SEL	Social and Emotional Learning (соціально емоційне навчання)

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1	26
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ	26
1.1. Поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» у працях закордонних та вітчизняних учених.....	26
1.2. Формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному просторі.....	33
1.2.1. Основні напрями соціально-педагогічної та виховної роботи з молодшими школярами.....	50
1.2.2. Закордонний досвід формування соціальної компетентності молодших школярів із використання ІКТ.....	57
1.3. Проблеми підготовки педагогічних працівників до використання ІКТ у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	66
Висновки до 1 розділу.....	74
РОЗДІЛ 2	77
МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВИКОРИСТАННЯ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	77
2.1. Загальна методика дослідження проблеми.....	77
2.2. Особливості застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	81
2.3. Структура та рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів.....	100
2.4. Модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	113
2.5. Модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної	

компетентності молодших школярів.....	123
Висновки до 2 розділу.....	137
РОЗДІЛ 3.....	142
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	142
3.1. Основні компоненти методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	142
3.2. Рекомендації для педагогічних працівників та батьків щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	152
Висновки до 3 розділу.....	176
РОЗДІЛ 4.....	179
ОРГАНІЗАЦІЯ, ПРОВЕДЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	179
4.1. Організація та перебіг формувального експерименту.....	179
4.2. Результати формувального експерименту та їх інтерпретація.....	183
Висновки до 4 розділу.....	193
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	237

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному цифровому суспільстві освіта потребує корінних змін, зокрема, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Саме такий напрям реформування освіти визначений у Концепції «Нова українська школа». Паралельно з новим підходом до реорганізації освітнього процесу значна роль надається формуванню соціальної компетентності, починаючи з молодшого шкільного віку, що є одним з актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти.

У звіті Всесвітнього економічного форуму (2016 р.) «Нове бачення освіти: сприяння соціальному та емоційному навчанню за допомогою технологій» (New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology) зазначено, що у XXI ст. учні потребують значно більшого, ніж традиційного академічного навчання, вони повинні отримати ґрунтовні знання щодо використання технологій для спілкування, в подальшому уміння розв'язувати проблеми, що є частиною завдань соціального та емоційного навчання. В документі наголошується на важливому значенні соціально-емоційного навчання і ролі інформаційно-комунікаційних технологій у його забезпеченні [362]. Наразі особливого значення набуває формування соціальної компетентності молодших школярів, оскільки сформованість соціальних умінь значною мірою визначає успішність у майбутній життєдіяльності.

Системне запровадження ІКТ в освітній галузі, що суттєво розширює можливості педагога, оптимізує управлінські процеси, таким чином формуючи в учнів важливі для сучасного інформаційного суспільства компетентності.

Реформування освіти вимагає від педагогічних працівників застосовувати ІКТ не тільки під час навчання, а й для ефективного здійснення соціально-педагогічної, виховної та позакласної роботи з молодшими школярами. Щоб ефективно і педагогічно виважено використовувати ІКТ, особливо в умовах початкової школи, необхідно мати універсальні знання та навички, створювати для учнів умови для розкриття здібностей учнів, їх творчого потенціалу,

задоволення інтелектуальних потреб для формування соціальної компетентності, починаючи з молодшого шкільного віку.

Дослідження соціальної компетентності особистості розглянуті в таких наукових працях: Н. М. Бібік [19], Н. В. Гавриш [44], М. В. Гончарової-Горянської [60], А. В. Мудрик [205], Т. І. Поніманської [244], В. В. Цветкова [329, 330] та ін. Проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів розглянуто у наукових публікаціях: С. І. Данилейко [67, 68, 69], О. В. Галакової [46, 47, 48], І. А. Ніколаєску [214], Ю. І. Пастир [226, 227], О. Л. Кононко [138], О. В. Проценко [261], С. Б. Серякової [275, 276, 277, 278, 279] та ін. та у дисертаційних роботах В. В. Цветкова [329, 330], О. В. Бурим [27], О. В. Галакової [46, 47, 48], О. Л. Позднякової [239], Т. М. Герлянд [53], Ю. В. Коротіної [141], А. В. Тадаєвої [309] та ін. Особливості здійснення різних аспектів соціально-педагогічної роботи зі школярами розкрито у дисертаційних роботах: О. А. Баранової [8], В. І. Березан [14], О. Б. Будник [24], М. М. Ворник [39], В. П. Вовк [35], Л. В. Зімакової [89], А. В. Кірейчева [100], С. А. Литвиненко [177], Ю. І. Пастир [227], О. В. Сороки [294] та ін.

Проблемою впровадженням ІКТ у навчальний процес закладів загальної середньої освіти висвітлено у наукових працях: В. Ю. Бикова [16, 17], А. М. Гуржія [65], М. І. Жалдака [86, 208, 224], М. П. Лещенко [165, 167], С. Г. Литвинової [179, 180], О. В. Співаковського [300] та ін. Зокрема, особливості використання ІКТ у початковій школі розглянуто у роботах таких закордонних вчених: К. Бурден (K. Burden) [365], Л. Скотт (L. Scott) [354], Дж. Медовс (J. Meadows) [364], С. Mohamed [359], М. Леаск (M. Leask) [364], С. Логан (S. Logan) [366], Х. Лоу (H. Lowe) [362], А. Руле (A. Rule) [366], А.-К. Свеннсон (A.-K. Svensson) [359], С. Юні (S. Younie), [365], М. Zousel [366] та ін. Дослідження пов'язані із використанням мультимедійних засобів навчання у закладах загальної середньої освіти проводили: В. В. Лапінський [208], Ю. О. Жук [208], О. П. Пінчук [208], О. М. Соколюк [208] та ін. Опис практичного досвіду застосування мультимедійних засобів у початковій школі

для різних предметів знаходимо в працях В. М. Андрієвської [2], Н. В. Олефіренко [2], О. О. Литвиненко [174], О. І. Шиман [340] та ін.

Процес підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників досліджений у роботах: В. В. Олійника [221], М. П. Лещенко [162, 163, 168], О. В. Овчарук [100, 134], Л. І. Тимчук [168] та ін., зокрема, підготовка майбутніх вчителів початкових класів описана у публікаціях: О. В. Співаковського [300], Л. Є. Петухової [232] та у дисертаційних дослідженнях [6, 29, 51, 73, 93, 129, 130, 187, 210, 229, 233, 246, 292, 327, 340]. Проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів початкових класів висвітлені у працях: В. І. Імбер [93], А. М. Коломієць [129], Н. А. Коломієць [130], Л. Є. Петухової [233], В. М. Чичук [334] та ін. Водночас аналіз наукового доробку дозволяє зробити висновок про відсутність ґрунтовних досліджень щодо використання ІКТ для формування соціальної компетентності молодших школярів і щодо підготовки вчителів початкової школи до цього процесу.

Аналіз наукової літератури і дисертаційних досліджень, показав, що у розглянутих вище роботах малодосліджені питання: 1) підвищення кваліфікації педагогічних працівників (вчителів початкових класів, соціальних педагогів, практичних психологів) до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у професійній діяльності; 2) аспекти впровадження web-орієнтованих і мультимедійних технологій у початковій школі; 3) використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій педагогічними працівниками для формування соціальної компетентності молодших школярів; 4) підвищення рівня компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Вважаємо, що ці питання є актуальними і потребують спеціально організованого наукового дослідження.

Узагальнюючи теоретичний і практичний доробок щодо формування соціальної компетентності молодших школярів, зазначаємо, що недостатньо розробленими залишаються питання підготовки педагогічних працівників до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні

соціальної компетентності молодших школярів в умовах початкової школи, що супроводжується загостренням **суперечностей** між:

- наявним рівнем розвитку web-орієнтованих і мультимедійних технологій та їх недостатнім практичним впровадженням у навчально-виховний процес початкової школи;

- потребою гармонізації процесу формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному просторі та недостатністю спеціально розроблених для цього методик із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій;

- доцільністю використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів і потребою у зкоординованих діях у цьому питанні вчителів, батьків, соціальних педагогів, практичних психологів на учнів;

- між потребою вдосконалення соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами та недостатністю методик застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Проблемою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення науково-методичного супроводу використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів та підвищення компетентності педагогічних працівників у цьому напрямі. Враховуючи актуальність, соціальне значення й недостатню розробленість означеної проблеми, було обрано тему дослідження: **«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: «Система психолого-педагогічних вимог до засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення» (ДР №0112U000281, 2012-2014 рр.),

«Методологія формування хмаро орієнтованого навчально-наукового середовища педагогічного навчального закладу» (ДР №0115U002231, 2015-2017 рр.), одним із виконавців яких був дисертант. Тему дисертації затверджена вченою радою Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (протокол № 1 від 31.01.2013 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні НАПН України (протокол № 8 від 15.12.2015 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Мета дослідження досягається шляхом розв'язання таких **завдань:**

1. Проаналізувати проблему формування соціальної компетентності молодших школярів у педагогічній теорії та практиці, уточнити понятійно-термінологічний апарат дослідження.

2. Дослідити сучасний стан використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами.

3. Визначити критерії і рівні розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; уточнити складники та рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

4. Розробити модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів та модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

5. Обґрунтувати методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів та перевірити експериментальним шляхом її ефективність.

Об'єкт: використання ІКТ у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів.

Предмет: методика використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів.

Методи дослідження. З метою отримання обґрунтованих висновків було використано комплекс методів: 1) *теоретичні*: аналіз наукової, навчально-методичної та допоміжної літератури щодо проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів; вивчення нормативно-правової бази щодо розв'язання проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів), систематизації й узагальнення (для до визначення змістової сутності понять «соціалізація», «соціальне виховання», «компетентність», «соціальна компетентність», «web-орієнтовані технології», «web-орієнтовані ресурси»); нетнографія (для аналізу web-ресурсів); 2) *емпіричні*: спостереження, опитування (пряме й опосередковане, анкетування, тестування, бесіди); педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – з метою отримання фактичних даних щодо стану досліджуваної проблеми, визначення критеріїв і рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів і для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів; 3) *статистичні*: описові та параметричні методи математичної статистики – для визначення кількісних та якісних результатів експериментальної роботи і встановлення наукової достовірності результатів дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів:

вперше: теоретично обґрунтовано та розроблено модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів; модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; критерії (ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оціночно-рефлексивний), критерії та рівні розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у

формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

уточнено: поняття «соціальна компетентність молодших школярів» як підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) відповідно до соціальних норм і суспільних цінностей в частині, що стосується використання ІКТ молодшими школярами;

дістали подальшого розвитку теорія та практика розроблення і використання інформаційно-комунікаційних технологій у відкритій освіті: мультимедійні технології, ресурси глобальних інформаційних мереж; методика використання інформаційних і комунікаційних засобів у позаурочній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів:

- розроблено методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

- розроблено та здійснено наповнення web-сайту (<http://www.teach-help.com.ua>) для педагогічних працівників і батьків як засобу формування соціальної компетентності молодших школярів;

- розроблено зміст навчально-методичних матеріалів (комплекс тренінгових занять «Весела подорож») для формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій;

- розроблено зміст навчально-методичних матеріалів (тренінгові заняття, майстер-класи) для педагогічних працівників щодо особливостей використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

- укладено посібник для педагогічних працівників закладів середньої освіти щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані: у підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників (вчителів

початкових класів, соціальних педагогів, практичних психологів), для розроблення інформаційно-методичного забезпечення соціально-педагогічної та виховної роботи в умовах початкової школи, для створення власних web-сайтів навчально-виховного призначення.

Особистий внесок автора. У працях опублікованих у співавторстві, автору належать: аналіз основних термінів і понять дослідження, визначення особливостей соціально-педагогічної та навчально-виховної роботи зі школярами, які мають функціональні обмеження, дослідження електронних соціальних мереж і їх сервісів [127]; експериментальне доведення ефективності методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, опис етапів педагогічного експерименту [166]; обґрунтування доцільності використання електронних соціальних мереж для позашкільної та позакласної роботи, опис шляхів використання електронних соціальних мереж для проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами [350]; рекомендації вчителям, соціальним педагогам і шкільним психологам щодо використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими учнями [351].

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на наукових заходах різних рівнів: *3 міжнародних конференціях*: «Сучасна наука XXI століття» (Київ, 2012), «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Болгарія, Варна, 2015); «Медіасфера і медіаосвіта: специфіка взаємодії в сучасному соціокультурному просторі» (Республіка Білорусь, Могилев, 2015); *21 всеукраїнській конференції*: звітних наукових конференціях Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (Київ, 2012-2017); «Наукова молодь» (Київ, 2013-2017), «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» (Київ, 2014-2017), «Інформаційні технології в навчальному процесі» (Чернігів, 2014, 2017), «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи

розвитку» (Черкаси, 2014), «Інформаційні технології» (Київ, 2015); «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно орієнтованих технологій в освіті та науці» (Київ, 2017), «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» (Житомир, 2017); *6 семінарах*: «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті та наукових дослідженнях» (Київ, 2013-2017), «Системи навчання і освіти в комп'ютерно орієнтованому середовищі» (Київ, 2018). Також результати дослідження обговорювались на засіданнях відділу хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (Київ, 2013-2017).

Результати дослідження впроваджено у Спеціалізованій школі № 181 ім. Івана Кудрі Печерського району м. Києва (довідка № 116 від 16.04.2018), Новопетрівській загальноосвітній школі I-III ступенів Вишгородської районної ради Київської області (довідка № 71 від 26.04.2018), Семиполківському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Калитянської селищної ради Броварського району Київської області (довідка б/н від 17.04.2018), Черкаській загальноосвітній школі I-III ступенів №1 Черкаської селищної ради Слов'янського району Донецької області (довідка № 02-10/07 від 29.01.2018), Полтавській приватній школі «Чарівний світ» (довідка № 162 від 27.12.2017), Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/397 від 04.03.2018), ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (довідка № 01-02/229 від 03.04.2018), Українському науково-методичному центрі практичної психології і соціальної роботи НАПН України (довідка № 46 від 11.04.2018).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 31 науковій праці, з них 10 статей – у наукових фахових виданнях України (4 статті у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – в іншому науковому виданні України, 2 статті – у закордонних збірниках наукових праць, 1 – посібник, 17 тез доповідей.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 286 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 185 сторінках. Робота містить 25 рисунків та 20 таблиць. Список використаних джерел становить 366 найменувань (13 іноземною мовою). Додатки розміщено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У розділі досліджено проблему формування соціальної компетентності молодших школярів в педагогічній теорії та практиці. Здійснено аналіз основних понять дослідження, уточнено поняття «соціальна компетентність молодших школярів». Визначено особливості формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному просторі, розглянуто соціальну компетентність як одну з ключових компетентностей молодших школярів. Досліджено проблему підготовки педагогічних працівників (закордонний і вітчизняний досвід) до використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі, розглянуто дисертаційні дослідження у цьому напрямі.

1.1. Поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» у працях закордонних та вітчизняних учених

У контексті проблеми даного дослідження особливої ваги набувають погляди науковців щодо визначення понять «соціалізація», «компетентність», «соціальна компетентність» та взаємопов'язаних із ними понять, а саме «соціальне середовище», «соціальне виховання», «моральне виховання» та ін.

Під «соціальним середовищем» розуміється: 1) складне багаторівневе утворення, конкретний прояв суспільних стосунків, що мають місце у суспільстві, у якому живе і розвивається особистість; 2) сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, які впливають на її поведінку і свідомість. Існування соціального середовища є обов'язковою та необхідною умовою соціалізації особистості. Саме соціальне середовище і його компоненти: політичний, соціальний, духовний впливають на формування певних очікувань щодо поведінки особистості [298, с. 247].

У низці наукових джерел [12; 21; 59; 77; 82; 84; 149; 157; 297; 298; 299; 228] та допоміжній літературі детально проаналізовано термін «соціалізація», тому зосередимо увагу лише на тому його аспекті, який є важливим для нашого дослідження. Наголосимо, що термін «соціалізація» представлений у науковій літературі різних галузей наук, адже його тлумачення знаходимо у психології, педагогіці, соціальній педагогіці, філософії та соціології. У таблиці А.1 (Додаток А) нами узагальнено погляди вітчизняних і закордонних вчених на тлумачення терміну «соціалізація».

Проблеми розвитку особистості досліджені та описані в наукових джерелах за допомогою різних категорій, зокрема: виховання, самовиховання, формування, адаптація, соціалізація тощо. І у кожній з яких зроблено акцент на тому чи іншому аспекті цього процесу, що в цілому дає уявлення про його природу, спрямування чи соціальні суперечності [184, с. 383].

Детально аналізуючи історію становлення терміну «соціалізація» Н. В. Беккер [12, с. 56] зазначає, що у 1990-х рр. науковцями розглядається процес «соціалізації-інтеграції», в основі якого лежить творчий пошук свого «Я». Також активно вживається поняття «соціальне виховання», що тлумачать як складову частину процесу соціалізації, педагогічно регульоване і спрямоване на формування соціальної зрілості й розвитку особистості за допомогою включення її в різні види соціальних відносин, а саме: гру, спілкування, навчання, соціальну діяльність [12, с. 56].

В Енциклопедії освіти [82, с. 836] знаходимо критерії соціалізованості людини: зміст сформованих установок, стереотипів, цінностей, картин світу; адаптованість особистості, її спосіб життя, законослухняна поведінка; соціальна ідентичність (групова, загальнолюдська); рівень незалежності, впевненості та самостійності, ініціативності й незакомплексованості, розкнутості [82, с. 836].

Із вдосконаленням ІКТ та активним застосуванням їх для у всіх галузях суспільства виникли нові терміни, такі як «медіасоціалізація» та «кіберсоціалізація». А. В. Тадаєва [309, с.29] звертає увагу на те, що завдяки медіа можна візуалізувати соціальний досвід та соціальні цінності у вигляді

інформації, даних. У сучасному інформаційному просторі користувачі можуть не тільки використовувати медіатексти, а й створювати їх, спілкуватися з іншими, застосовуючи технічні засоби [309, с.29]. Дослідниця зазначає, що в інформаційному суспільстві істотно змінюється уявлення про соціалізацію, однією з провідних моделей цього процесу постає – медіасоціалізація, тобто соціалізація в медіа середовищі. Медіасоціалізація означає, що крім традиційних агентів, інститутів та факторів соціалізації активно втрутився ще один чинник – медіа [309, с.28]. В. А. Плешаков [238] наголошує, що поширення та стрімкість освоєння Інтернету призвело до виникнення терміну «кіберсоціалізація», який визначено як процес якісних змін структури самосвідомості особистості й мотиваційно-потребової сфери індивідуума, що відбувається під впливом і в результаті використання людиною сучасних інформаційно-комунікаційних, цифрових і комп'ютерних технологій у контексті засвоєння і відтворення культури в межах персональної життєдіяльності [238].

Не менш важливим є висловлення, щодо «кіберсоціалізації» зроблене у дослідженні А. В. Тадаєвої [309, с. 30] адже вона не повністю погоджується із визначенням В. А. Плешакова [238]. А наголошує, що «кіберсоціалізація» є новою складовою процесу медіасоціалізації людини саме в інформаційному суспільстві, що зумовлена появою мережі Інтернет. В межах соціально-педагогічного підходу, кіберсоціалізація є складовою медіасоціалізації, яка забезпечує соціальний розвиток людини у віртуальному середовищі. Кіберсоціалізація є частиною медіасоціалізації, яка у свою чергу являється складовою процесу соціалізації людини в інформаційному суспільстві [309, с. 30]. Ми погоджуємося із таким твердженням і поділяємо думки автора.

Отже, у нашому дослідженні соціалізацію будемо розуміти як двосторонній взаємозумовлений процес соціального становлення особистості, що відбувається шляхом включення у соціальне середовище через інтеграцію, адаптацію, індивідуалізацію цінностей та культури соціуму індивідом. Також процес соціалізації є основою для розвитку соціальної компетентності особистості.

Поряд із терміном «соціалізація» постає поняття «соціальне виховання», що в Українському педагогічному енциклопедичному словнику визначено як «складний і суперечливий процес входження, включення та адаптації підростаючого покоління в життя суспільства у всьому його різноманітті. Соціальне виховання здійснюється стихійно (через народну педагогіку) чи цілеспрямовано (через спеціально організований вплив і взаємодію навчальних закладів і сім'ї, різних виховних інститутів) [59, с. 434]. В Енциклопедії освіти поняття «соціальне виховання» описано, як процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння і засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтирів, соціально значущих якостей [82, с. 847]. У Малій енциклопедії з соціальної педагогіки [298] поняття «соціальне виховання» подано, як процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння і засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтирів, соціально значущих якостей. Також це процес планомірної та впорядкованої допомоги людині у розвитку її природно-творчих сил, наснаження до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації людини у діяльності, спілкуванні, пізнанні, в результаті чого удосконалюється її психічні і фізичні задатки й виробляється особистісний сенс життя [298, с. 243]. Соціальне виховання забезпечується суспільством і державою в організаціях, що спеціально створюються для його здійснення: дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, позашкільні заклади, дитячі й молодіжні організації тощо. До основних функцій системи соціального виховання належить: соціалізаційна, культурологічна, адаптаційна, ціннісноутворююча, нормативна та ін. [298, с. 244].

Розглянемо термін «компетентність» з метою подальшого визначення поняття «соціальна компетентність». У Законі України «Про вищу освіту» термін «компетентність» визначено як динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і

громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [248]. За І. Г. Тараненко компетентність розкриває нові перспективи розуміння завдань закладу загальної середньої освіти, життєвих результатів освітньої діяльності. Концептуальний підхід компетентності полягає в ідеї виховання компетентної людини, яка не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за свою діяльність [310].

У [134, с. 45-46.] зазначено, що для шкільної освіти перехід до компетентнісного підходу є переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника школи відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» в професії, в соціальній структурі. Компетентність – стосовно структури змісту освіти в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії [134, с. 45-46.]. Також у [134, с. 51] вказано на те, що реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Важливим є усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти. Це визначення характеризується тим, що перелік освітніх компетенцій розуміється як вимога, як соціальна норма освіченості учня, необхідна для його подальшого ефективного функціонування у сфері людської діяльності [134, с. 51]. Також зазначено, що залежно від виду компетенцій (предметні, *соціальні* (виділено нами), особистісні) шляхи та терміни їх формування в учнів є різними. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним

(опосередкованим) і здійснюватись протягом певного часу – однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання [134, с. 51].

Вітчизняні вчені [134, с. 86-90] висувають певний перелік ключових компетентностей, які деталізуються в комплекс знань, умінь, навичок та цінностей: навчальна (уміння вчитися), громадянська, загальнокультурна, інформаційна, *соціальна*, здоров'язберігаюча [134, с. 86-90]. З зазначеного вище робимо висновок, що формування соціальної компетентності є важливим і своєчасним завданням сучасної педагогічної науки. Також актуалізуються різні напрями формування соціальної компетентності особистості, зокрема, учнів закладу загальної середньої освіти.

Розглянемо поняття «соціальна компетентність», яка містить властивості поняття «компетентності» особистості та уточнюються ознаками поняття «соціальна». Проаналізувавши вітчизняну та закордонну наукову літературу [12, с.59-60; 19, с. 2; 43; 60, с. 71-74; 85, с. 63; 160, с.107; 172, с. 9; 205, с. 26; 214, с. 6-7; 244, с. 259; 268, с.73; 271, с. 185-191; 276, с.19; 289, с.140; 329] нами було узагальнено погляди науковців на тлумачення поняття «соціальна компетентність», що відображено у Додаток А (таблиця А.2).

У роботі [60] зазначено, що соціальна компетентність сформована на достатньому рівні у особистості, яка проявляє соціальні мотиви, знання та навички, необхідні для успішної взаємодії зі соціальним середовищем; виявляє вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі; виявляє достатній рівень конформності, щоб не йти всупереч з вимогами суспільства.

У наукових працях дослідників близького закордону, описано складові соціальної компетентності, зокрема, у публікації І. В. Кузьменко [151] перелічено такі: 1) знання: про функціонування соціальних інститутів в суспільстві; про соціальні структури; рольових вимог і рольових очікувань, що пред'являються в суспільстві до власників того чи іншого соціального статусу; знання загальнолюдських норм і цінностей, а також норм (звичаїв, традицій, законів тощо) в різних сферах соціального життя – національній, релігійній, політичній, економічній, духовній та ін.; знання і уявлення людини про себе,

сприйняття себе як соціального суб'єкта; 2) навички рольової поведінки, орієнтованого на той чи інший соціальний статус; 3) вміння ефективної соціальної взаємодії (володіння засобами вербальної та невербальної комунікації) [151].

Погоджуємося із думкою С. Б. Серякової та О. В. Галакової, проте, що соціальна компетентність в сучасному суспільстві допомагає людині вибудовувати взаємини з іншими людьми в навколишній реальності. Також у роботі [276, с. 19-20.] зазначено, що безпосередній вплив на розвиток соціальної компетентності спричиняють якості особистості, що сприяють результативній взаємодії з іншими або, навпаки, заважають; культура суспільства, що відображає сучасні цінності, досягнення, традиції; організаційні уміння індивідуума, що проявляються в особливостях організації діяльності, взаємодії з іншими, подолання конфліктних ситуацій; цінності та установки конкретної людини, відповідно до яких будується, здійснюється кожен компонент компетентності [276, с. 19-20.].

В результаті аналізу законодавчих документів, наукової літератури та довідникових джерел [31, с. 34; 46, с. 121; 74; 324; 97; 140, с. 145-149; 261, с. 456; 268, с. 73; 275; 282, с. 91; 298, с. 109] щодо тлумачення поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» нами було узагальнено погляди вітчизняних та закордонних науковців на зміст даного поняття та узагальнено їх у Додаток А (таблиця А.3).

Отже, здійснивши аналіз вітчизняних і закордонних наукових праць зроблено висновок про те, що однозначність у трактуванні поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» наразі відсутня, тому у нашій роботі під поняттям *«соціальна компетентність молодшого школяра»* будемо розуміти, що це підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) відповідно до соціальних норм і суспільних

цінностей. Дане поняття уточнено нами в аспекті використання ІКТ для соціальної взаємодії молодшого школяра.

Також нами показано авторське розуміння взаємозв'язків між проаналізованими у даному пункті поняттями, що подано на рис 1.1.

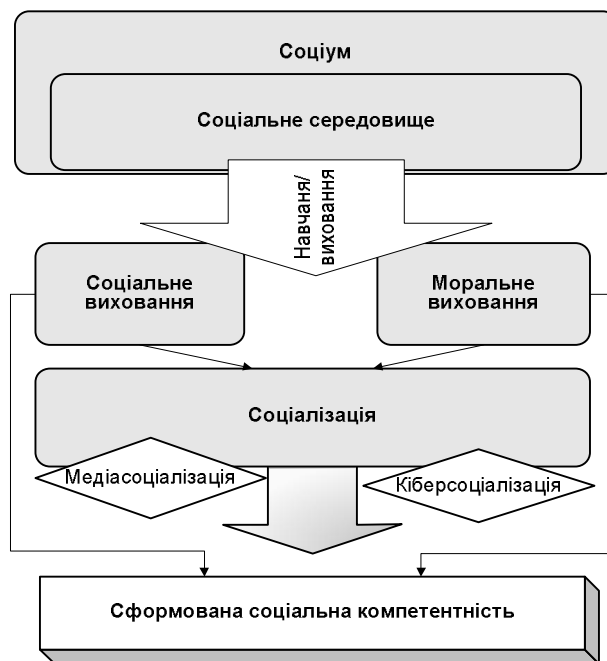

Рис. 1.1. Авторське розуміння взаємозв'язків між термінами пов'язаними із поняттям «соціальна компетентність»

Отже, з проведеного аналізу наукової літератури зрозуміло, що для розвитку повноцінної особистості школярів, зокрема, молодших школярів, важливим є формування їх соціальної компетентності.

1.2. Формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному просторі

Соціальна компетентність як одна з ключових компетентностей молодших школярів

Досліджуючи проблему формування соціальної компетентності молодших школярів першочергово розглянемо початкову школу як найважливіший інститут, що впливає на соціалізацію учнів, зокрема, молодшого шкільного віку. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» [250] ст.3 «загальною середня освіта є цілеспрямований процес ..., результатом якого є

інтелектуальний, *соціальний* і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності». У ст. 5. визначено завдання загальної середньої освіти [250]. Важливим завданням сучасної освіти є виховання духовно-морального, відповідального, ініціативного і компетентного громадянина. І основним ресурсом є створення сприятливих умов для розвитку особистості, тому провідна роль в процесі формування ціннісного ставлення до світу, себе і до інших належить закладу загальної середньої освіти. Саме школа є ключовим елементом інтеграційного, соціокультурного, загальнонаціонального простору духовно-морального розвитку особистості [12, с.54].

У підручнику «Вікова та педагогічна психологія» [33] зазначено, що час життя дітей від 6-11 років називають молодшим шкільним віком. Важливим є врахування особливостей психічного і фізичного розвитку дітей. Зі вступом до школи у дитини відбувається різка зміна її діяльності й життя. Під час шкільного навчання продовжують розвиватись фізичні й розумові здібності, формуються психічні властивості молодшого школяра та його анатомо-фізіологічні особливості. У цьому віці у дітей «... виникає складне новоутворення «психологічна готовність до шкільного навчання» до структури якого входить особистісна, інтелектуальна і соціально-психологічна готовність. Психологічна готовність передбачає здатність дитини до прийняття нової «соціальної позиції» – положення школяра, здатність управляти своєю поведінкою, своєю розумовою діяльністю, певний світогляд, готовність до оволодіння новою діяльністю» [33].

Також молодший шкільний вік є сензитивним для розвитку практично всіх психологічних утворень, що є значущими для позитивного розвитку в подальші вікові періоди. Учень початкової школи орієнтується на загальнокультурні зразки дії, які приймає в діалозі з іншими людьми, адже він сприйнятливий до нових технологій, швидко переймає моделі поведінки. Мотиви встановлення і збереження позитивних взаємин з іншими дітьми набувають величезного значення для молодшого школяра, тому одним із головних стає його бажання заслужити схвалення і симпатію [276, с. 19].

Природно, що вступ дитини до школи є дуже важливою подією у її житті, однак діти переживають її по-різному. Загальна більшість дітей охоче йде до школи, та відразу включаються у навчальну діяльність, що стає провідною у їхньому житті. Першочерговим для дітей стають вимоги школи і вчителів. Важливим є індивідуальний підхід до дітей і допомога у процесі їх входження у шкільне життя, з його новим для них змістом, формами та вимогами, що мають стати основними вимогами школярів до себе самих і регуляторами їх поведінки [33].

Описуючи психологічні зміни в особистості молодшого школяра, Ельконін Д.Б. зазначає «...у процесі навчальної діяльності дитина освоює знання і вміння, вироблені людством. Але дитина їх не змінює. Що ж тоді вона робить? Виявляється, що предметом зміни в навчальній діяльності є сам її суб'єкт. Саме суб'єкт навчальної діяльності ставить перед собою завдання змінитися за допомогою її здійснення» [342].

Психологи визначають, що у молодшому шкільному віці діти оволодівають елементарними культурними навичками, провідною діяльністю стає навчання, зростає здатність дитини до самодисципліни та спілкування з ровесниками. З'являється прагнення до навчання та успіхів у ньому. І такий інтерес варто задовольняти та підкріплювати оточуючими дорослими [33]. Більшість дітей приходять до школи з бажанням вчитися й у перші дні навчання у школі намагається сумлінно ставитись до навчання. Однак, через певний час ставлення дітей до школи змінюється. Причиною таких явищ може бути у недосконалість організації освітнього процесу, а саме у недостатній активізації навчальної діяльності, у перебільшеному захопленні вправами, що спрямовані на формування різних навичок. До прикладу учні 1-2 класів виконують ці вправи з цікавістю, а вже у 2-му класі їм менш цікаво. Також, важливе значення для навчання має ставлення учнів до вчителя, оскільки встановлюються нові для дітей стосунки. Учні 1-2 класів, зазвичай, не виявляють критичного ставлення до вчителя і виконують усі його вимоги [33].

У посібнику [268, с. 52-53] зазначено, що молодший шкільний вік – найбільш сприятливий період розвитку емоційної сфери, культури почуттів

особистості. Поряд із розумовим розвитком дітей цього віку удосконалюється й діяльність щодо аналізу навколишнього світу. Розвинений «апарат відчуттів» надає учням можливість пізнавати множинність властивостей предметів, продуктів людської праці, явищ природи, сприяє тому, що діти стають більш чутливими до поєднань різних кольорів, звуків, рухів тощо, збагачуються їхні почуття, підвищується загальна культура [268, с. 52-53].

С. М. Мартиненко наголошує, що «... молодший шкільний вік вважається основним періодом набуття соціального досвіду, передумовою функціонування механізмів розвитку особистості та орієнтації її життєдіяльності, це один із найважливіших періодів формування особистості. У цьому віці інтенсивно розвиваються природні задатки, формуються моральні якості, виробляються риси характеру». Дослідниця продовжує, думку про те, що у віці 6-10 років в учнів з'являються думки про власну соціальну значущість, розвивається самооцінка, формується самосвідомість та зворотній зв'язок з оточенням [191].

Д. Б. Ельконін, досліджуючи проблему дитячої та педагогічної психології, відзначив, що, коли діти перебувають у дошкільному закладі вони мають різноманітне життя: танцюють, співають, граються, займаються творчістю (малюють, ліплять тощо), слухають казки, діють самостійно і в співробітництві з дорослими та однолітками. Проте, зі вступом до школи все змінюється, життя дитини стає більше одноманітнішим, переважно це навчання у школі та виконання домашніх навчальних завдань [342]. Тому важливими для гармонійного розвитку дітей є позашкільні установи, що підтверджують психологи та педагоги.

Нині коли інтеграція особистості у національній та світовій культурі визначає умови її існування, духовно-моральний розвиток, виховання і соціалізація учнів набуває особливої значущості. Створення цілісного простору для духовно-морального розвитку, виховання і соціалізації учнів розглядається як уклад шкільного життя, що визначає урочну, позаурочну і позашкільну діяльність [12, с.54].

У психологічній літературі зазначено, що існує об'єктивна закономірність, згідно з якою будь-який крок з метою емансипації від дорослих є одночасно кроком у бік глибокого зв'язку із суспільним життям. Однак, якщо діти не знаходять такого зв'язку, а дорослі не допомагають їм у цьому, то внутрішні протиріччя починають виникати у зовнішньому протиставленні дитини дорослим. Основним завданням освітньої системи і є не допускати стихійності у розвитку цього протиріччя, планомірно допомагати та організовувати дитяче дозвілля, допомагати встановлювати органічний зв'язок дитини з суспільством [342]. Тому основним результатом діяльності сучасної школи є діяльність, щодо розвитку особистості школяра, що орієнтує школу на пошук шляхів і способів розвитку адаптаційних здібностей особистості для формування її соціальної компетентності [12, с.55].

У роботі Н. А. Коломієць вказано на те, що «основними психофізіологічними утвореннями молодшого школяра, що створюють передумови для впровадження в освітній процес початкової школи інтерактивних методів, є: образне сприйняття та запам'ятовування; імпульсивність; емоційність сприйняття; довільна увага, її орієнтація на сильний подразник; важлива роль гри в процесі організації та реалізації пізнавальної діяльності; схильність до наслідування, копіювання дій; наочно-образне мислення» [130, с. 9].

У підручнику [33, с. 70] зазначено, що навчання у школі є формою колективного життя, спілкування з учителем та один з одним. У класному колективі складаються певні взаємовідносини, в ньому формується громадська думка, підтримуються певні тенденції у навчанні та поведінці учнів, утворюються малі групи, які теж впливають на розвиток молодшого школяра. Школярі можуть бути залучені до різних видів позакласної чи позашкільної діяльності (художньої, ігрової, спортивної та ін.), у виконання доступних їм суспільно-корисних доручень, що є важливим для формування їх моральної свідомості. Від того, як використовуються всі ці чинники, залежить виховна ефективність навчання, його роль у всебічному розвитку учнів [33, с. 70].

Специфікою навчання учнів початкової школи є візуалізація навчального матеріалу, а одним з найбільш ефективних способів забезпечення її є наочно-образний підхід у навчанні за допомогою мультимедійних засобів [153, с. 8]. Тому педагогічним працівникам варто увесь час підвищувати свою компетентність, щодо використання нових форм та методів з метою виховання, і щодо застосування ІКТ для підтримки виховного процесу та зацікавлення молодших школярів.

Шкільне життя на кожному кроці ставить вимоги до компетентності дитини, її гнучкості, вміння вирізнити головне і другорядне, її здатності до одного пристосовуватися, а іншому – чинити опір, відстоюючи власну гідність. У житті класного колективу щодня виникають непередбачувані ситуації, проблеми, що потребують негайного розв'язання і випробовують дитину на вміння приймати самостійні рішення, віддавати комусь перевагу, відмовляти, відстоювати власну точку зору. Загострюється проблема формування в учня пристосованості до життя як уміння контролювати свої почуття відповідно до вимог шкільного життя [194, с. 162].

У підручнику [184, с. 381] зазначено, що першочерговим у визначенні змісту й значенні всього навчання і виховання, є те, щоб воно сприяло особистості в оволодінні системою якостей і вмінь для виконання соціальної ролі носія культури, духовності, активного суб'єкта соціальних відносин. Важливим є залучення до знань про людину, людські взаємовідносини, моральні принципи та формування умінь і навичок гуманної взаємодії [184, с. 381-387].

Соціальні педагоги [131] наголошують на тому, що сучасний етап розвитку спеціальної педагогіки та психології визначається пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними проблемами. Значних успіхів у соціалізації дитини, зокрема, з особливими освітніми потребами, може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї і, в першу чергу батьків. Саме у молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, починає формуватися характер дитини, тому в цей період має бути досягнута «шкільна зрілість» (психологічна готовність до школи), яка охоплює: інтелектуальну, емоційну та соціальну зрілість дитини. Під терміном «соціальна

зрілість» розуміється потреба у спілкуванні з однолітками та вміння підпорядковувати свою поведінку правилам, уміння слухати та виконувати вказівки вчителя. «Наразі зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників освітнього процесу, виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення у розвитку дитини» [131].

У перші роки навчання відбувається «соціально-психологічна примірка» нової соціальної ролі, апробація моделі взаємодії зі світом в умовах нової соціальної ситуації розвитку, формування індивідуального стилю навчальної діяльності. У цьому віці закладають й формують основи багатьох соціальних властивостей і психічних якостей особистості [140, с.144]. Слід зазначити, що молодший школяр відкриває для себе нове місце у соціальному просторі людських відносин. Засвоювані і використовувані дитиною засоби спілкування визначають ставлення до неї оточуючих людей, спілкування є особливою школою соціальних відносин [276, с. 19].

Л. В. Зімакова наголошує, що на сучасному етапі постало питання про пошук та використання форм, методів і прийомів організації освітнього процесу, спрямованих на формування соціалізованої особистості, здатної до творчого розв'язання соціально важливих завдань [89]. Під «моделлю соціальної дії» розуміється зразок, варіант соціальної взаємодії, що може мати як позитивний, так і негативний характер, оскільки суспільне життя має багато прикладів (негативних) вчинків людей, їх наслідків, з якими ми знайомимося і з якими вчимося жити [89]. Тому важливо показати учням початкових класів (уривки з мультфільмів, чи фільмів) різні моделі соціальної дії, і зробити обговорення їх наслідків для дитини чи суспільства, це сприятиме формуванню соціальної компетентності учнів.

Розглянемо соціальну компетентність як одну із ключових компетентностей молодших школярів. Проблеми з якими стикаються молодші школярі описано у роботі Н. В. Калініної [97], яка зазначає, що дитина на кожному кроці стикається з

проблемами та долає їх по-різному. Хтось отримує душевні каліцтва і стає дезадаптованим, хтось – конструктивно їх долає та отримує стимул подальшого розвитку. Саме оволодіння практичними навичками конструктивної поведінки у важких ситуаціях робить особистість невразливою і з високим рівнем адаптації до певних умов. А отже важливо, щоб діти вміли адекватно ставитися до труднощів та навчалися без шкоди для свого здоров'я справлятися з цими ситуаціями [97].

У публікації Н. Ю. Абраменка [1, с. 126] звернено увагу на дітей групи ризику, під якими розуміють дітей, що є вразливими внаслідок певних життєвих обставин. До їх числа відносять дітей, що знаходяться у важкій життєвій ситуації: мають вади у психічному чи фізичному розвитку; з відхиленнями у поведінці та ін. Такі діти часто знаходяться у ситуації, в якій не можуть реалізувати свої потреби. Здебільшого у дітей групи ризику порушені міжособистісні взаємини та образ «Я». Може бути сформована базова недовіра до світу – сприймання світу як ненадійного, непередбачуваного і небезпечного, з очікуванням ворожості та агресії. Цим дітям важко довіритися комусь і пережити відчуття єдності; дитина не прагне подолати невдачі, не прагне до успіху; формується негативна самооцінка «Я-поганий», «Я-невдаха» [1, с. 126].

Нині школа покликана формувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності та відповідальності учнів, що підтверджується сформованою соціальною компетентністю. Знання, вміння і навички дитини, зокрема, молодшого шкільного віку, як аспекти розвитку соціальної компетентності предметного профілю умовно можна групувати таким чином: морально-етичні, громадянсько-патріотичні, розумово-інтелектуальні, художньо-естетичні, екологічні, фізичні, що забезпечують готовність особистості керувати собою [140, с.146]. «У початковій школі компетентнісний підхід реалізується шляхом формування у школяра системи соціально значущих предметних компетенцій, що складають його суб'єктивний досвід. Соціальні компетенції, що формуються способом життя молодшого школяра, носять, міжпредметний або надпредметний характер. Також, вони інтегруються між собою, накладаючись на предметний зміст», – зазначає Ю. В. Коротіна [140, с.146].

Н. В. Калініна [97], досліджуючи формування соціальної компетентності молодших школярів, відзначає, що у початковій школі дитина розпочинає освоєння одночасно двох навчальних програм – офіційної і неофіційної. До офіційної програми входить освоєння предметних знань, вмінь та навичок, а неофіційна передбачає навички соціальної взаємодії (особливості поведінки у суспільстві) та способи реагування на суспільні вимоги. Зазвичай, у школі основна увага спрямована на реалізацію офіційної програми. І тому освоєння неофіційної програми переважно здійснюється стихійно. Сьогодні школи мають бути зорієнтовані на пошук нових шляхів розвитку адаптаційних здібностей особистості для формування її соціальної компетентності. А тому розвиток соціальної компетентності має стати одним з найважливіших напрямів роботи практичного психолога і педагогів [97]. Ми погоджуємося із попереднім висновком і зазначимо, що важливим, також, є застосування нових форм, методів і засобів у соціально-педагогічній та виховній роботі з учнями початкової школи. А тому питання підвищення компетентності педагогічних працівників щодо даної проблематики є актуальним і потребує дослідження.

Слід звернути увагу на те, що із законодавчим прийняттям інклюзивної освіти утворилася складна ситуація і виникли багато об'єктивних і суб'єктивних труднощів з інтеграцією школярів з обмеженими можливостями здоров'я в клас до однолітків з нормальним розвитком або з їх перебуванням у класах компенсуючого чи корекційного навчання. Даний процес є складним для усіх дітей, оскільки одні ще не готові прийняти та усвідомити особливості «інших» дітей, а для дітей з порушеннями у розвитку – спільне навчання може спонукати до високої соціальної і міжособистісної тривожності [9, с.16].

Погоджуємося із думкою висловленою А. В. Тадаєвою [309, с.24], про те, що адаптаційні можливості школярів є найкращими для пристосування до інформаційного суспільства. Адже для дитини сучасний інформаційний простір є природнім, вони не знають іншого, тому швидко сприймають технічні новинки активно їх застосовують, проте у них відсутній реальний соціальний досвід і люди з недобрими намірами (шахраї чи злочинці) можуть скористатися цим.

Також, використання медіа може сприяти розвитку у дитини агресивності, залежність від комп'ютерних ігор чи Інтернету [309, с. 24].

У посібнику [268, с. 5] зазначено, що соціально-комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії та є результатом досвіду спілкування між людьми. Її формування починається з дошкільного віку й продовжується протягом навчання у школі, яскраво проявляючись у навчальній і побутовій діяльності дітей. Саме володіння соціально-комунікативною компетентністю є основним компонентом подальшої соціалізації та самореалізації особистості школяра.

О. В. Галакова [46, с. 127], розглядаючи процес розвитку соціальної компетентності молодших школярів, визначає, що у дітей є досить стійка потреба використовувати соціально схвалювані форми спілкування, але вона проявляється тільки у спілкуванні зі значущими для молодшого школяра дорослими. Мотивом вступу в контакт з оточуючими є об'єктивна необхідність [46, с. 127].

Для нашого дослідження близькою є позиція та висновки, зроблені у роботі [140, с. 145] щодо найбільш значущих якісних психолого-педагогічних і соціальних характеристик учня початкової школи, комплекс яких умовно названий соціально-педагогічним портретом. Він розкриває і характеризує особливості соціального розвитку дитини, який передбачає активне формування компетенцій і компетентностей, а також результативність цього процесу. А саме: 1) активний розвиток соціальних відносин, починає розуміти та освоювати соціально-моральні категорії; 2) система потреб відповідає віку та містить і ті, що притаманні всім людям (комунікативні, духовні та ін.), і ті, що властиві дитинству (бути захищеним, успішним, отримувати різноманітні враження, грати та ін.); 3) відзначається динамічність моральних уявлень, вони змінюються від морального максималізму (дитина має досить категоричні уявлення про добро, зло, справедливість, переконаний в їх непорушності і незмінності) до морального релятивізму (дитина розуміє і визнає право кожного на свою точку зору) та ін. [140, с. 145]. Подібний висновок до попереднього зроблено і у публікації О. В. Проценко [261], у якій зазначено, що процес формування й

розвитку особистості учня в молодшому шкільному віці характеризується інтенсивним розвитком соціальних відносин, змінами соціальних ролей і функцій з подальшим розширенням соціально моральної взаємодії дітей з навколишнім соціумом, динамічністю соціальних уявлень, особливим ставленням до світу. Саме ці зміни є основними засадами організації процесу формування їх соціальної компетентності [261].

Формування соціальної компетентності молодших школярів може відбуватися не тільки у процесі навчання, а і під впливом різних чинників політичних, релігійних, телебачення, Інтернету тощо. Проаналізуємо чинники впливу на формування соціальної компетентності молодших школярів. В умовах сучасного інформаційного простору, соціальна компетентність молодших школярів формується у процесі навчання, у родині, колі друзів, під впливом політичних, релігійних чинників, засобів масового інформування і комунікації та ін. Також, на формування соціальної компетентності молодших школярів впливають мобільні телефони, телебачення та Інтернет-простір (web-ресурси: web-сайти, web-канали, соціальні мережі тощо) та все, що в ньому розміщено [126].

У дослідженні А. В. Тадаєвої виділено чинники, що впливають на медіасоціалізацію молодших школярів в інформаційному просторі, а саме: сім'я, заклад загальної середньої освіти та територіальна громада [309, с. 67]. Розглянемо їх детальніше: 1) сім'я має беззаперечний вплив на соціалізацію учня початкової школи, адже у сім'ї створюється специфічне її соціокультурному рівню інформаційне середовище і відбувається первинне долучення до соціуму. Зрозуміло, якщо учень має особистий мобільний телефон чи планшет, відповідно він уміє ними користуватися та має навички взаємодії з іншими в інформаційному просторі. Якщо батьки є активними користувачами медіа, то учні з таких сімей більш медіасоціалізовані, ніж у родинях з негативним ставленням до ІКТ [309, с. 67]; 2) територіальна громада, є специфічним інформаційним середовищем (залежно від місця проживання: велике місто, селище тощо), у якому відбувається соціальний розвиток молодшого школяра. Складовими територіальної громади є: позашкільні дитячі установи, культурно-

дозвіллеві заклади, установи культури (виставки, театри, кінотеатри, музеї, парки тощо), центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, дитячі бібліотеки, телебачення, сайти та групи у соціальних мережах. Все вище перелічене і впливає на процес медіасоціалізації учнів, а також, наявність у великих містах у парках відпочинку і закладах харчування безкоштовного бездротового доступу до Інтернету [309, с. 68]; 3) школа має особливий вплив на дитину молодшого шкільного віку, оскільки навчання стає провідною діяльністю і набуває значущості соціальна роль учня. Нині в освітній процес школи активно впроваджуються ІКТ (комп'ютери, нетбуки, електронні книги, інтерактивні дошки та ін.., що впливають на процес медіасоціалізації учнів. Наразі «... школа має виступати для учнів початкових класів тим середовищем, яке надає можливість соціально розвиватися в умовах інформаційного суспільства, попри на можливості родини чи реалії територіальної громади. Також, заклад освіти повинен виступати осередком гармонізації соціально-виховних впливів різних соціальних інститутів та для підвищення ефективності процесу соціалізації, супроводжуючи медіасоціалізацію молодших школярів і залучаючи до цього процесу сім'ю та інших» [309, с. 68-69]. Погоджуємося із вищевказаним враховуючи власний досвід роботи у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, зокрема, під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Розглядаючи чинники, що впливають на розвиток соціальної компетентності, необхідно пам'ятати, що у спадок передаються не якості особистості, а певні задатки (природна схильність до тієї чи іншої діяльності), розвиток яких залежить від соціальних умов, навчання і виховання [46, с. 123].

До чинників впливу на формування соціальної компетентності молодших школярів відносимо: безпосередні чинники (вплив сім'ї (родини), вплив учителів/вихователів, вплив друзів) і опосередковані чинники (вплив політичної та економічної ситуації у країні, вплив релігійних поглядів, вплив медіа (засобів масового інформування та комунікації).

Значний вплив на формування соціальної компетентності молодших школярів мають засоби масової інформації і комунікації. Велику популярність

сьогодні мають телевізійні та Інтернет канали, що постійно транслюють мультиплікаційні фільми. Батькам зручно, увімкнути один мультиплікаційний канал, зайнявши дитину на певний проміжок часу для розв'язання своїх справ, не замислюючись над тим, який вплив вони здійснюють на дитину [126]. Результати численних досліджень доводять, що не всі батьки відповідально ставляться до відбору медіа-продукції, яку переглядають їхні діти, розуміючи, що, на жаль, далеко не кожний мультфільм у сучасному медіа-просторі може позитивно впливати на культурну соціалізованість та моральну свідомість дитини [1, с. 105; 117]. Також, вважаємо, що проблема формування соціальної компетентності молодших школярів взаємопов'язана із завданнями розвитку медіа-компетентності учнів.

У сучасних умовах дитина з наймолодшого віку зазнає різних впливів через найближчих осіб, а також усе частіше через мультимедіа, що заповнюють її життєвий простір. Медіа стали органічним елементом життя родини, підпорядкувавши своїм закономірностям її побут, організацію й функціонування. Сімейне середовище змінюється через участь у ньому нових електронних медіа, мультимедіа. Контакт із ними в родині розпочинається рано і триває впродовж усього життя людини. Електронні медіа, телебачення, Інтернет, мобільний телефон створюють нереальну картину світу, що конкурує з реальним світом [153, с. 22-23].

У роботі [168] стверджується, що сучасні школярі під впливом глобалізації шукають власних ідеалів і цінностей у медіа продукції, а саме: взірці родинних стосунків, соціальні ролі та поведінкові стандарти. Дослідники продовжують, що освітня роль медіа не обмежується лише масовим поширенням інформації, а й вказує на міжкультурні сфери, дозволяє створювати взірці культури, цінності, вчить діалогу культур й перетворенню ідей. З одного боку, мас-медіа намагаються уніфікувати реципієнтів інформації й маніпулювати ними, а з іншого, створюють необмежений простір для індивідуального розвитку. Для того щоб протистояти формуванню пасивного споживацького стилю життя, необхідно планово реалізувати процес виховання взаємодії з мас-медіа, що

ґрунтується на відпрацьованих навчальних технологіях медіа педагогіки і застосування медіа в освіті. Завдяки електронним медіа стає можливим розширення інформаційного простору для освоєння знань та пізнання реальності й позиціонування в ній школяра як частини цієї реальності [168].

А. В. Тадаєва [309, с. 24] досліджуючи проблему соціально-педагогічного супроводу соціалізації молодших школярів у сучасному інформаційному просторі, розглядає «... сучасний інформаційний простір як фактор соціалізації, який впливає на індивіда на макро- (телебачення, радіомовлення), мега- (мережа Інтернет, мобільний зв'язок тощо), мезо- (спеціалізовані сайти), мікро- (дитячі сайти, шкільні медіатеки тощо) рівнях». Також, дослідницею здійснено аналіз позитивних і негативних аспектів ролі медіа у процесі соціалізації школярів у інформаційному суспільстві [309, с. 24].

Доречною є також думка О. П. Гаврілушкіної [42, с. 6] про те, що взаємодія та спілкування з дорослими і однолітками є найважливішим чинником, і багато в чому визначає розвиток дитини як людини суспільної. Підтвердженням є факт, про те, що для повноцінного і гармонійного розвитку особистості важливим є взаємодія дитини з іншими. Тобто, взаємодія є визначальним фактором формування соціальних зв'язків і є способом здійснення соціальних відносин у системі.

Наголосимо, що почати роботу з формування соціальної компетентності учнів потрібно із початкових класів, тому, що молодший шкільний вік – це перший період системного залучення дитини до громадського життя. Саме у цьому віці відбувається низка особистісних психофізіологічних утворень, необхідних для формування соціальної компетентності молодших школярів, а саме: 1) мотивація соціально значущої діяльності, в межах якої орієнтація на успіх є позитивною основою для формування соціальної компетентності, оскільки вона спрямована на досягнення конструктивних, позитивних результатів, що визначає особистісну активність дитини; 2) діалогічність свідомості, критичність до себе і до інших людей; дитина стає здатною до адекватної самооцінки, а задоволеність собою і досить висока самооцінка виступають важливими складовими соціальної компетентності; 3) вміння керувати психічними процесами розвитку

пізнавальної сфери, яке створює основу становлення здатності до довільної регуляції поведінки; 4) складається новий тип відносин з людьми, засвоюються певні соціальні норми, втрачається орієнтація на дорослого і відбувається зближення з групою однолітків, де необхідними виявляються навички конструктивної взаємодії; молодший школяр починає розуміти, що від його поведінки залежить розв'язання різних життєвих ситуацій, а це означає, що відбувається формування навичок конструктивної поведінки у проблемних ситуаціях [69].

Дослідники близького закордону розглядаючи проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів зазначають, що нині процеси які протікають у суспільстві, пов'язані з умінням будувати взаємини з навколишнім світом, висувають вимоги до обліку педагогічними працівниками соціальної ситуації розвитку дитини, формуванню у них соціальної позиції, сприянню успішної соціалізації дитини, що безпосередньо пов'язано з рівнем соціальної компетентності дітей. Соціальна компетентність визначає весь життєвий шлях людини: включення в соціум, можливість працевлаштування, створення сім'ї, успішність кар'єри.

Деякі вчені [278, с. 156-157] наголошують на тому, що позаурочна діяльність є важливим ресурсом для розвитку соціальної компетентності учнів початкових класів. Вони зауважують, що розвиток соціальної компетентності учнів початкових класів не може бути локалізовано в одному із видів освітньої діяльності, а має охоплювати й пронизувати собою всі види навчальної та позаурочної (художньої, дозвілдової, спортивної, комунікативної, трудової тощо) діяльності. Якщо розглянути різні види позаурочної роботи зі школярами, можна відзначити: 1) спортивний напрямок (різні спортивні секції), сприяє зміцненню здоров'я учнів та розвиває вміння відчувати й діяти відповідно до психологічного стану іншої людини; дитина вчиться працювати у команді, аналізувати свою діяльність, шукати шляхи розв'язання проблемних ситуаціях тощо; 2) художньо-естетичний напрямок (гуртки прикладного мистецтва, виставки, екскурсії та ін.), відбувається формування уявлень про культуру,

моральні зразки та норми, ціннісні орієнтири учнів, розвиваються здібності до співчуття, співпереживання [278, с. 156-157].

Подібний висновок до попереднього зроблено у роботі [46], а саме, що цінність організації процесу розвитку соціальної компетентності молодшого школяра у позаурочній діяльності полягає у тому, що це процес вільного обрання дитиною діяльності, яка полягає у задоволенні її інтересів, схильностей, переваг і сприяє її соціалізації та самореалізації. Виховний потенціал позаурочної діяльності відзначено у неформальному характері взаємин її учасників і можливості вибору змісту, форм і видів такої діяльності [46, с. 122].

Рядом учених [42, с. 9] розглянуто проблеми формування соціальної та комунікативної компетентності дошкільників і молодших школярів з труднощами у спілкуванні і зроблено висновок, що для встановлення взаємодії одноліток, зазвичай, залучає соціально компетентних однолітків, щоб змодельовати і зміцнити відповідну соціальну поведінку. Діти навчаються позитивно підкріплювати вже наявні навички спілкування дітей з «інакшими дітьми», вчать самі ініціювати взаємодію, тобто, розвивати нові соціальні навички [42, с. 9]. Дослідниками зроблено такі висновки: 1) діти зі сформованими ігровими навичками соціально компетентні і в змозі брати участь у навчальній діяльності, і навпаки; 2) встановлено взаємозв'язок і взаємозалежність рівня соціальної компетентності, включення у навчальний процес і активності дитини у партнерській грі, що підкреслює необхідність організації роботи із розвитку соціальної компетентності дітей засобами гри [42, с. 11].

У дослідженні Л. В. Зімакової [89] описано позитивний досвід здійснення соціалізації учнів молодшого шкільного віку засобами театрального мистецтва, причиною вибору театрального мистецтва для соціалізації послугувала його ігрова природа, що приваблює дітей і є дієвим фактором у соціальному становленні.

У дисертаційній роботі С. А. Литвиненко [177, с. 14] наголошено на тому, що протиріччя сучасності вимагають соціально-педагогічної та психологічної підтримки дитини, а це передбачає врахування та вивчення всієї сукупності соціальних умов і факторів, повноти її взаємодії з середовищем з метою

забезпечення гармонійного буття особистості як суб'єкта соціокультурного життя, а також освітнього процесу. «Соціальний розвиток дитини, що утворює контекст онтогенезу і визначає його загальний зміст, вивчається як двоєдиний процес нерозривно пов'язаних у своєму функціонуванні складових, що мають складні залежності та певні суперечності: соціалізації та індивідуалізації» [177, с. 14].

Висновки, зроблені у роботі [140, с. 145], показують, що комплексний характер соціальних проблем, виявляє необхідність активного впровадження соціалізуючо значущих заходів, тобто заходів, що проводяться у межах соціально-виховної роботи, спрямованих на досягнення в процесі становлення особистості дитини позитивного соціалізуючого ефекту [1, с. 128].

В умовах сучасного інформаційного простору, відбуваються суттєві зміни в освітній політиці України. Перед закладами освіти сучасне суспільство ставить нові вимоги щодо виховання і розвитку школярів відповідно до їх потреб і навчальних можливостей. Головним завданням учителів, соціальних педагогів і практичних психологів є: гармонійний розвиток учнів, їх неповторності й унікальності, розкриття їх творчості та створення умов для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Саме робота по формуванню соціальної компетентності школярів сприятиме виконанню головних завдань поставлених перед сучасними вчителями, соціальними педагогами та практичними психологами, які працюють у закладах загальної середньої освіти [126].

Підсумовуючи викладене вище, відзначимо, що педагоги, практичні психологи, соціологи та соціальні педагоги одностайні у тому, що саме період навчання в початковій школі є важливим для соціалізації дитини, оскільки відбувається зміна її ролі у суспільстві, виникає потреба соціальної взаємодії й підтримки дорослих та однолітків. Тому важливим є створення сприятливих умов і спрямування виховних заходів, саме на формування соціальної компетентності молодших школярів. Отже, формування соціальної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти потрібно розпочинати з молодшого шкільного віку, тому, що саме в цей період відбувається соціальне становлення особистості.

1.2.1. Основні напрями соціально-педагогічної та виховної роботи з молодшими школярами

У ряді державних документів, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 р. № 963 «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників», Закон України «Про освіту» ст. 20-21 [253], визначено, що до педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти відносяться: вчителі, соціальний педагог та практичний психолог (рис. 1.2.).

Вважаємо, що до процесу формування соціальної компетентності молодших школярів обов'язково мають бути залучені педагогічні працівники закладу загальної середньої освіти, а саме вчителі, соціальний педагог, практичний психолог (рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Педагогічні працівники, які мають бути залучені у процес формування соціальної компетентності молодших школярів

У посібнику [136.] зазначено, що завданням школи сьогодні є забезпечення всебічного розвитку особистості кожного учня і створення необхідних для цього умов. Реалізація означеної мети покладена на педагогічний колектив школи, проте, понад усе, на класного керівника. *Класним керівником* є педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи. Виховна робота здійснюється під час: організації і виховання класного колективу; виховання культури поведінки учнів; вивчення учнів; роботи з батьками учнів; узгодження та координації виховних вимог між педагогічними працівниками школи, батьками, громадськістю [136]. Виховну

роботу класного керівника не слід ототожнювати з позакласною роботою, що проводиться іншими педагогічними працівниками (вчителі-предметники, соціальні педагоги, педагоги-організатори). Позакласна робота є складовою частиною освітнього процесу, однією з форм організації дозвілля учнів, проведення соціально-педагогічної роботи з ними [136, с.10].

Виховання учнів початкової школи нині здійснюється за різними напрямками: розумове, громадянське, моральне, трудове, фізичне, *соціальне* та ін.

Соціальне виховання здійснюється стихійно (через народну педагогіку) чи цілеспрямовано (через спеціально організований вплив і взаємодію закладів освіти і сім'ї, різних виховних інститутів) [59, с. 434]. Для організації успішного соціального виховання учнів необхідно розглядати початкову ланку освіти як своєрідний «життєвий соціально-освітній трамплін», від якого залежить подальше ставлення дітей до навчання, школи, оточуючих та самих себе. Особливе значення в цьому контексті відіграють створені педагогом умови, що визначають ефективність соціально-виховної взаємодії [302]. Вважаємо, що на формування соціальної компетентності школярів в умовах початкової школи також спрямоване *громадянське і моральне* виховання. Адже *громадянське виховання* молодших школярів є спеціально організованою роботою щодо формування громадянськості як інтегральної характеристики особистості, яка дає можливість дитині відчувати себе соціально, морально, політично дієздатною та захищеною [136, с. 47-49]. А *моральне виховання* є цілеспрямованим і організованим процесом формування моральних якостей особистості, рис характеру, навичок і звичок моральної поведінки, на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. У зміст морального виховання учнів закладають загальнолюдські морально-духовні цінності – набуті попередніми поколіннями, що визначають основу поведінки і життєдіяльності окремої людини або певних спільнот [136, с. 19-20]. Одним із напрямів морального виховання є розвиток культури поведінки дітей та емоційної культури. Під «емоційною культурою» визначено певний рівень психічного розвитку, що забезпечує здатність особистості адекватно виявляти власні емоції та

реагувати на емоції інших, керувати емоційним станом і емоційними реакціями на зовнішні і внутрішні впливи. Наразі розроблено низку інноваційних форм щодо формування емоційної культури молодших школярів: тренінгові заняття, психологічні практикуми, методи арт-терапії, інтерактивні методики [136, с. 59-62].

У [136, с. 11] наголошено, що форми організації виховання постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності (інформаційні повідомлення, класні години, колективні творчі справи, бесіди за «круглим столом», гуртки, конкурси, тематичні вечори, тижні науки і культури, свята народного календаря, дискотеки, клуби за інтересами та ін.) [136, с. 11].

Соціальний педагог – це особа, фах якої соціально-педагогічна робота й освітньо-виховна діяльність. Цей спеціаліст організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення у соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя дітей та молоді у мікросоціумі, їхнього всебічного розвитку [298, с. 249].

Розглядаючи основні напрями соціально-педагогічної діяльності у роботі з молодшими школярами, першочерговим є визначення самої сутності даної діяльності її мети, завдань, принципів, форм, методів та ін. Нами також було проаналізовано низку робіт [27; 28; 36; 37; 76; 77; 84; 298; 299], щодо різних аспектів здійснення соціально-педагогічної діяльності в Україні – дисертаційні роботи, монографії, підручники, посібники, методичні рекомендації, статті та ін. Проте, для нашого дослідження важливим є розгляд публікацій, які присвячені саме особливостям здійснення соціально-педагогічної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку чи досліджень, що стосувалися професійної підготовки педагогічних працівників до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами [22; 23; 24; 39; 57; 176; 177]. Відзначимо, що публікацій і досліджень щодо соціально-педагогічної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку серед наукової літератури не достатня кількість, що вказує на важливість і актуальність висвітлення проблем щодо особливостей здійснення соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами у різних аспектах.

У енциклопедії з соціальної роботи [298] метою *соціально-педагогічної діяльності* визначено: створення сприятливих соціокультурних умов соціалізації особистості, визначається соціальною політикою держави та конкретизується низкою завдань. Пріоритетним у даній діяльності є допомога у позитивній соціалізації особистості, а саме в інтеграції у суспільство, допомога в її розвитку, освіті, вихованні, самовизначенні. Важливим напрямом даної діяльності є сприяння в адаптації та позитивній соціалізації особистості шляхом допомоги їй у засвоєнні соціальних цінностей і норм; створення умов для психологічного комфорту особистості; створення приймаючого та підтримуючого середовища, «оздоровлення» її соціальних стосунків, «запуск» механізмів самоорганізації, саморозвитку тощо [298, с. 266]. У роботі [177, с. 11] окреслено стрижневі стратегії соціально-педагогічної діяльності, а саме: включення людини у соціум (соціалізація, соціальне виховання); педагогізація соціуму (використання педагогічного потенціалу середовища, підвищення ефективності його використання); управління взаємодією людини і соціуму на принципах оптимізації згідно мети соціально-педагогічної діяльності [177, с. 11].

Соціальний педагог надає учням, їх батькам та педагогічному колективу певні види соціальних послуг, а саме: допомога в адаптації дітей у вступі до школи, переході до інших класів; попереджує конфлікти в учнівському колективі, допомагає учням у формуванні навичок подолання кризових станів, навчає соціальним навичкам; виступає посередником між школою та сім'єю, допомагає вчителям зрозуміти інтереси та потреби дітей в отриманні освіти, допомагає визначити індивідуальні навчальні програми для певних дітей; допомагає учням у подоланні причин, що призводять до пропуску навчання; попереджує негативний вплив факторів ризику на дітей тощо. Бере участь у педрадах, батьківських зборах та інших нарадах, що стосуються соціально-педагогічного життя навчального закладу; проводить консультації з педагогічними працівниками щодо різних соціально-педагогічних проблем з метою покращення умов навчання учнів тощо [298, с. 269-270].

С. А. Литвиненко [177, с. 12-13] соціально-педагогічну діяльність учителя початкових класів розуміє як органічну складову його професійно-педагогічної діяльності, як структурно-динамічну сукупність цілеспрямованих соціально-педагогічних дій, здійснюваних у мікросоціумі з метою підтримки розвитку і соціалізації дітей [177, с. 12-13].

Поряд з поняттям «соціально-педагогічна діяльність» вживають поняття «соціально-педагогічна робота», яка є різновидом соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється у певній соціальній ситуації та спрямована на точно визначений об'єкт впливу. «Соціально-педагогічна робота з дітьми спрямована на формування особистості та підготовку її до соціального функціонування засобами освіти, виховання, психокорекційної роботи, психолого-педагогічної підтримки з урахуванням педагогічних можливостей різних агентів соціалізації» [298, с. 267].

У власному дослідженні О. Б. Будник [24, с. 167] виокремлює важливий напрям соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів, що виник відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні (2010 р.) [139], а саме – це робота в умовах інклюзивної освіти. Оскільки, нині спостерігається збільшення кількості дітей із порушеннями психофізичного розвитку, тому в руслі гуманізації освіти в багатьох країнах світу і в Україні, однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами визнано інклюзивну форму [24, с. 167].

Міністерство освіти і науки України [255] поставило конкретні завдання перед практичними психологами та соціальними педагогами закладів загальної середньої освіти, наведемо кілька з них, що стосуються роботи з молодшими школярами: здійснювати психологічний супровід розвитку дітей; брати участь у виховній роботі закладу освіти; проводити роботу з оптимізації освітнього процесу [255].

У вчителів початкових класів є також завдання щодо здійснення соціально-педагогічної діяльності, зокрема: вивчення особистості дітей, їхніх інтересів і потреб, труднощів і проблем, конфліктів, відхилень у поведінці та своєчасне надання допомоги; соціальне виховання і розвиток дітей; збереження і зміцнення здоров'я, охорона і захист прав дітей; педагогічне керівництво дитячою групою,

підтримка адаптації і профілактика дезадаптації молодших школярів; створення комфортного, особистісно орієнтованого простору шкільного мікросередовища; вивчення умов життя, оточення дитини, встановлення партнерських стосунків із сім'ями учнів, надання необхідної педагогічної допомоги у вихованні та ін. [177, с. 26].

Доречною є також думка А. В. Тадаєвої [309, с. 72] про те, що нині постає необхідність у такому виді соціально-педагогічної роботи, який би передбачив довготривалу і системну діяльність щодо розвитку соціальної компетентності молодших школярів у нових умовах їх активної медіасоціалізації через супровід у сучасному інформаційному просторі всіх найближчих до дітей соціальних середовищ. Також, провідною є роль школи, яка має виступати осередком соціально-педагогічної діяльності, адже, у школі є не тільки вчитель початкових класів, а і відповідний фахівець – соціальний педагог [309, с. 72].

О. Б. Будник виокремлює функції соціально-педагогічної діяльності учителя початкових класів, що визначають її змістове наповнення з урахуванням особливостей роботи вчителя з учнями молодшого шкільного віку [24, с. 167-170]. Дослідниця продовжує, і визначає, що дієвим аспектом соціально-виховної діяльності вчителя є «регулювання» духовного світу дитини, формування в неї позитивних емоцій, станів, настроїв [24, с. 167-170]. Погоджуємо із зазначеним вище і додамо, що для здійснення соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи педагогічні працівники можуть застосовувати комплекс методів (педагогічних, психологічних, соціально-педагогічних, соціологічних) залежно від поставленої задачі, з метою її розв'язання.

Для нашого дослідження неабияке значення мають висновки та узагальнення зроблені у дисертаційній роботі О. Б. Будник, яка визначає орієнтовний зміст соціально-педагогічної діяльності вчителя в умовах початкової школи: профілактична діяльність; робота з девіантними учнями; робота з обдарованими учнями; співпраця з сім'єю; робота в умовах інклюзивної освіти; соціально-культурна анімація [24, с. 164-165].

Слід зазначити, що у роботі [298, с. 109], набуття життєво важливих компетентностей вважається у багатьох освітніх системах одним із пріоритетних

напрямів соціально-педагогічної роботи з дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти. І саме однією із основних компетентностей, на формування якої має бути спрямована соціально-педагогічна робота зі школярами має бути: соціальна компетентність, що пов'язана з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості (проявами якої є: здатність до співпраці; вміння розв'язувати проблеми у різних життєвих ситуаціях, комунікативні навички, активна участь у житті громади, вміння визначати особисті ролі в суспільстві та ін.) [298, с. 109].

Нині формування соціальної компетентності учнів початкової школи відбувається переважно стихійно, а саме у процесі опрацювання навчальних предметів (проектна діяльність, групова та парна робота), унаслідок впливу середовища, неформального спілкування (виховні заходи тощо) [214]. Поділяємо думку І. А. Ніколаєску про те, що важливим завданням школи є формування соціальної компетентності учнів початкових класів шляхом створення умов для повноцінного розвитку кожного учня, а саме: задоволення базових потреб школярів, створення умов для розвитку їх індивідуальності; створення емоційно-ціннісного поля взаємостосунків «учитель-учень», «учень-учитель», «учні-учитель»; надання кожному учню можливість самоствердження у найважливіших для них видах діяльності, з максимальним розвитком їх здібностей та можливостей [214].

Отже, проаналізовані вище публікації та державні документи підтвердили, що до процесу формування соціальної компетентності молодших школярів залучені всі педагогічні працівники початкової школи, і це є їх однією із головних функцій. Також, робота з формування соціальної компетентності молодших школярів сприятиме виконанню суспільних завдань поставлених перед сучасними вчителями, соціальними педагогами і практичними психологами, які працюють у закладах загальної середньої освіти.

1.2.2. Закордонний досвід формування соціальної компетентності молодших школярів із використання ІКТ

У матеріалах всесвітнього економічного форуму [362] визначено можливість використання цифрових технологій в соціальному та емоційному навчанні. Зазначено, що навчальні технології можуть відігравати ключову роль в ефективному та рентабельному розвитку соціальних та емоційних умінь учнів. Цифрові технології є інструментом, який батьки, вчителі або соціальні працівники можуть використовувати для розширення соціального та емоційного досвіду учнів. Ці інновації здатні поєднувати фізичні й віртуальні світи та полегшувати форми взаємодії між людьми, що були неможливі 10 років тому. Такі технології як: віртуальна, розширена і змішана реальність; роботи; відео чати на мобільних пристроях; віртуальні тьютори дозволяють отримати інтерактивний навчальний досвід [362].

На основі проведених досліджень у документі (звіті) [362] розроблено пріоритетний список навчальних стратегій та особливостей застосованих технологій, які є найбільш важливими для реалізації соціально емоційного навчання (SEL). Також ідентифіковано 3 ключові можливості для використання технологій у розвитку соціально емоційних умінь [362].

1. Використовуйте ті технології які пройшли апробацію: батьки, педагоги та соціальні працівники можуть використовувати існуючі технологічні продукти з функціями які удосконалюють SEL. Вироблені стандарти можуть допомогти ідентифікувати якість продукту на основі можливостей, які вони мають, щоб найбільше впливати на формування соціальних і емоційних умінь.

2. Розширте сферу можливого. Новітні технології, такі як мобільні пристрої, віртуальна реальність і додатки допоможуть учням сформувати соціальні і емоційні уміння. Використання цих цифрових технологій передбачає не тільки удосконалення соціального та емоційного навчання, але й створює умови для розвитку нових навчальних стратегій [362].

Також, частина звіту присвячена аналізу перешкод, що виникають на шляху використання цифрових технологій для удосконалення соціального та

емоційного навчання. Список перешкод поєднує обмежене усвідомлення, недостатнє визначення пріоритетів щодо соціального та емоційного навчання, низький рівень фінансування та ресурсів і недостатнє забезпечення програмних продуктів. Крім того між зацікавленими особами не має консенсусу щодо визначення соціального та емоційного навчання та засобів оцінювання впровадження і аналізу результатів. Проте на шляху широкого використання цифрових технологій в школі існує кілька перешкод. У дослідженні, що представлено у цьому звіті, більшість батьків і педагогів визнають важливість соціального та емоційного навчання і розуміють потенціал використання цифрових технологій для формування соціальних і емоційних умінь, водночас вони повністю не розуміють які цифрові технології краще використовувати або які є способи застосування їх. Учителі переважно розглядають цифрові технології як корисний інструмент для формування фундаментальних академічних умінь, а не для стимулювання розвитку соціальних і емоційних умінь. Впровадження цифрових технологій у багатьох країнах стримується технологічними та інфраструктурними проблемами. Наступною перешкодою є хибне розуміння того, що цифрова технологія загрожує безпосередній людській взаємодії оскільки діти багато часу перебувають за мобільними пристроями. Разом всі ці перешкоди створюють замкнуте коло, що стримує розвиток соціального та емоційного навчання. Але, використовуючи «правильні» підходи, зацікавлені сторони можуть прискорити впровадження програм соціального та емоційного навчання та відповідних цифрових технологій. Всі ці перешкоди можна подолати за умови об'єднання зусиль зацікавлених осіб (політиків, освітян, батьків, дослідників, бізнесменів, розробників та винахідників) [362].

Закордонні вчені у публікації [358] розглядають дві складові: початкова освіта та ІКТ. ІКТ, зазвичай, використовується як узагальнений термін для широкої колекції комп'ютерних баз даних, інструментів, ресурсів, мережних технологій, що використовуються для отримання, опрацювання та передавання даних. Однак слід зазначити, що ІКТ, особливо в контексті освіти, часто сприймаються дуально: технологія як інформаційний носій та технологія для

проектування комп'ютерно орієнтованого чи мережного середовища. Освіта сама по собі має дві перспективи, які також можна назвати «інформаційна» (отримання інформації та навичок) та конструктивна (створення, відкриття, конструювання знань), ці перспективи однаково важливі, хоча конструктивна іноді недооцінюється. Більшість закордонних авторів використовують термін цифрові технології, а не ІКТ, щоб підкреслити необхідність балансу між ними, інформаційно-конструкторську сторону. Під «ІКТ в освіті» розуміють колекцію комп'ютерних технологій, що застосовують для підтримки навчання і виховання, спілкування і співпраці, самовираження, творчості тощо, тобто для підтримки та розвитку дошкільників та молодших школярів [358].

У роботі [359] зазначено, що за результатами кількох досліджень (данських, північноєвропейських вчених), що стосувалися використання ІКТ дітьми, визначено, що, зазвичай, використання дітьми ІКТ відбувається поза школою, і вони навчаються використовувати ІКТ переважно від однолітків та від власних експериментів. Щоденне використання дітьми ІКТ спричиняє їх неформальне навчання, тому важливо щоб навчальні заклади використовували ІКТ для освітнього процесу. Також, учителі повинні розвивати власні навички щодо застосування ІКТ в навчанні та вихованні учнів.

У дослідженні [360] йдеться про досвід використання ІКТ, вплив на життя дітей у різних ситуаціях – від Інтернет-магазинів до текстових повідомлень на мобільних телефонах, від розваг до пошуку навчального матеріалу в Інтернеті. Зазначено, що потрібно відповідально ставитися до навчання і виховання дітей засобами ІКТ, а саме розв'язання різних питань, і доступу до інформації, підтримки дітей, критичного та творчого добору ІКТ, тощо. Описано важливість низки факторів: компетентність учителів у використанні швидкозмінних ІКТ; доступ до ресурсів ІКТ у навчальних закладах; вимоги навчального плану та рамки оцінювання; величезний досвід використання ІКТ дітьми за межами школи та можливості щодо використання ІКТ під час навчання і виховання у школі.

Закордонні вчені у [360] наголошують на значному соціальному та культурному впливі ІКТ на дітей, і надають перевагу ініціативам у галузі освіти,

що ґрунтуються на впровадженні ІКТ у навчання і виховання. Розглянуто потенціал ІКТ в контексті безпосереднього впливу на освітній процес [360]. Сьогодні учні живуть у світі ІКТ, регулярно користуючись мобільними телефонами, комп'ютерами, планшетами та Інтернетом, тощо. Тому вчителі повинні бути в курсі сучасних ІКТ, щоб допомогти учням навчитися використовувати їх в освітньому процесі для навчання і саморозвитку [364].

Вчені описують різний досвід дітей щодо використання цифрових технологій у своєму соціальному та культурному житті та ініціативу уряду щодо підвищення рівня ІКТ в освіті, забезпечення доступу до ресурсів ІКТ та підтримка підготовки вчителів щодо використання ІКТ мали позитивний вплив на впровадження їх у шкільну практику [360].

У роботі [359, с. 21-22] закордонні вчені розглядають роль учителя щодо використання ІКТ у школах та досліджують питання: як діти навчаються використовувати ІКТ? Тому неформальне навчання дітей з ІКТ в центрі уваги. Неформальне навчання, яке діти проходять під час використання ІКТ, сприяє розвитку їх різних компетентностей. Суть неформального навчання полягає в тому, що воно відбувається поза інституційною освітою та відбувається під час комп'ютерних ігор та чату. Помітним є те, що коли діти використовують ІКТ у свій вільний час, вони організовують різні форми навчання для формування різних навичок.

Коли кілька дітей різного віку знаходяться разом вони створюють власну ієрархічну групу, яка функціонує як навчальна, а саме наймолодші діти навчаються у старших дітей або недосвідчені від досвідчених. Такі ієрархічні групи виражають послідовний порядок, в якому вік, знання та вміння є параметрами, що визначають місце дитини. Діти об'єднуються у такі вільно організовані навчальні ієрархічні групи тому, що вони відчувають, що таким чином можуть вчитися, і що це робити можна у різний спосіб: безпосередньо спостерігаючи, експериментуючи із мобільним засобом та під час розмови з іншими дітьми та вирішити свої проблеми [359].

Використання комп'ютерних засобів дітьми сприяє створенню певної спільноти, наприклад, коли вони грають разом у комп'ютерну гру, спільне навчання тут є необхідним важливим елементом спільної діяльності, оскільки це дозволяє їм бути активними у грі. У навчальних спільнотах дітей, учасники демонструють постійний обмін ідеями, в яких вони розвивають спільне бачення ситуації в якій вони знаходяться. Участь – це активний і складний процес, в якому діти поєднують в собі дії, мову, ідеї, почуття та зв'язок. Це взаємозв'язок, як і в комп'ютерній грі, де діти використовують знання та навички один-одного, користуються ними та залежать від них, щоб вони могли боротися проти іншої групи. Вони постійно обговорюють свою спільну діяльність, щоб встановити свою спільну мету, розвивати арсенал дій, слів та процедур як частину комунікації всередині групи. Учасники таких груп зустрічаються кілька разів на тиждень, щоб грати у ту ж саму гру, тому їх навчання є інтегрованим та необхідним елементом, головним чином пов'язаними зі спільною діяльністю, експериментуванням, порівнянням та спілкуванням. Крім того, в процесі використання ІКТ діти створюють навчальні мережі, де розробляють стратегії пошуку відомостей, обміну даними з іншими для формування нових знань і навичок [359, с. 23].

За допомогою мережі Інтернет формується загальна поведінка, що є основою як для індивідуальної, так і для колективної динаміки. Деякі мережі, в яких діти беруть участь, набувають статусу навчальних мереж у зв'язку з цифровими медіа, оскільки для дітей вони є способом наочності, який особливо підкреслюється цифровими медіа. Ці навчальні мережі підключені та/або засновані на різних цифрових засобах, і є реальними та віртуальними. За допомогою мережі Інтернет діти можуть спільно використовувати знання одне-одного, що є етапом процесу їх навчання. Мережу Інтернет часто застосовують для розв'язання проблем, наприклад, як просунутися в комп'ютерній грі, мультимедійній програмі тощо. Обмін ідеями та відомостями відбувається, із використанням ІКТ: через електронну пошту, мобільний телефон, в чатах і в різних Інтернет-дискусійних групах. Діти добре знають, кого вони можуть використати для допомоги з

проблемами, що виникають у їхній цифровій діяльності: вони швидко дізнаються, хто добре навчився використовувати певний засіб і до кого потрібно звернутися за допомогою. Тут, процеси навчання пов'язані з усною комунікацією та оповіданням, а також з практичною демонстрацією та імітацією [359, с. 24-25].

Навчальні ієрархії, навчальні спільноти та навчальні мережі можна назвати соціальними формами навчання. Діти виконуючи побутові справи чи шкільні завдання вдома, також виконують багато паралельних дій: перевіряють електронну пошту, завантажують музику, здійснюють пошук у мережі Інтернет, спілкуються в чатах чи електронних соціальних мережах з друзями тощо. Таке, одночасне навчання, слід розуміти як комплекс навчальних стратегій, що забезпечують паралельні дії та комунікації [359, с. 24-25].

Не так давно ІКТ зайняли важливе місце у навчальному плані початкової школи. ІКТ в початковій школі можуть бути використані вчителями та учнями у навчанні та вихованні. В межах розвитку ІКТ-компетентності, вчителі повинні розвивати власні практичні навички використання ІКТ як під час навчання, так і в подальшій самоосвіті. У процесі розробки апаратного та програмного забезпечення потрібно постійно вдосконалювати свої навички, як і будь-яка книга, так і апаратні ресурси та програмні пакети, дуже швидко застарівають. Те, що змінюється менш швидко та, є важливим, - це педагогічне мислення, яке спирається на використання як апаратного, так і програмного забезпечення як учнями, так і вчителями [364, с. 5].

Використовувати ІКТ в початковій школі, варто, починати для покращення навчання і виховання учнів, через інструменти для творчого самовираження, для підтримки процесів мислення у дітей, задовольняючи спеціальні освітні потреби, і для освоєння робототехніки та програмування для дітей [358].

В процесі одного із досліджень [360], що стосувалося дітей та молоді віком від 9 до 11 років і 12-15 років способів їх взаємодії з ІКТ поза школою та було визначено низку питань, що стосувалися такого їх досвіду використання ІКТ. Доступ до ІКТ швидко змінювався, оскільки сім'ї оновлювали свої можливості та уточнювали «сімейні правила» для тих, хто міг це робити, коли та з ким у родині чи мережі

друзів. Діти відзначали, що ті, хто має постійний доступ, добре підтримують взаємодію у своїх сім'ях (родинна гра у комп'ютерні ігри, спільний перегляд фільмів, телепередач) мали вищу компетентність з використання ІКТ. У дослідженні було цікаво те, що діти повідомили, що вони використовували низку навчальних стратегій, здебільшого з ігровою метою та запитуючи друзів чи родичів, інколи вони застосовували онлайнкову довідку чи посібники. Діяльність, в якій вони брали участь, часто була досить вузькою, але глибоко пов'язаною з їхніми особистими інтересами та ентузіазмом. Це дослідження стосувалося дітей, які мають постійний доступ та зацікавленість використовувати ІКТ, також визначило дітей, які були «малозацікавленими користувачами», а аналіз опитувань та інтерв'ю з цими дітьми показав, що діти перерахували низку причин щодо їх ставлення та рівня використання ІКТ, зокрема: соціально-економічні пріоритети придбання в їх сім'ях; недостатня актуальність комп'ютерів для власних інтересів; непотрібність мати комп'ютер, щоб сприймати себе «крутим» та ін. [360]. У Великобританії проводився національний дослідницький проект, метою якого була оцінка впливу мережних технологій на освіту в англійських школах, ставлячи ключові питання: «Чому діти так швидко вчаться застосовувати ІКТ?» і «Чи можуть ІКТ трансформувати навчання?». Дані з проекту вказують на те, що існують різні аспекти щодо доступу та уявлення про мережні технології серед дітей. По-перше, доступ до широкого кола ІКТ вдома, наприклад: ігрові консолі, комп'ютери, Інтернет, персональні мобільні телефони. У групі 7-10-річних дітей, опитаних, понад 75 % мали комп'ютери вдома, понад 50 % мали адресу електронної пошти, а майже 20 % мали персональний мобільний телефон. По-друге, коли дітям запропонували намалювати малюнок на тему «Комп'ютери у моєму світі», діти показали цілу низку зображень, що представляли їх розуміння зв'язків між різними елементами технологій, такими як: комп'ютери, мобільні телефони та ігрові приставки та їх функції (від відправки текстових повідомлень до роботи з управління на підприємствах, та простого спілкування з друзями чи родичами) [360].

Попри різноманітний досвід з використання ІКТ у школі та в домашніх умовах, ІКТ в освіті сприймають як постачальників апаратного та програмного

забезпечення для підтримки освітнього процесу. Закордонні розробники ІКТ почали просувати свої розробки для навчальних цілей вчителям та батькам. Вони показали зміну ставлення до ІКТ, не тільки для «розваг», а і для підтримки навчання, а робили вони це пропагандуючи ІКТ у два способи: на щорічній виставці освітніх ресурсів ІКТ, а також у спеціальних журналах та каталогах для батьків, які бажають дізнатися більше про ІКТ в освіті. ІКТ для освіти стали рекламувати як підтримку освітнього процесу та для оцінювання знань і навичок учнів [360]. У Великобританії впровадження ІКТ в освіту відбувалося під керівництвом уряду, і однією із вимог того часу було надання адреси електронної пошти всім учням старше дев'яти років. Такі, нововведення мали підтримати усі вчителі, також вони були зобов'язані не відставати від подій, що впливають на їх учнів [364].

Удосконалення технічних засобів дозволили персональним комп'ютерам і іншим мобільним пристроям стати швидшими, меншими та простішими у використанні. Одним із найважливіших досягнень стало збільшення доступності та швидкості доступу до Інтернету, що дозволило разом з іншими досягненнями мобільних та інших технологій забезпечити можливості розвитку е-навчання. Визначення е-навчання розуміється як «онлайн-доступ до навчальних ресурсів будь-де та будь-коли» [364].

Поряд з технічними розробками змінилася і думка про використання ІКТ в освіті у тому, що учні «граючись» (ігри із використанням ІКТ) можуть навчатися. Багато вчителів сприймають ІКТ в освіті як соціокультурну перспективу, в якій навчання має бути соціально побудоване. На цьому етапі важливо, що ключовою частиною соціокультурної перспективи є твердження про те, що інструменти, як «технічні», так і «пізнавальні», відіграють центральну роль у посередництві між людськими діями. Хоча мова залишається найважливішим інструментом культури, іншими інструментами можуть бути: книги, ручки, папір, та ресурси ІКТ. Це перевага ІКТ надавати різноманітні інструменти (такі як цифрова камера, мобільні пристрої, доступ до мережі

Інтернет та ін.) в одному місці, що робить їх важливим засобом посередництва в освітньому процесі [364].

Використання ІКТ у сфері освіти висвітлюють проблему швидкої зміни самих технологій та їх впливу в різні освітні ситуації. Протягом останніх років помітно змінюється рівень впевненості, компетентності та ставлення студентів (майбутніх вчителів) до використання ІКТ у процесі власного навчання, а багато практикуючих вчителів пройшли навчання та розширили свій досвід використання ІКТ у своїй професійній діяльності. Проте питання, як ІКТ можуть підтримувати освітній процес у шкільній програмі, і розробка та оновлення навчальних програм, все ще обговорюються [360].

ІКТ змінюють педагогічну практику та навчання. Є ряд причин, чому ІКТ є важливим інструментом навчання та виховання, а саме: політичні, професійні, потреби учнів, вимоги навчального плану, теорія виховання [364].

У закордонних школах ІКТ використовують для широкого кола цілей, а саме: адміністрування школи; навчання учнів навичкам, які їм знадобляться у подальшій освіті, постійному навчанні впродовж життя та майбутніх професійній діяльності, наприклад опрацювання текстів, комп'ютерне програмування та ін.; забезпечити доступ до інформації та комунікації поза школою, наприклад, відеоконференції з учнями інших країн, використання Інтернету; підтримувати розвиток учителів, наприклад, через електронні соціальні мережі; підтримувати та удосконалювати освітній процес різними ІКТ [364].

До особистих причин застосування ІКТ можна віднести, те, що багато вчителів використовують ІКТ у власному особистому житті, як і багато інших дорослих у нашому суспільстві. Учителі можуть писати листи та статті, можуть насолоджуватися комп'ютерними іграми або «серфінгом» в Інтернеті. Необхідність професійного розвитку може бути причиною подальшого використання ІКТ, особливо якщо це пов'язано з просуванням по кар'єрній драбині. Багато традиційних навчальних курсів, що надаються вищою освітою, також використовують ІКТ для більш ефективної діяльності, тому вчителі також, мають можливість досягти особистих та професійних цілей шляхом застосування ІКТ [364].

ІКТ постійно удосконалюють і це є частиною суспільного розвитку. Ці зміни вимагають від учителів постійного вдосконалення навичок і оновлення навчальних програм із використанням ІКТ. І відповідь на питання: «Чи дійсно потрібні ІКТ в початковій школі?» може бути таким, що насправді жодна з моделей е-навчання за своїм змістом не є покращенням існуючих моделей навчання, а це лише онлайн-доступ до навчальних ресурсів будь-де та будь-коли [364].

1.3. Проблеми підготовки педагогічних працівників до використання ІКТ у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Закордонний досвід підготовки педагогічних працівників

Для нашого дослідження важливим було розглянути закордонний досвід підготовки педагогічних працівників до роботи у початковій школі, а саме проаналізувати дисертаційні роботи з даної тематики та статті. Аналіз наукової літератури дав змогу визначити існування значної кількості дисертаційних робіт, щодо *різних аспектів підготовки педагогічних працівників у закордонних країнах*, зокрема, це роботи: Н. В. Муқан [207], О. В. Старостіна [301], І. І. Капустян [98], О. В. Романенко [269], В. П. Лащихіна [158], С. І. Синенко [284], Ю. М. Несін [212], О. Б. Проценко [260], А. Є. Кулікова [152] та ін. Поряд із цими дослідженнями, важливим є розгляд дисертаційних робіт, що присвячені саме *підготовці педагогічних працівників до роботи у початковій школі у закордонних країнах*. А такі наукові розвідки були здійснені: О. В. Волошиною [37], Ю. М. Коротковою [142], К. В. Котуном [143], Т. П. Кучай [154], Л. С. Нос [215], Л. П. Поліщук [241] та ін.

Проаналізовано ряд дисертаційних робіт щодо різних аспектів підготовки педагогічних працівників до роботи з молодшими школярами у закордонних країнах. Результати аналізу узагальнено у Додаток А (таблиця А.4.).

Цікавим є досвід щодо організації соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами в аспекті організації їх дозвілля, така діяльність у закордонних країнах розглядається як сфера розвитку особистісного потенціалу, формування громадянських якостей, соціальної культури, розвитку духовних

цінностей вихованців, збереження національних традицій, залучення до спортивно-оздоровчої роботи. З цією метою створюють фонди та організації для розвитку духовно-естетичних цінностей дітей, проведення культуротворчих заходів, надання допомоги в реалізації спортивно-оздоровчих програм, підтримки функціонування дозвіллевих клубів і секцій у суботніх чи недільних школах [24, с. 189].

Нам імпонує зроблене у дисертаційній роботі О. Б. Будник узагальнення щодо підготовки педагогічних працівників до здійснення соціально-педагогічної діяльності у закордонних країнах: 1) більшу частину терміну навчання майбутнього соціального працівника (соціального педагога) займає практика; 2) значна увага приділяється практичній підготовці майбутніх фахівців до роботи з учнями, їхніми батьками (опікунами) передусім у школах; навчають надавати консультативну допомогу батькам з проблем соціального виховання дітей, організації змістовного дозвілля, збереження психічного, фізичного, духовного здоров'я; 3) соціально-педагогічна діяльність в аспекті організації дозвілля молодших школярів розглядається як сфера розвитку особистісного потенціалу, соціальної культури та є предметом здійснення спеціально підготовлених фахівців – педагогів-аніматорів; 4) основною метою соціально-педагогічна діяльність учителя є формування соціальних навичок і вмінь учнів (залучення до волонтерства, участі в благодійних акціях тощо) задля забезпечення їх активної професійно-трудової соціалізації у майбутньому; 5) вчителі початкових класів можуть отримати додаткову спеціалізацію соціального педагога, що розширює їхні професійні функції та можливості працевлаштування та ін. [24, с. 186, 193-194].

Отже, з зазначеного вище робимо висновок, що закордонний досвід підготовки педагогічних працівників до роботи у початковій школі, зокрема, для здійснення соціально-педагогічної діяльності є цікавим та перспективним, і рекомендуємо враховувати його у розробці навчальних програм для підготовки майбутніх педагогічних працівників та для розробки програм щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Підготовка педагогічних працівників: вітчизняний досвід

Першочергово проаналізуємо вітчизняні дисертаційні дослідження (за 1999-2017 рр.), щодо різних напрямів підготовки педагогічних працівників до роботи у початковій школі, ці 95 дисертаційних робіт згруповано нами (Додаток Б) за кількома напрямками (рис. 1.3.):

1) *досвід підготовки вчителів початкової школи у закордонних країнах* досліджували: О. В. Волошина [37], Ю. М. Короткова [142], К. В. Котун [143], Т. П. Кучай [154], Л. С. Нос [215], Л. П. Поліщук [241], М. Р. Скоробогатова [288] та ін.;

Рис. 1.3. Напрями підготовки педагогічних працівників до роботи у початковій школі

2) *розвиток особистісних якостей педагогічних працівників та підвищення їх кваліфікації* розглянуто у роботах: Т. О. Атрощенко [6], В. М. Барановська [10], О. В. Варецька [29], О. П. Демченко [73], В. І. Імбер [93], А. М. Коломієць [129], Н. А. Коломієць [130], Л. Л. Макаренко [187], Г. В. Наливайко [210], Л. Є. Петухової [232], В. В. Примакова [246], І. М. Смірнова [292], Л. О. Хомич [327], Л. Л. Хоружа [328], О. І. Шиман [340] та ін.

3) *підготовка вчителів до організації різних напрямів роботи у початковій школі* розкрита у роботах: І. С. Артемьєва [5], О. А. Баранова [8], А. Н. Бистрюкова [18], Л. Е. Бекірова [15], О. Б. Будник [24], І. В. Бужина [25], В. П. Вовк [35], М. М. Ворник [39], О. Ю. Гапонова [51], М. І. Гайдур [45], Т. Р. Гуменникова [64], Б. Т. Долинський [79], Л. В. Зімакова [89], В. М. Жлудько [87], І. В. Казанжи [95], А. В. Кірейчев [100], Ю. М. Клименюк [101], О. А. Комар [132], Г. Ю. Кравченко [146], Н. В. Котух [144], В. Б. Легін [159], І. З. Лецюк [161], С. А. Литвиненко [177], С. М. Мартиненко [192],

Л. С. Мерва [201], Н. К. Мар'євич [190], М. П. Оліяр [222], Ю. І. Пастир [227], Д. І. Пащенко [228], О. Т. Писарчук [234], С. В. Петренко [229], Л. О. Петриченко [230], Н. М. Сінопальнікова [286], О. М. Снігур [293], О. В. Сорока [294], О. В. Суховірський [304], С. І. Тафінцева [311], Н. М. Ткаченко [316], Л. І. Тимчук [315], Н. С. Урум [318], О. А. Філіпп'єва [322], Л. С. Філатова [321], Т. І. Шанскова [336], Ю. Д. Шаповал [337] та ін.

На підставі зробленого вище аналізу, ми дійшли висновку, що переважна більшість розглянутих дисертаційних робіт спрямована на підготовку майбутніх учителів початкових класів і малодослідженими залишаються питання щодо підвищення кваліфікації вчителів-практиків, а саме в аспекті розвитку ІК-компетентності вчителя початкової школи, також, малодослідженими є проблеми підвищення кваліфікації вчителів початкових класів до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у професійній діяльності. Наразі в Україні відсутні дисертаційні роботи щодо використання ІКТ для формування соціальної компетентності молодших школярів, а тому вважаємо, підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів є актуальною і потребує наукового обґрунтування.

Погоджуємося з твердженням багатьох вітчизняних і закордонних вчених [51; 55; 86; 80; 93; 100; 153; 165; 168; 134; 179; 180; 178; 229; 233; 300; 323] про те, що нині до необхідних навичок учителів початкової школи є володіння ІКТ-компетентністю на високому рівні, адже у сучасних умовах учителі активно використовують технічні засоби та інформаційні технології у роботі з учнями та їх батьками, у роботі з колегами [277].

Отже, проблеми професійної підготовки педагогічних працівників початкової школи із використання ІКТ розглянуті у дисертаційних роботах: В. І. Імбер (2008 р.) [93], А. М. Коломієць (2008 р.) [129], Л. Л. Макаренко (2007 р.) [187], І. М. Смірної (2004) [292], О. В. Суховірського (2005 р.) [304], О. М. Снігур (2007 р.) [293], Л. Є. Петухової (2007 р.) [233] та ін. Проте у цих дисертаційних роботах досліджено проблеми підготовки *майбутніх учителів*

початкових класів, а не *вчителів-практиків*, і лише у роботі О. Ю. Гапонової (2005 р.) [51] йдеться про необхідність підвищення кваліфікації вчителів початкової школи з означеної компетентності. І все ж таки, треба наголосити, що у сучасних умовах становлення інформаційного суспільства необхідним є постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема, вчителів початкових класів, оскільки саме вони закладають і створюють умови для розвитку дитини та формування її особистості.

В. І. Імбер [93, с. 1] у власному дослідженні наголошує, що завданням вищої педагогічної освіти, є формування творчого, всебічно розвиненого вчителя, який може зацікавити учнів, правильно вмотивувати їхню навчальну діяльність. «Практичний досвід засвідчує, що нині учні цікавляться всім, що пов'язане з комп'ютером. А тому майбутнім учителям необхідно вміти застосовувати мультимедійні засоби навчання для пробудження інтересу учнів, активності в навчанні. Специфікою навчання молодших школярів є візуалізація навчального матеріалу, а одним з найбільш ефективних способів забезпечення її – наочно-образний підхід за допомогою мультимедійних засобів навчання» [93, с. 1].

Використання ІКТ дає змогу вчителю на якісно новому рівні організувати процеси пошуку та поширення інформаційних відомостей, даних. Освіта вимагає формування загальної й педагогічної культури майбутніх учителів на якісно новому рівні, озброєння їх більш культуровідповідними технологіями навчання, здатними забезпечити культурний розвиток і соціальну адаптацію дитини в сучасному інформаційному середовищі. Погоджуємося з думкою, викладеною у роботі [129, с. 24-25] про те, що в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів, поряд із перевагами ІКТ, варто враховувати певні негативні аспекти впровадження комп'ютерів у наше життя, особливо щодо учнів молодшого шкільного віку, важливо навчити вчителів, яким чином можна компенсувати негативний вплив комп'ютерів на дітей. Нині гостро виникла проблема психологічної безпеки розвитку ігросфери, зокрема, психологічної безпеки ігрових впливів і необхідності спеціальної уваги до екології ігросфери особистості. Актуальною є тема проведення

роз'яснювальної роботи щодо попередження виникнення ігрової залежності на заняттях з основ здоров'я учнів початкової школи [129, с. 24-25].

Для нашого дослідження важливим є аналіз та узагальнення вітчизняного і закордонного досвіду щодо різних шляхів формування особистісних якостей молодших школярів. Для досягнення цієї мети нами було проаналізовано низку дисертаційних робіт Додаток Б (таблиця Б.4) і згруповано їх за кількома напрямками, що відображено на рис. 1.4.:

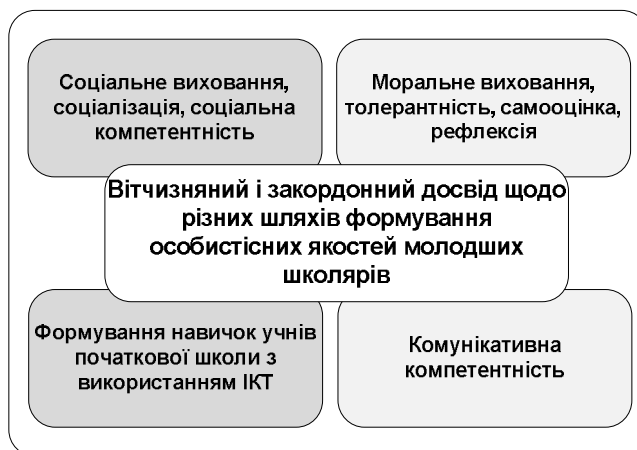

Рис. 1.4. Узагальнення вітчизняного і закордонного досвіду щодо різних шляхів формування особистісних якостей молодших школярів

1) *соціальне виховання, соціалізація, соціальна компетентність*: Л. В. Зімакова (2004 р.) [89], О. В. Бурим (2008) [27], Т. М. Герлянд (2007 р.) [53]; О. В. Галакова (2013 р.) [47], Ю. В. Коротина (2011 р.) [141], А. В. Тадаєва (2016 р.) [309] та ін.;

2) *комунікативна компетентність*: О. В. Васильєва (2015 р.) [30], А. С. Толкачова (2014 р.) [317] та ін.;

3) *моральне виховання, толерантність, самооцінка, рефлексія*; І. В. Головська (2012 р.) [58], О. В. Матвієнко (1999 р.) [195]; Т. Ю. Гурова (2012 р.) [66], М. В. Горват (2014 р.) [62]; Г. А. Іваниця (2012 р.) [91], Ж. І. Власюк (2015 р.) [34], А. Я. Данієлян (2012 р.) [70], В. Б. Легін (2016 р.) [159], П. В. Дячук (2015 р.) [81], О. В. Хмизова (2010 р.) [326];

4) *формування навичок учнів початкової школи з використанням ІКТ*: О. В. Черноус (2010 р.) [335], С. М. Дмор (2014 р.) [78], Л. О. Заря (2013 р.) [88].

На підставі аналізу вище вказаних дисертаційних робіт зроблено висновок, про те, що попри існування кількох дисертаційних робіт щодо соціального розвитку та формування соціальної компетентності молодших школярів, актуальним є проведення наукового дослідження щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Важливим для нашого дослідження є розгляд особливостей підготовки педагогічних працівників до здійснення *соціально-педагогічної роботи в умовах початкової школи*. У цьому плані цікавими є дисертаційні роботи С. А. Литвиненко (2005 р.) [177] та О. Б. Будник (2015 р.) [24], а також низку публікацій [8; 22; 23; 39].

С. А. Литвиненко зазначає, що підготовка майбутніх вчителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності є складовою процесу професійно-педагогічної підготовки. Дослідниця визначає, що «... готовність майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності є інтегральним багаторівневим особистісним утворенням, структура якого обіймає мотиваційний, змістовий, креативний, та діяльнісний компоненти» [177, с. 26]. Важливим у підготовці майбутніх учителів є навчити їх осмисленню змісту і механізмів соціального розвитку молодших школярів, вирізняти прояви дитячої субкультури, організувати міжособистісну взаємодію та діяльність вихованців, навичкам розв'язувати проблеми шкільної дезадаптації та ін. [177, с. 14]. Також, у підготовці майбутнього педагога до соціально-педагогічної діяльності важливо зробити акцент на тому, що людина як суспільна істота є не лише суб'єктом предметно-практичної діяльності, а й не меншою мірою – духовної діяльності (пізнання, мотивування, емоційне переживання, оцінювання тощо) [24, с. 170].

За О. Б. Будник підготовка майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності є цілеспрямованим комплексним процесом, що передбачає оволодіння майбутнім учителем систематизованими знаннями, уміннями, педагогічними цінностями й професійно значущими якостями задля набуття практичного досвіду соціально-педагогічної діяльності. А мета такої

підготовки є формування професійної готовності студентів до розв'язання завдань соціально-педагогічної діяльності в початкових класах [24, с. 199].

Водночас, у роботі [24, с. 173] наголошено, що під час професійної підготовки майбутнього вчителя важливим є акцент на реалізації функцій соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи як відкритої соціально-педагогічної системи. Варто пам'ятати, що «... педагогічне нехтування соціально-культурними потребами учнів початкових класів, їх життєвим досвідом часто призводить до деформацій особистісного розвитку, що відбувається латентно, а відтак, часто не усвідомлюється вчителями та батьками». Психологами доведено, що більшість девіацій у поведінці підлітків беруть свій початок у молодшому шкільному віці та можуть виникнути на ґрунті їх зовнішнього благополуччя. Усе це істотно впливає на зміст і характер соціально-педагогічної діяльності вчителя [24, с. 173]. Погоджуємося із зазначеним та доповнимо, що це також, підтверджує важливість підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань організації та здійснення соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи із використання сучасних ІКТ, завдяки яким у педагогічних працівників розширюється вибір засобів та форм організації означеного виду діяльності.

У роботі [227] зазначено, що визначального значення для професійно-компетентного втручання вчителя початкових класів у процес соціалізації молодшого школяра набувають такі аспекти: 1) здатність педагога до врахування нової для дитини життєвої ситуації – соціального розвитку як школяра; 2) усвідомлення на рівні переконань важливості спрямування процесу набуття дитиною соціального досвіду через навчання, спілкування, гру; 3) обізнаність у психолого-педагогічній своєрідності вікового періоду дитини 6-10 років, розуміння домінантного значення її емоційного світосприймання та світовідчуття [227].

Аналіз наукової літератури дав змогу визначити, що проблема підвищення кваліфікації вчителів, соціальних педагогів і практичних психологів щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій в освітньому

процесі початкової школи є актуальною вимогою, що постає перед системою післядипломної освіти й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Вважаємо, що одним із важливих напрямів розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що працюють з учнями початкових класів в умовах глобальної інформатизації освіти, є проведення спеціальних семінарів, вебінарів, майстер-класів за такими напрямками: організація та здійснення соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи із використання сучасних ІКТ; особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для проведення занять на різних дисциплінах з метою формування соціальної компетентності молодших школярів та ін. А тому вважаємо, що необхідним є розробка моделі та методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Висновки до 1 розділу

У процесі дослідження було з'ясовано, що поняття «соціальна компетентність» виникло в результаті поєднання двох термінів «соціальний» і «компетентність». В результаті аналізу основних понять і термінів, а саме «соціалізація», «соціальне виховання», «компетентність», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність молодших школярів» встановлено авторське тлумачення взаємозв'язку між ними. У Державному стандарті початкової загальної освіти «соціальна компетентність» трактується як здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі. Тлумачення різними вченими поняття соціальна компетентність молодшого школяра було *уточнено* таким чином – це підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) відповідно до соціальних норм і суспільних цінностей.

На підставі аналізу наукової літератури визначено, що молодший шкільний вік є одним із важливих періодів становлення особистості. Саме навчальна діяльність у школі робить дитину носієм нової соціальної ролі «учень» і оволодіння нею стає суттю і основою його подальшого життя. Визначено, що нині соціальна компетентність молодших школярів формується, переважно, під час освоєння певних навчальних предметів. Тому одним із важливих напрямів роботи закладу загальної середньої освіти нині є створення умов для формування соціальної компетентності учнів. Початок навчання у початковій школі змушує дітей вчитися засвоювати різні стратегії соціальної поведінки, що стають фундаментом для розвитку особистості. З огляду на це, важливою є спеціально організована соціально-педагогічна робота з молодшими школярами щодо навчання навичкам ефективної соціальної поведінки, що сприятиме формування соціальної компетентності молодших школярів.

В умовах сучасного інформаційного простору існує багато чинників, що впливають на формування соціальної компетентності молодших школярів (родина, друзі, педагогічні працівники, політичні, релігійні заходи та ін.), серед яких значний вплив мають засоби масової інформації, комп'ютерні пристрої, мобільні телефони, оскільки для дітей починаючи з дошкільного віку вони стали пріоритетними. Для усунення негативних чинників впливу на учнів, учителям і батькам потрібно створити сприятливі умови для формування соціальної компетентності молодших школярів у їх повсякденному житті.

Проведений аналіз державних документів і наукових публікацій підтвердив, що до процесу формування соціальної компетентності молодших школярів мають бути залучені всі педагогічні працівники початкової школи, і це є однією із головних їх функцій. Визначено, що метою соціального виховання школярів в умовах початкової школи є формування соціальної компетентності. Вважаємо, що сформована соціальна компетентність молодших школярів проявляється в поведінці дітей у здатності до соціально значущої діяльності.

Проаналізовано та узагальнено дисертаційні роботи щодо різних шляхів формування особистісних якостей молодших школярів. Здійснено аналіз 95

вітчизняних і закордонних дисертаційних робіт (за 1999-2017 рр.) щодо різних напрямів підготовки педагогічних працівників для роботи в початковій школі. Проведений аналіз, показав, що більшість досліджень спрямована на підготовку студентів – *майбутніх учителів* початкових класів, а не на підвищення кваліфікації *вчителів* початкових класів. Визначено, що проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у освітньому процесі початкової школи є актуальною вимогою, що постає перед системою післядипломної освіти і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Важливим є проведення спеціальних семінарів, тренінгів, майстер-класів, вебінарів, що спрямовані на розвиток навичок організації та здійснення соціально-педагогічної діяльності з використання ІКТ в умовах початкової школи; використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів.

Проаналізований закордонний досвід підготовки педагогічних працівників до роботи у початковій школі, зокрема, для здійснення соціально-педагогічної діяльності, спрямований на формування соціально активного нового молодого покоління, є перспективним. Тому рекомендуємо враховувати його для розробки програм щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і для підготовки майбутніх педагогічних працівників.

Основні результати першого розділу були опубліковані у таких роботах автора [109; 119; 122; 126].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВИКОРИСТАННЯ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У розділі описано загальну методика дослідження проблеми. Досліджено сучасний стан застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Визначено web-орієнтовані і мультимедійні технології, що доцільно застосовувати для формування соціальної компетентності молодших школярів. Проаналізовано та уточнено складники та рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Обґрунтовано та розроблено модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів та модель розвитку компетентності педагогічних працівників з окресленого питання.

2.1. Загальна методика дослідження проблеми

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що цілеспрямоване використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій, педагогічними працівниками, є передумовою успішного формування соціальної компетентності молодших школярів.

Гіпотеза дослідження є припущенням, що методично обґрунтоване цілеспрямоване використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у виховній та соціально-педагогічній роботі початкової школи сприятиме формуванню соціальної компетентності молодших школярів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези на різних етапах дослідження використовувалися такі методи:

теоретичні – аналіз педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури, енциклопедичних та нормативно-правових джерел з метою вивчення стану проблеми; аналіз понятійно-термінологічного апарату дослідження; аналіз та узагальнення теоретичних положень і підходів вітчизняних і закордонних

дослідників у сфері підготовки та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, навчання, виховання та розвитку та соціалізації молодших школярів; узагальнення закордонного та вітчизняного досвіду щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах початкової школи; аналіз, синтез філософської, психологічної, педагогічної літератури з метою обґрунтування основ підготовки педагогічних працівників до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій; аналіз сучасного стану впровадження web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; дослідження наявних електронних освітніх ресурсів для молодших школярів; добір та структурування змісту навчального матеріалу, спрямованого на розвиток компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; узагальнення теоретичних даних; нетнографія (для аналізу web ресурсів);

емпіричні – педагогічні спостереження та самоспостереження, опитування (анкетування, бесіди) педагогічних працівників з метою виявлення знань, умінь і навичок щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для підтвердження ефективності розробленої методики; методи математичної статистики та комп'ютерне опрацювання експериментальних даних для забезпечення достовірності отриманих результатів дослідження.

Методологічною основою дослідження є положення про взаємозв'язок теорії та практики, основи системного підходу до вивчення педагогічних процесів, положення компетентнісного, особистісно орієнтованого, інформатичного, діяльнісного підходів до навчання учнів і підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти.

Організація та етапи дослідження. Дослідження здійснювалося впродовж 6 років і охоплювало такі етапи:

1. На першому етапі (2012-2013 рр.) здійснювався аналіз педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури, енциклопедичних та нормативно-правових джерел з метою вивчення стану проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, запропоновано гіпотезу; проаналізовано понятійно-термінологічний апарат дослідження; вивчено стан розробленості означеної проблеми в педагогічній теорії і практиці; проведено констатувальний етап дослідження; з'ясовано сучасний стан використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; досліджено наявні електронні освітні ресурси для молодших школярів.

2. На другому етапі (2013-2014 рр.) визначено критерії, показники та рівні розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; розроблено та обґрунтовано модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; здійснено добір та структурування змісту навчального матеріалу, спрямованого на розвиток компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; розроблено та обґрунтовано модель та методичку використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; розпочато формувальний експеримент з молодшими школярами.

3. На третьому етапі (2014-2016 рр.) розроблено навчально-методичне забезпечення процесу формування соціальної компетентності молодших школярів з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій; проведено семінари та тренінги для педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; завершено формувальний експеримент з молодшими школярами; підготовлено рекомендації для педагогічних працівників

щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

4. На четвертому етапі (2017 р.) здійснено опрацювання та систематизацію, кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, їх зіставлення з гіпотезою дослідження; графічне оформлення результатів експерименту; впровадження результатів дослідження; оформлення рукопису дисертації.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася у різних містах та селищах міського типу України: Києва та Київської області, Полтави, Донецької області, Рівного. Експериментальна перевірка розробленої методики здійснювалася у Спеціалізованій школі № 181 ім. Івана Кудрі Печерського району м. Києва (довідка № 116 від 16.04.2018), Новопетрівській загальноосвітній школі I-III ступенів Вишгородської районної ради Київської області (довідка № 71 від 26.04.2018); Семиполківському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Калитянської селищної ради Броварського району Київської області (довідка б/н від 17.04.2018), Черкаській загальноосвітній школі I-III ступенів №1 Черкаської селищної ради Слов'янського району Донецької області (довідка № 02-10/07 від 29.01.2018), Полтавській приватній школі «Чарівний світ» (довідка № 162 від 27.12.2017), Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/397 від 04.03.2018), ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (довідка № 01-02/229 від 03.04.2018), Українському науково-методичному центрі практичної психології і соціальної роботи НАПН України (довідка № 46 від 11.04.2018).

Загалом до дослідження було залучено 312 осіб, з них: 60 учителів-практиків початкових класів, 15 соціальних педагогів та практичних психологів, 15 представники закладу загальної середньої освіти (керівництво, бібліотекари), 220 молодших школярів, 50 батьків (батьки/особи що їх замінюють) молодших школярів, 5 наукових співробітників (доктори та кандидати педагогічних наук) Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.

Протягом усього періоду експериментальної роботи автор особисто брала участь у розробці, апробації та практичному впровадженні розроблених положень, займаючись навчальною, організаційною, соціально-педагогічною діяльністю, що полягала у проведенні занять з метою формування соціальної компетентності молодших школярів з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій. Також, автор особисто брала участь у розробці та проведенні семінарів і тренінгів для педагогічних працівників з метою підвищення їх компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Автор брала участь у розробці та подальшому наповненні матеріалами електронного освітнього ресурсу для вчителів та батьків молодших школярів.

2.2. Особливості застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

З метою дослідження сучасного стану застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, нами було проведено констатувальний етап дослідження, що складався за трьома послідовними напрямками, які представлено на рис. 2.1. Далі коротко описано наші дії по кожному напрямку та наведено результати отриманих кількісних і якісних даних.

Рис. 2.1. Напрями дослідження сучасного стану застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Перший напрям. Нами були проаналізовані web-ресурси і мультимедійні технології для молодших школярів.

Погоджуємося із зазначеним у [168, с. 122-138] про те, що у результаті динамічного розвитку ІКТ, важливим є підвищення ІК-компетентностей громадян

суспільства знань. Сучасні ІКТ сприяють створенню умов для застосування нової методології навчання й комунікації. Мультимедіа, Інтернет дозволяють трансформувати відомості, моделювати віртуальну пізнавальну реальність. Електронні медіа й мультимедіа дозволяють розширити простір значень, впливають на стратегії їх конструювання та розуміння, пізнання реальності й місця в ній людини як частини цієї реальності. Людина, завдяки розвиненим технологіям, може не тільки швидко орієнтуватися в культурі, виокремлювати та усвідомлювати значення, а й ставати співтворцем культури, цінностей [168, с. 123].

О. В. Кучай зазначає, що наразі одним із пріоритетних напрямів у сфері інформатизації освіти є розроблення й впровадження мультимедійної техніки, мультимедійних продуктів у навчальний процес. З розвитком Інтернету з'явився новий вид мультимедійних засобів, орієнтованих на web-технології, що можуть бути використані для освітніх цілей [153, с. 8-10] як в умовах школи так і для позашкільної роботи.

Різні аспекти використання мультимедійних технологій та електронних освітніх ресурсів (ЕОР) в умовах початкової школи розглянуто у працях: В. М. Андрієвської [2], Г. П. Лаврентьєвої [156], О. О. Литвиненко [174], О. М. Мельник [198], О. О. Рибалко [267], Н. В. Олефіренко [2] та ін.

Для нашого дослідження важливим є розгляд та аналіз існуючих електронних освітніх ресурсів, web-ресурсів і мультимедійних технологій для молодших школярів спрямованих на формування їх соціальної компетентності. Проте, на початку визначимо основні напрями застосування означених технологій в умовах початкової школи.

У посібнику [323] зазначено, що «... поширене використання комп'ютерів і різноманітних мультимедійних засобів у школі сьогодні, є характерним для більшості індустріальних країн світу. Сучасний навчальний процес не можливий без використання ресурсів глобальної мережі Інтернет, користування електронними бібліотеками, внутрішніх мереж та автоматизованих систем управління освітнім процесом. Швидкий Інтернет, телефонний і телекомунікаційний зв'язок пронизує щоденне життя школяра, всіх

організаторів та учасників процесу навчання у школі. Інформаційні потоки, технології Веб 2.0, Веб 3.0, хмарні технології постійно удосконалюються і впливають на процес навчання».

М. П. Лещенко та Л. І. Тимчук [167], досліджуючи підходи до стандартизації сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зазначають, що використання в освітньому процесі сучасних ІКТ надає не тільки широкий доступ до інформаційних джерел, інтерактивний характер взаємодії з інформацією, а й можливість побудови власного простору перебування в інформаційному середовищі, у якому розмаїття способів представлення інформації (різні форми створення віртуальної реальності) створюють підґрунтя для реалізації творчого потенціалу особистості. У відповідь на ці реалії педагогічна наука мусить переорієнтуватися на розвиток самодостатньої, духовно розвиненої та щасливої особистості в сучасних умовах [167].

Колектив авторів у [300] наголошує, що нині система освіти потребує нових підходів до організації освітнього процесу початкової школи. Адже вчителі досить часто стикаються з проблемою зниження рівня пізнавальної активності учнів, небажанням працювати самостійно і просто вчитися. Серед багатьох причин втрати молодшими школярами інтересу до навчання можна назвати одноманітність уроків. Творчий підхід учителя до побудови та проведення уроку, насиченість різноманітними прийомами, методами та формами викладання зможуть забезпечити його ефективність. Одним зі способів розвитку пізнавальної активності є використання інформаційних технологій, що дають змогу привернути увагу учнів до навчання [300, с. 55]. Погоджуємося із зазначеним вище і доповнимо, що також, важливо організовувати виховні години та здійснювати соціально-педагогічну роботу з молодшими школярами, також, із застосуванням ІКТ.

Використання сучасних засобів ІКТ у навчальному процесі спричиняє зростання вимог до професійної підготовки педагогічних працівників, їх інформаційно-комунікаційної компетентності, до обсягу їх знань, культури мови, поведінки. Потрібно мати універсальні, фундаментальні знання, щоб ефективно

в педагогічному плані використовувати засоби сучасних ІКТ, створювати для учнів умови для повного розкриття їхнього творчого потенціалу, здібностей і здатностей, задоволення запитів [208, с. 16]. Також, комп'ютери та мобільні засоби стали невід'ємною частиною побуту та навчання дітей. Постійне використання розвивальних мультимедійних програм та комп'ютерних ігор стало для багатьох маленьких користувачів звичайним заняттям [174, с. 1].

Інформаційні технології стрімко увійшли в наше життя, а тому заклади освіти, як носії культури та соціальні інститути, не можуть залишатися осторонь цих процесів. Це стосується не тільки про включення уроків інформатики у навчальний план початкової школи, але і застосування ІКТ учителями та соціальними педагогами для виховних і навчальних цілей, проведення більш ефективної соціально-педагогічної роботи для формування соціальної компетентності молодших школярів.

Як зазначає Н. А. Коломієць, нині школа тримає курс на перехід, який має забезпечити створення можливостей для учнів зайняти не просто активну, а й ініціативну позицію в освітньому процесі. Найбільшою мірою таким вимогам відповідають інтерактивні методи навчання. Основними перевагами інтерактиву є: можливість переведення учнів у позицію суб'єкта навчального процесу, сприяння розвитку в них комунікативних умінь і навичок, рефлексії, навичок проектної діяльності та логічного мислення, самостійної роботи, підвищення інтересу до опанування матеріалу [130, с. 6].

У публікації [2] зазначено, що підґрунтям впровадження мультимедійних технологій до освітнього простору є властивість мультимедіа гармонійно інтегрувати різні види інформації. Шляхом інтенсифікації сприйняття школярами навчального матеріалу стає можливим залучення їх до процесу пізнання як суб'єктів навчальної діяльності. Водночас впровадження мультимедійних технологій в практику початкового навчання й досі залишається на дискусивно-експериментальному рівні.

Однозначно, «... мультимедіа впливають на особистість, задовольняючи її пізнавальну потребу (з метою отримання різноманітної інформації про

навколишній світ); афектну (для формування нового, емоційного, естетичного досвіду); потребу особистої інтеграції в суспільство; потребу зменшення психологічної напруги (для розваг й урізноманітнення проведення вільного часу). Немає сумніву щодо впливу медіа на реципієнтів, однак рівень його інтенсивності різний» [153, с. 10].

В Українському педагогічному енциклопедичному словнику [59] поняття «мультимедійні засоби навчання» визначено, як комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють користувачеві спілкуватися з комп'ютером, використовуючи різноманітні, природні для себе середовища: графіку, гіпертексти, звук, анімацію, відео. Мультимедійні системи надають користувачу персонального комп'ютера такі види інформації: текст; зображення; анімаційні картини; аудіо коментарі; цифрове відео. Також, технології, що дозволяють за допомогою комп'ютера інтегрувати, опрацьовувати й водночас відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, засоби та способи обміну інформацією, називаються мультимедійними [59, с. 298].

За О. П. Буйницькою [26] «мультимедійна технологія» – це технологія, яка дозволяє за допомогою комп'ютера інтегрувати, обробляти й водночас відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, засоби та способи обміну даними, відомостями. Дослідниця виділяє також основні переваги мультимедійних технологій: розширення можливостей, вдосконалення методів доступу до матеріалів, наочність опанованого матеріалу. Мультимедійні технології забезпечують доступ до даних і дозволяють відтворювати їх зі звуковим супроводом та різними анімаційними ефектами. Для роботи з мультимедійними технологіями потрібно мати необхідні мультимедійні засоби. Мультимедійні засоби розділено на два класи: 1) засоби синхронної взаємодії (відеоконференції) та асинхронної взаємодії, он-лайн режим (вебінари, електронні навчальні матеріали); 2) самі мультимедійні технології (віртуальні об'єкти, реальні відеофрагменти, аудіофрагменти, анімаційна графіка тощо). Для створення і реалізації мультимедійних технологій потрібні: мультимедійний комп'ютер, відповідне прикладне програмне забезпечення (авторські засоби

мультимедіа) та засоби проектування мультимедійних проектів на великі екрани – мультимедійні проектори [26].

О. В. Кучай у дослідженні, з'ясовуючи сутність понять «мультимедіа» і «медіаосвіта» та описуючи причини швидкого поширення мультимедіа, наголошує, що мультимедіа в системі освіти – явище нове, нерідко його аналізують у структурі медіаосвіти, проте ці два феномени цілком самостійні, хоч і мають спільні ознаки. Ще на початку XXI ст. учені поняття «мультимедіа» трактували як своєрідний «медіум», що оптимізує формування індивідуальності сучасної людини, впливаючи на її щоденне функціонування. Мультимедіа є потужним інформаційним знаряддям (комунікаційним і культурним), водночас ряд дослідників вбачають у них загрозу для психосоматичного здоров'я дітей [153, с. 13-14].

Поняття «web-технологія» у роботі [202, с. 42] визначено, як сукупність методів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою ефективного опрацювання web-ресурсів, які містяться у web-просторі. Це поняття пов'язано з методами й засобами створення web-сторінок із підтримкою мультимедіа, що поєднують різні види інформації (текст, звук, графіку, анімацію та відео), таке визначення web-технологій охоплює базові сервіси Інтернету. Також, поняття «web-технологій» можна трактувати ширше – як комплекс технічних, комунікаційних, програмних методів розв'язання завдань організації спільної діяльності користувачів із застосування мережі Інтернет [202, с. 42].

Варто зазначити, що застосування мультимедійних засобів у навчальному процесі початкової школи потребує врахування низки факторів: особливості психофізіологічного розвитку учнів молодшого шкільного віку; особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; дидактичний потенціал мультимедійних засобів (орієнтованих на початкову школу); особливості використання мультимедіа у навчанні; вимоги до впровадження мультимедіа у навчальному процесі початкової школи (вимоги до влаштування й обладнання комп'ютерних класів; до організації роботи молодших школярів з мультимедіа продуктами; ергономічні вимоги до мультимедіа продуктів; вимоги до змісту навчального матеріалу в електронному ресурсі) [2].

Практика вчителів початкових класів свідчить, що використання електронних освітніх ресурсів (ЕОР) створює у дітей гарний настрій, підвищує мотивацію до навчання, сприяє реалізації міжпредметних зв'язків. Переважно, електронні освітні ресурси застосовують у процесі навчання предметів: математики; читання; української мови; природознавства; образотворчого мистецтва; малювання; основ здоров'я. Найчастіше ЕОР застосовують на уроках математики, менш за все під час уроків основ здоров'я [198].

Отже, застосування мультимедійних засобів в початковій школі підіймає навчання і виховання на якісно новий рівень шляхом різноманітних способів подання матеріалу – графіки, анімації, відео- та звукового супроводу текстів. Це сприяє необхідності подальших досліджень щодо використання ІКТ у початковій школі для проведення не тільки навчання, а і виховання. У дослідженні [93, с. 8-9] визначено методи (наочно-пізнавальний, наочно-дидактичний) та форми (індивідуальну, групову) застосування мультимедійних засобів.

У Державному стандарті початкової загальної освіти (2012 р.) [74], визначено, що важливим завданням початкової освіти є формування інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів. Предмет «Сходинки до інформатики» було введено з 2013/2014 навчального року для 2-го класу. Для вчителів початкових класів було створено навчально-методичні комплекти, що містять ЕОР навчального призначення у вигляді комплексу навчально-розвивальних ігрових програм. Одним із таких комплексів є програмний продукт «Сходинки до інформатики Плюс» (видавництво «Світич»), що у 2010 р. отримав гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» та входить до комплекту «Сходинки до інформатики». Його використання дає можливість разом із формуванням навичок роботи з комп'ютером розвивати логічне мислення, уяву, увагу, пам'ять, творчі здібності учнів та підтримувати навчання таких предметів, як математика, англійська та українська мови, «Я і Україна» та основи здоров'я тощо [198].

У роботах [198, 199] здійснено аналіз сучасного стану застосування ЕОР учителями початкових класів, та зроблено висновки про те, що: 1) одним із

найбільш поширених видів ЕОР є мультимедійні презентації; 2) мультимедійні презентації створюють за допомогою: PowerPoint, Macromedia Flash, Photodex ProShow, Picasa, їх створення не потребує додаткових знань з мов програмування і є доступним кожного вчителя. Наразі популярними серед учителів початкових класів є мультимедійні тренажери, а саме: «Аліса вивчає українську мову», «Дитячий тренажер грамотності», «Буквар Котигорошко», «Українська абетка», «Грамотійка та її друзі», «Таблиця множення – юні водії». Учителі початкових класів також впроваджують у практичну діяльність електронні навчально-методичні комплекти з природознавства для 3-х та 4-х класів видавництва «Розумники», що складаються з мультимедійних уроків, містять теоретичний, ілюстративний матеріали, анімацію природних процесів, динамічні моделі, відеофрагменти тощо [198].

Підсумовуючи викладене вище, визначено, що в практиці початкового навчання використовують такі види мультимедійних технологій (що можуть бути й web-орієнтованими): мультимедійні презентації, мультиплікаційні фільми, електронні мультимедійні видання, мультимедійні тренажери, ЕОР та електронні освітні ігрові ресурси (ЕОІР), що зображені на рис. 2.2. та узагальнено нами у таблиці 2.1.

Рис. 2.2. Види мультимедійних технологій, що застосовують в практиці початкового навчання

Web-орієнтовані і мультимедійні технології для молодших школярів

Групи технологій	Основні переваги та напрями застосування
Мультимедійні презентації	<ul style="list-style-type: none"> - надають можливість здійснювати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами або процесами пізнання, що знаходять своє відображення на екрані [2]; - найбільш поширений засіб унаочнення освітнього матеріалу [2]; - наявність не тільки тексту і графіки, а й відео, анімації та звуку [2]; - дозволяють викласти навчальний і розвиваючий матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку, із залученням різних каналів сприйняття, що дозволяє засвоювати матеріал не тільки у фактографічному, а і в асоціативному вигляді [52, с. 254].
Мультіплікаційні фільми	це вид кіномистецтва, який створюється шляхом зйомки послідовних фаз руху мальованих або об'ємних об'єктів. Мультфільми не ґрунтуються на фотографічній фіксації реальної дійсності, фантастика для них – це художній задум. Сучасні мультфільми будують особливу художню умовну форму відображення реальності, вони мають виразні засоби для зображення фантастичних подій і дій героїв, що так приваблює юних глядачів [117].
Мультимедійні тренажери	<ul style="list-style-type: none"> - навчально-тренувальні програмні продукти, що орієнтовані на відпрацювання учнями певної вікової категорії умінь й набуття навичок з конкретної дисципліни/теми [2]; - можливість імітувати різні життєві та навчальні ситуації, використовуючи технології мультимедіа (анімацію, тривимірну (3D) графіку, музику MIDI (Musical Instrument Digital Interface), цифровий інтерфейс музичних інструментів (стандарт, що дозволяє користуватися через комп'ютер цифровими музичними інструментами) тощо [2]; - застосування у початковій школі мультимедійних тренажерів сприяє засвоєнню і закріпленню знань, умінь і навичок в ігровій формі.
Електронні мультимедійні видання	<ul style="list-style-type: none"> - засоби комплексного інформаційного впливу на особистість поряд з радіо, кіно і телебаченням [2]; - забезпечують подання матеріалу, що неможливо відобразити у друкованому вигляді, наприклад, анімаційну демонстрацію рідкісних явищ, процесів, віддалених у часі або на відстані тощо [2].
ЕОР	<ul style="list-style-type: none"> - можливе використання на різних етапах уроку: перевірки домашнього завдання; актуалізації і корекції опорних знань, навичок і вмінь; засвоєння нового матеріалу; закріплення й удосконалення знань, умінь та навичок; перевірки навчальних досягнень учнів початкової школи [198]; - ЕОР можна поділити на дві групи: навчального та контролюючого характеру [198]; - можливе використання у позаурочній діяльності: для позашкільних заходів, індивідуальних занять, виховних годин та роботи над проектами. Однак, застосування ЕОР під час цих видів діяльності відбувається рідше, ніж під час систематичного навчання у класі [198].
ЕОІР	є одним з різновидів електронних освітніх ресурсів, які поєднують пізнавальну і розвивальну функції, містять цілісний теоретичний матеріал і компетентнісні завдання з навчального предмета, подані в ігровій формі [198].

За О. В. Кучай «... мультимедійні технології можуть бути застосовані в контексті найрізноманітніших стилів навчання. Їх сприйняття неоднакове: деякі

люди вважають доцільним навчатися за допомогою читання, інші – сприйняття на слух, окремі – шляхом перегляду відео та ін. Застосування мультимедіа дає учням змогу працювати з навчальними матеріалами по-різному: діти самі вирішують, як вивчати матеріал, як застосовувати ІКТ, як реалізувати спільну роботу з однокласниками». Отже, учні початкової школи стають активними учасниками освітнього процесу [153, с. 113].

Розглядаючи позитивні аспекти впровадження мультимедійних технологій у роботу з молодшими школярами, зазначимо, що варто пам'ятати і про негативні наслідки, що можуть виявитися у дітей, в разі тривалого використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

Отже, аналіз наукової літератури [93, с. 8-9; 334, с. 726] показав, що застосування мультимедійних засобів у освітньому процесі для формування соціальної компетентності молодших школярів є доцільним оскільки: створюються умови для отримання яскравих вражень, емоційних переживань, активної діяльності та мимовільного збагачення пам'яті; збуджується активність школярів в оволодінні знаннями, стимулюються бажання до навчання, заохочення до пошукової діяльності, залученими є сенсорні системи, розвиваються творчі здібності та ін. Також, впровадження web-орієнтованих і мультимедійних технологій в освітній процес закладів загальної середньої освіти сприяє процесу інформатизації освіти, що відповідає сучасним запитам школи.

Узагальнення поглядів вчених на переваги та недоліки використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів подано у Додатку В (таблиця В.1.)

Наступним кроком нашого дослідження був розгляд та аналіз web-сайтів, що можна застосовувати з метою формування соціальної компетентності молодших школярів.

С. В. Івашьова у роботі [92] зазначає, що персональні web-сайти педагогічних працівників отримують все більше поширення, оскільки створюються переважно з власної ініціативи (з метою забезпечення зв'язку з колегами, учнями та батьками, презентації досвіду) чи на вимогу програм підвищення кваліфікації. Web-сайтом

називають інформаційний ресурс, що має свою адресу, складається із пов'язаних між собою гіпертекстових документів (web-сторінок), розміщений на web-сервері. Єдиних вимог до персонального web-сайту педагогічного працівника ще не визначено, а персональні web-сайти вчителів можна віднести до категорії освітніх сайтів [92].

У роботі [92] здійснено аналіз персональних сайтів педагогічних працівників, і зроблено такі висновки: 1) персональні web-сайти педагогічних працівників є особливою формою освітніх web-сайтів, професійної рефлексії та, засобом підвищення професійної компетентності; 2) розміщені: плани (конспекти) уроків, плани семінарських занять, практичні завдання, робочі програми, календарно-тематичні плани, мультимедійна бібліотека (відео- та аудіозаписи), батьківський лекторій, тощо; 3) містять відомості про професійну діяльність педагогічного працівника та мають відповідну структуру (загальні відомості, презентаційне портфоліо тощо); 4) створені на професійних програмах (мала кількість), використані безкоштовні платформи для більшості сайтів (World Press, Blogger, phpBB™, Drupal, Dolphin, PHPizabi, Joomla) [92].

О. М. Мельник [198] зазначає, що сьогодні у мережі Інтернет можна знайти багато сайтів учителів із розробками уроків та різним освітнім контентом. Проте, на сьогодні в Україні ще не існує єдиного порталу, на якому містилися б усі ЕОР, що мають гриф МОН України, для молодших школярів або де б учителі могли розміщувати свої доробки після перевірки матеріалу фахівцями на відповідність ЕЗНП педагогічним, технічним, ергономічним та естетичним вимогам до них [198].

Важливим для нашого дослідження, також, був аналіз web-сайтів навчальних закладів і сайтів довідникового змісту (колекції мультимедійних матеріалів, електронні енциклопедії, електронні довідники та каталоги та ін.).

У роботі [264] зазначено, що сайт, який представляє організацію, називають корпоративним або офіційним сайтом організації. До офіційного сайту висуваються певні вимоги в частині інформаційного вмісту, графічного дизайну, навігації, хостингу. Створення web-сайту підвищує імідж освітньої установи. Сайт є візитною карткою, працюючи у будь-який час доби. На сайтах демонструють свої досягнення,

розміщують актуальну інформацію для зацікавлених осіб (батьків, учителів, колег з інших навчальних закладів).

Для педагогічних працівників сайт є засобом для обміну досвідом, встановлення контактів зі своїми колегами з інших міст і країн, обмін методичними матеріалами, конспектами уроків та педагогічним досвідом. Для батьків сайт – це насамперед інформаційний ресурс. Використовуючи сайти шкіл та інших освітніх установ, батьки можуть порівнювати їх і робити вибір на користь кращих для своєї дитини, брати участь у житті школи, стежити за успіхами своїх дітей [264].

Погоджуємося із думкою, висловленою у роботі [345] про те, що головною умовою досягнення позитивного результату в процесі виховання здорових дітей є активна участь у ньому вчителів та батьків. Проте, щоб брати активну участь у цьому процесі, вчителі й батьки мають бути достатньо компетентними в питаннях організації здорового способу життя дітей. Вважаємо, що з метою забезпечення вчителів і батьків необхідними відомостями для розв'язання даної проблеми, доцільно використовувати web-орієнтовані та мультимедійні технології [345].

Взявши за основу роботи [92, 264, 345], нами використано окреслені у них підходи до аналізу web-сайтів (рис. 2.3.). В результаті аналізу 80 web-сайтів (персональні сайти педагогічних працівників, сайти навчальних закладів), щодо наявності інформації для формування соціальної компетентності молодших школярів, зроблено кілька висновків:

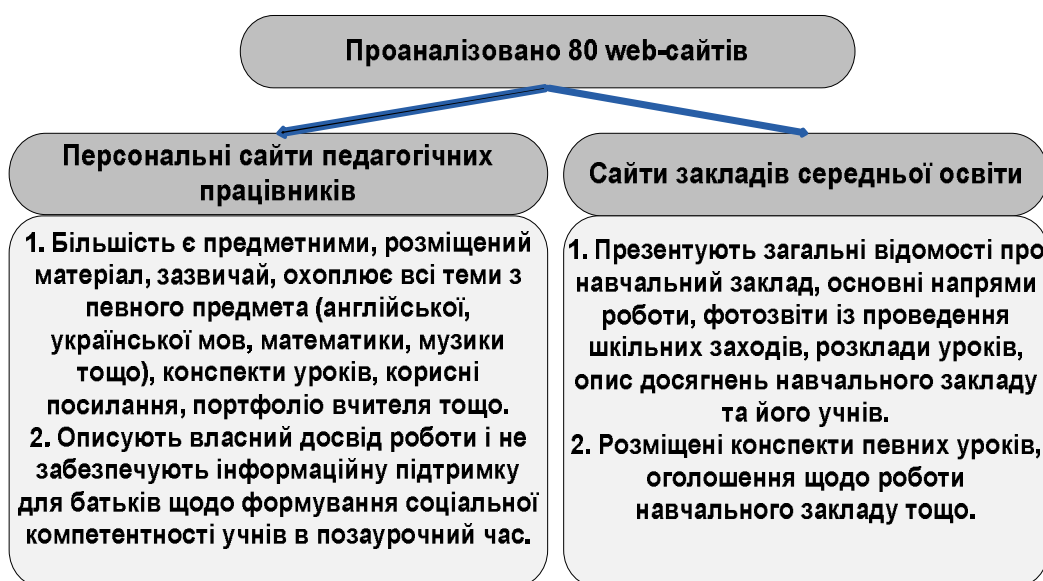

Рис. 2.3. Підходи до аналізу web-сайтів

1. Персональні web-сайти. На них описують власний досвід роботи педагогічні працівники і не забезпечують інформаційну підтримку для батьків щодо формування соціальної компетентності учнів в позаурочний час. Більшість із сайтів є предметними, розміщений матеріал, зазвичай, охоплює всі теми з певного предмета (англійської, української мови, математики, музики тощо), конспекти уроків, корисні посилання, портфоліо вчителя тощо.

2. Web-сайти навчальних закладів. На них презентовано загальні відомості про навчальний заклад, основні напрями роботи, фотозвіти із проведення шкільних заходів, розклади уроків, опис досягнень навчального закладу та його учнів, конспекти певних уроків, оголошення щодо роботи навчального закладу тощо.

В результаті проведеного дослідження робимо висновки, про те, що нині у мережі Інтернет існує велика кількість освітніх web-сайтів. Проте, відзначимо поодинокі випадки відомостей щодо різних аспектів соціального виховання та соціально-педагогічної діяльності у роботі з молодшими школярами.

Цілком погоджуємося із думою О. В. Кучая про те, що мультимедіа в навчанні сприяє появі нового насиченого поля не тільки спілкування, передавання відомостей, а й зародження нових розумінь, нових місць перетину, нових проблем і розв'язань, що посіли своє місце у сучасній культурі, на відміну від традиційних і відомих засобів передавання інформації та засобів навчання. До переваг мультимедійних технологій, як засобів навчання, належать: поєднання логічного й образного способів опанування інформації; активізація освітнього процесу шляхом підсилення наочності; інтерактивна взаємодія, спілкування в інформаційно-освітньому просторі. Учень, який включений у навчальний процес, де використовують мультимедійні технології, стає не об'єктом, а суб'єктом комунікативного спілкування з учителем. Це принципово важливий момент у педагогіці співпраці [153, с. 117].

Отже, підсумовуючи зазначене вище, наголосимо, що web-орієнтовані і мультимедійні засоби дозволять вчителю, соціальному педагогу і шкільному психологу подати матеріал щодо формування соціальної компетентності у молодших школярів як цікаву інформацію та систему яскравих опорних образів. Знання

педагогічними працівниками різновидів мультимедійних засобів дозволить ефективно використовувати потужні можливості мультимедіа у початковій школі. Застосування педагогічними працівниками web-орієнтованих і мультимедійних технологій (презентацій, відеофрагментів, міні-мультиків тощо) для формування соціальної компетентності молодших школярів дозволить: організувати колективну роботу класу; забезпечити сприятливі умови для спілкування учнів з однолітками, учителями; підвищити ефективність процесу засвоєння поданого матеріалу; вплине на соціалізацію і розвиток дитини в цілому.

Вважаємо, що для формування соціальної компетентності молодших школярів можна застосовувати такі web-орієнтовані і мультимедійні технології: ЕОР, мультиплікаційні фільми, відеоролики, фільми, електронні соціальні мережі, комп'ютерні та on-line (пізнавальні та розвивальні) ігри, дитячі портали, мультимедійні презентації, мультимедіа-тренажери, мультимедійний підручник, енциклопедії тощо. Зазначені вище технології будуть сприяти формуванню соціальної компетентності молодших школярів за умов компетентного добору і використання цих технологій педагогічними працівниками та батьками у роботі з учнями.

Другий напрям. Нами було визначено сучасний стан застосування педагогічними працівниками web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

На законодавчому рівні [254] визначено, що одним із важливих пріоритетів України є прагнення до побудови орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства, у якому кожна людина змогла б створювати й накопичувати інформацію, мати до них вільний доступ, користуючись і обмінюючись ними, таким чином щоб кожний громадянин зміг повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя [254].

У роботі [130, с. 1] зазначено, що нині суспільство перебуває в умовах соціально-економічних перетворень, а це спричинює підвищення вимог до кожного його громадянина, зокрема, вже вимагаються не тільки вміння та знання, а ще й розвинені особистісні якості. Тому перед освітою виникли нові

завдання: заклади загальної середньої освіти вимушені створити кращі умови для розвитку кожної дитини, орієнтуватися не на заучування, а на формування в учнів здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність [130, с. 1]. Висока оцінка ефективності професійної діяльності педагога буде залежати не тільки від навчальних результатів вихованця, але і від динаміки розвитку якостей дитини, його позитивного ставлення до школи, активної залученості в соціальне життя установи [48, 277]. Тобто, іншими словами можна описати це як сформованість соціальної компетентності учнів, що нині є важливим завданням закладу загальної середньої освіти. Тому нами було розроблено і проведено опитування серед педагогічних працівників, які працюють з початковими класами. Для реалізації цього завдання, було розроблено анкети (Додаток Г.1. та Додаток Г.2.) для педагогічних працівників (вчителів початкових класів, соціальних педагогів та практичних психологів). Загалом в анкетуванні взяло участь 78 педагогічних працівників, які працюють в початковій школі з різних міст і областей України (Київ, Київська область, Івано-Франківськ, Полтава) з них: 62 учителів початкових класів, 11 соціальних педагогів та 5 практичних психологів. Узагальнення результатів проведеного анкетування серед педагогічних працівників, які працюють в початковій школі наведено у Додатку Д (таблицях Д.1.-Д.2.).

Проаналізувавши результати анкетування вчителів, отримано такі дані: на запитання № 3 «Чи використовуєте Ви мультимедійні технології для виховної роботи чи в позаурочний час з учнями початкової школи?» 40% вчителів зазначили, що використовують мультимедійні технології для виховної роботи чи в позаурочний час з учнями початкової школи; на запитання № 4 «Що ви відносите до мультимедійних технологій?» 30% вчителів обрали відповідь «всі варіанти підходять», а 70% учителів обрали лише одну або дві з запропонованих відповідей. Хоча більшість учителів (70%) відповіли, що використовують мультимедійні технології під час уроків, для виховної роботи чи в позаурочний час з учнями початкової школи, проте 70% з них не знають, що саме відноситься до мультимедійних технологій; на запитання № 6 «Якщо Ви використовуєте

мультимедійні презентації, то де Ви їх берете?» 80% опитаних відповіли, що беруть мультимедійні презентації в мережі Інтернет або ж створюють авторські презентації; на запитання № 10 «Чи демонструєте Ви під час освітнього процесу мультиплікаційні фільми? Чи обговорюєте їх?» 55% учителів відповіли, що демонструють і обговорюють під час освітнього процесу мультиплікаційні фільми, а 24% вчителів лише обговорює мультиплікаційні фільми без їх демонстрації; на запитання № 12 «Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти?» 70% вчителів зазначили, що обговорюють з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають діти. На рис. 2.4. представлено узагальнені відповіді вчителів початкових класів на запитання (в %).

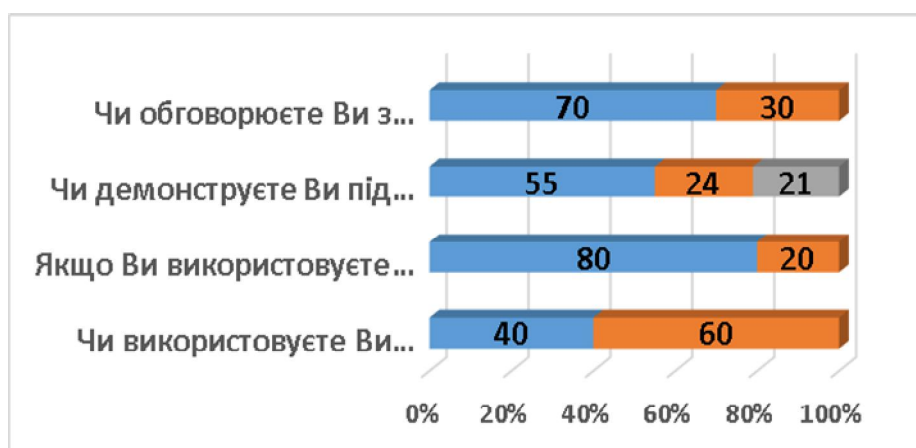

Рис. 2.4. Фрагмент графіку з відповідями вчителів початкових класів на запитання анкети (Додаток Г.1)

Отже, на підставі проведеного анкетування, робимо висновок про те, що більшість учителів початкових класів на кілька питань, прикрасили свої відповіді, щоб не здатись не компетентними фахівцями. Хоча в ході бесіди було зрозуміло, що значна частина опитаних застосовує мультимедійні технології для навчальних цілей на уроках, але для виховної роботи чи в позаурочний час з учнями початкової школи мультимедійні технології майже не застосовують. Також, учителі початкових класів виявили бажання отримувати спеціальну інформацію та матеріали щодо різних аспектів використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Проаналізувавши результати анкетування соціальних педагогів і практичних психологів, отримано такі результати: на запитання № 2 «Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у своїй роботі з учнями початкової школи?» 50% опитаних відповіли, що використовують мультимедійні технології у роботі з учнями початкової школи; на запитання № 4 «Під час яких форм роботи Ви використовуєте мультимедійні технології?» 35% опитуваних відповіли, що використовують мультимедійні технології під час групових форм роботи та 5% опитуваних відповіли, що використовують мультимедійні технології під час масових форм роботи; на запитання № 5 «Чи використовуєте Ви мультимедійні презентації та мультиплікаційні фільми у своїй роботі?» 40% опитаних використовує мультимедійні презентації та мультиплікаційні фільми у своїй роботі; на запитання № 6 «Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти?» 50% опитаних обговорює з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають діти. Фрагмент графіку з відповідями соціальних педагогів і практичних психологів на запитання анкети подано на рис. 2.5.

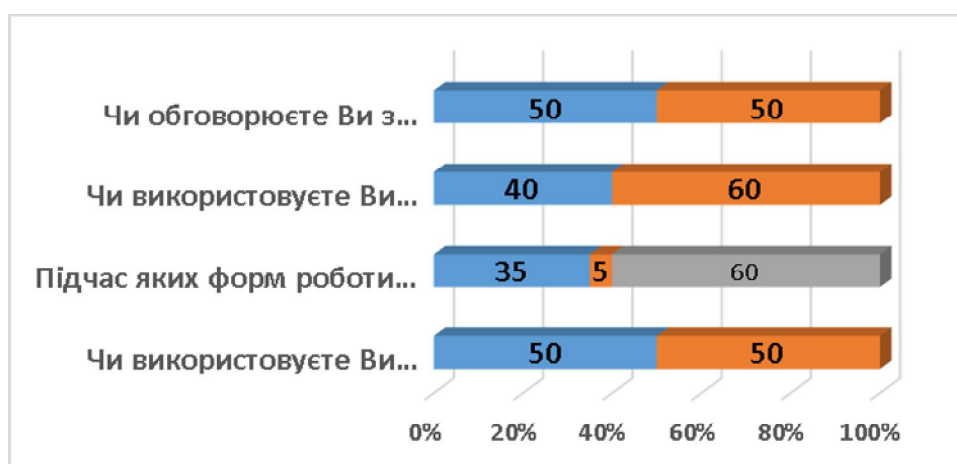

Рис. 2.5. Фрагмент графіку з відповідями соціальних педагогів і практичних психологів на запитання анкети (Додаток Г.2)

Вважаємо, що більшість опитаних, на кілька питань, прикрасили свої відповіді, щоб не здатись не компетентними фахівцями. Хоча в ході бесіди було зрозуміло, що значна частина соціальних педагогів та практичних психологів не використовує мультимедійні технології у роботі з молодшими школярами.

Проте, соціальні педагоги та практичні психологи виявили бажання отримувати спеціальну інформацію та матеріали щодо різних аспектів використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Третій напрям. Було розглянуто особливості застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку в умовах сім'ї. У нашій країні на законодавчому рівні визначено відповідальність батьків за розвиток дитини, зокрема, у Законі України «Про освіту» [253, ст. 59] вказано (ст. 59), що: 1) виховання у сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості; 2) на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини; 3) батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані: постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей; поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної мови, регіональних мов або мов меншин, інших мов і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв; виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни; сприяти здобуттю дітьми освіти у навчальних закладах або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу; виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини [253].

У роботі зазначено [332], що у родині є можливість для того, щоб уміння, які формувалися на уроці, переросли у навички. Успішна реалізація завдань із формування в учнів, наприклад, здорового способу життя передбачає активну співпрацю з батьками, яких слід переконливо залучати до виконання спільно з дітьми практичних завдань. Також, ефективними методами в роботі з батьками є проведення тренінгів, у ході яких батьки обопільно обговорюють нагальні проблеми, формують способи розв'язання складних питань у вихованні підростаючого покоління. Саме така доброзичлива атмосфера спілкування робить

батьків зацікавленими однодумцями, помічниками й добровільними учасниками освітнього процесу [332]. Ми погоджуємося із цими висновками, а тому нами було розроблено і проведено опитування серед батьків (родичів) молодших школярів. Для реалізації цього завдання, ми розробили анкету, що складалася з 7 запитань, і запропонували дати відповіді на наші запитання Додаток Г.3. У опитуванні взяло участь 50 осіб з різних регіонів України (Київ, Київська область, Полтава, Івано-Франківськ, Львів, Дрогобич) з них жінок 39, чоловіків 11. У Додатку Д (таблиця Д.3.) узагальнено результати проведеного опитування батьків/опікунів молодших школярів. Як приклад, наведемо кілька запитань і отримані відповіді на них. На запитання № 2 «Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у вихованні своєї дитини (молодшого школяра)?» 50% опитаних, зазначили, що використовують мультимедійні технології у вихованні своєї дитини. На запитання № 4 «Чи критично Ви добираєте мультимедійні технології для Вашої дитини (молодшого школяра) ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.?» 60% відповіло, що критично добирають мультимедійні технології (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.) для своєї дитини. На запитання № 6 «З якою метою Ви використовуєте мультимедійні технології?» 60% опитаних використовують мультимедійні технології як винагороду за виконану роботу (за успіхи у навчанні, виконане домашнє завдання, виконання побутових обов'язків); 30% опитаних застосовують мультимедійні технології для підготовки шкільних завдань, проектів і 5% зазначили, що застосовують мультимедійні технології для розвитку творчих здібностей дитини (відео урок, розважальні шоу). Фрагмент графіку з відповідями батьків на запитання анкети зображено на рис. 2.6.

Отже, на підставі проведеного опитування та кількісних результатів, робимо висновок про те, що більшість батьків/опікунів, на кілька питань, прикрасили свої відповіді, оскільки вважаю що їх дитина «ідеальна», і не хочуть помічати явних проблем дитини з її поведінкою та налагодженням соціальних зв'язків.

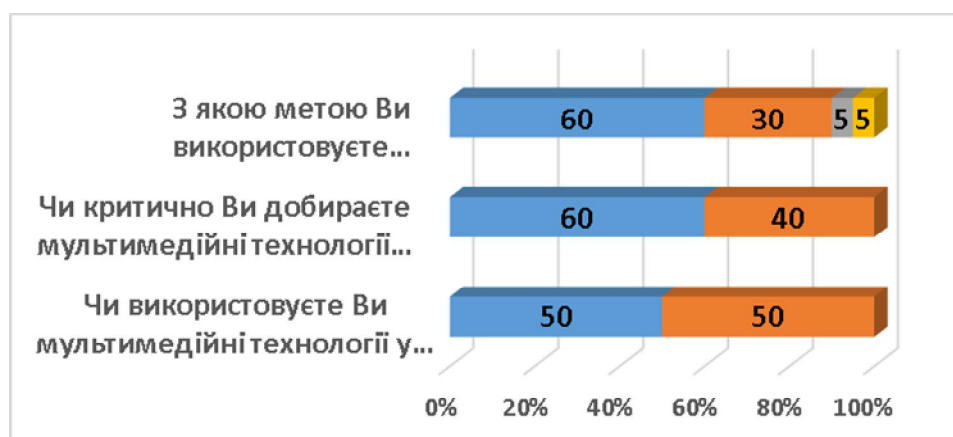

Рис. 2.6. Фрагмент графіку з відповідями батьків на запитання анкети (Додаток Г.3)

У ході бесід було зрозуміло, що значна частина опитаних не здійснює критичний добір ігор, мультфільмів, фільмів, серіалів, відео уроків, розважальних шоу та не задумуються, який вплив вони здійснюють на їх дитину, та не дозують час проведений їх дитиною переглядаючи телебачення та в мережі Інтернет. Також більшість батьків/опікунів молодших школярів зацікавлені у тому, щоб у їхніх дітей була сформована соціальна компетентність, незначна кількість батьків цілеспрямовано здійснює формування соціальної компетентності своїх дітей, але більшість батьків не розуміють яким чином можливе розв'язання даної задачі використовуючи web-орієнтовані та мультимедійні технології, також, батьки виявили бажання отримувати спеціальну інформацію та матеріали щодо різних аспектів використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності своїх дітей.

Тому вважаємо, що актуальним і потрібним є розробка методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

2.3. Структура та рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів

Вважаємо, що одним із важливих напрямів роботи закладу загальної середньої освіти є створення умов для формування соціальної компетентності

учнів, а отже, провідним завданням учителів, соціальних педагогів і практичних психологів є: гармонійний розвиток школярів, їх неповторності і унікальності, розкриття їх творчості та створення умов для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку.

Для визначення структури соціальної компетентності молодших школярів було проаналізовано вітчизняні і закордонні дисертаційні дослідження, щодо проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів, а саме: В. В. Цветков «Формування соціальної компетентності сільських школярів» (2002 р.) [329], О. Л. Позднякова «Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності» (2010 р.) [239], Ю. В. Коротіна «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами навчальних предметів» (2011 р.) [141], О. В. Галакова «Розвиток соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності» (2013 р.) [47], А. В. Тадаєва «Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі» (2016 р.) [309]. Також, важливим було розглянути та проаналізувати критерії і показники сформованості соціальної компетентності молодших школярів, що були визначені вітчизняними та закордонними дослідниками, а саме: Е. А. Барановою [9], Н. В. Беккер [12], О. В. Галаковою [46, 47, 48], О. Л. Кононко [138], Ю. В. Коротіною [140, 141], С. Б. Серяковою [275, 276, 278, 279], О. С. Сидоровою [282, 283], А. В. Тадаєвою [307] та ін.

Наразі виникає нагальна потреба подивитися на сучасну шкільну систему не просто як на систему навчання, а як на «школу життя». Орієнтація на такий підхід дозволить навчальним закладам розглядати компетентність своїх учнів в інтегрованому освітньому просторі під кутом завдання успішності їх соціалізації. Тому оптимальна організація психолого-педагогічної роботи у цьому напрямі, багато в чому визначається розумінням педагогічних працівників того, що конкретно (які соціокультурні навички, вміння; соціально-психологічні якості особистості тощо) необхідно формувати у дитини, тобто, обумовлюється розумінням сутності й структури соціальної компетентності. А тому чітке

усвідомлення компонентного складу цієї компетентності дозволить максимально кваліфіковано організувати роботу щодо соціалізації учнів в умовах масової школи [9, с. 17].

Н. В. Беккер досліджуючи формування соціальної компетентності школярів, визначає, що процес соціалізації вбачає низку взаємопов'язаних компонентів: комунікативний; пізнавальний; поведінковий; ціннісний [12, с. 56-57].

У посібнику [268, с. 73] наголошено на тому, що важливим є об'єднання процесів формування соціальної та комунікативної компетентностей у роботі з молодшими школярами, тому, що завдяки цим компетентностям у дітей налагоджуються контакти та встановлюється взаємодія з різними людьми, дитина знаходить своє «Я» у суспільстві людей і вчиться бачити, використовувати й поважати можливості інших [268, с. 73].

У дослідженні [135] виокремлено компоненти соціальної компетентності та їх складові: 1) *особистісний* компонент (соціальна відповідальність; соціальність; емоційна стійкість; особистісна активність; адекватна самооцінка; впевненість у собі; вольовий контроль; мотивація досягнення, толерантність); 2) *діяльнісний* компонент (уміння: аналізувати ситуації взаємодії людей; правильно оцінювати вербальну і невербальну експресію у взаємодії з іншими людьми; логіка соціальної взаємодії, передбачати наслідки діяльності та поведінки своєї та інших; навички: конструктивної взаємодії з оточуючими; товариськості; комунікативного контролю; організації продуктивної, соціально-орієнтованої діяльності); 3) *когнітивний* компонент (знання: про сутність, структуру, функції соціальної компетентності, девіантної поведінки, про сутність здорового способу життя; про способи взаємодії людей у суспільстві; про якості особистості, що дозволяють успішно соціалізуватися в суспільстві, наявність і рівень розвитку їх у себе); 4) *морально-ціннісний* компонент (наявність життєвих орієнтирів і цілей; прийняття здорового способу життя) [135].

О. В. Галакова [46, с. 125-126] зазначає, що зміст процесу розвитку соціальної компетентності має відображати ланцюжок взаємодії молодшого школяра (розуміння себе; взаємодія з однолітками (хлопчиками та дівчатками), в

тому числі у групі; взаємодія з дорослими (рідними, педагогами). Дослідниця виділяє такі компоненти соціальної компетентності: 1) *мотиваційний*: проявляє інтерес до спілкування; визнає цінності взаємодії з іншими людьми; приймає норми і правила взаємодії з людьми (норми моралі, етикет); розуміє неминучість несення відповідальності за свої вчинки; усвідомлює необхідність конструктивно взаємодіяти з іншими; 2) *когнітивний*: вбачає знання своїх позитивних і негативних якостей; знання того, що люди різні за своїми характеристиками, вчинкам; існують різні культури; знання норм і правил взаємодії/спілкування з однолітками і дорослими; знання про організацію роботи в групі, вибудовування системи взаємодії для досягнення загального результату; знання конструктивних способів взаємодії; знання конструктивних способів розв'язання конфліктних ситуацій. Наявність уявлень про вербальних і невербальних засобах спілкування. Знає способи самовираження (пояснення, переконання, повідомлення про свої почуття); 3) *діяльнісний*: проявляє готовність до актуалізації наявних знань, здатність до самопрезентації та самоорганізації, самоконтролю; вміння встановлювати стосунки, взаємодія (знайомитися, створювати групу тощо); вміння домовлятися, вирішувати питання конструктивними способами; дотримання норм і правил поведінки; 4) *рефлексивний*: здатність оцінювати та пояснювати свою поведінку й аналізувати вчинки інших на основі наявних знань; здатність аналізувати ситуацію і знаходити спосіб поведінки відповідно до норм і можливостей [46, с. 125-126].

Ю. В. Коротіна описуючи структурно-змістові особливості соціальної компетентності молодших школярів, до їх числа відносить: 1) соціокультурні компетенції: знання і досвід виконання соціальних ролей: громадянина, сім'янина, вміння діяти в щоденних ситуаціях сімейно-побутової сфери; визначати своє місце і роль в навколишньому світі, у сім'ї, колективі, державі; володіти соціально-культурними нормами і традиціями; володіти ефективними способами організації вільного часу; мати уявлення про системи соціальних норм і цінностей країни; володіти елементами художньо-творчих компетенцій читача, слухача, виконавця тощо; 2) соціально-культурно-гендерні компетенції у

дівчаток і хлопчиків; 3) соціально-інформаційні компетенції: володіти навичками роботи з різними джерелами інформації; самостійно шукати, отримувати, систематизувати, аналізувати і відбирати необхідну для розв'язання навчальних завдань інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її; орієнтуватися в інформаційних потоках, уміти виділяти в них головне і необхідне; 4) соціально-здоров'язберігаючі компетенції: знати та застосовувати правила особистої гігієни, вміти піклуватися про власне здоров'я, особиста безпека; 5) соціально-пізнавальні компетенції (відповідно до віку): ставити мету і організувати її досягнення, вміти пояснити мету; під керівництвом дорослого організувати планування, аналіз, рефлексію, самооцінку своєї соціально значущої діяльності; мати досвід сприйняття картини світу [140, с.146].

Доречною є думка О. В. Галакової про те, що на становлення і розвиток соціальної компетентності безпосередньо впливають особистісні якості, такі як: доброта, врівноваженість і активність, емоційна стійкість, чуйність, тактовність, чесність, уважність до людей, акуратність і інші. Формування цих якостей потрібно молодшому школяру для встановлення позитивних відносин з однолітками та дорослими людьми [46, с. 126].

У роботі [140, с.148] до критеріїв сформованості соціальної компетентності молодших школярів віднесено: на рівні когнітивного компонента обізнаність дітей про об'єкти соціальної дійсності, на мотиваційно-ціннісному – соціальна спрямованість діяльності та готовність до неї, на поведінковому – соціально значущі дії. Необхідними елементами компетентності є когнітивна, мотиваційно-ціннісна і поведінкова складові, що містить комплекс ціннісних орієнтирів і соціальних установок особистості та виступають як фактор соціальної поведінки особистості [140, с.148].

Н. В. Беккер виділяє наступні компоненти у структурі соціальної компетентності: 1) когнітивний – пов'язаний зі здатністю пізнавати та розуміти: себе, іншу людину, специфіку ситуації міжособистісної взаємодії; необхідна наявність знань про свою фізичну, психологічну та соціальну сутність, а також

подібні знання про інших людей і знання про правила міжособистісної взаємодії; необхідним є розвиток соціальної уваги та пам'яті, соціального мислення та уваги, соціальної інтуїції, соціального прогнозування; 2) емоційний – вбачає розвиток моральних почуттів: співпереживання, вміння контролювати та регулювати свої емоції; показники: розвиток соціально значущих особистісних якостей, позитивні відносини з оточуючими, здатність вирішувати соціальні завдання, адекватна реакція на стресові чи конфліктні ситуації; 3) поведінковий – пов'язаний із формуванням соціально цінних навичок, умінь, способів міжособистісної взаємодії, оволодінням вербальними та невербальними засобами спілкування; проявляється у здатності реалізовувати на практиці правила міжособистісної взаємодії, кількісному і якісному зростанні комунікативної активності [12, с. 59-60].

За визначенням О. С. Сидорової до соціальної компетентності входять такі компоненти: пізнавальний, регулятивний, особистісний і комунікативний. Пізнавальний компонент пов'язаний з умінням школяра розуміти настрій свого партнера за вербальними і невербальними ознаками, знати правила роботи в групі; сформувати регулятивний компонент – означає навчити дитину проявляти доброту, увагу, шанобливе ставлення до свого партнера, проявляти інтерес до соціального життя; особистісний компонент передбачає сформованість елементів самопізнання дитини; вміння дитини не сваритися, спокійно реагувати у конфліктних ситуаціях, вміння підтримати розмову і спілкуватися на прості побутові теми сприяє формуванню комунікативного компонента [282, с. 91].

О. А. Баранова та Н. І. Арсентьєва [9, с. 17] виділяють компоненти соціальної компетентності і їх змістовне наповнення у молодших школярів, які навчаються в умовах інклюзивного освітнього простору: 1) ефективно-ціннісний: емоційне ставлення до оточуючих; мотиви спілкування з оточуючими; ставлення до себе, прийняття себе та оточуючих з їх особливостями; усвідомлення своєї унікальності, неповторності; ставлення до етичних норм, правил поведінки та взаємин між людьми різного віку, статі, релігійної приналежності, економіко-соціального статусу та ін.; 2) когнітивний:

уявлення про соціальні ролі (учитель, учень, товариш, родич); уявлення про свою сутність, своє здоров'я, про можливості свого тіла; усвідомлення своєї приналежності суспільству, колективу як повноцінної, самостійної, неповторної особистості; розуміння емоцій, настрою власного та інших людей за вербальними й невербальними ознаками; розуміння своїх бажань та інших людей; знання етичних норм поведінки; розуміння наслідків своїх вчинків та інших людей; знання можливих способів виходу з конфліктної ситуації, варіантів поведінки для досягнення бажаної мети з урахуванням інтересів оточуючих; 3) дієво-практичний містить дві складові: а) комунікативно-мовну: вміння налагоджувати контакт, домовитися, підтримувати спілкування в різних ситуаціях; здатність позитивно представити себе; вміння вживати адекватні вирази в різних ситуаціях, доречність висловлювання; володіння вербальними способами прояву прохання, подяки, наказу, вимоги, демонстрація чуйності у формі «Я-висловлювання»; вміння слухати співрозмовника, висловлювати власну позицію; вміння адекватно виражати емоції згідно контексту ситуації; б) поведінково-рефлексивний: вміння взаємодіяти з оточуючими в різних ситуаціях, визначаючи власну тактику поведінки на основі оцінки ситуацій; вміння адекватно оцінювати свої вчинки та інших людей; готовність враховувати інтереси оточуючих людей; вміння ставити різномірні цілі, завдання і досягати їх; здатність вербалізувати свій план дій; вміння оцінити ефективність спільної діяльності; 4) особистісний: толерантність, емпатія, впевненість, соціальна відповідальність за свою поведінку; позитивна установка на саморозвиток; адекватна самооцінка; націленість на успіх [9, с. 17].

У роботі [276, с. 20] соціальну компетентність молодших школярів пропонується розглядати через такі взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. С. Б. Серякова та О. В. Галакова пропонують три рівні (високий, середній, низький) для оцінювання сформованості соціальної компетентності молодших школярів, а саме: визнання цінності співпраці з дорослими та однолітками, усвідомлення цінності себе та іншого, потреба здійснення соціально схвалюваних форм взаємодії; знання правил і норм

поведінки, правил роботи у парі, групі, способів розв'язання конфліктних ситуацій, знання невербальних засобів спілкування через міміку і жести; здатність розповісти про себе і свої інтереси, прояв відповідальності за свої вчинки і результат діяльності, готовність поважати чужу думку; вміння не створювати конфліктних ситуацій; вміння домовлятися, здатність контролювати почуття та емоції; виконання правил здорового способу життя; здатність адекватно оцінити свої дії і дії іншого [276, с. 20].

Нам імponує думка висловлена у роботі [282, с. 91] про те, що формувати соціальну компетентність означає навчити дитину продуктивно взаємодіяти у різноманітних ситуаціях спілкування, враховуючи у цьому особливості партнера, а також закріпити бажання і готовність дитини спілкуватися, розширювати свою соціальну обізнаність.

У публікації [274] досліджено особливості оцінювання складових соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, а саме: самооцінювання та поведінка. Описано психофізичні механізми реалізації означеного процесу в умовах інклюзивного класу, оскільки соціальна компетентність є ключовою компетентністю, що охоплює різні вміння. Розглянуто формування самооцінки, що є довгостроковою метою у розвитку соціальної компетентності особистості та зроблено висновок: « ... у процесі формування соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, головними є корекція поведінки та налагодження суспільних і неформальних емоційно особистісних стосунків з однолітками» [274]. Погоджуємося із позицією О. Л. Кононко, що соціальну компетентність молодших школярів можна вважати сформованою коли вони: 1) володіють елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; цінують, визнають значущість для себе всього, що пов'язано із соціальним життям, цікавляться ним; 2) називають словами, вербалізують основні соціальні явища; 3) передають свої враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малюють, складають оповідання тощо); 4) пов'язують соціальну активність людей і власну з

виконанням соціально сформованих стандартів; 5) реалізують свої знання та інтереси у різних формах поведінки; 6) проявляють у поведінці конструктивну творчість; 7) збалансовують особисті та соціальні інтереси [138, с. 125].

Для нашого дослідження близькою є позиція А. В. Тадаєвої, яка розглядає зміст соціальної компетентності молодших школярів враховуючи особливості впливу медіа на процес їх соціалізації. Та визначає такі критерії соціальної компетентності молодших школярів: *когнітивний*, який передбачає необхідність засвоєння системи соціальних знань (учні 1-4 класів); *емоційно-ціннісний*, який вказує на необхідність оволодіння певної системи цінностей, позитивних ставлень, зокрема, важливих в інформаційному суспільстві (учні 1-4 класів); *поведінково-діяльнісний*, який передбачає здатність дитини на основі знань та цінностей будувати власну поведінку відносно до соціального середовища, зокрема, її медійної складової; *рефлексивний*, що передбачає вміння аналізувати, пояснювати причини власної поведінки у різних соціальних ситуаціях (учні 3-4 класів). Дослідниця зважаючи на медіасоціалізаційний аспект сучасного інформаційного простору виокремлює три взаємопов'язані компоненти соціальної компетентності учнів початкової школи: інформаційний, комунікативний та громадянський [309, с. 60-61].

У роботі [309, с. 61] виокремлено такий компонент соціальної компетентності як *інформаційний*, оскільки медіа є визначальною складовою соціалізації в інформаційному суспільстві. Нині в умовах інформаційного суспільства, молодший школяр повинен володіти знаннями про основне призначення, історію, позитивні та негативні впливи медіа на людину; правилами поведінки в сучасному інформаційному просторі; сприймати медіа не як самоціль, а як засіб отримання інформації; вміти розрізняти соціальні та асоціальні приклади поведінки в інформаційному просторі; повинен вміти використовувати різні технічні засоби для отримання інформації та навчання; вміння аналізувати та набути первинних навичок розрізняти правдиву інформацію від фальшивої під час її пошуку. З популяризацією соціальних мереж молодший школяр має засвоїти навички спілкування у них для попередження можливих негативізмів чи шахрайства [309, с. 61].

Деякі дослідники вважають, що важливою ознакою сформованості соціальної компетентності молодших школярів є здатність до неперервного здобуття особистісного досвіду про соціальну поведінку через створення й аналіз різних життєвих ситуацій як у реальному, так і у віртуальному житті.

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкритую до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати навколишній світ [126].

Отже, на підставі проаналізованої літератури [7; 9; 12; 19; 46; 47; 53; 97; 128; 140; 141; 147; 275; 276; 279] та власного досвіду нами було уточнено *складники* соціальної компетентності молодших школярів (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний), що вміщують в собі 21 *показник* (рис. 2.7). Опишемо їх детальніше:

1) *когнітивний складник* соціальної компетентності молодших школярів характеризується такими показниками: знання про якості особистості, що дозволяють успішно соціалізуватися в суспільстві; знання про себе як про об'єкт і суб'єкт соціальних відносин, який знайомий з поняттями: настрій, почуття, співпереживання, може пояснити їх значення; знання про свою фізичну, психологічну та соціальну сутність, про основні соціальні ролі, норми спілкування і взаємодії; знання про способи взаємодії людей у суспільстві, про вербальні та невербальні засоби спілкування; Знає способи самовираження: пояснення, переконання, повідомлення про свої почуття;

2) *мотиваційно-ціннісний складник* соціальної компетентності молодших школярів містить такі показники: інтерес до соціально значущої діяльності, ініціатива, емоційно-ціннісне ставлення до неї; визначення образів-еталонів соціальної поведінки; наполегливості у подоланні труднощів; вміння контролювати та регулювати свої емоції;

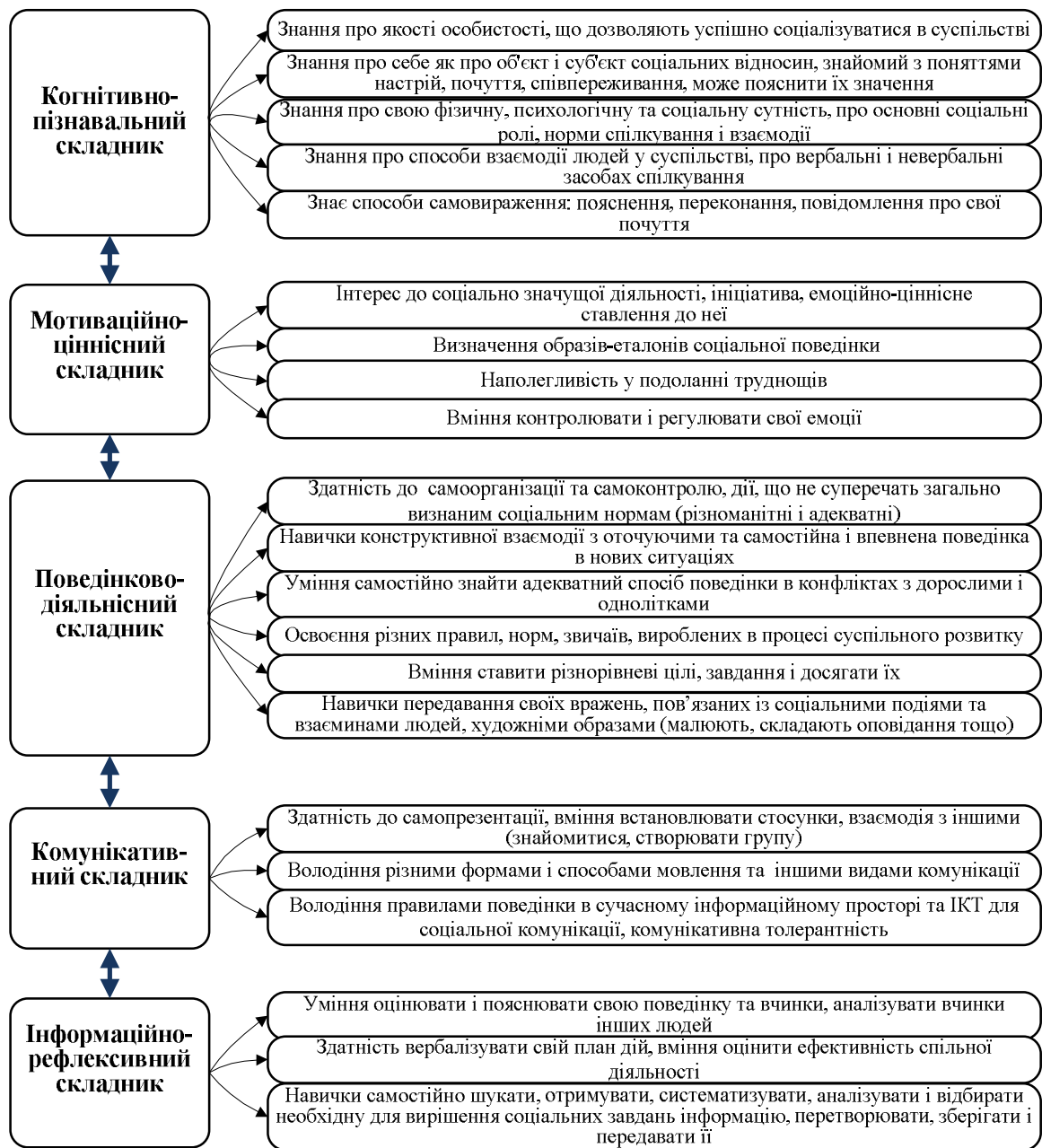

Рис. 2.7. Складники та показники соціальної компетентності молодших школярів

3) *поведінково-діяльнісний складник* соціальної компетентності молодших школярів характеризується такими показниками: здатність до самоорганізації та самоконтролю, дії, що не суперечать загально визнаним соціальним нормам (різноманітні та адекватні); навички конструктивної взаємодії з оточуючими та самостійна і впевнена поведінка в незнайомих ситуаціях; уміння самостійно знайти адекватний спосіб поведінки в конфліктах з дорослими та однолітками; освоєння різних правил, норм, звичаїв, вироблених в процесі суспільного розвитку; вміння ставити різноманітні цілі, завдання і досягати їх; навички передавання своїх

вражень, пов'язаних із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малюють, складають оповідання тощо);

4) *комунікативний складник* соціальної компетентності молодших школярів має такі показники: здатність до самопрезентації, вміння встановлювати стосунки, взаємодія з іншими (знайомитися, створювати групу); володіння різними формами й способами мовлення та іншими видами комунікації; володіння правилами поведінки в сучасному інформаційному просторі та ІКТ для соціальної комунікації, комунікативна толерантність;

5) *інформаційно-рефлексивний складник* соціальної компетентності молодших школярів містить такі показники: уміння оцінювати і пояснювати свою поведінку та вчинки, аналізувати вчинки інших людей; здатність вербалізувати свій план дій, вміння оцінити ефективність спільної діяльності; навички самостійно шукати, отримувати, систематизувати, аналізувати та відбирати необхідну для розв'язання соціальних завдань інформацію, перетворювати, зберігати й передавати її.

Визначено *рівні* сформованості соціальної компетентності молодших школярів:

✓ високий: характеризується широкими та стійкими соціальними знаннями про об'єкти соціальної дійсності у формі понять; широкими та стійкими соціальними інтересами, наявністю зовнішньої й внутрішньої мотивації до спілкування; здатністю до самооцінки поведінки, коригування власних дій; визнає цінність взаємодії з іншими людьми; знайомий з правилами та нормами поведінки в різних ситуаціях спілкування з дорослими та однолітками; вільно володіє засобами вербального і невербального спілкування; може пояснити значення понять: настрій, почуття, співпереживання; самостійно знаходить адекватний спосіб поведінки в конфліктах з дорослими та однолітками; часто проявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими та однолітками; вільно застосовує ІКТ для комунікації в соціумі; емоційні прояви, адекватні ситуаціям; адекватно сприймає та оцінює якості партнерів по спілкуванню, свої вчинки та дії; здійснює дії, що відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; самостійно і впевнено поводить себе у нових ситуаціях.

✓ середній: володіє недостатньо широкими й конкретними знання про оточуючі об'єкти соціальної дійсності; проявляє ситуативний інтерес до соціально значущої діяльності; володіє недостатньою здатністю до самооцінки поведінки, коригування власних дій; розуміє важливість спілкування з іншими людьми, мотивом вступу в спілкування є бажання самореалізуватися; знайомий з правилами та нормами поведінки в типових ситуаціях спілкування з однолітками та дорослими; має уявлення про такі засоби, як мова, жести; ситуативно застосовує ІКТ для комунікації; може пояснити значення понять: настрої, співпереживання; може самостійно знайти спосіб поведінки в конфліктах з однолітками; розуміє значення найбільш поширених жестів і використовує їх в спілкуванні; вільно передає свій задум за допомогою слів; проявляє ініціативу в спілкуванні тільки з добре знайомими людьми; виявляє складності у прояві емоцій; адекватно оцінює тільки деякі власні якості особистості; може адекватно сприймати та оцінювати тільки вчинки та дії добре знайомих людей; здійснює дії, які не повною мірою відповідають загальноприйнятим соціальним нормам;

✓ низький: володіє неточними, обмеженими знаннями про оточуючі об'єкти соціальної дійсності або їх повна відсутність; проявляє слабкий інтерес до соціально значущої діяльності або його відсутність; стриманий у прояві емоцій; відсутність здатності до самооцінки поведінки; має фрагментарні уявлення про норми й правила поведінки в соціумі; з ускладненнями пояснює значення понять: настрої, почуття, співпереживання; не застосовує ІКТ для комунікації в соціумі; проявляє неадекватні емоційні почуття; потрапляючи у конфлікт не може самостійно його подолати; здійснює дії, що не відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; відсутність впевненості та самостійності у поведінці в незнайомих ситуаціях.

Погоджуємося із твердженням про те, що процес формування соціальної компетентності має передбачати таку організацію виховного процесу, яка спрямована на забезпечення всебічного розвитку і виховання соціально компетентної особистості, готової до конструктивної взаємодії і соціально значимої

діяльності, що надалі сприятиме набуттю учнями досвіду успішного соціальної взаємодії як в навчальній діяльності, так і в суспільному житті [213, с. 148-149].

2.4. Модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів

У дослідженні Н. А. Коломієць [130, с. 2] зазначено, що головною метою початкової освіти є всебічний розвиток і виховання особистості шляхом формування в учнів повноцінних мовленнєвих умінь і навичок, набуття особистого досвіду культури спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності [130, с. 2]. Нині життєво важливим стає навчити дитину взаємодіяти у соціумі в межах певного соціально-історичного простору-часу; що передбачає, зокрема, відтворення певного менталітету, систем соціокультурних принципів, змістовних орієнтирів, соціальних ідеалів, що становлять фундамент соціальної культури [1, с.125].

Погоджуємося із твердженням у роботі [151], про те, що для цілеспрямованого, а не ситуативного формування соціальної компетентності особистості учнів, важливо у закладі загальної середньої освіти змодельовати контекст майбутнього соціального життя і діяльності учнів, створювати можливості для отримання дітьми досвіду соціальної взаємодії. Соціальні відносини та зв'язки в сучасному світі, можливі соціальні дії, що були освоєні дитиною у період дорослішання, соціальні об'єкти, які впливають на соціальний досвід школярів, вимагають, щоб процес формування означеної компетентності враховував специфіку умов життя у сучасному інформаційному суспільстві [151].

Нині завдання щодо формування соціальної компетентності учня входить до соціально-виховної роботи закладів загальної середньої освіти. Н. Ю. Абраменко [1, с.125] наголошує, що важливість соціально-виховної роботи школи сьогодні часто недооцінюється у порівнянні з завданнями передачі знань. У сучасній школі соціально-виховна робота через систему психолого-педагогічної підтримки має можливість значно знизити ризик потрапляння дитини до групи

ризик. Саме соціально-виховна робота є засобом і умовою психолого-педагогічної підтримки, якої потребує будь-яка дитина, незалежно від його належності до груп ризику. Тому, що вчасно надана підтримка не дасть статися вибуху соціальних відхилень у дітей [1, с.125].

Підтримуємо позицію Н. В. Калініної [97] у тому, що молодшому школяру необхідна цілеспрямована допомога у побудові ефективних поведінкових стратегій, саме тому формування соціальної компетентності молодших школярів має бути одним із найважливіших напрямів роботи психолога і педагогів у початковій школі. Як же допомогти молодшому школяру стати соціально компетентним? [97]. Таке запитання є дуже доречним і тому нами була розроблена та обґрунтована методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

О. А. Баранова [9, с.16] наголошує, що проблема успішної соціальної адаптації «різних» дітей один до одного спонукає педагогічних працівників на пошук різних ресурсів для реалізації завдання формування соціальної компетентності, що концентровано виражає потенціал особистості в її соціалізації. Практичний підхід до її розв'язання дозволить зменшити ризик появи девіантної поведінки, деструкцій в розвитку особистості. Очікуваний рівень розвитку соціальної компетентності молодшого школяра може бути досягнутий за умови врахування особливостей психічного здоров'я [9, с.16].

У процесі формування соціальної компетентності учнів початкової школи, вчитель має вміти проектувати та створювати ситуації, що розвивають емоційно-ціннісну сферу дитини, втілювати виховні можливості різних видів діяльності дитини, організувати взаємодію учнів, їх батьків та педагогів, володіючи різними методами організації виховної роботи. Важливим аспектом у формуванні соціальної компетентності учнів є також рефлексія власної професійної діяльності вчителем та розвитку в учнів здатності оцінювати свою діяльність, вчинки та вчинки інших, шукати конструктивні шляхи розв'язання конфліктних ситуацій та ін., зазначено у роботі [277]. Також вагоме значення у створення умов для ефективного формування соціальної компетентності грають

сформовані потреби й цінності, налаштування учнів на позитивну взаємодію з однолітками та дорослими [279].

У публікації [332, с.294] наголошується, що нині підвищується значення компенсаційної функції навчального закладу, оскільки саме в школі сприяння здоров'ю створюється така модель взаємостосунків суб'єктів освітньо-оздоровчої діяльності, формується така атмосфера високої духовності, якої не вистачає дітям у навколишньому житті, у їхньому оточенні, де не лише здоров'я, а й життя людини знецінюється.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, робимо висновок, про те, що використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів буде успішним за умови цілеспрямованої, комплексної діяльності; врахування механізмів впливу соціокультурного середовища на особистість; взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей; залучення учнів до суспільно-корисної діяльності, забезпечення сприятливого середовища для навчально-пізнавальної діяльності та спілкування з оточуючими [110]. Для розв'язання окреслених проблем було розроблено *модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів*, структура якої зображена на рис. 2.8., що містить: цільовий блок, змістово-технологічний блок, організаційно-діяльнісний блок, оцінювально-результативний блок. Охарактеризуємо її детальніше.

Цільовий блок визначає мету – забезпечити використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Змістово-технологічний блок містить: зміст тренінгових занять та майстер-класів для педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; технологію розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

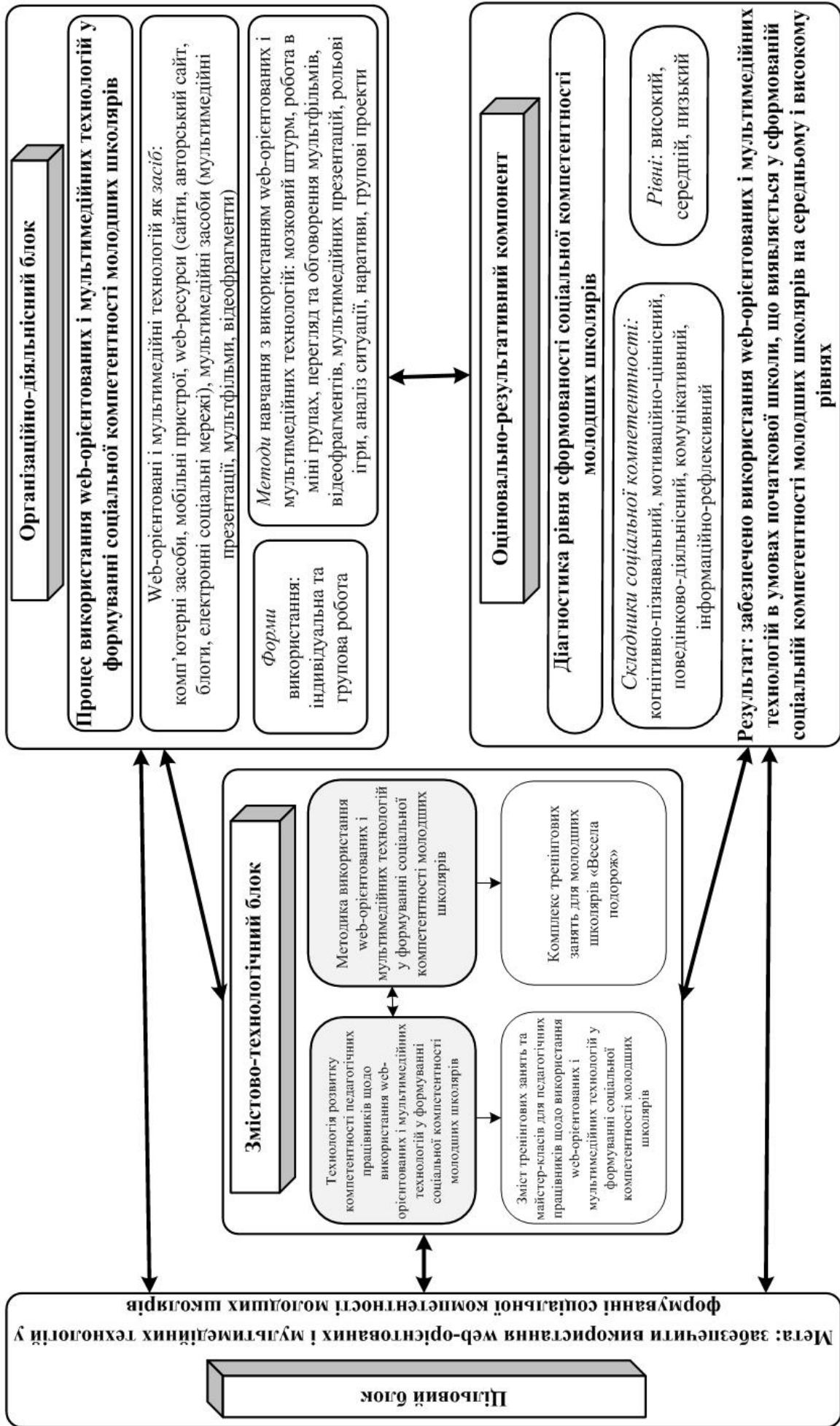

Рис. 2.8. Модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів

комплекс тренінгових занять для молодших школярів «Весела подорож»; методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Організаційно-діяльнісний блок передбачає процес використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, що реалізується через комплекс методів, форм та засобів. *Методи:* перегляд та обговорення мультфільмів, відеофрагментів, мультимедійних презентацій, бесіди, рольові ігри, аналіз ситуації, наративи, групові проекти. *Форми:* індивідуальна та колективна робота. *Засоби:* комп'ютерні засоби, мобільні пристрої, web-ресурси (сайти, авторський сайт, блоги, електронні соціальні мережі), мультимедійні засоби (мультимедійні презентації, мультфільми, відеофрагменти).

Оцінювально-результативний блок передбачає процес оцінювання рівнів (низький, достатній, високий) сформованості соціальної компетентності молодших школярів, яке здійснювалося за уточненими *складниками* (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний) та *показниками* соціальної компетентності молодших школярів. Визначення сформованості соціальної компетентності молодших школярів доцільно здійснювати за такими *рівнями:* високий, середній та низький.

Результат: забезпечено використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій в умовах початкової школи, що виявляється у сформованій соціальній компетентності молодших школярів на середньому і високому рівнях.

Етапи впровадження моделі використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Впровадження розробленої моделі використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів варто здійснювати за чотирма послідовними та взаємопов'язаними етапами (рис. 2.9.). Обґрунтуємо визначені етапи детальніше:

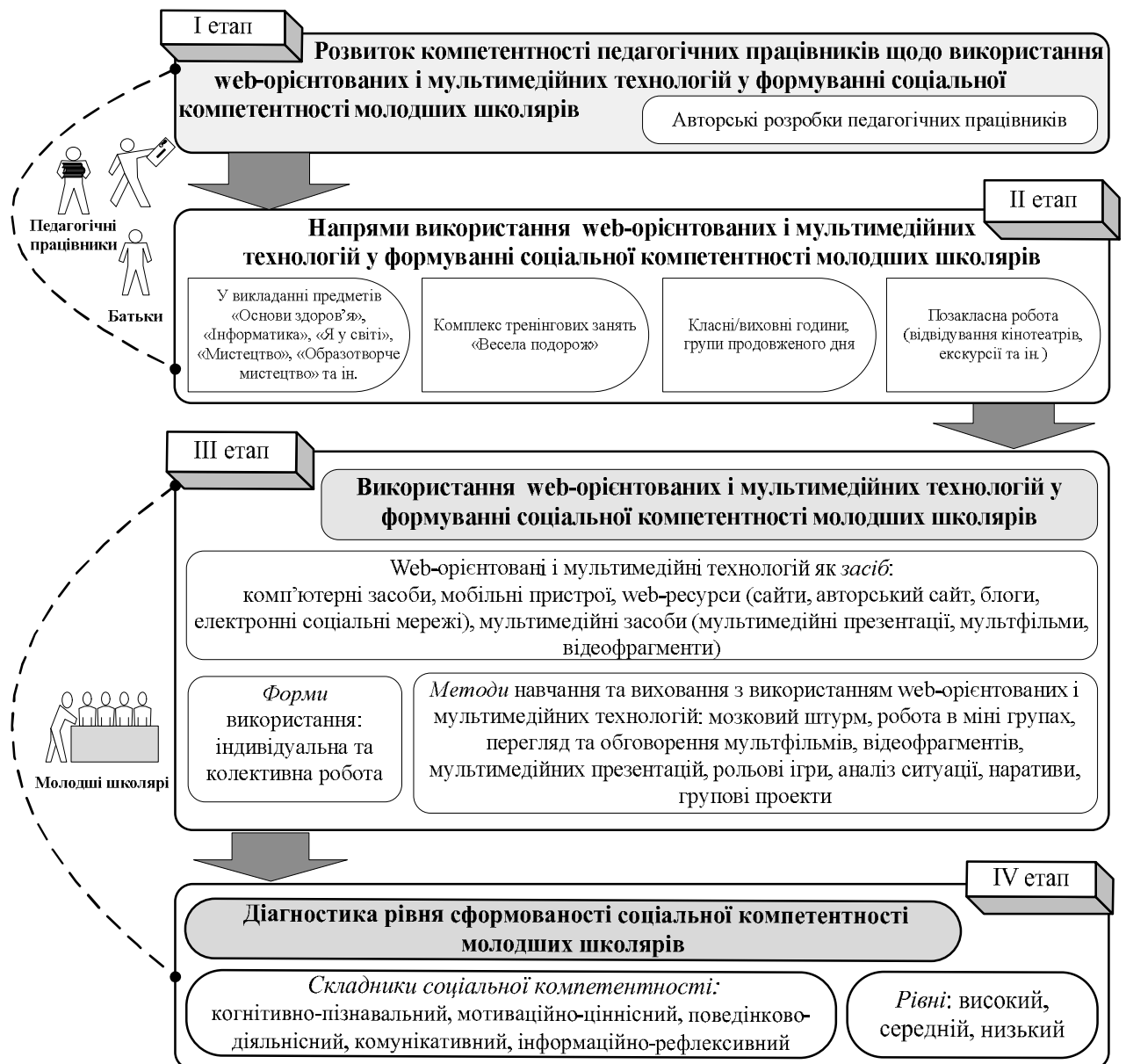

Рис. 2.9. Етапи впровадження моделі використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

I етап впровадження. *Учасники:* педагогічні працівники (вчитель початкових класів, соціальний педагог, практичний психолог, керівництво закладу загальної середньої освіти), батьки та родичі молодших школярів.

На даному етапі реалізується підвищення кваліфікації педагогічних працівників за моделлю розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів шляхом проведення

семінарсько-тренінгових занять та майстер-класів. На цьому етапі застосовують ряд авторських навчально-методичних матеріалів (тренінгові заняття та майстер-класи для педагогічних працівників), а також педагогічні працівники самі розробляли заняття, вправи та презентації для формування соціальної компетентності молодших школярів із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій. Слідуючи рекомендаціям, що були описані у дослідженні [278, с.157] нами було організовано і проведено ряд семінарів-тренінгів і майстер-класів для педагогічних працівників (плани проведення у Додатку Л), на яких були розглянуті питання щодо актуальності розвитку соціальної компетентності молодших школярів, ролі інформаційного суспільства у розвитку особистості, структура соціальної компетентності, застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи. Для батьків молодших школярів було організовано кілька зустрічей, в ході яких розглядалися питання щодо впливу сучасних ІКТ на формування соціальної компетентності дітей, необхідності формування у них соціальних знань і навичок соціальної взаємодії з дорослими та однолітками. Під час подібних зустрічей, можна проводити обговорення випадків з педагогічної практики чи певних сімейних ситуацій [278, с.157]. Також на цьому етапі було проведено роботу із батьками та родичами молодших школярів щодо особливостей та перевагах цілеспрямованого використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

II етап впровадження. На даному етапі варто провести роботу на рівні закладу загальної середньої освіти, а саме щодо розробки програми (плану заходів) чи утворення спеціальних організаційних структур управління процесом формуванням соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи (центри, ради, служби та ін.). Із залученням усіх педагогічних працівників (вчитель, соціальний педагог, практичний психолог) і керівництва закладу загальної середньої освіти, розроблялася комплексна програма заходів спрямованих на формування соціальної компетентності молодших школярів, яка

передбачає залучення до даного процесу всіх суб'єктів освітнього процесу та батьків учнів. Тому важливим аспектом була розробка змістової наповненості шкільних заходів спрямованих на формування соціальної компетентності молодших школярів. До прикладу, наведемо орієнтований перелік заходів спрямованих на формування соціальної компетентності молодших школярів:

- тренінгові заняття (як класні так і позаурочні);
- уроки в початковій школі (предмети «Основи здоров'я», «Інформатика», «Я у світі», «Мистецтво», «Образотворче мистецтво» та ін.);
- класні години;
- групи продовженого дня;
- масові заходи школи;
- гурткова робота в школі;
- творчі групові проекти;
- батьківські збори (залучення батьків та близького оточення до формування соціальної компетентності молодших школярів);
- позакласна робота (відвідування кінотеатрів, екскурсії та ін.).

Вважаємо, що провідними суб'єктами та організаторами цієї діяльності є соціальний педагог та вчитель початкових класів. Що стосується методичного забезпечення формування соціальної компетентності молодших школярів, можна використовувати літературу [110; 117; 350; 351; 107], web-орієнтовані і мультимедійні технології, електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» та авторські розробки педагогічних працівників.

III етап впровадження. Реалізація даного етапу передбачає безпосередню організацію та проведення роботи щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

У роботі [200] визначено, що діяльність соціального педагога спрямована на проектування соціального середовища на різних його рівнях і дослідження, розробку та реалізацію ефективних методів соціально-педагогічної діяльності з означеної проблеми. Тому на підставі роботи [200] та власного досвіду,

вважаємо, що у діяльності з проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів педагогічні працівники мають враховувати такі аспекти:

1) визначення умов життєдіяльності дітей тобто, чинників формування соціальної компетентності учнів:

- *індивідуальні чинники*: фізичне, психічне, соціальне, духовне здоров'я дитини;
- *соціально-діяльнісні чинники*, зокрема, компоненти соціальної компетентності учня, а також традиції способу життя та правила сім'ї, родини, вплив соціокультури місцевості проживання, національні звичаї, вірування, вплив засобів масової комунікації (телебачення, радіо), технічних пристроїв (комп'ютери, мобільні телефони, мобільні засоби та ін.) та сучасних ІКТ (соціальні мережі, web-ресурси) тощо;
- *організаційно-педагогічні чинники*, що характеризуються створенням умов для учнів в умовах початкової школи: суб'єкт-суб'єктні та суб'єкт-об'єктні відносини в освітній діяльності.

Проте, наведені чинники не вичерпують усіх площин формування соціальної компетентності учнів.

2) вплив на учнів шкільного середовища: спрямованість освітнього процесу, соціального виховання та соціально-педагогічної роботи на формування соціальної компетентності молодших школярів.

Отже, здійснюючи цілеспрямовану діяльність по формуванню соціальної компетентності молодших школярів, педагогічним працівникам варто враховувати особливості цього процесу та описані вище чинники. Також означена діяльність потребує цілеспрямованого добору методів, форм та засобів, що будуть використовуватися для її забезпечення. Рекомендовані методи, форми та засоби для формування соціальної компетентності молодших школярів описано вище у (п. 2.3.).

IV етап впровадження. Під час даного етапу варто здійснити перевірку рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів, що здійснювалася за визначеними *складниками* соціальної компетентності молодших школярів (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний,

поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний) та показниками відповідно до рівнів (низький, достатній, високий).

Взявши за основу поради, що описані у роботах [48, с. 272; 278, с. 157] та власний соціально-педагогічний досвід роботи, запропоновано такі рекомендації, яких варто дотримуватися у процесі застосування web-орієнтовані і мультимедійні технології у формуванні соціальної компетентності молодших школярів:

1) для педагогічних працівників організувати та провести семінари, тренінги, майстер-класи, що будуть спрямовані на вдосконалення навичок формування соціальної компетентності учнів, зокрема, з використання web-орієнтовані і мультимедійні технології; застосування web-орієнтованих і мультимедійних технології для взаємодії з батьками молодших школярів. Також можна організувати зустрічі з метою обміну досвідом, під час яких обговорити низку питань: шляхи подолання дитячої кризи 7 років; напрями соціального виховання молодших школярів; особливості спілкування з однолітками та дорослими; специфіка самооцінки та самосвідомості молодшого школяра; застосування web-орієнтованих і мультимедійних технології для комунікації; досвід педагогічних працівників в організації соціально-педагогічної роботи в умовах початкової школи та ін.;

2) для батьків молодших школярів організувати зустрічі під час яких, розглянути питання розвитку особистості молодшого школяра на конкретних життєвих ситуаціях: як вчити дітей вирішувати конфлікти, що виникають у взаємодії з однолітками; як зрозуміти, що важливо для дитини і як з нею спілкуватися; про особливості самооцінки дитини молодшого шкільного віку; як можуть батьки допомогти дітям навчитися спілкуватися з дорослими та однолітками; як знаходити друзів; як бути толерантним до інших людей та інших думок та ін.;

3) для батьків і молодших школярів (для сімей, родин) провести тренінги, конкурси, творчі вечори, в ході яких створити умови для співпраці та взаємодії батьків (родичів) і дітей в різних ситуаціях, що сприятиме підвищенню інтересу батьків (родичів) до внутрішнього світу дитини; діти отримають навички командної

роботи, вчать слухати один одного, керувати спільною роботою, домовлятися, контролювати емоції й почуття; батьки зможуть побачити як в інших сім'ях відбувається виховання, почують позицію іншої людини, як можна реагувати на дитячі забаганки чи, навпаки, як заохотити та за що потрібно хвалити дитину;

4) для молодших школярів проводити виховні години, тренінги, заняття, позакласні і позашкільні заходи для формування соціальної компетентності із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

2.5. Модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Проаналізуємо погляди вітчизняних і закордонних вчених на особливості розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярами.

У роботі [277] зазначено, що сучасний вчитель початкової школи є одночасно вихователем, викладачем, організатором діяльності дітей, активним учасником спілкування з учнями, їхніми батьками та колегами, консультантом, дослідником педагогічного процесу, просвітником і громадським діячем. А тому має постійно підвищує рівень педагогічної майстерності та свого професіоналізму, вести творчий пошук нового.

Про важливість підвищення кваліфікації педагогічних працівників визначено у державних законодавчих документах, а саме у Законі України «Про освіту» у ст. 47 [253]. У «Національній доктрині розвитку освіти України» [211, с. 2-4] визначено, що важливою умовою модернізації освіти є підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників шляхом оволодіння педагогічними кадрами сучасними інформаційними технологіями.

Варто зазначити, що значний внесок у підвищення кваліфікації педагогічних працівників вносять громадські організації, що, зазвичай, організовують семінари, конференції, майстер-класи, вебінари з актуальних проблем освіти. До цього процесу долучаються і приватні фірми (зокрема, розробники ЕОР та

програмного забезпечення) та корпорацій, що активно рекламують різноманітні семінари, вебінари і дистанційні курси. Створюючи таким чином безліч можливостей для самоосвіти педагогічних кадрів. Тому в нашій дисертаційній роботі, будемо робити наголос на підвищенні кваліфікації педагогічних працівників щодо використання ІКТ для проведення з виховної та соціально-педагогічної роботи в умовах початкової школи.

У публікації В. М. Чичук [334, с. 727] зазначено, що нині ще існують проблеми із підготовкою та підвищенням кваліфікації вчителів початкових класів, зокрема, щодо застосування інформаційних технологій: слабка матеріально-технічна база; недостатня кількість методичних посібників, комп'ютерних програм, практикумів, за якими могли б навчатися [334, с. 727]. Тому вважаємо, що актуальним є розробка навчально-методичного забезпечення для зазначеного процесу, зокрема, укладання і підготовка навчальних програм, посібників, підручників, методичних рекомендацій щодо рідних аспектів використання ІКТ у виховній та соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами.

У дисертаційній роботі А. М. Коломієць [129, с. 15] вказано, що серед компонентів формування в індивіда потреби у неперервній освіті на сучасному етапі найбільш істотним є саме розвиток його творчих можливостей. «Працювати творчо – необхідна вимога до професійної діяльності сучасного фахівця». Сучасний учитель початкових класів повинен вміти вдало структурувати елементи навчального матеріалу, інтегрувати різнопредметні знання, максимально застосовувати образотворчу ілюстрацію, відеотехніку та комп'ютерну графіку, анімацію, використовувати методи проблемного навчання, діалогічні форми навчання та ін. Дослідниця продовжує, що «... постать учителя початкових класів настільки багатогранна, його професійна діяльність настільки широкомасштабна, а контингент учнів настільки специфічний, що в процесі його підготовки і підвищення кваліфікації головним результатом має стати здатність учителя до творчості, самоосвіти, новаторства» [129, с. 16].

С. Б. Серякова розглядаючи проблему підвищення кваліфікації вчителя початкової школи, пише про те, що зі зміною ситуації в сучасній школі вчитель

повинен бути здатний працювати в класах з поліетнічним складом, в умовах інклюзивної освіти, проте рішення нових завдань може бути не забезпечено через його недостатню психолого-педагогічну підготовку [277].

Отже, ми погоджуємось з думкою багатьох науковців і практиків, а саме, що в сучасному інформаційному суспільстві першочерговою вимогою до педагогічних працівників є постійне підвищення їх кваліфікації, зокрема, вчителів початкових класів, адже вони створюють умови для всебічного розвитку дитини, формування її особистості та соціалізації.

У посібнику [300] зазначено, що сучасний учитель початкової школи повинен знати тенденції інформатизації освіти, психолого-педагогічні умови використання ІКТ у роботі з дітьми; уміти користуватися новими інформаційними освітніми технологіями, застосовувати педагогічні можливості використання ІКТ у своїй професійній діяльності; сприяти формуванню основ ІК-компетентності та інформаційної етики учнів, сформуванню в дітей відповідне уявлення про роль комп'ютерних технологій у їх житті. Поділяємо думку, Ю. В. Коротіної [141] про вчителя початкових класів, який має вміти структурувати навчальний матеріал, інтегрувати різнопредметні знання, максимально застосовувати образотворчу ілюстрацію, відеотехніку та комп'ютерну графіку, анімацію, використовувати методи проблемного навчання, діалогічні форми навчання та ін. Також у [168] вчені розглядають компетентність щодо використання медіа, що передбачає: уміння розуміти й характеризувати роль медіа – друкованих, радіо, телебачення, кінематографу, Інтернету як джерел знань і формування вмінь застосовувати їх; знання методів і засобів знаходження інформації в медіа, використовуючи різні інструкції та матеріали; вміння класифікувати й оцінювати інформацію, зокрема, в ситуаціях її великого обсягу; здатність розпізнавати вид і характер повідомлення з огляду на адресата й цінність застосування, наприклад, інформації з книжки, преси, радіо, телебачення, фільму, Інтернету; здатність формулювати власне судження з приводу окресленої тематики на основі використання медіа-повідомлень як джерела інформації й різних поглядів; здатність у різних завданнях медіа-управління реєструвати, перетворювати і створювати доступ до

медіа комунікатів; здатність до користування з різноманітних інформаційних джерел різноманітних видавництв, зокрема, з пропозицій електронних медіа-видавництв [168, с. 125].

Як визначено у [300] під інформатичними компетентностями вчителів початкової школи розуміється комплексна характеристика системи знань, умінь і навичок набуття та трансформації інформації в професійно-педагогічній діяльності, особистісні якості педагога, що в сукупності дають змогу майбутнім фахівцям ефективно здійснювати професійну діяльність з усвідомленим передбаченням її наслідків та постійним професійним саморозвитком. Водночас, у [168, с. 132-133] зазначено, що до найважливіших компетентностей громадянина інформаційного суспільства потрібно віднести вміння здобувати потрібну мультимедійну інформацію, її декодувати, інтерпретувати, критично проаналізувати, відібрати, перетворити, генерувати нову інформацію, опублікувати та презентувати її для зацікавлених реципієнтів. Всі названі вміння належать до комунікаційних компетентностей, що їх відображено у стандартах підготовки вчителя до використання ІКТ. Застосування ІКТ у професійній підготовці передбачає формування професійних компетентностей, серед яких є ті, що вимагають творчих або інноваційних дій. Учитель повинен уміти стимулювати розвиток здібностей учнів, їхніх зацікавлень і ставлення до творчості, сприяти креативній поведінці, самостійності їхнього мислення, і у цьому всьому повинен сам уміти критично мислити [168, с. 132-133].

Заслуговують на увагу описані у роботі О. Б. Будник чинники, що пояснюють актуальність та важливість підвищення кваліфікації педагогічних кадрів щодо здійснення соціально-педагогічної роботи, зокрема: 1) соціально-економічні проблеми у суспільстві призвели до зростання кількості неблагополучних сімей, збільшення девіацій серед неповнолітніх, а тому діяльність учителя початкових класів поширюється на соціальне виховання школярів; 2) розширилися функції вчителя як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності, створення умов для їх ефективної адаптації до освітнього процесу, розвиток особистісних цінностей для успішної соціалізації у школі, запобігання

асоціальним явищам і вчинкам, своєчасне попередження і подолання кризових ситуацій; 3) соціально-педагогічна діяльність у сучасній школі ґрунтується на співпраці всіх працівників у розв'язанні проблем учнів: адміністрації навчального закладу, учителя початкових класів, соціального педагога, психолога та ін.; [24, с. 6-7]. Погоджуємося із зазначеним вище і підтверджуємо це особистим досвідом отриманим під час роботи з молодшими школярами, як у межах школи так і під час роботи у позашкільних закладах.

С. Б. Серякова та О. В. Галакова у своїй публікації [277] наголошують, що у сучасних умовах постає питання не тільки про те, як навчити педагогічного працівника виконувати ті чи інші дії, як вибудувати відносини з учнями, батьками та колегами, а і як сформувати людину, що «хворіє» своєю професією, яка прагне не тільки до формального виконання вимог, а й до особистісного зростання та самовдосконалення. Нині у педагогічних працівників розширюється поле діяльності, що вимагає становлення відповідних компетентностей (робота з обдарованими учнями; інклюзивна освіта та інше). Педагоги мають нерозривно реалізовувати відмічені в професійному стандарті педагога три функції: навчальну, розвивальну і виховну. Проте, зазвичай, випускники закладу вищої освіти (ЗВО) приходять працювати у ЗЗСО підготовленими до реалізації навчальної функції, а от дві інші функції відверто вимагають посилення психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя [277].

У роботі [129, с. 16] зазначено, що несприйнятливність інновацій в освіті під тиском вимог інформаційного середовища до професійних і особистісних якостей учителя призводить до зниження рівня його професіоналізму. Розвиток професіоналізму вчителя початкових класів починається не з перших днів професійної діяльності, а в період навчання в педагогічному ЗВО. І лише в процесі власної діяльності учитель забезпечує розвиток своїх фахових здібностей. Інтенсивність такого розвитку залежить від низки педагогічних чинників, серед яких особливе місце посідає створення умов для творчої інформаційної діяльності, виховання мотивації до самовдосконалення,

формування потреби в неперервній освіті, вивчення різних педагогічних технологій тощо.

Погоджуємося із думками висловленими М. П. Лещенко та Л. І. Тимчук [168, с. 126], про те, що нині педагогічні працівники, як представники «інформаційної спільноти», стоять перед альтернативою виконання нових особистих ролей, або альтернативою вибору варіантів поведінки в мережі й контролю за власними діями в ній, що пов'язано з проблемою розвитку компетентності щодо використання ІКТ. Важливими є вміння учителя: участь у створенні мережної спільноти у процесі мережної комунікації, зокрема, побудова структур мережних взаємозв'язків і контактів; вміння відповідати на запитання, здійснювати діалог, а також виробляти індивідуальний підхід, позбавлятися стереотипів і формалізованої поведінки; дотримання сфери приватності, себто у процесі інтеркомунікації контролювати емоції, почуття і висловлення, щоб не перетнути межі приватного простору особистості та ін.

Науковці зазначають, що сучасний учитель початкових класів повинен вміти вдало структурувати елементи навчального матеріалу, інтегрувати різнопредметні знання, максимально застосовувати образотворчу ілюстрацію, відеотехніку та комп'ютерну графіку, анімацію, використовувати методи проблемного навчання, діалогічні форми навчання та ін. Працювати творчо – необхідна вимога до професійної діяльності сучасного фахівця [141, с. 15]. Тобто, наразі актуальною є проблема творчості вчителя в контексті ІКТ, що розглядається на основі різних підходів. Розуміння творчості, що виявляється у витворах, ґрунтується на аналізі результатів креативної діяльності. Категорія гуманістичної творчості вживається для позначення творчих, індивідуальних витворів учителя. Вона охоплює матеріали, що розміщуються на Інтернет-сторінках шкіл, освітніх порталах (документація педагогічних експериментів, нові методичні підходи, авторські програми вчителів, мультимедійні матеріали, програми, що допомагають формуванню компетентностей, дидактичні засоби – мультимедійні презентації, флеш-програми – створені вчителями, а також візуальні матеріали (комп'ютерна графіка, літературні тексти), аудіоматеріали

(художнє декламування, читання літературних текстів, музична творчість), аудіовізуальні матеріали (фільми, відеоролики). Тобто, мультимедійна комп'ютерна програма або інтернет-сторінка бази даних, мультимедійні презентації, програми, якщо характеризуються новими, рідко вживаними елементами є творчим витвором учителя [168, с. 127-130].

У зв'язку із вище зазначеним, ще раз наголосимо на думці визначеній у [168, с. 134-136], яку поділяємо і підтримуємо. А саме ту, що стосується важливості для сучасного вчителя в удосконаленні вмінь: опрацювання інформації в різних формах; комунікація та співпраця з іншими вчителями із застосуванням ІКТ; розв'язування проблем; проведення досліджень у контексті викладання предмету; відбір матеріалів і накопичення інформації для створення мультимедійних презентацій на основі нагромадженої та опрацьованої інформації в електронній версії; презентування навчальних чи виховних матеріалів для учнів із застосуванням електронних освітніх засобів, таких як: дидактичні ігри, web-сайти, Інтернет-сторінки, списки та дискусійні групи.

Аналіз наукових робіт з розвитку компетентності педагогічних працівників (підвищення кваліфікації практиків) щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярами (виховній та соціально-педагогічній) показав, що ця проблема є актуальною і потребує розробки організаційного та методичного забезпечення.

Нині для підвищення своїх професійних навичок педагогічні працівники відвідують спеціалізовані курси, семінари, тренінги, майстер-класи, що влаштовують в інститутах післядипломної педагогічної освіти, вищих закладах освіти, наукових установах і громадських організаціях. У Законі України «Про освіту» стаття 47 [253] визначено, що післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду. Також післядипломна освіта передбачає: спеціалізацію (профільну спеціалізовану підготовку для набуття особою здатності виконувати

окремі завдання та обов'язки, які мають особливості в межах спеціальності; перепідготовку (професійне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією працівниками, які здобули первинну професійну підготовку); *підвищення кваліфікації* (виділено нами) (підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов'язків чи набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань); стажування (набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної професійної діяльності або галузі знань) [253]. Вважаємо, що наше дослідження і спрямоване на підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а саме на розвиток компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів. На нашу думку, означений процес можна забезпечити різними шляхами:

1) додати до змісту курсів Інститутів післядипломної педагогічної освіти спецкурсу щодо особливостей використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів;

2) організувати на базі закладів загальної середньої освіти, районних Управлінь освіти семінари, майстер-класи чи тренінги для педагогічних працівників щодо особливостей використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів.

Для розв'язання окресленої вище проблеми нами була розроблена *модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів*, структура якої зображена на рис. 2.10. Модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів складається з таких взаємопов'язаних *блоків*: цільовий, змістово-технологічний, організаційно-діяльнісний і оцінювально-результативний та

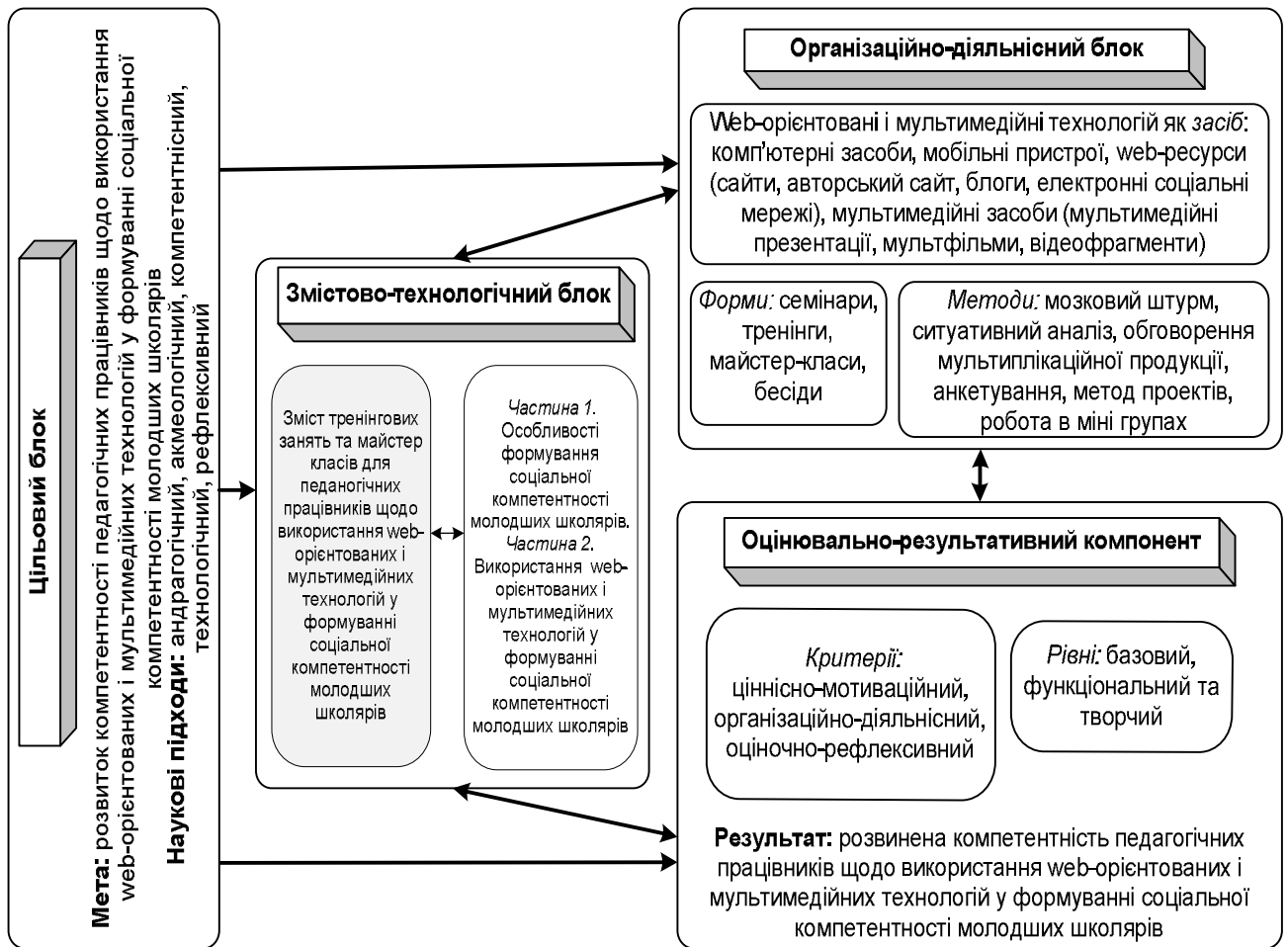

Рис. 2.10. Модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

ґрунтується на таких *наукових підходах*: (андрогогічний акмеологічний, компетентнісний, технологічний, рефлексивний). Розглянемо модель та її компоненти детальніше:

Цільовий блок. Містить *мету*, що спрямована на розвиток компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Коротко опишемо *наукові підходи* на яких ґрунтується модель.

Андрогогічний підхід важливий для навчання дорослих із врахуванням даної специфіки. До основних завдань акмеології відносять [59, с. 31]: опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання та використанням для цієї мети ІКТ та ін.

За акмеологічним підходом [59, с. 22-23] важливим є врахування закономірностей і механізмів розвитку людини на рівні її професійної зрілості. Тобто, важливим завданням акмеологічного підходу є допомога організувати умови для оптимального досягнення педагогічним працівником професіоналізму та прояву ними своїх соціально значущих і творчих якостей.

Компетентнісний підхід. Увага до компетентісного підходу сприяла тому, що коло науковців виокремили ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності, які впливають на досягнення успіхів у житті та підвищення якості суспільних інститутів; відповідають багатоманітним сферам життя. Компетентність – здатність застосовувати навчальні досягнення адекватно визначеним контекстам (в освіті, роботі, особистісному та професійному розвитку). Компетентність не обмежено лише когнітивними елементами; вона містить функціональні аспекти (зокрема, технічні навички), особистісні якості (в т. ч. соціальні та організаційні навички) та етичні цінності. Дослідники визначають компетентність як «сукупність здатностей, навичок, знань, ставлень, що необхідні для оптимального виявлення у своїй професії або продуктивній ролі в житті» [323, с. 8-9].

Технологічний підхід містить особливості та методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій, особливості добору web-орієнтованих і мультимедійних технологій для молодших школярів, розвиток навичок використання даних технологій у роботі з молодшими школярами та ін.

Врахування рефлексивного підходу є важливим з огляду на те, що сьогодні рефлексія набула широкого значення для різних сфер людської діяльності й визначається як важливий чинник соціального життя особистості. Для педагогічних працівників розвивати свої рефлексивні вміння варто з метою правильності постановки навчальних і виховних цілей, задля адекватності завдань для молодших школярів, відповідно до використовуваних web-орієнтованих і мультимедійних технологій з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів та рівня їх розвитку та ін., для визначення причин не успішності і труднощів у процесі реалізації поставлених педагогічних завдань та ін.

Змістово-технологічний блок. У даному блоці відображено зміст, основні знання та уміння, які необхідні для формування соціальної компетентності молодших школярів із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій, якими мають оволодіти педагогічні працівники, а саме: інформація про соціальну компетентність особистості, шляхи формування соціальної компетентності молодших школярів, спеціальні методики для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів; особливості добору web-орієнтованих і мультимедійних технологій для молодших школярів з метою проведення соціального виховання та соціально-педагогічної роботи; особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Також навчання передбачало використання методичних матеріалів: посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій», матеріали для проведення тренінгів з учнями та ін.

Організаційно-діяльнісний блок. Цей блок відображає сутність процесу розвитку компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів шляхом участі педагогічних працівників у семінарсько-тренінгових заняттях та майстер-класах, які можна організовувати на базі закладів загальної середньої освіти, управлінь освіти чи Інститутів післядипломної педагогічної освіти та інших організацій чи установ.

Форми (семінари, тренінги, майстер-класи, міні-лекції, бесіди). *Методи* (мозковий штурм, ситуативний аналіз, обговорення мультиплікаційної продукції, анкетування, робота в міні-групах, метод проектів та ін.). *Засоби* (комп'ютерні засоби, мобільні пристрої, web-ресурси, мультимедійні засоби, авторський сайт).

На нашу думку, процес розвитку компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів буде ефективним за умови спеціально організованого навчання педагогічних працівників у формі семінарсько-тренінгових занять та майстер-класів, попередньо педагогічні працівники мають

дати самостійну згоду на участь у такому навчанні та виявити самостійне бажання взяти у ньому участь. Варто застосовувати активні методи навчання і рефлексивні елементи, а сам: аналіз та моделювання проблемних професійних ситуацій, рефлексивно-структуровані тексти, наративні розповіді, рефлексивний аналіз відеофрагментів (мультфільми та фільми), рольові та ділові ігри, «мозковий штурм», обмін досвідом щодо розв'язання проблемних ситуацій та ін. Також головною умовою вважаємо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій та виконання практичних завдань (розробка власних занять для молодших школярів із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій) та їх презентації.

Оцінювально-результативний блок. У довідковій літературі [59, с. 245] під «критерієм» визначено певну ознаку, на основі якої здійснюється оцінка чогось. Кожен критерій може вміщувати певну сукупність показників і є стабільними впродовж певного часового проміжку. А «показники» є виявом характеристики досліджуваного процесу, за яким можна судити про його наявність та рівень розвитку.

Отже, на основі проаналізованої наукової літератури щодо розвитку ІК-компетентності педагогічних працівників та власного практичного досвіду, нами розроблено та обґрунтовано *критерії сформованості компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.* Охарактеризуємо їх детальніше:

1) *ціннісно-мотиваційний* (знання основних термінів і понять; знання щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; усвідомлення важливості компетентності з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у професійній діяльності; мотивація до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій);

2) *організаційно-діяльнісний* (вміння застосовувати web-орієнтовані і мультимедійні технології у формуванні соціальної компетентності молодших школярів);

3) *оціночно-рефлексивний* (добір web-орієнтованих і мультимедійних ресурсів для формування соціальної компетентності молодших школярів; критичне оцінювання web-орієнтованих і мультимедійних ресурсів; вдосконалення особистих навичок і вмій щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів).

Оцінювання сформованості компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів пропонуємо здійснювати за трьома рівнями. Тому на основі наукової літератури та власного досвіду було визначено такі *рівні*: базовий, функціональний та творчий, опишемо їх детальніше:

- *творчий (високий)* – педагогічний працівник вміє зупинити та вирішити конфліктну ситуацію, яка виникає в освітньому процесі початкової школи, обізнаний з позакласною діяльністю учнів та їх проблемами, активно взаємодіє з батьками/опікунами молодших школярів, зокрема, використовуючи ІКТ, прагне допомогти учням та їх батькам адаптуватися до навчального процесу, знає основні терміни та поняття щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; має мотивацію до використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій; самостійно добирає web-орієнтовані і мультимедійні технології для формування соціальної компетентності молодших школярів; вміє застосовувати web-орієнтовані і мультимедійні технології для формування соціальної компетентності учнів у конкретних ситуаціях; критично оцінює web-орієнтовані і мультимедійні технології; створює умови для формування соціальної компетентності учнів, вдосконалює особисті навички та уміння щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

- *функціональний (середній)* – педагогічний працівник розуміє, що назріває конфліктна ситуація, яка виникає в освітньому процесі початкової школи, для її розв'язання залучає колег та батьків, цікавиться позакласною діяльністю учнів та їх проблемами; взаємодіє з батьками/опікунами молодших школярів, розуміє важливість формування соціальної компетентності молодших школярів; вміє

застосовувати web-орієнтовані і мультимедійні технології під час навчальних предметів; прагне діяти за зразком і тому добирає вже готові розробки занять щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; добирає web-орієнтовані і мультимедійні технології для навчальних предметів; має бажання вдосконалити особисті навички щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи;

- *базовий (інтуїтивний)* – педагогічний працівник для розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському колективі залучає колег та батьків; не цікавиться позакласною діяльністю учнів та їх проблемами; мало взаємодіє з батьками/опікунами молодших школярів, незацікавлений у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, вважає, що цим мають займатися лише соціальний педагог (практичний психолог); інколи застосовує web-орієнтовані і мультимедійні технології під час навчальних предметів; діє за зразком, застосовує вже готові розробки занять для молодших школярів; відчуває труднощі у доборі web-орієтованих і мультимедійних технологій для навчальних предметів; не може організувати цілеспрямовану діяльність щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; має бажання вдосконалювати особисті навички щодо використання web-орієтованих і мультимедійних технологій в освітньому процесі початкової школи слабо виражене.

Під творчим (високим) рівнем компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієтованих технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів будемо розуміти якісну характеристику й взаємодію основних ознак, досить стійких і типових для даного особистісного утворення, що є показником професіоналізму педагогічних працівників. Для реалізації методики розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів важливим є орієнтація на творчий та функціональний рівень, що важливі для здійснення педагогічними працівниками подальшої роботи з метою формування соціальної компетентності молодших школярів. Також цей блок містить інструменти оцінювання

компетентності: тестування, анкетування, методика самооцінки (для визначення рівнів компетентності). Також методом діагностики можуть виступати спостереження за діяльністю педагогічних працівників та аналіз результатів практичної діяльності. Отже, даний блок визначає ефективність впровадження розробленої методики.

Результатом є: компетентність педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, розвинена на функціональному і творчому рівнях, що свідчить про досягнення поставленої мети.

Отже, для розвитку компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів має бути спеціально організована робота із педагогічними працівниками щодо підвищення їх компетентності у цьому напрямі.

Висновки до 2 розділу

Аналіз наукової літератури дав змогу визначити, що проблеми використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів ще не знайшли цілісного відображення і не були предметом окремого наукового дослідження. Під час проведення занять з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій створюються умови для активного спілкування учнів з учителем та однолітками: вони прагнуть висловити свої думки, виконують різні завдання, виявляють зацікавленість до матеріалу, що вивчається. Ці технології можуть використовуватись, як супровід освітнього процесу та проведення соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів буде успішним за умови цілеспрямованої комплексної систематичної діяльності з урахуванням механізмів впливу соціокультурного середовища на особистість; взаємодії школи і родини у вихованні молодших школярів;

залучення учнів до суспільно корисної діяльності, забезпечення сприятливого середовища для навчально-пізнавальної діяльності та спілкування.

Результати аналізу вітчизняного досвіду використання ІКТ для формування соціальної компетентності молодших школярів надали можливість виокремити web-орієнтовані і мультимедійні технології, які можуть бути використані для формування соціальної компетентності молодших школярів: мультиплікаційні фільми/відеоролики/фільми, соціальні мережі, комп'ютерні (пізнавальні та розвивальні) ігри, чати, дитячі портали, мультимедійні презентації, мультимедійні тренажери, мультимедійні підручники, електронні словники, енциклопедії тощо. Комплексне використання цих засобів у соціально-педагогічній і виховній роботі надасть можливість формуванню більшості складників соціальної компетентності молодших школярів за умов компетентного добору і використання їх педагогічними працівниками та батьками.

Визначено, що для формування соціальної компетентності молодших школярів доцільно було б в освітньому процесі використовувати сучасні web-орієнтовані і мультимедійні технології в інтерактивних формах роботи з учнями, а саме в тренінгових заняттях. Вважаємо, що використання таких web-орієнтованих і мультимедійних технологій допоможе педагогічним працівникам залучити наочно-образне мислення учнів, що сприятиме кращому засвоєнню поданого матеріалу.

Результати аналізу персональних сайтів педагогічних працівників і сайтів закладів загальної середньої освіти показали наявність поодиноких випадків подання окремими вчителями відомостей і рекомендацій для формування соціальної компетентності молодших школярів.

На констатувальному етапі дослідження було визначено сучасний стан застосування педагогічними працівниками web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Аналіз результатів опитування педагогічних працівників засвідчив, що web-орієнтовані і мультимедійні технології застосовуються переважно під час викладання навчальних предметів, проте під час проведення соціально-педагогічної і виховної роботи їх потенціал не використовується у повному обсязі. Опитування батьків

молодших школярів дало можливість сформулювати висновок, що значна частина опитаних не здійснює критичний добір мультфільмів, фільмів, електронних ігор, серіалів, відеоуроків, розважальних шоу та не задумується, який вплив вони справляють на їх дитину; не дозують час, проведений їх дитиною під час перегляду телебачення та в мережі Інтернет.

Формування соціальної компетентності молодших школярів зобов'язує сучасного вчителя удосконалювати свої знання, уміння і навички щодо використання різноманітних web-орієнтованих і мультимедійних технологій. Для розв'язання даної проблеми була розроблена *модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів*, яка складається із взаємопов'язаних блоків: цільового, змістового, організаційно-технологічного і діагностично-результативного та ґрунтується на наукових підходах (андрологічному, акмеологічному, компетентнісному, технологічному, рефлексивному). *Критеріями сформованості* компетентності педагогічних працівників визначено (ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оцінювально-результативний) та рівні (базовий, функціональний і творчий).

Здійснений аналіз вітчизняного й закордонного досвіду дозволив уточнити *складники соціальної компетентності молодших школярів*: когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний, що містить 21 показник.

Для реалізації мети дослідження була розроблена *модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів* (рис. 2.8.), яка поєднує: цільовий, змістовно-технологічний, організаційно-діяльнісний, оцінювально-результативний блоки.

Цільовий блок призначений для забезпечення використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій з метою формування соціальної компетентності молодших школярів. *Змістово-технологічний блок* поєднує: зміст тренінгових занять і майстер-класів для педагогічних працівників щодо

використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; комплекс тренінгових занять для молодших школярів «Весела подорож» із застосуванням web-орієнтованих та мультимедійних технологій. *Організаційно-діяльнісний блок* моделює процес використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, що реалізується через комплекс методів, форм і засобів, а саме: перегляд та обговорення мультфільмів, відеофрагментів, проведення мультимедійних презентацій; бесіди, рольові ігри, аналіз ситуації, наративи, групові та індивідуальні проекти. *Засоби*: комп'ютерні засоби, мобільні пристрої, web-ресурси (сайти, авторський сайт, блоги, електронні соціальні мережі), мультимедійні засоби (мультимедійні презентації, мультфільми, відеофрагменти). Одним із ключових компонентів означеної методики виступив авторський комплекс тренінгових занять «Весела подорож», що складається з десяти занять. Комплекс розміщено на авторському сайті (<http://www.teach-help.com.ua>), що створений для допомоги педагогічним працівникам та батькам у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, і детально описано у посібнику «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій». *Оцінювально-результативний блок* інтегрує процес оцінювання рівнів (низький, достатній, високий) сформованості соціальної компетентності молодших школярів, яке здійснювалося за визначеними складниками (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний) соціальної компетентності молодших школярів. *Рівні* сформованості соціальної компетентності молодших школярів визначено як: високий, середній, низький. *Прогнозований результат* полягає у забезпеченні використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій в умовах початкової школи, що виявляється у сформованій соціальній компетентності молодших школярів на середньому і високому рівнях. Вважаємо, що розроблена модель дозволить підвищити ефективність діяльності

педагогічних працівників у розв'язанні означеної проблеми та сприятиме поліпшенню результативності даного процесу.

Розроблено та обґрунтовано критерії компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих технологій і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів: ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оціночно-рефлексивний. За виразністю й проявом показників можна оцінювати ступінь розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Для оцінювання сформованості компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів рекомендовано застосовувати такі рівні, як: базовий, функціональний та творчий.

Формування соціальної компетентності молодших школярів зобов'язує від сучасного вчителя знань, умінь і навичок щодо використання різноманітних web-орієнтованих і мультимедійних технологій. Для розв'язання даної проблеми була розроблена *модель розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів*, яка складається із взаємопов'язаних блоків: цільовий, змістовий, організаційно-технологічний і діагностично-результативний та ґрунтується на наукових підходах (андрологічний, акмеологічний, компетентнісний, технологічний, рефлексивний). *Критеріями сформованості* компетентності педагогічних працівників визначено (ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оцінювально-результативний) та рівні (базовий, функціональний і творчий).

У таких [108; 127; 109; 111; 110; 112; 113; 114; 115; 116; 117; 119; 118; 120; 103; 104; 121; 122; 123; 124; 102; 125; 105; 106; 107; 350; 351] публікаціях автора висвітлено основні результати другого розділу дисертаційної роботи.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У розділі охарактеризовано основні компоненти методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Описано авторський електронний освітній ресурс, що створено для допомоги вчителям і батькам у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Розроблено рекомендації для педагогічних працівників і батьків щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

3.1. Основні компоненти методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Д. Б. Ельконін [342] зазначав, що під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку варто розрізняти два аспекти, по-перше – виявлення того, що процес організованого впливу на дитину сприяє її психічному розвитку, і по-друге – яким чином потрібно організувати цей процес, щоб отримати цілком певний розвиток.

Оскільки нас цікавить організація процесу формування соціальної компетентності в умовах початкової школи та застосування з цією метою web-орієнтованих і мультимедійних технологій, нами була розроблена *методика використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів*. Опишемо детальніше основні її компоненти.

Методика використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів передбачає:

- участь учнів у тренінгових заняттях;

- навчальні заняття для учнів будуть доповнені наративами, рефлексивно-структурованими текстами;
- на класних годинах можна використовувати перегляд фрагмента мультфільму чи фільму із подальшим обговоренням проблемної соціально значущої ситуації й поведінки героїв та її впливу на конкретну особистість чи суспільство, або можна роздати певні завдання для міні-груп учнів (групова робота), виконуючи які, вони будуть змушені разом працювати для досягнення спільної мети, тим самим формувати навички взаємодії, комунікації та ін.;
- завдання, що будуть виконуватися учнями, мають бути орієнтовані на формування соціальної компетентності, спонукати до рефлексії, аналізу соціального середовища та своєї ролі у сучасному соціумі; допомагати у набутті практичних умінь та навичок адекватної соціальної поведінки; сприяти успішній соціалізації молодшого школяра;
- спеціально організовані заняття повинні бути спрямовані на закріплення, активізацію, практичне застосування знань, оскільки учні мають навчитися аналізувати поведінку героїв мультиплікаційних та відеофільмів, своїх однолітків, та дорослих, проводити самоаналіз власної поведінки. Під час тренінгових занять учні зможуть відпрацювати соціальні уміння та навички, необхідні для успішної соціалізації та формування соціальної компетентності, зміст тренінгових занять, спрямований на: з'ясування мотивації кожного учня та їх цінностей; ознайомлення із соціальними ролями у суспільстві; розвиток комунікативних навичок; отримання інформації про зміст понять: емоції, почуття, етика та навчання про вербальні та невербальні засоби комунікації; отримання навичок попередження і розв'язання конфліктів з однолітками та дорослими; формування моральної культури особистості, толерантності; формування вміння застосовувати ІКТ для комунікації у соціумі; розвиток навичок навчання презентації, самоорганізації; розвиток навичок гармонізації емоційного стану, самоконтролю емоцій, під час виконання релаксаційно-тренувальних вправ; розвиток рефлексивних вмінь і навичок та ін.;

- під час виконання завдань для самостійного опрацювання, учні мають виявити творчі здібності, креативність, а також отримати навички використання ІКТ для задоволення своїх соціальних потреб. Важливо навчити учнів самостійно шукати відповіді на низку запитань у web-ресурсах, літературі чи у дорослих.

Головною метою використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій є: підвищення рівня сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Цільова група: молодші школярі.

У роботі [278, с. 157] зазначається, що для реалізації діяльності щодо формування соціальної компетентності учнів, важливо враховувати такі фактори розвитку, як культура суспільства, виховне середовище освітньої установи, сім'я і група однолітків, власна активність особистості з використанням наступних механізмів соціалізації особистості – імпринтинг, екзистенціальний вплив, наслідування, ідентифікація, рефлексія.

Важливою є спеціально організована виховна та соціально-педагогічна діяльність, спрямована на формування соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи. Зокрема, це можуть бути спеціальні тренінгові заняття для молодших школярів.

Термін «тренінг» має кілька значень: навчання, тренування, виховання та ін. Соціально-психологічний тренінг є специфічною формою виховання у групі й такою, що спричиняє вплив на розвиток емоційної, комунікативної, інтелектуальної, естетичної сфер особистості; є поєднанням багатьох методів впливу, серед яких найважливіші: групова дискусія, ігрові методи, методи, спрямовані на розвиток соціальної перцепції (уміння сприймати, розуміти й оцінювати інших людей чи самих себе), метод тілесно-орієнтованої психотерапії тощо. Тренінг спрямований не тільки на надання інформації та стереотипних умінь поведінки, а й має забезпечувати формування умінь та навичок свідомого вибору варіантів доцільної поведінки, сприяє розвитку установок, усвідомленню потреб і мотивів особистості [136, с. 62].

Методика тренінгового заняття, зазвичай, складається з: подання достовірної інформації або постановки проблеми, створення належних умов переходу цієї

інформації в особистісний досвід, формування навичок прийняття рішень. Задля цього використовуються спеціально підібрані вправи – вступні, рефлексивні, діагностичні, тренувальні, інтерактивні; форми організації учнів – колективні, парні, групові [136, с. 62].

Тому для реалізації методики та для допомоги педагогічним працівникам було розроблено комплекс тренінгових занять з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій, який має назву «*Весела подорож*» та складається з десяти занять, що можна реалізовувати в межах позакласної роботи. В основу даної програми було покладено розробки вітчизняних та закордонних вчених [213, с. 148; 278, с. 157] та авторські напрацювання. Дана програма спрямована на формування соціальної компетентності молодших школярів, в якій реалізуються умови для формування у дітей здатності до продуктивної соціальної взаємодії з дорослими та однолітками й виконання соціальних ролей. Педагогічний працівник, який буде проводити тренінгові заняття, може адаптувати наведену структуру до конкретних потреб практичної діяльності: об'єднувати, диференціювати матеріал окремих занять, а також вносити зміни у зміст практичних завдань, але у межах збереження логіки подання матеріалу. Плани проведення тренінгових занять розміщено у Додатку Л. Заняття побудовані за такими напрямками: комунікація, соціалізація, моральність, етика та культура поведінки, рефлексія та самооцінка поведінки. Комплекс тренінгових занять з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів подано на рис. 3.1.

Перед початком проведення тренінгових занять потрібно:

- провести тестування учнів (Додаток 3) та опитування (Додаток 3);
- провести батьківські збори та презентувати тренінговий курс, отримати згоду батьків на участь дітей у тренінговому курсі та заручитися їх підтримкою;
- створити спеціальну групу в електронних соціальних мережах, запросити до неї учасників (педагогічних працівників, батьків та родичів учнів);
- потрібно враховувати матеріально-технічне забезпечення закладу загальної середньої освіти та аудиторії, у якій будуть проходити тренінгові заняття (вільний доступ до мережі Інтернет);

- дізнатися чи зможуть учні виконувати завдання в позашкільний час (наявність власного ПК, планшета, ноутбука, смартфона тощо, можливість підключення до мережі Інтернет).

Рис. 3.1. Комплекс тренінгових занять з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Для окреслення методів, що були включені до авторської методики, розглянемо значення методів для соціально-педагогічної роботи загалом. У науковій літературі [298, с. 129-130] під методами соціально-педагогічної роботи визначено сукупність прийомів і способів, що використовуються для стимулювання і розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем. Також метод у соціально-педагогічній роботі реалізує подвійну роль, виступаючи як спосіб, шлях пізнання і застосування знань, а також, як конкретна дія, що сприяє якісній зміні об'єкта. Найчастіше у соціально-педагогічній практиці використовуються педагогічні методи, що є різновидами методів виховання, а саме: методи формування відомості (приклад, переконування); методи організації діяльності (тренування, доручення); методи стимулювання діяльності (заохочення, схвалення, змагання); методи самовиховання (самоаналіз, самоконтроль, самонавіювання, самонаказ) [298, с. 129]. Психологічні методи в соціально-педагогічній роботі застосовують з метою

діагностики особливостей індивіда та організації на основі отриманих результатів різних видів психотерапевтичної та психокорекційної роботи. Застосовують методи психодіагностики (малюнкові та проєктивні тести, тести інтелекту та здібностей, соціометрія, особистісні опитувальники); психокорекційні методи (казкотерапія, арттерапія, психогімнастика); психотерапевтичні методи (соціограма, психодрама, психосоціальна терапія, ігрова терапія, сімейна психотерапія); психологічне консультування [298, с. 129-130].

У дослідженні [24, с. 173] зазначено, що у сучасній науці немає єдиного підходу до класифікації методів соціально-педагогічної діяльності, зокрема, методів соціокультурного виховання. Як приклад, до методів соціального виховання належать: контроль, самоконтроль і самооцінка у вихованні. Тому метод аналізу соціуму, який віднесено до соціально-педагогічних, доречно приєднати до методів соціального виховання. Науковці підтверджують, що педагогічні, психологічні та соціологічні методи не існують у «чистому» вигляді, оскільки будь-який метод виховання, наприклад, бесіда чи доручення, передбачає використання низки психологічних прийомів соціально-педагогічного вивчення учнів, їхньої взаємодії в соціумі, індивідуально-психологічних особливостей та ін. Отже, послуговуючись загальновідомою в педагогіці класифікацією методів виховання, їх адаптують до соціально-педагогічної діяльності вчителя початкової школи [24, с. 173]. Погоджуємося із визначенням у [24, с. 173] про те, що виокремити у соціально-виховному процесі різноманітні методи, засоби й форми соціально-педагогічної діяльності можна лише умовно. Тому беручи за основу їх змістовну сторону, можна говорити, що це засоби виховання, а якщо обрати організаційно-технічні моменти, то вони виступають як форма. Для прикладу: перегляд відеофрагментів є і засобом виховання, і формою його організації, а бесіда може одночасно бути формою організації соціально-педагогічного процесу, його засобом і методом. Відповідно до обраних методів добирають форми соціально-педагогічної діяльності, які трактуються як зовнішнє виявлення процесу її організації на основі взаємодії вчителя та учнів [24, с. 173].

Під формами соціально-педагогічної роботи визначено варіанти організації взаємодії з клієнтами, спрямовані на створення умов для позитивної активності дітей і молоді, розв'язання відповідних завдань соціалізації, надання допомоги й підтримки. У соціально-педагогічній роботі форми класифікують *за кількістю учасників*: індивідуальні (робота фахівця з окремою людиною, випадком), групові (робота з групою, сім'єю), масові (спрямовані на залучення великої кількості людей – акції, фестивалі, конкурси та ін.); *за домінуючим засобом впливу*: словесні (бесіди, диспути, лекції), наочні (плакати, соціальна реклама, показ відеофільмів, мультфільмів та ін.); *відповідно до напрямів соціально-педагогічної діяльності*: соціальної профілактики (лекції, бесіди, тренінги, відеоматеріали та ін.), корекційно-реабілітаційної роботи (вправи на формування певних навичок, супровід, консультування та ін.), соціально-педагогічного захисту (патронаж, консультування, листування, оформлення документів та ін.) [298, с. 319].

Отже, для реалізації авторської методики обрано такі *форми* організації навчання із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, як: індивідуальні, групові, масові, корекційно-реабілітаційні, соціальної профілактики, словесні, та наочні.

Важливим засобом для реалізації методики є ресурси соціально-педагогічної роботи, під якими у спеціалізованій літературі [298, с. 222] визначено: джерела та передумови отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна використати за існуючих технологій та соціально-економічних відносин. Виокремлюють зовнішні та внутрішні ресурси, а для нашого дослідження важливим є саме зовнішні ресурси, які вміщують в себе: матеріальні, людські, інформаційні, технологічні та інституційні [298, с. 222]. Під інформаційними ресурсами соціально-педагогічної роботи визначено певні документи чи масиви документів, результати творчої, інтелектуальної та інформаційної діяльності, бази та банки даних, архіви, бібліотечні, музейні фонди та ін. (спеціальна література, інформація в ЗМІ, мережа Інтернет, усна інформація спеціалістів та волонтерів) [298, с. 222].

Із зазначеного вище зрозуміло, що web-орієнтовані і мультимедійні технології є важливими засобами для здійснення соціально-педагогічної діяльності, а у нашому випадку застосування їх у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Тому головними засобами формування соціальної компетентності молодших школярів обрано web-орієнтовані і мультимедійні технології, а саме: web-ресурси, сайти, електронні соціальні мережі, авторський електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів», блоги. Допоміжним засобом є посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» з матеріалами та рекомендаціями для формування соціальної компетентності учнів.

Методика реалізується шляхом застосування різних *форм та методів*, а саме: «мозкового штурму»; методів нарративу, біографічних досліджень; аналізу відеофрагментів, уривків з мультфільмів; соціально-педагогічного тренінгу; рольових ігор; виконання проектів (підготовка мультимедійних презентацій, відеофрагментів тощо).

Розглянемо детальніше особливості проектної діяльності, яка стає важливою вже в початковій школі. У роботі [283, с. 79] наголошено, що з перших днів учні початкової школи залучаються до виконання та презентації проектів на різні теми. Важливими є проекти, під час виконання яких учні знайомляться з традиціями й культурою свого та інших народів, обмінюються інформацією про себе і свою країну, розповідають про улюблені свята, мультиплікаційних героїв і діляться враженнями, що підтверджує актуальність проектної діяльності для формування соціальної компетентності молодших школярів. Учні, виконуючи проект, відкривають для себе нове, експериментують, вирішують проблеми своїми способами [283, с. 79-80]. Організовуючи проектну діяльність важливою є не тільки індивідуальна форма роботи, а й групова робота учнів. Виконуючи проекти групою, учасники працюють над рішенням загальної проблеми, допомагають один одному, тобто, учні соціально мотивовані і одночасно з цим отримують такі навички: вміння контролювати свої дії, дії партнера і поважати

його інтереси; вміння виступати перед невеликою аудиторією; уміння підтримати бесіду, ставити питання або перепитувати; вміння нести відповідальність за свої вчинки й результати; проявлення уваги, турботи, стосовно свого партнера; вміння здійснювати самооцінку та аналіз дій та вчинків інших. Для роботи з учнями початкової школи можна застосовувати такі типи проектів: інформаційні, ігрові, рольові та творчі [283, с. 80]. Отже, виконуючи проекти, молодші школярі розвивають комунікативні навички, самопрезентації, навички роботи в групах, уміння оцінювати свої результати та інших, а це в решті-решт і є одними з основних показників сформованості соціальної компетентності.

Засоби навчання. Забезпечення реалізації форм і методів навчання неможливе без певних засобів. До засобів реалізації методики відносяться: мультимедійні технології (відео та аудіообладнання, мультимедійна дошка, проектор), програмні засоби (прикладне та системне ПЗ), що дозволяють інтегрувати в інформаційний простір текстові, графічні, анімаційні, відео і звукові відомості та дані в одночасному їх використанні; персональний комп'ютер, мобільні пристрої, web-орієнтовані (спеціалізовані сайти, авторський сайт, соціальні мережі, YouTube) та ін. Наголосимо, що усі web-орієнтовані ресурси є вільнодоступними й безкоштовними.

В результаті аналізу наукової літератури, та дослідження контенту web-сайтів (педагогічних працівників і навчальних закладів) розроблено та здійснено наповнення авторського електронного освітнього ресурсу «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>), що спрямований на інформаційно-методичне забезпечення процесу формування соціальної компетентності молодших школярів. Опишемо детальніше авторський електронний освітній ресурс. Головна сторінка сайту подана на рис. 3.2. На сайті є такі розділи: «Головна» – розмішені відомості про призначення сайту; «Тренінгові заняття» – розміщено авторський тренінговий курс, який спрямований на формування соціальної компетентності молодших школярів; «Мультфільми» та роз'яснено їх психолого-педагогічний вплив; «Презентації» – розміщено мультимедійні

презентації створені авторами сайту; «Вправи» – розміщено декілька вправ. Для зручності у пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями та почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я – найцінніший скарб» Додаток Е.

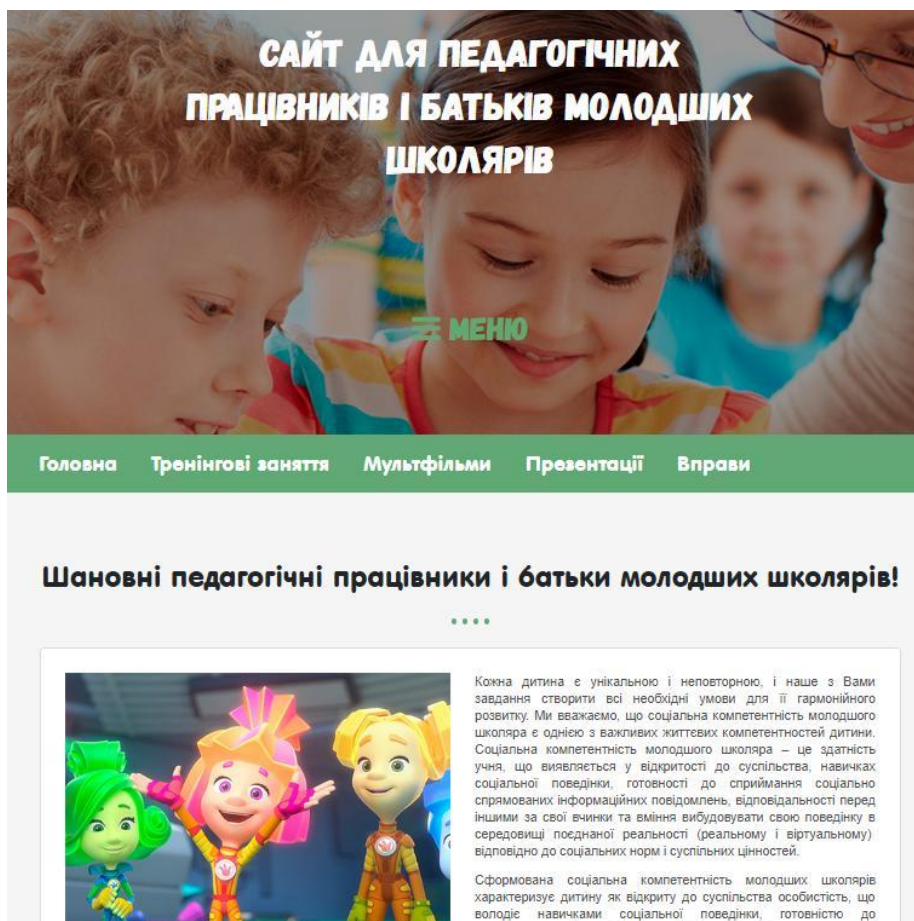

Рис. 3.2. Головна сторінка авторського сайту

Головною перевагою використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій, в порівнянні з традиційними засобами навчання є те, що учні можуть вільно спілкуватися з учителем та однолітками в процесі виконання проєктів та завдань, не обмежуючи це спілкування лише класними годинами. Група учнів може обговорювати між собою в соціальних мережах певні питання, обмінюватися враженнями, ставити «лайки» тощо.

Отже, описаний вище спектр інструментарію реалізації методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, а також її подальша

експериментальна перевірка (розділ IV) дає підстави стверджувати про можливість та педагогічну доцільність її застосування для формування соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи.

3.2. Рекомендації для педагогічних працівників та батьків щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Для українського освітнього простору в реаліях інформаційного суспільства набули особливої значущості й гостроти питання забезпечення високого рівня інформатизації освіти, що передбачає оволодіння педагогічними працівниками вміннями впроваджувати в освітні практики електронні навчальні ресурси, спілкуватися в Інтернеті й керувати проектною діяльністю учнів із застосуванням ІКТ [305, с. 7]. М. П. Лещенко наголошує, що важливим є комплексний підхід до людського здоров'я, що має сповідувати сучасна педагогічна наука, яка соціальне здоров'я учнів розглядає як інтеграційну цілісність і ставить у пряму залежність від якості освітнього процесу і сімейного виховання [163]. Тому для успішного формування соціальної компетентності молодших школярів, доцільно було б в освітньому процесі використовувати сучасні web-орієнтовані і мультимедійні технології в інтерактивних формах роботи з учнями, а саме – в тренінгових заняттях. На нашу думку, використання таких web-орієнтованих і мультимедійних технологій, як мультимедійні презентації, мультфільми, комп'ютерні розвиваючі ігри тощо, допоможе педагогічним працівникам залучити наочно-образне мислення учнів, що сприятиме кращому засвоєнню поданого матеріалу, і не тільки для навчальних, а й виховних цілей.

Суть інтерактивного навчання, як зазначено у посібнику [305, с. 7], полягає у тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, навчання у співпраці, групове), де і учень, і вчитель є рівноправними та рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і яким чином отримують ці знання та уміння. Учитель в

інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор. Головними у процесі навчання є взаємодія і співпраця між учнями. Інтерактивна модель навчання передбачає застосування технологічного підходу і розуміється як застосування у навчанні сукупності інтерактивних технологій, загальною ознакою яких є принципи інтеракції: багатостороння комунікація, взаємодія і взаємонавчання учнів, кооперована навчальна діяльність з відповідними змінами у ролі і функціях як учнів, так і вчителя [305, с. 7].

В. П. Черній [332] наголошує, що молодший шкільний вік – це сприятливий період для цілеспрямованого впливу на дитину щодо формування моральних понять, соціальних цінностей, позитивних емоцій. Під впливом позитивних переживань у школяра виникають добрі поривання, і треба допомогти їх реалізувати, у шкільному житті це – турбота, взаємна підтримка учнів та почуття колективізму. В умовах школи важливо навчити школярів жити в суспільстві здоровою людиною, спілкуватися з іншими, налагоджувати стосунки, уміти приймати вчасні рішення та передбачати наслідки своєї поведінки. Дитині імпонує, коли з нею, як з дорослою, говорять про серйозні речі, події навколо неї та у світі, обговорюють конфліктні ситуації.

Погоджуємося з думкою М. П. Лещенко [163], що уміння «зачаровувати» учнів, захоплювати їх навчальним матеріалом, подавати інформацію в яскравій, емоційно-образній формі – це велике щастя для учителя і є найвищим проявом його педагогічної майстерності. Адже тільки за таких умов він навчає і виховує, збуджує думку і формує почуття, сприяє розвитку і становленню особистості. [163].

С. М. Мартиненко наголошує, що молодший школяр має прямі чи опосередковані зв'язки з соціальним, природним, навчальним, ігровим, технологічним середовищем. За своєю психікою діти цього віку дуже швидко вбирають в себе як позитивні, так і негативні його впливи. Вихованість, навченість сучасної дитини – результат не лише діяльності вчителя, а й впливу всіх зазначених середовищ. Нині світ стає більш інформаційним і глобалізованим, значно відчутніший вплив на людину соціального і технічного середовища. На

жаль, школа і сім'я не можуть захистити дітей від інформаційної агресії, яку створюють ЗМІ, постійного впливу на свідомість людей, пропаганди «щасливого випадку», а не успішної праці. Нестабільність економічного стану значної частини сімей, недостатня педагогічна просвіта населення додають неспокою у щоденне буття дітей. Перенасиченість дозвілля вихованців нерозбірливим переглядом великої кількості мультиплікаційних фільмів і телепередач зумовлює появу синдрому залежності, небажання конструювати, брати участь у домашньому господарстві та ін. [191]. Вчена продовжує: «... варто пам'ятати, що дитина є відображенням внутрішнього емоційно-психологічного стану вашої сім'ї, стосунків між батьками. Важливо пояснити дитині, що відбувається у державі, соціумі, і як себе потрібно поводити, щоб не виникало конфліктних ситуацій. Пояснення дитині 6-9 років має бути зрозумілим, не носити підкреслено негативного емоційного забарвлення. Важливо обіймати дитину, говорити відверто, щоб вона відчувала вашу підтримку не лише вербально, а й на тілесному та емоційному рівнях» [191].

І. А. Ніколаєску описує методику формування соціальної компетентності молодших школярів як сукупність методів, прийомів, і форм організації процесу розвитку інтегрованої характеристики особистості, якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтирів і переконань, які уможливають активну взаємодію людини з соціумом, налагодження контактів із різноманітними групами та індивідами, а також участь у соціально значущих проектах, продуктивне виконання різних соціальних ролей [214, с. 10].

Формування суб'єктивного досвіду учнів початкових класів відбувається переважно у вигляді засвоєння предметного змісту початкової освіти, поданого в різних сферах соціального досвіду: предметних і надпредметних знань (результат: «Я знаю ...»); предметних і загальнопредметних умінь («Я вмію ...»); в емоційно-ціннісній сфері («Я прагну ...») і творчості («Я створюю ...»). Найбільш важливими складовими соціальної компетентності учнів початкових класів є їх уявлення про себе як про об'єкт і суб'єкт соціальних відносин, оцінка

дітьми адекватності або неадекватності своєї поведінки для розв'язання соціальних завдань, а також наявність у поведінці дітей нового способу саморегуляції (в зазначеному віці – реальної рольової поведінки як поведінкового особистісного новоутворення кризи 7 років) [140, с.146-147].

У посібнику [214, с. 10] зазначено, що організація навчального процесу в початковій школі, спрямованого на формування соціальної компетентності особистості учня, полягає у створенні умов для формування у нього досвіду пізнавальної діяльності та досвіду практичної і творчої діяльності, інтеграцію теоретичного та практичного змісту освіти, моделювання за допомогою педагогічних технологій контекстного навчання предметного та соціального змісту життя й діяльності молодшого школяра, а також ціннісного ставлення до навколишньої дійсності [214, с. 10].

Для забезпечення окреслених напрямів формування соціальної компетентності молодших школярів було розроблено авторський комплекс тренінгових занять з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій «Весела подорож», які описані вище. Під час проведення занять варто звертати увагу на особливості класу/класів, в якому/яких проводяться тренінгові заняття. Також тренінгові заняття можна проводити як в комплексі, так і окремо кожну вправу. Формування соціальної компетентності молодших школярів за допомогою тренінгових занять з використанням web-орієнтованих технологій вимагає від сучасного вчителя знань, умінь і навичок щодо використання різноманітних web-орієнтованих технологій. Варто пам'ятати, що для використання вчителями web-орієнтованих технологій в освітньому процесі потрібно враховувати вікові та психофізичні особливості молодших школярів, тому, що матеріал для учнів 1-2-го класу не завжди буде цікавим для учнів 3-4-го класу.

Співзвучна з нашою позицією думка Н. В. Калініної про те, що впровадження тренінгових занять в початковій школі сприяє нарощуванню адаптаційних можливостей дітей. Також діти знайомляться з цілим набором конструктивних поведінкових стратегій, відбувається формування навичок соціальної взаємодії, зростає впевненість дитини у собі. Звичайно, участь у тренінгових заняттях сама по

собі не гарантує забезпечення соціально компетентної поведінки дитини в суспільстві, однак, реалізація всіх заходів в комплексі (програма закладу загальної середньої освіти щодо формування соціальної компетентності учнів) дає можливість надавати дітям дієву допомогу у формуванні соціальних навичок і цілеспрямовано здійснювати роботу з формування даної компетентності [97, с. 13.].

Для вчителів та батьків молодших школярів було створено авторський веб-сайт, який описаний вище, на ньому розміщені різноманітні матеріали (підбірка мультфільмів, вправи, мультимедійні презентації, публікації) щодо формування соціальної компетентності молодших школярів. Важливою умовою ефективного використання потужних можливостей web-орієнтованих технологій є їх ретельний відбір з урахуванням вікових і психофізичних особливостей учнів.

Проаналізовано основні напрями формуванні соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

Формування соціальної компетентності молодших школярів під час ігрової діяльності

У процесі формування соціальної компетентності педагогічним працівникам варто враховувати наявні в учнів знання про правила поведінки, взаємодії та ін. Хоча молодші школярі й обізнані з правилами поведінки у школі, вдома, спілкування з однолітками та дорослими, здійснюючи спостереження за ними у багатьох дітей виявляються недостатні або хибні уявлення про організацію взаємодії з однолітками чи дорослими, а саме: відмова грати за запропонованими правилами, рішення проблем агресивним шляхом, небажання ділитися необхідним з іншими, нездатність взяти відповідальність за вчинки, небажання допомагати, самовільне використання чужих речей [277]. Тому і потрібно формувати соціальну компетентність учнів, починаючи ще з дошкільного навчального закладу і продовжувати в умовах початкової школи.

У науковій літературі зазначено [33], що у молодшому шкільному віці важливе значення для розвитку дитини має сюжетно-рольова гра. Саме у цьому віці вона стає змістовнішою, ніж у дошкільному. У рольових іграх дошкільнята

творчо успадковують та копіюють події з життя сім'ї, дитячого садка, тоді як рольова гра молодших школярів ґрунтується на взаємовідносинах у класному і шкільному колективах, на стосунках героїв мультфільмів та інших. Під час участі у рольовій грі діти розвивають свою творчу фантазію, самостійно тренуються в засвоюванні соціальних форм поведінки, навчаються звертати увагу на реальних і символічних учасників гри, набувають досвіду, важливого для подальшого їхнього розвитку. У рольовій грі дитина виконує прийняті правила, виявляє готовність на вимогу партнерів по грі, взяти на себе іншу роль [33]. В рольових іграх діти: програють той статус і ті якості особистості, які подобаються їм у реальному житті, але яких вони поки не мають; для спілкування з дорослими або з однолітками, діти засвоюють нові види взаємодії та потім використовують їх у своїй практиці спілкування; створені в такій грі дії та емоційні переживання носять для учнів характер реальних подій, і саме це обумовлює соціалізуюче значення рольових ігор [282, с. 91]. Також використання різних ігрових прийомів на уроках сприяє формуванню дружного колективу у класі, оскільки кожен учень в грі має можливість подивитися на себе і своїх товаришів зі сторони [282, с. 92].

Подальшого розвитку у молодшому шкільному віці набувають конструктивні ігри. Особливо потрібно звернути увагу на ігри, пов'язані з комп'ютером, мобільними пристроями та on-line ігри. Важливо ознайомитися зі змістом ігор та їх впливом на розвиток дитини, її психофізіологічний стан і здоров'я дитини. Вміло спрямована вчителем і батьками гра молодших учнів може стати одним із засобів організації та поліпшення освітньої роботи. Вже давно доведено науковцями, що включення у процес навчальної діяльності елементів гри викликає у дітей приємні переживання і тим підвищує їх пізнавальну активність. Молодші школярі з більшою цікавістю виконують завдання ігрового характеру [33]. Тому застосування ігрових технологій на уроках сприяють формуванню соціальної компетентності учнів початкових класів, діти вчаться працювати в групах або парами, вчаться слухати та поважати один-одного, нести відповідальність за свої вчинки, допомагати партнерам своєї команди впоратися із

завданням, вчать не сваритися, а спокійно реагувати на ситуацію. Під час гри діти стають більш чуйними, доброзичливими, цілеспрямованими в їх прагненні – досягти спільної мети, здобути перемогу [282, с. 91].

Творчі проекти для формування соціальної компетентності молодших школярів

Наступним цікавим напрямом формування соціальної компетентності учнів початкової школи є проектна діяльність, тобто метод проектів. Як зазначає О. С. Сидорова [283, с. 80] у роботі з учнями початкової школи можна застосувати різні типи проектів. Наведемо коротко їх перелік:

- *інформаційні проекти* – спрямовані на роботу з відомостями, інформацією та даними з метою навчання дітей навичкам робити їх відбір, структурувати та узагальнювати;

- *ігрові проекти* – спрямовані на навчання дітей переносити реальні обставини в простір гри, запам'ятовування правил спілкування та етикету, що направлені на формування соціального досвіду учнів;

- *рольові проекти* – спрямовані на проживання учнями певних ситуацій, що імітують соціальні чи ділові відносини, приміряючи на себе роль улюбленого героя мультфільму, фільму чи казки;

- *творчі проекти* – пов'язані з участю дітей у сценках, виставах, іграх. а також, у підготовці презентацій, музичних творів, малюнків, творчих виробів, фото чи відеозаписів та ін.

Рекомендуємо обирати тему проекту, пов'язану із реальним життям, для того, щоб допомогти учням відчувати реальну проблему, з якою вони можуть зіткнутися у майбутньому. Це вплине на підвищення рівня їх мотивації до даного проекту. Також важливо дати можливість дітям самим вибрати тему проекту [283, с. 81].

Індивідуальні проекти учнів початкової школи також варто включити у процес формування їх соціальної компетентності і наголосити на тому, щоб хтось із сім'ї чи родичів допоміг у виконанні даного проекту. Таким чином, відбудеться включення дітей в спільну працю з дорослими і, коли дитина,

переживаючи себе як частину сукупної продуктивної сили, може сказати: «Ми разом з ... це зробили», це сприятиме формуванню більш високих форм суспільної свідомості. На цьому ще наголошував психолог Д. Б. Ельконін [342].

Процес захисту/презентації учнівських проектів варто побудувати у формі показу, застосувати мультимедійні технології (мультимедійна дошка, проектор, web-ресурси). Також проекти можна розмістити в електронних соціальних мережах у спеціальній групі чи сторінці, отримати «лайки». Для презентації проекту учням можна поради дати відповіді на такі питання: «Для кого призначений твій проект і чому ти почав його створювати?», «Яка основна ідея проекту?», «Хто тобі допомагав?», «Чи ти чогось навчився нового?», «Які ти використовував матеріали, джерела, де шукав інформацію, відомості?», «Чи отримав ти коментарі від інших про проект?». Також варто відзначити усіх, хто виконував проекти (грамоти, дипломи, подаруночки), і заохотити кожного учасника проекту, виокремивши різні номінації.

У роботі [332, с. 292] зазначено, що залучення учнів до колективної діяльності, наприклад, під час навчання на заняттях з основ здоров'я сприятиме соціально-педагогічній адаптації учнів. Практичне застосування цього підходу полягає в наступному: – зміст навчання повинен мати превентивний характер, тобто орієнтуватися на зону найближчого розвитку дітей з урахуванням їхнього актуального розвитку. Виховання відповідальної та соціально спрямованої поведінки учнів початкової школи доцільно починати до того, як діти зустрінуться з реальними проблемами у своєму житті [332, с. 292].

З огляду на публікації [136; 141; 279], зміст виховних заходів з формування соціальної компетентності молодших школярів повинен: містити розбір життєвих ситуацій чи ситуацій з мультфільмів чи фільмів; спонукати до емоційного відгуку на матеріал, що обговорюється; передбачати узагальнення, усвідомлення та подальші роздуми над проблемою; надавати конкретні рекомендації, формувати досвід соціальної позитивної поведінки.

Велику увагу слід приділити спільній роботі школи та сім'ї у формуванні загальної культури особистості учня. Передбачити та підготувати тематичні

батьківські збори, лекторії, індивідуальні консультації. Ввести у практику роботи проведення спільних виховних заходів, таких як: «круглий стіл» на тему «Цінності моєї родини», гру «Тато, мама і я – дружна сім'я», диспут «Батьки та діти, чи друзі?» тощо [136, с. 24]. Ці заходи також сприятимуть формуванню соціальної компетентності молодших школярів.

С. Б. Серякова відзначає, що позаурочна діяльність є ресурсом розвитку соціальної компетентності молодших школярів, тому зусилля педагогічного колективу щодо реалізації напрямів позаурочної діяльності безсумнівно впливають на ефективність розвитку соціальної компетентності. Педагогічним працівникам можна організувати майстер-класи для дітей і членів їх сімей з метою спільного виконання творчих робіт. Під час такої діяльності створюються умови для спільної діяльності молодших школярів та членів їх сімей, вони вчаться слухати один одного, керувати спільною роботою, домовлятися, контролювати почуття та емоції [278, с.159].

А. В. Тадаєва [309, с. 79] наголошує, щоб підвищити рівень соціальної компетентності в процесі навчання молодших школярів, спочатку потрібно гармонізувати, тобто створити злагоджене сучасне інформаційне середовище дитини в школі, вдома та в територіальній громаді. Сам соціальний педагог зробити це не в змозі, тому він має організувати спільноту в ЗЗСО, яка сприятиме створенню такого сучасного інформаційного середовища в школі, що позитивно впливатиме на підвищення рівня соціальної компетентності молодших школярів [309, с. 79].

Мультиплікаційна продукція як засіб формування соціальної компетентності молодших школярів

Важко уявити життя сучасної дитини без перегляду мультфільмів, що за впливовістю на свідомість можуть в багатьох випадках позмагатися навіть із батьками та іншими важливими чинниками виховного впливу [44, с. 105]. Саме мультфільм став сьогодні для дитини одним з основних носіїв і трансляторів уявлень про світ, відносини між людьми та нормами їх поведінки. Вони стають темою для обговорення в групі однолітків, сюжетом гри та засобом залучення

дитини до культури [291, с. 7]. Нині мультиплікаційна продукція заповнила серця не тільки маленьких глядачів, але і їх батьків. За визначенням науковців, мультиплікаційна продукція – це вид кіномистецтва, який створюється шляхом фільмування послідовних фаз руху мальованих або об'ємних об'єктів. Сучасні мультфільми будують особливу художню умовну форму відображення реальності, вони мають виразні засоби для зображення фантастичних подій і дій героїв, що так приваблює юних глядачів.

Зазначені вище особливості мультфільмів тісно пов'язані з властивостями сприймання дітей, які дозволяють розглядати мультиплікацію як потужний засіб впливу на маленького глядача. З перегляду мультфільмів дитина бере значну кількість інформації художньо-естетичного, морально-етичного та пізнавального характеру. Яскравість образів, посилений музичний супровід мультфільмів доносять до дитячої свідомості велику кількість різноманітної інформації [287].

Сюжет більшості мультфільмів на перший погляд простий і наївний, але часто він приховує в собі серйозні філософські теми. Хід сюжетного повороту подій та поведінки героїв нашоухує дітей на роздуми, в результаті яких вони розвиваються.

Проаналізувавши наукову літературу, визначено, що деякі аспекти використання мультиплікаційної продукції у роботі з учнями початкової школи розкрито у працях Н. В. Гавриш [44], Г. А. Клокової [44], М. В. Сітцевої [287] та у попередніх публікаціях автора дисертації [105, 117], проте проблема використання мультиплікаційної продукції як засобу формування соціальної компетентності молодших школярів досліджена недостатньо і тому потребує більш детального вивчення.

Сьогодні одним із головних завдань учителів і батьків є створення сприятливих умов для формування соціальної компетентності школярів у їх повсякденному житті.

У роботі [90] зазначено, що вступ до школи змінює емоційну сферу дитини у зв'язку з розширенням змісту діяльності та збільшенням кількості емоційних об'єктів. Подразники, які викликають емоційні реакції у дошкільнят, на молодших школярів уже не діють. Хоча молодші школярі бурхливо реагують на

події, які відбуваються навколо них, в учнів з'являється здатність пригнічувати вольовим зусиллям небажані емоційні реакції. Внаслідок цього спостерігається відрив експресії від пережитої емоції [90].

Формування стриманості емоцій і почуттів молодших школярів відбувається у їх навчальній діяльності та спілкуванні з учителем, колективом класу. У [90] зазначено, що молодші школярі краще розуміють емоції, що виникають у знайомих їм життєвих ситуаціях, але їм ще важко висловити свої емоційні переживання вербально. Краще розрізняються позитивні емоції, ніж негативні. Їм важко відрізнити страх від подиву. У молодших школярів нерозпізнаною є емоція провини; виникає здатність до співпереживання у сприйнятті обтяжливих сцен і драматичних конфліктів, яскраво помітне становлення їх емоційної сфери. До третього класу в учнів проявляється захоплене ставлення до героїв мультфільмів/фільмів з видатними постатями (акторами, співаками, спортсменами та ін.). Цей період характерний початком формування любові до Батьківщини, почуття національної гідності.

Батькам зручно увімкнути один мультиплікаційний канал, зайнявши дитину на певний проміжок часу для розв'язання своїх справ, не замислюючись над тим, який вплив вони здійснюють на дитину [105]. Результати численних досліджень доводять, що не всі батьки відповідально ставляться до відбору медіа-продукції, яку переглядають їхні діти, розуміючи, що, на жаль, далеко не кожний мультфільм у сучасному медіа-просторі може позитивно впливати на культурну соціалізованість та моральну свідомість дитини [44, с. 105].

За М. В. Сітцевою [287], до основних характеристик мультиплікаційної продукції відносяться: казковий сюжет, доступний для розуміння; насиченість яскравими образами, кольорова виразність; лаконічність подачі та динамічність розгортання сюжету; простота та легкість сприйняття дитиною тощо. А тому зрозуміло, що мультфільми приваблюють дітей цікавими образами героїв, дії яких підкріплюються музичним супроводом і постійною зміною декорацій. Мультиплікаційна продукція є певним віртуальним полем для розвитку дитячої фантазії та потужним засобом впливу на свідомість школярів.

Використовуючи мультиплікаційну продукцію як засіб формування соціальної компетентності молодших школярів, потрібно заздалегідь підготувати та налаштувати учнів на перегляд обраного мультфільму, продумати питання для обговорення дій героїв та інше, цим самим створивши сприятливі умови для формування соціальної компетентності учнів [105].

Погоджуємося з думкою М. П. Лещенко [162], що у процесі обговорення проблемних сюжетних ситуацій з'ясовується точність вражень, отриманих в результаті перегляду мультфільму. Кульмінаційним моментом є визначення впливу, який здійснює мультфільм на молодшого школяра, переносячи нерідко реальні людські стосунки у сферу спотворених уявлень [162].

Герої у мультиплікаційних фільмах виступають в яскравих образах, які приваблюють молодших школярів своїми вчинками. Учні, після переглянутих мультфільмів, зазвичай, ототожнюють себе з героями, ставлячи їх собі за приклад для наслідування, тому вчителям і батькам потрібно завжди роз'яснювати учням зміст всіх переглянутих ними мультфільмів, навіть, якщо зміст якогось, на перший погляд, здається позитивним і не несе негативної загрози.

У роботі [44, с. 107] серед негативних моделей поведінки, які можуть наслідувати молодші школярі виокремлено: надлишок агресії та насильства на екрані, здатність героїв неодноразово воскресати, що може порушувати у дітей інстинкт самозбереження; коли жінка має чоловічі риси характеру і, навпаки, що може порушувати гендерні стереотипи, що засвоюються дітьми; повна безкарність, що сприяє формуванню стереотипу вседозволеності; відсутність чіткої межі між добром і злом, що утруднює укріплення дитини в моральних принципах [44, с. 107].

Герої мультфільму можуть стати для дитини втіленням доброти, сміливості, щедрості, чуйності та інших цінних людських якостей. Для цього не обов'язково у фільмі повинні бути однозначно позитивні герої. Якщо який-небудь персонаж робить негідний вчинок, він повинен зрозуміти свої помилки або отримати осуд від інших персонажів і авторів фільму. Дуже важливо, щоб позитивні персонажі

демонстрували конструктивні способи розв'язання конфліктів, давали дітям приклад толерантності і поваги до інших [291, с. 8]. Погоджуємося із зазначеним вище і наголосимо, що потрібно робити наголос на тому який негативний вчинок зробив герой мультфільму, і що він був покараний за нього (у різні способи), що у житті відбувається так само, щоб діти розуміли відповідальність за свої вчинки.

М. П. Лещенко пропонує реакцію дітей на переглянуте (мультфільм, фільм) відобразити у різних мистецьких формах: драматичній, оповідній, віршованій тощо [162], тобто, педагогічним працівникам чи батькам молодших школярів варто виділяти позитивні риси характеру героїв мультфільмів, пропонуючи учням намалювати/повторити/програти їх дії, таким чином формуючи соціальну компетентність у молодших школярів.

Вважаємо, що мультиплікаційна продукція є одним із засобів формування соціальної компетентності молодших школярів, а тому використання вчителями й батьками цієї продукції зі школярами дозволить учням визначити та засвоїти правила поведінки, прийняті в суспільстві, таким чином формуючи їх соціальну компетентність, за умови контролю за переглядом мультфільмів з ретельним роз'ясненням їх змісту учням [117]. Отже, на нашу думку, важливим є підвищення кваліфікації педагогічних працівників і батьків молодших школярів щодо використання мультиплікаційної продукції як засобу формування соціальної компетентності молодших школярів шляхом проведення семінарів і тренінгів для вчителів і батьків.

Мультимедійні презентації у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Сьогодні різняться великою кількістю мультимедійних презентацій, створених учителями для подання навчального матеріалу, насиченого структурованою інформацією в послідовному порядку. Щодо початкової школи, то впровадження ІКТ в освітній процес є доцільним і перспективним. І особливого значення набуває підвищення кваліфікації вчителів-практиків стосовно використання мультимедійних презентацій у роботі з молодшими

школярами. Тому важливим під час створення мультимедійних презентацій вчителями є врахування вікових, психічних та фізіологічних особливостей молодших школярів.

Публікації Н. П. Дементієвської [208], Ю. О. Жука [208], О. П. Пінчук [208], О. М. Соколюк [208] та ін. пов'язані із використанням мультимедійних засобів навчання у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, дослідження В. М. Андрієвської [2], Н. В. Олефіренко [2], О. О. Литвиненко [174] та ін., спрямовані на застосування мультимедіа для початкової школи з різних предметів. Проте малодослідженими залишаються питання щодо психолого-педагогічних вимог до використання мультимедійних презентацій саме для соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами.

Варто зазначити, що переважна більшість учителів молодших класів для освітніх цілей застосовують мультимедійні презентації, проте не всі з них враховують психолого-педагогічні вимоги до використання мультимедійних презентацій у роботі з молодшими школярами.

У статті [2] виділено фактори, такі як: особливості психофізіологічного розвитку учнів молодшого шкільного віку; особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; дидактичний потенціал мультимедійних технологій, орієнтованих на початкову школу; особливості використання мультимедіа у навчанні; вимоги до впровадження мультимедіа у навчальному процесі початкової школи (вимоги до влаштування й обладнання комп'ютерних класів; до організації роботи молодших школярів з мультимедіа продуктами; ергономічні вимоги до мультимедіа продуктів; вимоги до змісту навчального матеріалу в електронному ресурсі), які важливо враховувати у використанні мультимедійних засобів у навчальному процесі початкової школи [2].

Оволодіння вчителем початкових класів технологією мультимедіа здійснюється безпосередньо у практичній діяльності, котра містить три компоненти: навчальний (уміння працювати з програмою Microsoft PowerPoint); методичний (вироблення власної методики проведення уроків з використанням можливостей мультимедійних засобів навчання); професійний (перекваліфікація,

підготовка вчителів щодо уміння застосувати мультимедійні засоби навчання) [93]. Загальновідомо, що ефективність і результативність освітнього процесу з молодшими школярами безпосередньо залежить від майстерності вчителя.

Проаналізувавши наукову літературу [33, 342] про психофізіологічні особливості молодших школярів, визначили, що важливим є врахування таких психічних процесів:

- відчуття і сприймання молодших школярів формуються високою гостротою зору та слуху, учні добре орієнтуються у формах та кольорах. Сприймання набуває довільної форми. Покращується робота аналізаторів учнів, це дозволяє їм ліпше розрізняти відтінки кольорів, висоту звуків тощо;

- пам'ять молодших школярів характеризується заучуванням і відтворюванням. Мимовільне і довільне запам'ятовування змінюється на образне і словесно-логічне;

- процес мислення молодших школярів починається з аналізу і синтезу дій або у порівнянні певних об'єктів;

- увага молодших школярів надзвичайно бурхлива іноді навіть не керована. Відбувається вдосконалення образів і фантазій уваги молодших школярів, переважає мимовільна, поступово розвивається довільна увага;

- мовлення молодших школярів характеризується такими форми як повторення, монологи, повідомлення, колективні монологи, критика, наказ, прохання, погроза, питання, відповіді. Поповнення словесного запасу учнів відбувається переважно за допомогою спілкування з однолітками.

Після дослідження літератури [56; 55; 71; 344] були підготовлені такі рекомендації: зберігайте всі необхідні матеріали в одній електронній теці, на кількох носіях (презентацію, текстові документи, музику, відео тощо). Це варто робити в тому випадку, якщо у презентації є додатки; приходьте завчасно до початку уроку чи заняття і перевірте приміщення та апаратуру, на якій буде демонструватися презентація; назвіть учням тему уроку/заняття перед показом слайдів; розміщуйте матеріали на слайдах презентації із врахуванням психологічних особливостей сприймання і запам'ятовування даних, у верхньому

лівому куті слайда розмістіть найважливіші дані; під час добору фону слайдів варто зупинитися на яскравих кольорах, але слід пам'ятати про вплив кольорів на учнів: «теплі» кольори, такі як жовтий, помаранчевий і червоний сприятимуть збудженню та активізації уваги учнів; «холодні» кольори – зелений, синій, синьо-зелений, блакитний, фіолетовий діють заспокійливо на учнів, можуть викликати сонливість; «нейтральні» кольори – коричневий, бежевий. Поєднання двох-трьох кольорів фону та шрифту може суттєво вплинути на зорові відчуття дітей; колір фону і шрифту для всіх слайдів презентації має бути однаковим; Погано сприймається малюнок фону, на якому розміщений ще й текст; яскраві малюнки краще запам'ятовуються, але не варто розміщувати більше як два малюнки на одному слайді; анімаційні об'єкти краще використовувати в самому кінці презентації, через те, що вони розсіюють увагу учнів заважаючи сприйманню ними поданого матеріалу; звук, мелодії краще використовувати перед початком показу слайдів (для введення учнів в тему презентації). В разі необхідності звуків чи мелодій в презентації варто робити їх короткими (10-30 секунд); матеріал, який ви подаєте учням, має відповідати рівню їх знань; для шрифту оптимальним є використання Arial або Verdana, розмір шрифту повинен мати 22 – 28 пт. Курсиву в таких презентаціях краще не використовувати взагалі, він гальмує швидкість сприйняття матеріалу. Текст презентації має бути добре видно для всіх учнів. Інтервал варто робити міжрядковий полуторний або подвійний; молодші школярі зможуть запам'ятати не більше двох-трьох фактів з усієї презентації, тому не варто обтяжувати один слайд великим обсягом даних; оптимальна кількість слайдів – 5-12 слайдів (залежно від віку учнів).

У роботі з молодшими школярами рекомендуємо створювати короткі презентації (5-10 хв.), а якщо презентація складається з великої кількості елементів (аудіо-, відеофрагментів тощо) варто робити перерви для переключення учнів з одного виду діяльності на інший, щоб не перевтомлювати зір молодших школярів. Для демонстрації мультимедійних презентацій молодшим школярам обов'язково враховуйте ергономічні вимоги – освітлення приміщення, зручність меблів (парт, стільців), розміщення учнів біля екрана

(монітора, проектора, мультимедійної дошки) та ін. Створюйте цікаві презентації, підбирайте актуальні для поданого матеріалу: шаблон, фон, текст, малюнки, звуки, мелодії тощо.

Важливим також є те, що комп'ютерні презентації мають низку переваг, пов'язаних з тиражуванням та розповсюдженням. Створені на інших (наприклад магнітних чи паперових) носіях та пристроях моделі, схеми, діаграми, слайди, відеокліпи, звукові фрагменти можуть компактно зберігатися в цифровому вигляді. Вони не псуються, не займають багато місця, ними вільно можна керувати в процесі демонстрації та, у разі необхідності, можна легко модифікувати. Під час добору і формування змістовного і дизайнерського наповнення мультимедійних ресурсів слід враховувати, що мультимедійна інформація впливає відразу на кілька каналів сприйняття, що часто приводить до розумових і емоційних перевантажень учнів [208, с. 80].

Наразі багато педагогічних працівників використовують мультимедійні презентації, щоб подати навчально-розвивальний матеріал як систему різноманітних образів, насичених структурованою інформацією в послідовному порядку. Під час демонстрації мультимедійних презентацій залучені різні канали сприйняття, це дозволяє подати інформацію в фактографічному і в асоціативному вигляді. Завдяки такому поданню учні будуть швидше засвоювати наданий матеріал [123]. Тому використання мультимедійних презентацій дає змогу педагогічним працівникам цікаво подати освітній матеріал, а подані у презентації малюнки, мелодії, звуки, експозиції тощо допоможуть створити особливу атмосферу уроку.

Застосування електронних соціальних мереж у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Наступним допоміжним засобом у формуванні соціальної компетентності є електронні соціальні мережі.

Нині перед шкільними закладами постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до

самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Оновлена українська школа має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості й талантів [3]. Подібна думка висловлена у роботі [32], про те, що згідно із новітніми ідеями вітчизняної педагогічної науки провідною умовою розкриття потенціалу креативності учнівської молоді є перетворення традиційного освітнього процесу побудованого на засадах суб'єктно-об'єктних відносин педагогів з учнями, на освітній простір життєтворчості, насичений різноманітними інтерактивними заходами за всіма можливими сферами самореалізації особистості. В основі такого перетворення лежить доцільне використання максимально ефективних методів і форм роботи з обдарованими дітьми та молоддю [32, с. 73-74].

Суспільство потребує особистостей, які вміють пропонувати нові ідеї, бути лідерами, організовувати інших і викликати в них ентузіазм та енергію, таких людей називають соціально обдарованими [223]. Наша держава, також зацікавлена у творчих неординарних людях, які спроможні створити нові проекти, ідеї, задля розв'язання різноманітних нестандартних задач. Отже, проблема підтримки та навчання обдарованих особистостей є актуальною, особливо це стосується виявлення та підтримка обдарованих починаючи ще з молодшого шкільного віку.

У дослідженні [223] зазначено, що в умовах культурного та духовного оновлення життя країни важливим є модернізація освіти щодо виховання обдарованих. Виникли нові завдання перед науковцями та педагогами, що стимулюють до творчих пошуків нестандартних, оригінальних рішень педагогічних проблем, прискорюють розвиток сучасних навчальних технологій, модернізованих виховних ідей, форм і методів, навчання та виховання [223, с. 50].

Проблеми пов'язані із розвитком обдарованості та дослідженням різних аспектів у роботі з обдарованими учнями розглянуті у низці публікацій [332; 204; 223; 263]. У наукових роботах [220; 350; 352; 348 та ін.] охарактеризовано особливості впровадженням електронних соціальних мереж в освітню практику. Проте, малодослідженим залишилося питання щодо використання електронних

соціальних мереж для роботи з обдарованими учнями, зокрема, з метою розвитку їх соціальної компетентності.

Розглянемо електронні соціальні мережі, як засіб для формування соціальної компетентності учнів та надати рекомендації вчителям, соціальним педагогам і практичним психологам щодо використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими школярами та їх батьками.

У роботах [3; 223; 237; 263] детально описано визначено поняття «обдарованість» та різні аспекти роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Варто наголосити на тому, що соціально обдарована особистість характеризується високою якістю та ефективністю міжособистісних відносин, умінням розуміти інших людей і події, що відбуваються у світі (ці якості можна розглядати як основні складники соціальних здібностей), вони здатні «вести за собою», організовувати спільну діяльність тощо [223, с.167]. Також соціальна обдарованість особистості розглядається як здатність людини проявити свої лідерські, комунікативні, творчі здібності в соціальному середовищі, у якому вона діє і таким чином змінює це соціальне середовище [223, с.182]. Такі особливості соціально обдарованих учнів як емпатія, висока моральність, принциповість, ідеалізм будуть розвиватися, якщо освітнє середовище для них змодельовано так, щоб забезпечити розвиток позитивних соціальних взаємин шляхом надання підтримки на всіх рівнях їхньої діяльності [223]. Підтримуємо цю думку і вважаємо, що в умовах закладу загальної середньої освіти якраз і можна створити такі умови, які позитивно впливатимуть на розвиток соціально обдарованих учнів.

Разом з тим, психолого-педагогічна підтримка обдарованих учнів в освітньому середовищі має бути системною та потребує постійного моніторингу психолого-педагогічного та соціального статусу обдарованого учня і динаміки його розвитку на основі комплексної програми, що передбачає психодіагностичний, профілактичний, психокорекційний та консультативний напрями роботи для створення сприятливих умов повноцінної реалізації здібностей кожної особистості [263, с.75].

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що на передній план висуваються проблеми пов'язані з підготовкою та підвищенням кваліфікації вчителів, соціальних педагогів, практичних психологів, оскільки саме вони виконують важливу роль у реалізації освітніх перетворень. Оскільки, саме під час навчання у закладі загальної середньої освіти й відбувається соціалізація обдарованої особистості та формування соціальної компетентності. Важливим, є пошук сучасних засобів соціалізації для адаптації обдарованих особистостей у культурний та соціальний суспільний простір.

Слід зазначити, що досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови системи навчання з метою створення умов для обдарованих особистостей вільно проявляти свої таланти, розвиватися відповідно до своїх нахилів [3]. Так, важливими є здобутки Національної асоціації заради обдарованих дітей та Ради з питань особливих дітей (загальнонаціональні організації США), що розробили стандарти підготовки вчителів до навчання обдарованих. Цими стандартами визначено, що педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають володіти певними знаннями та вміннями, що складаються з певних блоків, що детально описані у роботі [263, с. 68-69]. Для нашого дослідження, важливими є такі блоки: «здатність застосовувати інформаційні та допоміжні технології з метою задоволення навчальних потреб обдарованих» та «здатність розвивати комунікативні уміння обдарованих». Вважаємо, що саме електронні соціальні мережі можуть відігравати значну роль у формуванні соціальної компетентності обдарованої особистості, а тому важливо надати рекомендації вчителям, соціальним педагогам і практичним психологам щодо використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими учнями та їх батьками.

Аналіз наукової літератури [127; 220; 235] та власний досвід роботи [350; 352; 353; 348] дали змогу визначити, що в електронних соціальних мережах започатковані нові форми взаємодії та комунікації людей у суспільстві. Їх можна використовувати як освітнє середовище, де учасники отримують безліч

відомостей, матеріалів у будь-який час та за комфортних обставин, також мають можливість поспілкуватися з друзями і переглянути стрічки новин. Електронні соціальні мережі відіграють важливу роль у процесі соціалізації дітей та для розвитку інформаційно-комунікаційної і соціальної компетентності учнів.

На основі зазначеного вище та наукових публікацій [127; 220; 350; 352; 353; 348; 235] можна виділити переваги використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими учнями (та їх батьками), зокрема:

- комунікація індивідуальна (особисті повідомлення) та групова (закриті та відкриті групи, чат, повідомлення) у будь-який час між учнями та педагогічними працівниками (вчителями, соціальними педагогами, практичними психологами), між однокласниками та учнями з паралельних класів тощо;

- створення власного контенту (розважального, розвивального, навчального, оцінювального тощо);

- організація опитувань, обговорень, дискусій, фокус-груп, миттєве оцінювання матеріалів тощо;

- швидке завантаження матеріалів (фото, відео, аудіо, малюнки, тексти тощо) та зручне використання цих матеріалів (можливість редагувати, копіювати, зберігати, видаляти, пересилати);

- наявність сервісу «новини» для вчасного ознайомлення з оновленим матеріалом, що був завантажений до електронної соціальної мережі тощо.

Нами проаналізовано загальновідомі електронні соціальні мережі «Facebook» (<https://facebook.com>) та «ВКонтакте» (<https://vk.com>) і визначено, що їх користувачі можуть відвідати різноманітні групи та сторінки відповідно дозві своїм запитам. Групи та сторінки, що були нами розглянуті, містять багато матеріалів (фото, відео, малюнки, звіти робіт обдарованих учнів та педагогів тощо) з різноманітної тематики, також веденням цих груп займаються як педагогічні працівники, так і самі обдаровані діти та молодь. Окрім цього, розміщені відомості та контактні дані фондів, організації, шкіл, позашкільних заходів, клубів, центрів, секцій тощо, і новини та анонси запланованих заходів, що може

бути цікавим для обдарованих учнів і педагогічних працівників, які з ними працюють.

У сучасних умовах інформатизації суспільства за допомогою соціальних сервісів, що подані у мережі Інтернет, створені можливості для ефективної соціальної реалізації особистості кожної людини. Також існує значна кількість ресурсів, що можуть використовувати педагогічні працівники та радити їх застосовувати учням: 1) для створення презентацій (powtoon.com, prezі.com, goanimate.com, videoscribe.com тощо); 2) для запису відео з екрана (uvsoftium.ru, splitcamera.com, camstudio.org тощо); 3) для опрацювання фото та відео (freesoftware.in.ua/7-photoscape, soft-file.ru/free-video-editor, soft-file.ru/virtualdub тощо); 4) для створення ігор (puzzlecup.com/crossword-ru, proprofs.com/games/create-game, rebus1.com/ua, classtools.net тощо); 5) для створення онлайн дошок (ru.padlet.com, dabbleboard.com, edu.glogster.com, тощо). Створені за допомогою цих сервісів і програм матеріали можна розміщувати в електронних соціальних мережах.

На нашу думку, педагогічним працівникам не варто нехтувати наявним потенціалом електронних соціальних мереж, їх ресурси можна активно використовувати з користю для освітнього процесу, соціально-педагогічної і виховної роботи та у позашкільній діяльності. На рис. 3.3 схематично зображено види діяльності користувачів електронних соціальних мережах і можливі їх результати.

Отже, електронні соціальні мережі можна використовувати для розвитку здібностей обдарованих учнів, для адаптації та соціалізації, з метою стимулювання соціальної активності учнів та стимулювання процесів саморозвитку та самоосвіти. А це безпосередньо вплине на формування: інформаційно-комунікаційно-технологічної, комунікативної та соціальної компетентності обдарованих учнів.

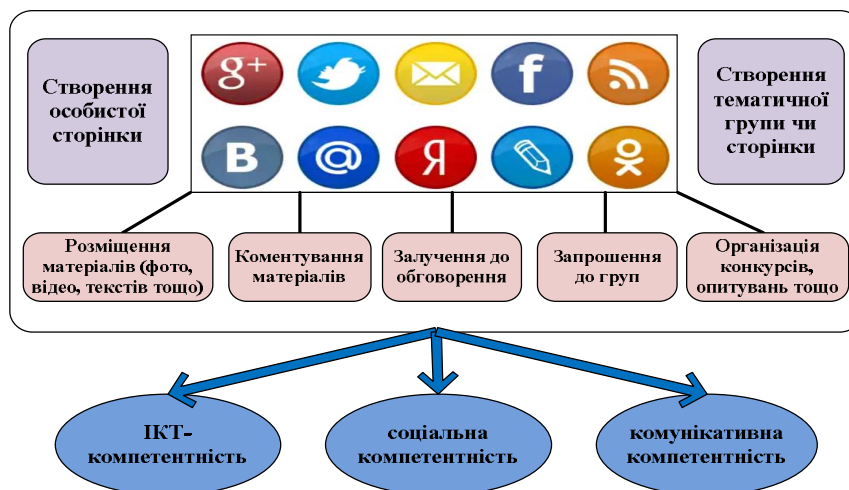

Рис. 3.3. Особливості використання електронних соціальних мереж у роботі з молодшими школярами

Звичайно, розвиток означених компетентностей буде ефективнішим, якщо вчителі, соціальні педагоги та практичні психологи будуть брати активну участь в означеному процесі й коректно скеровуватимуть обдарованих учнів у цьому напрямі.

Пропонуємо *рекомендації для педагогічних працівників щодо застосування електронних соціальних мереж для формування соціальної компетентності учнів, зокрема, учнів з особливими освітніми потребами та з функціональними обмеженнями:*

1. Першочергово рекомендуємо педагогічним працівникам особисто навчитися користуватися електронними соціальними мережами, варто освоїти елементарні користуваельні вміння роботи з ними та основними їх сервісами, зокрема, вміти налаштувати конфіденційність та створювати групи.

2. Ознайомити учнів з найбільш масовими електронними соціальними мережами та правилами роботи з ними: Facebook,

ВКонтакте, Twitter, Однокласники, Instagram, Мой мир, Google Plus, Skype, Viber, Ask.fm, LiveJournal, LinkedIn, Друзі.ua, we.ua, Flickr тощо.

3. Спільно створити особисту сторінку, наголосити на конфіденційності розміщених відомостей, обмежити доступ до фото, відео, повідомлень тощо. Варто, пояснити дітям правила поведінки онлайн, адже дії в мережі реальні і можуть мати відповідні наслідки, ризиковано довіряти незнайомим. Важливою і

актуальною є проблема безпеки дітей в мережі Інтернет, адже вона не відрізняється від безпеки в реальності.

4. Спільно створити групу в електронній соціальній мережі (наприклад: група 4 «А» класу школи № 7; група гуртка «Юні екологи»; група «Юні режисери» та ін.) та налаштувати доступ до групи, запросити учасників. У цій групі створити опитувальник, постійно розмішувати навчальні матеріали, розмішувати розробки учнів (електронні презентації, тощо), обговорення тощо. Заохочувати учнів до розміщення власних робіт у цій групі (електронних презентацій, фото, малюнків, відео тощо) – проводити конкурси, виставляти рейтинги, оголошувати переможців (переможець конкурсу, переможець тижня, переможець року тощо). Запросити вступити до даної групи батьків та родичів учнів початкової школи.

5. Постійно надавати завдання учням розмішувати виконані роботи в електронній соціальній мережі – такі дії сприятимуть формуванню інформаційно-комунікативної та соціальної компетентності учнів.

6. Здійснювати індивідуальну роботу з учнями, які мають особливі освітні потреби чи функціональні обмеження, засобом електронної соціальної мережі, давати персональні завдання, перевіряти роботи тощо. Наприклад, така індивідуальна форма роботи з мультимедійною презентацією найдоцільніша для повторення матеріалу, коли потрібно актуалізувати знання з певної теми. Під час повторення і закріплення можна запропонувати дітям самим прокоментувати той чи інший слайд тощо.

7. Педагогічним працівникам надати рекомендації батькам: не забороняти спілкуватися дітям онлайн, а, навпаки, допомогти розібратися з особливостями електронної соціальної мережі. Спільно створити особисту сторінку, частіше переглядати сторінку своєї дитини, відзначати («ставити лайки») її роботи, наголосити на конфіденційності розміщених відомостей, обмежити доступ до фото, відео, повідомлень тощо.

8. Педагогічним працівникам і батькам учнів варто контролювати час, який школярі проводять у соціальних мережах, адже постійне перебування в них може призвести до залежності від віртуального світу.

На підставі дослідження наукової літератури та власного досвіду роботи зроблено висновок, про те, що електронні соціальні мережі відіграють значну роль у формуванні соціальної компетентності особистості, проте цей процес відбувається стихійно і не має цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу. Отже, рекомендуємо педагогічним працівникам використовувати електронні соціальні мережі, як засіб формування соціальної компетентності учнів.

Висновки до 3 розділу

Під методикою формування соціальної компетентності молодших школярів на основі використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій будемо розуміти теоретично обґрунтовану сукупність методів і форм використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій, застосування якої для соціально-педагогічної та виховної роботи в умовах початкової школи сприяє формуванню соціальної компетентності молодших школярів.

Головною метою використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій є: підвищення рівня сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Цільова група: молодші школярі. Реалізація методики відбувається через різноманітні форми та *методи*, а саме: «мозковий штурм»; методи наративу, біографічні дослідження; аналіз відеофрагментів, уривків з мультфільмів; соціально-педагогічний тренінг; рольові ігри; виконання проєктів (створення мультимедійних презентацій, відео фрагментів та ін.). Головними засобами формування соціальної компетентності молодших школярів обрано web-орієнтовані і мультимедійні технології, а саме: web-ресурси, сайти, електронні соціальні мережі, авторський електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів», блоги. Допоміжним засобом є посібник з матеріалами та рекомендаціями для формування соціальної компетентності учнів. Ці засоби отримали схвальні відгуки від педагогічних

працівників і були покладені за основу для створення власних розробок занять, тренінгів і мультимедійних презентацій, спрямованих на формування соціальної компетентності молодших школярів.

Для реалізації даної методики, потрібно проводити роботу з батьками та родичами молодших школярів щодо особливостей та перевагах цілеспрямованого використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Для впровадження розробленої нами методики важливо організувати взаємодію: між членами педагогічного колективу; педагогічних працівників з молодшими школярами; педагогічних працівників з членами сімей (родин) молодших школярів.

Описані у розділі основні компоненти методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів були впроваджені в освітній процес початкової школи. Авторський сайт (<http://www.teach-help.com.ua>) та посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» отримали схвальні відгуки від педагогічних працівників, адже ці матеріали були покладені за основу для створення власних розробок занять, тренінгів і мультимедійних презентацій спрямованих на формування соціальної компетентності молодших школярів. Вважаємо, що використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій і формуванні соціальної компетентності молодших школярів, буде успішним за умови педагогічно виваженого добору web-орієнтованих та мультимедійних технологій і застосування їх для не тільки у школі для соціально-педагогічної та виховної роботи, а й для позакласної та позашкільної роботи з учнями.

Рекомендації для педагогічних працівників і батьків молодших школярів, що були описані у даному розділі є важливими для формування соціальної компетентності молодших школярів у сучасному інформаційному суспільстві, і їх дотримання позитивно впливає на формування повноцінної соціально активної особистості дитини. Для успішної реалізації методики використання web-

орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи має бути реалізоване:

1. Підвищення компетентності педагогічних працівників щодо застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

2. Методично-технічне забезпечення: наявність відповідного обладнання; доступ до мережі Інтернет; наявність спеціально дібраних мультимедійних матеріалів для використання у формуванні соціальної компетентності молодших школярів – база мультимедійних презентацій, база мультиплікаційної чи відео продукції, розроблені спеціальні тренінгові заняття.

3. Управління та координація педагогічного впливу учителів, соціальних педагогів, практичних психологів, батьків (родичів) учнів: співпраця педагогічних працівників в умовах початкової школи: соціального педагога, практичного психолога, вчителів, керівників гуртків щодо формування соціальної компетентності учнів із застосуванням web-орієнтованих і мультимедійних технологій; проведення індивідуальних та групових консультацій з батьками (родичами) молодших школярів.

Результати дослідження, що були описані у даному розділі опубліковано у таких публікаціях автора [111; 110; 119; 118; 104; 121; 122; 107].

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ, ПРОВЕДЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

У розділі описано загальну схему експериментальної роботи її організацію і перебіг, наведено отримані результати, здійснено їх узагальнення та інтерпретацію. Для підтвердження достовірності результатів експериментальних досліджень було застосовано методи математичної статистики, зокрема, критерій Фішера.

4.1. Організація та перебіг формувального експерименту

Для перевірки ефективності розробленої методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів та підтвердження гіпотези дослідження було проведено формувальний експеримент, що складався із двох частин. Опишемо їх детальніше.

I частина експерименту – розвиток компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів за спеціально розробленою моделлю і технологією (навчально-методичні матеріали).

До даного етапу формувального експерименту було залучено 34 педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти (вчителі початкових класів, соціальні педагоги, практичні психологи), для яких було організовано та проведено семінарсько-тренінгові заняття та майстер-класи (Додаток К). Завдання даного етапу були: експериментально перевірити ефективність розроблених навчально-методичних матеріалів (семінарсько-тренінгових занять); визначити динаміку зростання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

На початку експериментальної роботи було здійснено діагностику рівнів розвитку означеної компетентності у педагогічних працівників

(констатувальний зріз) за критеріями та показниками, що були описані вище, для визначення рівнів за кожним критерієм було застосовано певний інструментарій: анкетування, методики самооцінки (Додаток 3), а потім створено експериментальну групу.

Щоб здійснити оцінку за кожним показником, було застосовану 3-х бальну шкалу, у якій: 3 бали – повністю погоджуюсь (показник розвинений добре та яскраво виражений, виявляється у різних видах діяльності); 2 бали – частково погоджуюсь (показник помітно виражений, але проявляється не постійно); 1 бал – не погоджуюсь (показник виражений слабо, обмежено й неефективно виявляється у розв’язанні професійних завдань). Для отримання кількісної оцінки рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів було здійснено підсумки середньої оцінки за усіма показниками критеріїв.

Результати оцінювання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів під час (констатувального зрізу) показали такий розподіл: на творчому рівні – 25,33%, на базовому – 46,67%, на функціональному рівні – 28%. У Додатку М (таблиця М.1.) показано розподіл педагогічних працівників за рівнями розвитку у них означеної компетентності (констатувальний зріз). Для педагогічних працівників було проведено семінарсько-тренінгові заняття та майстер-клас, а потім знову було проведено оцінювання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів (контрольний зріз), аналіз результатів показав такий розподіл педагогічних працівників за рівнями: творчому – 34,33%, на базовому – 55,33%, на функціональному – 10,33%, що графічно зображено у Додатку М (таблиця М.1.).

Отже, результати I частини педагогічного експерименту дали можливість зробити висновки, про те, що запропоновані та розроблені навчально-методичні матеріали (тренінгові заняття, майстер-клас) і матеріали авторського сайту підтвердили свою ефективність та доцільність для підвищення компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

II частина експерименту – формування соціальної компетентності молодших школярів за авторською методикою.

Загалом до формувального етапу педагогічного експерименту було залучено 220 молодших школярів, які брали участь у тренінговому курсі. Відповідно, були визначені такі завдання:

1) експериментально перевірити ефективність запропонованої методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів;

2) визначити динаміку зростання рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Експериментальне дослідження проводилось протягом 2013-2016 років у закладах загальної середньої освіти, ним було охоплено 220 молодших школярів. Формувальній дослідно-експериментальній роботі передував підготовчий етап, під час якого було визначено дані діагностики рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів та здійснено розподіл на експериментальну групу (ЕГ) і контрольну групу (КГ). Розподіл було здійснено таким чином: ЕГ 108 учнів (52+56); КГ 112 учнів (56+56).

Визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів (констатувальний зріз) здійснювалося за компонентами і показниками, що були описані вище. Для визначення рівнів за кожним компонентом окрім спостереження за освітнім процесом було застосовано певний інструментарій, що узагальнений та описаний у Додатку 3 (таблиця 4.1.).

Діагностичний інструментарій оцінювання рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів

Компонент	Діагностичні інструменти
Когнітивний компонент	Соціометрія класу (за Дж. Морено [265])
Мотиваційно-ціннісний	Методика «Будинок, дерево, людина» (за Дж. Буком) [265]
Поведінково-діяльнісний	Методика асоціація (Картинка ситуації з коміксу чи мультфільму)
Комунікативний компонент	Робота в міні групах (виконання завдань, та представлення їх перед всім колективом класу)
Інформаційно-рефлексивний компонент	Перегляд мультфільму, проєктивна методика «Неіснуюча тварина» [265]

Наступним етапом експерименту було впровадження авторської методики, що спрямована на формування соціальної компетентності молодших школярів, основні компоненти якої були детально описані у параграфах 3.2 та 3.3. Методична система впроваджувалась у заклади загальної середньої освіти безпосередньо автором даного дослідження та із залученням педагогічних працівників, які брали участь у семінарсько-тренінгових заняттях для розвитку компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Тому соціально-педагогічна робота з учнями ЕГ здійснювалась за авторською методикою, а робота з учнями КГ відбувалась без використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

Одним із головних компонентів методики був авторський комплекс тренінгових занять з використанням web-орієнтованих засобів спрямований на формування соціальної компетентності молодших школярів. Авторський комплекс тренінгових занять (станцій) має назву «Весела подорож» і складається з 10 занять тривалістю 40-45 хвилин кожне. Плани проведення тренінгових занять розміщено у Додатку Л. Кожне заняття було апробовано з учнями початкових класів. Під час проведення занять варто звертати увагу на особливості класу/класів в якому/яких проводяться тренінгові заняття. Тренінгові заняття можна проводити як в комплексі, так і окремо

кожну вправу. Також учні отримували творчі завдання – робота над проектами, презентували їх, розміщували, за допомогою дорослих, свої розробки в електронних соціальних мережах. Після проведення всіх тренінгових занять були зроблені підсумки всього тренінгового курсу та повторно здійснено оцінювання рівнів сформованості (контрольний зріз) соціальної компетентності учнів за допомогою діагностичного інструментарію, що описано у Додатку 3.

4.2. Результати формувального експерименту та їх інтерпретація

У попередньому пункті вже було описано хід проведення дослідно-експериментальної роботи, тому подамо тільки отримані кількісні дані та зробимо їх якісний і кількісний аналіз.

Результати **I частини** педагогічного експерименту щодо розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів були отримані за спеціально розробленою програмою, яка складалась із семінарсько-тренінгових занять та майстер-класів для педагогічних працівників. Результативність даного процесу визначалася на двох етапах: констатуючому і контрольному.

Результати, отримані під час констатуючого зрізу рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників за кожним критерієм (до початку семінарсько-тренінгових занять). За ціннісно-мотиваційним критерієм у групі педагогічних працівників був такий розподіл: «функціональний» рівень – 17 %, «базовий» рівень – 48 %, «творчий» рівень – 35%. За організаційно-діяльнісним критерієм у групі педагогічних працівників – на «функціональному» рівні знаходилося 35 %, на «базовому» 45% і на «творчому» 20% педагогічних працівників. За оціночно-рефлексивним критерієм було зафіксовано у групі педагогічних працівників на «функціональному» рівні 32%, на «базовому» 47% і на «творчому» 21% педагогічних працівників, що графічно зображено на рис. 4.2.

Провівши аналіз розподілу педагогічних працівників за трирівневою системою оцінювання визначено, що результати констатуючого зрізу рівнів розвитку

компетентності були такими: у значної частини педагогічних працівників компетентність розвинена на «функціональному» та «базовому» рівні (за середнім значенням) розроблених нами критеріїв.

У розроблених нами семінарсько-тренінгових заняттях значна увага приділена практичним вправам, спрямованим на закріплення навичок та вироблення вмінь застосовувати web-орієнтовані і мультимедійні технології у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Це підтвердили отримані кількісні дані за авторськими критеріями (середнім значенням) після участі педагогічних працівників у семінарсько-тренінгових заняттях та майстер-класах. Отже, в групі педагогічних працівників відбувся такий перерозподіл: за «функціональним» рівнем кількість педагогічних працівників зменшилась з 28 % до 10,3 %, за «базовим» рівнем кількість педагогічних працівників зростає з 46,6 % до 55,3 %, за «творчим» рівнем збільшилась кількість педагогічних працівників з 25,3 % до 34,3 %, що графічно зображено на рис. 4.1. На рис. 4.1. показано порівняння зростання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників після формульованого етапу педагогічного експерименту.

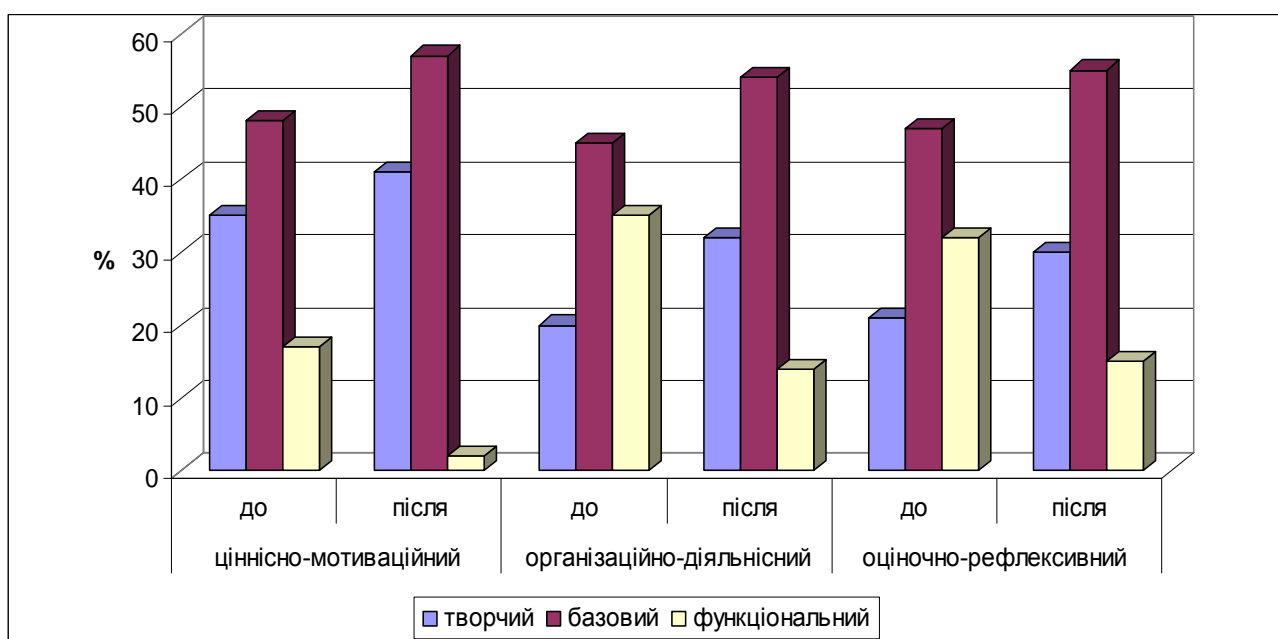

Рис 4.1. Розподіл педагогічних працівників за критеріями та рівнями розвитку компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів «до» і «після» формульованого етапу педагогічного експерименту

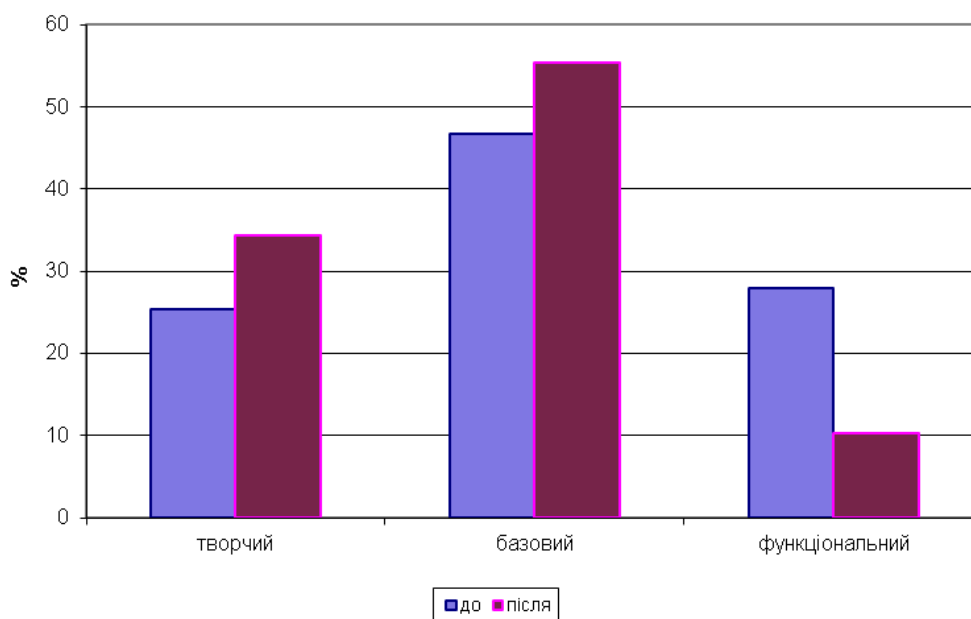

Рис 4.2. Порівняльний графік зростання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників після формувального етапу педагогічного експерименту

Результати **II частини** педагогічного експерименту. Результативність процесу формування соціальної компетентності молодших школярів була визначена на двох етапах: констатуючому і контрольному.

Здійснивши аналіз розподілу учнів за трирівневою системою оцінювання визначено, що результати констатуючого зрізу рівнів сформованості були такими: у значної частини молодших школярів сформована соціальна компетентність на «низькому» та «середньому» рівні (за середнім значенням) розроблених нами компонентів. Отже, до початку формувального етапу педагогічного експерименту в КГ було 37,2% учнів з «низьким» і 42,4% учнів із «середнім» рівнем сформованості соціальної компетентності і в ЕГ відповідно було – 37,2% учнів з «низьким» і 42,4% учнів із «середнім» рівнем, тобто в учнів був однаковий рівень сформованості соціальної компетентності, що наведено у таблиці 4.2.

Опишемо результати отримані під час констатуючого зрізу рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів за кожним компонентом (до початку впровадження авторської методики). За компонентом когнітивним учні ЕГ мали такий розподіл: «низький» рівень – 35 %, «середній» рівень – 42 %, «високий» рівень – 23%. У КГ за компонентом когнітивним 35%

учнів були на «низькому» рівні, 43% мали «середній» рівень і 22% «високий» рівень сформованості соціальної компетентності. За мотиваційно-ціннісним компонентом в ЕГ – на «низькому» рівні знаходилося 31 %, на «середньому» 48% і на «високому» 21% учнів. У КГ за мотиваційно-ціннісним компонентом 31% учнів були на «низькому» рівні, 47% мали «середній» рівень і 22% «високий» рівень сформованості соціальної компетентності. За поведінково-діяльнісним компонентом було зафіксовано в ЕГ на «низькому» рівні 31%, на «середньому» 45% і на «високому» 24% учнів. У КГ за поведінково-діяльнісним компонентом 32% учнів були на «низькому» рівні, 45% мали «середній» рівень і 23% мали «високий» рівень сформованості соціальної компетентності. За комунікативним компонентом серед учнів ЕГ – на «низькому» рівні знаходилося 40%, на «середньому» 41% і на «високому» 19%. У КГ за комунікативним компонентом 39% учнів були на «низькому» рівні, 42% мали «середній» рівень і 19% мали «високий» рівень сформованості соціальної компетентності. За інформаційно-рефлексивним компонентом серед учнів ЕГ – на «низькому» рівні знаходилося 49%, на «середньому» рівні 36% і на «високому» рівні 15%. У КГ за інформаційно-рефлексивним компонентом 49% учнів були на «низькому» рівні, 35% мали «середній» рівень і 16% мали «високий» рівень сформованості соціальної компетентності.

Після завершення впровадження методики здійснено повторну діагностику рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів (контрольний зріз). Компоненти соціальної компетентності молодших школярів та їх показники у процесі дослідження показали зручність та надійність їх використання, що дозволило провести вимірювання рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту за компонентом когнітивним – 7 % учнів ЕГ і 27 %, КГ мали «низький» рівень сформованості соціальної компетентності. За мотиваційно-ціннісним компонентом – на «низькому» рівні знаходилося 11 % учнів ЕГ і 28 % КГ. За поведінково-діяльнісним компонентом було зафіксовано «низькі» показники:

7 % ЕГ і 26 % КГ. За комунікативним компонентом – на «низькому» рівні знаходилося 9% ЕГ і 35% КГ. За інформаційно-рефлексивним компонентом – на «низькому» рівні знаходилося 15% ЕГ і 43% КГ.

Здійснений зріз рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів після завершення формуючої дослідно-експериментальної роботи показав теж певні зміни сформованості соціальної компетентності в учнів КГ. Отже, в КГ відбулося зменшення кількості молодших школярів із «низьким» рівнем сформованості соціальної компетентності – з 37,2 % до 31,8 % і одночасне збільшення кількості учнів із «середнім» та «високим» рівнями компетентності: «середній» – з 42,4 % до 46,2 %; «високий» – з 20,4 % до 22 %. Зміни графічно зображено на рис. 4.4. Тому констатуємо, що на кінець педагогічного експерименту розподіл учнів за трирівневою системою в КГ групі трохи змінився, проте ці зміни були незначними в порівнянні зі змінами у ЕГ, що наведено у таблиці 4.3.

Зіставлення даних констатувального та контрольного діагностування в групах учнів показало, що запропонована авторська методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів підтвердила свою ефективність, адже в ЕГ основна маса учнів досягла «високого» і «середнього» рівнів сформованості соціальної компетентності.

Кількісний розподіл молодших школярів за рівневою системою оцінювання сформованості соціальної компетентності до та після педагогічного експерименту в КГ та ЕГ подано у Додатку Н (таблиця Н.1.), дані отримані і вказані за компонентами соціальної компетентності.

Після завершення педагогічного експерименту була проведена повторна діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів, результати якої показали, що в ЕГ зросла кількість учнів з середнім та високим рівнем сформованості соціальної компетентності. Аналіз кількісних результатів показав, що відбулися такі зміни: кількість учнів із «низьким» рівнем зменшилася в ЕГ з 37,2 % до 9,8 %, відповідно кількість учнів із «середнім» рівнем зросла з 42,4 % до 59,0 % для ЕГ; кількість учнів із «високим» рівнем теж

зросла з 20,4 % до 31,2 % для ЕГ, що наведено у таблиці 4.3. Ці зміни підтверджують ефективність розробленої методики. Контрольний зріз у КГ показав теж певні зміни, але вони могли б бути значнішими, якби цих учнів було залучено до соціально-педагогічної роботи щодо формування соціальної компетентності учнів за авторською методикою. У Додатку Н (таблиця Н.2.) наведено порівняння сформованості соціальної компетентності (середнє значення) в учнів КГ та ЕГ до та після формувального етапу педагогічного експерименту.

Таблиця 4.2.

Порівняння сформованості соціальної компетентності (середнє значення) в учнів КГ та ЕГ до формувального етапу педагогічного експерименту

Групи	Ефект має місце		Ефект відсутній		Всього
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	
Контрольні	70	62.8	42	37.2	112
Експериментальні	68	63.0	40	37.2	108
Всього	138		82		220

Таблиця 4.3.

Порівняння сформованості соціальної компетентності (середнє значення) в учнів КГ та ЕГ після формувального етапу педагогічного експерименту

Групи	Ефект має місце		Ефект відсутній		Всього
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	
Контрольні	76	68.2	36	31.8	112
Експериментальні	97	90.2	11	9.8	108
Всього	174		46		220

Отже, розроблена методична система сприяла якісним змінам в учнів, а саме формуванню соціальної компетентності в умовах початкової школи. У наведених нижче графіках зображено розподіл учнів ЕГ за тривірневою системою оцінювання до та після формувального етапу педагогічного експерименту Рис. 4.3.

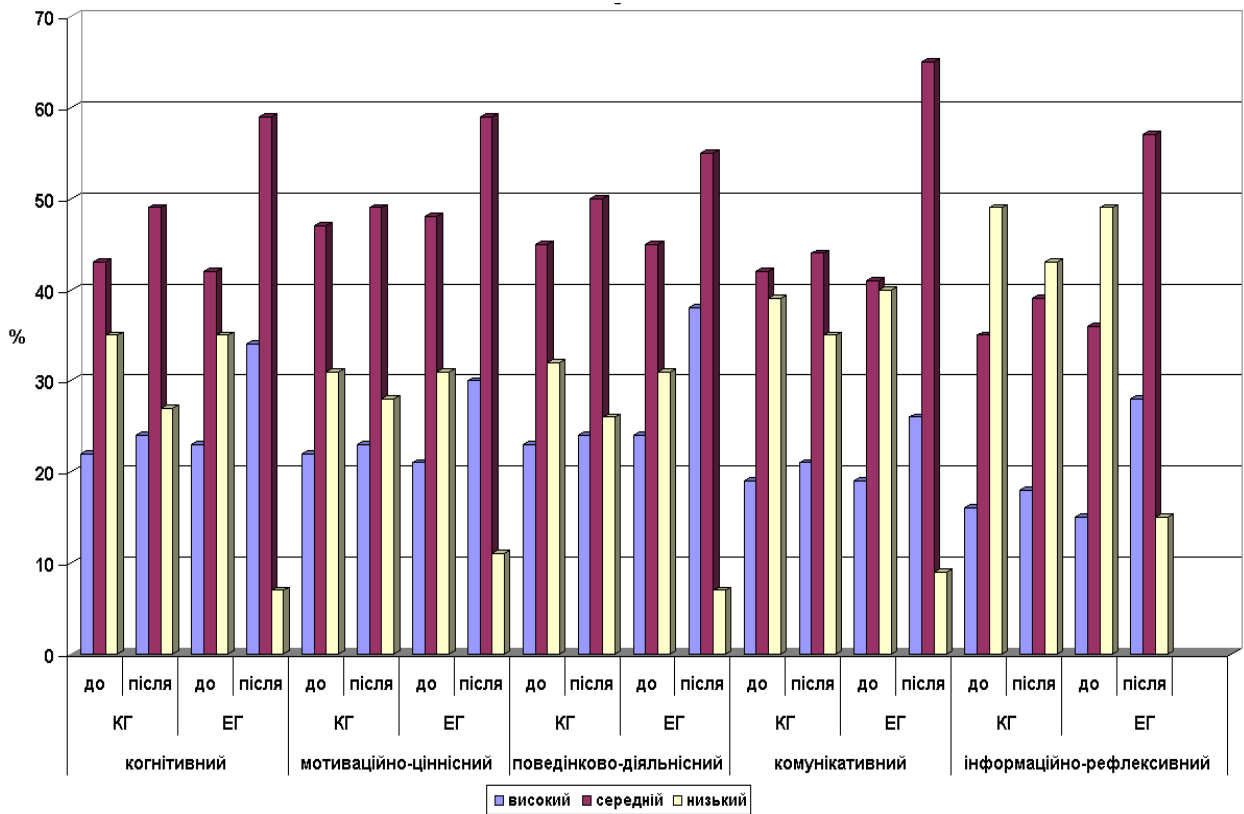

Рис 4.3. Розподіл учнів ЕГ та КГ за компонентами та рівнями «до» і «після» формувального етапу педагогічного експерименту

На рис. 4.4. зображено порівняльний графік зростання рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів в ЕГ і КГ після формувального етапу педагогічного експерименту, показано незначне збільшення «високого» з 20,4% до 22,0% та «середнього» з 42,6% до 46,2% рівня у КГ учнів після педагогічного експерименту. У КГ «низький» рівень сформованості соціальної компетентності учнів після формувального етапу педагогічного експерименту відбулося незначне зменшення з 37,2% на 31,8% у порівнянні із результатами ЕГ з 37,2% на 9,8%, що зображено на рис. 4.5. З рис. 4.5. зрозуміло, що після проведення формувального етапу педагогічного експерименту в ЕГ значно зменшилась кількість учнів 9,8% із «низьким» рівнем сформованості соціальної компетентності у порівнянні із результатами КГ 31,8%, а це свідчить про ефективність авторської методики.

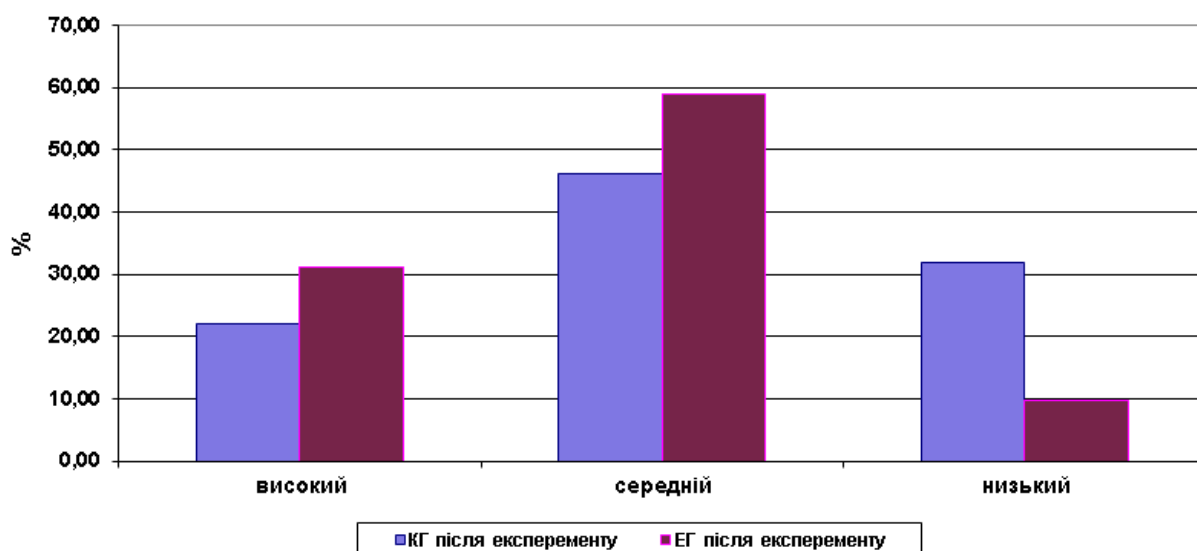

Рис 4.4. Порівняльний графік зростання рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів в ЕГ і КГ після формувального етапу педагогічного експерименту

Отже, за на підставі отриманих даних робимо висновок про позитивні зміни, що ми спостерігали під час формувального етапу педагогічного експерименту. Найбільш ефективною авторська методична система була для учнів із «низьким» рівнем сформованості соціальної компетентності, завдяки отриманим знанням і навичкам учні досягли іншого рівня (більш високого), таким чином різко зменшилася кількість учнів з «низьким» рівнем сформованості соціальної компетентності. Вважаємо, що зрушення у розподілі учнів і збільшення учнів із «середнім» і «високим» рівнем сформованості соціальної компетентності є ефективними, особливо для певного проміжку часу, протягом якого проводився курс тренінгових занять і застосовувалися web-орієнтовані і мультимедійні технології під час освітнього процесу та здійснення соціально-педагогічної роботи в умовах початкової школи, де було проведене експериментальне дослідження. Оскільки, впроваджена авторська методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій має позитивні результати, тому вона підтвердила свою ефективність.

Достовірність результатів наукових психолого-педагогічних досліджень обов'язково мають бути підтвержені відповідними методами математичної статистики. Таким чином, отримані в ході формувального етапу педагогічного

експерименту піддамо статистичному опрацюванню. Для перевірки даних отриманих під час формувального етапу педагогічного експерименту та гіпотези дослідження було виконано статистичний аналіз із застосуванням критерію Фішера. Критерій φ^* Фішера [83] був обраний для того, щоб за допомогою критерію оцінити достовірність відмінностей між відсотковими долями двох вибірок, у яких зареєстровано ефект, що досліджується. Зміст кутового перетворення Фішера (критерію Фішера) полягає в переведенні відсоткових часток у величини центрального кута, який вимірюється в радіанах. Більшій відсотковій долі відповідатиме більший кут φ^* , а меншій долі – менший кут, але співвідношення тут не лінійні: $\varphi = 2 \arcsin(\sqrt{P})$, де P – відсоткова частка, що виражена в долях одиниці.

У разі збільшення розбіжності між кутами φ_1 і φ_2 і збільшення чисельності вибірок значення критерію зростає. Чим більша величина φ^* , тим більша достовірність відмінності. Емпіричне значення $\varphi^*_{емп}$ визначається за такою

формулою: $\varphi^*_{емп} = (\varphi_1 - \varphi_2) \sqrt{\frac{n_1 * n_2}{n_1 + n_2}}$; де φ_1 – кут, що відповідає відсотковій долі

експериментальної групи, φ_2 – кут, що відповідає відсотковій долі контрольної групи, n_1 – кількість учасників експериментальної групи, n_2 – кількість учасників у контрольній групі.

За критерієм Фішера було визначено дві гіпотези **H0** та **H1**, а саме:

H0: Молодші школярі, які були залучені до курсу тренінгових занять мають рівень сформованості соціальної компетентності не більший, ніж учні, які не були залучені до курсу тренінгових занять.

H1: Після участі в курсі тренінгових занять учні мають рівень сформованості соціальної компетентності більший, ніж учні, які не були залучені до курсу тренінгових занять.

Для учасників педагогічного експерименту до та після курсу тренінгових занять було розраховано відсоток тих учнів, які мають різні рівні сформованості соціальної компетентності. Результати сформованості соціальної компетентності

молодших школярів на початок формувального етапу експерименту у КГ та ЕГ наведено у Додатку П.

Згідно з [83], і таблиці П.2. було здійснено визначення величини кута φ (у радіанах) для різних відсоткових значень.

$\varphi_1=1.83$, де φ_1 – кут, що відповідає отриманим результатам в ЕГ до експерименту.

$\varphi_2=1.82$, де φ_2 – кут, що відповідає отриманим результатам у КГ до експерименту.

$$\varphi_{емп}^* = (1,83 - 1,82) \times \sqrt{\frac{108 \times 112}{108 + 112}} = 0,07$$

Отже, значення кутів на початок експерименту в КГ та ЕГ наведено на рис. 4.5.

Рис. 4.5. Значення кутів на початок експерименту у КГ та ЕГ

Здійснивши аналіз значень кутів на рис. 4.5. доведено, що емпіричні значення менше критичних, а отже вони не потрапляють до зони значущості. Тому зробимо висновок, що розбіжностей між показниками у КГ та ЕГ на початок формувального етапу педагогічного експерименту немає, таким чином, гіпотеза Н0 дістала підтвердження.

Результати сформованості соціальної компетентності молодших школярів на кінець формувального етапу педагогічного експерименту у КГ та ЕГ подано у Додатку Н.

$\varphi_3=2.49$, де φ_3 – кут, що відповідає результатам в ЕГ після формувального етапу педагогічного експерименту.

$\varphi_4=1.94$, де φ_4 – кут, що відповідає результатам у КГ після формувального етапу педагогічного експерименту.

$$\varphi_{емп}^* = (2,49 - 1,94) \times \sqrt{\frac{108 \times 112}{108 + 112}} = 4,08$$

На рис. 4.6. наведено значення кутів після формувального етапу педагогічного експерименту у КГ та ЕГ.

Рис. 4.6. Значення кутів після формувального етапу педагогічного експерименту у КГ та ЕГ

Здійснивши аналіз значень кутів на рис. 4.6. доведено, що емпіричні значення більше критичних, а отже вони потрапляють до зони значущості. Нами зроблено висновок, що між показниками у КГ та ЕГ на кінець формувального етапу педагогічного експерименту є певні і значні розбіжності, тому гіпотеза Н1 отримала підтвердження. В результаті проведеного аналізу стало зрозуміло, що на початку формувального етапу педагогічного експерименту соціальна компетентність молодших школярів у КГ та ЕГ була на «низькому» рівні, а на кінець формувального етапу педагогічного експерименту у КГ рівень соціальної компетентності зріс не значимо, а в ЕГ – збільшилась кількість учнів з «середнім» та «високим» рівнями сформованості соціальної компетентності.

Після проведеного експерименту були зроблені висновки щодо необхідності впровадження в освітній процес початкової школи авторської методики, що сприятиме ефективнішому формуванню соціальної компетентності молодших школярів.

Висновки до 4 розділу

Для підтвердження ефективності методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів було організовано та проведено педагогічний експеримент, у ході якого перевірялася загальна гіпотеза: методично обґрунтоване цілеспрямоване використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у виховній та соціально-педагогічній роботі початкової школи сприятиме формуванню

соціальної компетентності молодших школярів. Формувальний експеримент складається із двох етапів.

I етап – який передбачав проведення спеціально організованих занять у вигляді підвищення кваліфікації педагогічних працівників для підвищення рівня їх компетентності з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. До даного етапу були залучені 34 педагогічних працівники (вчителі початкових класів, соціальні педагоги, практичні психологи), для яких було організовані та проведені семінарсько-тренінгові заняття та майстер-класи. Результати оцінювання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів після формувального етапу експерименту показали такий розподіл за рівнями: на творчому – 34,33%, на базовому – 55,33%, на функціональному – 10,33%. Отже, запропоновані та розроблені тренінгові заняття, майстер-клас і матеріали авторського сайту під час практичного застосування довели і підтвердили свою ефективність і доцільність для розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

II етап – використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів був проведений за авторською методикою. Загалом до формувального етапу педагогічного експерименту було залучено 220 молодших школярів, які брали участь у курсі тренінгових занять. Формувальний етап педагогічного експерименту з впровадження розробленої методики передбачав у контрольній групі (КГ) проведення соціально-педагогічної та виховної роботи із використання традиційних засобів навчання та ІКТ, а в експериментальній групі (ЕГ) соціально-педагогічна та виховна робота реалізовувалась за авторською методикою.

Після завершення формувального етапу педагогічного експерименту була проведена повторна діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів, результати якої показали, що в ЕГ зросла кількість учнів з

середнім і високим рівнем сформованості соціальної компетентності. Аналіз кількісних результатів показав, що відбулися такі зміни: кількість учнів із «низьким» рівнем зменшилася в ЕГ з 37,2 % до 9,8 %, відповідно кількість учнів із «середнім» рівнем зросла з 42,4 % до 59,0 % для ЕГ; кількість учнів із «високим» рівнем теж зросла з 20,4 % до 31,2 % для ЕГ. Ці зміни підтверджують ефективність розробленої методики. Отже, розроблена методика сприяла якісним змінам в учнів, а саме формуванню соціальної компетентності в умовах початкової школи.

Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів в ЕГ і КГ після формувального етапу педагогічного експерименту, показало що в ЕГ значно зменшилась кількість учнів (9,8%) із «низьким» рівнем сформованості соціальної компетентності у порівнянні із результатами КГ (31,8%). Отже, запропонована авторська методика підтвердила свою ефективність, адже в ЕГ основна частина учнів досягла «високого» і «середнього» рівнів сформованості соціальної компетентності.

Кількісні дані, що були отримані в ході етапів формувального педагогічного експерименту, статистично опрацьовано із застосуванням методу Фішера, що підтвердило ефективність запропонованої методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій, спрямованої на формування соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи, а тому загальна гіпотеза дослідження була підтверджена.

Отже, після проведеного педагогічного експерименту, можемо рекомендувати впроваджувати в освітній процес початкової школи методику використання web-орієнтованих і мультимедійних технології у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Результати отримані у даному розділі були опубліковані в [103, 104, 115, 117, 123].

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи в процесі використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів отримано такі основні **результати**: *теоретично обґрунтовано та розроблено* методика використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; *уточнено* поняття «соціальна компетентність молодших школярів»; *визначено* критерії, показники та рівні розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; *розроблено* зміст навчально-методичних матеріалів для формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій; *розроблено* та здійснено наповнення web-сайту для педагогічних працівників і батьків матеріалами щодо формування соціальної компетентності молодших школярів; *підготовлено* рекомендації для педагогічних працівників закладу загальної середньої освіти щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи.

Результати проведеного дослідження дають підстави зробити **висновки**:

1. Початок навчання у початковій школі змінює соціальну позицію дитини, яка стає школярем. Цей важливий перехідний період потребує системної роботи всіх суб'єктів навчального процесу щодо соціального розвитку особистості учня. На поведінку молодшого школяра суттєво впливає сучасний техногенний соціум за допомогою засобів масового інформування, мобільних телефонів, комп'ютерних пристроїв, що поширюють інформаційні повідомлення через анімаційні фільми, відео ігри, рекламні ролики та ін. Здійснений аналіз вітчизняної та закордонної літератури засвідчив наявність різних підходів до розв'язання проблеми формування соціальної компетентності школярів, проте потенціал ІКТ для цих цілей не застосовується у повному обсязі. Аналіз дисертаційних робіт щодо підготовки педагогічних працівників показав, що

більшість досліджень спрямовані на формування компетентностей у *майбутніх учителів* початкових класів, тоді як удосконаленню професійних умінь *учителів-практиків* приділено недостатньо уваги.

У роботі уточнено поняття: *соціальна компетентність молодшого школяра*, що визначається як підтверджена здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, у дотриманні навичок соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) відповідно до соціальних норм і суспільних цінностей; до *web-орієнтованих технологій відносимо*: сайти, блоги, чати, соціальні мережі та ін.

2. З'ясовано, що в практиці початкового навчання використовують такі види мультимедійних технологій: мультимедійні презентації, мультиплікаційні фільми, електронні мультимедійні видання, мультимедіа-тренажери, електронні освітні ресурси та електронні освітні ігрові ресурси. Нині у мережі Інтернет існує велика кількість освітніх web-сайтів, проте їх контент не відображає особливостей соціально-педагогічної чи виховної роботи з учнями, а спрямований переважно на навчальні предмети. Як показало дослідження застосування педагогічними працівниками ІКТ, а саме web-орієнтованих і мультимедійних технологій (презентацій, відеофрагментів, міні-мультфільмів тощо) для формування соціальної компетентності молодших школярів дає можливість: організувати колективну роботу класу; забезпечити сприятливі умови для спілкування учнів з однолітками, учителями; підвищити ефективність процесу засвоєння поданого матеріалу; ефективно впливає на соціалізацію і розвиток дитини в цілому.

Обґрунтовано web-орієнтовані і мультимедійні технології, застосування яких є доцільним для формування соціальної компетентності молодших школярів, а саме: електронні освітні ресурси, мультиплікаційні фільми, відеоролики, фільми, електронні соціальні мережі, комп'ютерні та on-line (пізнавальні та розвивальні) ігри, дитячі портали, мультимедійні презентації,

мультимедійні тренажери, мультимедійний підручник, енциклопедії тощо. Зазначені вище засоби будуть сприяти формуванню соціальної компетентності молодших школярів за умов педагогічно виваженого добору і використання їх педагогічними працівниками та батьками.

3. Доведено, що досягнення педагогічними працівниками визначених *критеріїв* (ціннісно-мотиваційний; організаційно-діяльнісний; оціночно-рефлексивний) і рівнів (базовий, функціональний та творчий) компетентності з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій сприятиме більш якісному формуванню соціальної компетентності молодших школярів. Уточнено *складники* соціальної компетентності молодших школярів: когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний, що містять 21 показник.

4. Розроблена модель використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів, яка поєднує: цільовий, змістовно-технологічний, організаційно-діяльнісний, оцінювально-результативний блоки. Доведено, що дана модель дозволить підвищити ефективність діяльності педагогічних працівників у розв'язанні означеної проблеми та сприятиме поліпшенню результативності даного процесу.

Розвиток компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів доцільно здійснювати на основі запропонованої моделі, що містить взаємопов'язані блоки: цільовий, змістовно-технологічний, організаційно-діяльнісний, оцінювально-результативний блоки та ґрунтується на таких наукових підходах (андрологічний, акмеологічний, компетентнісний, технологічний, рефлексивний).

5. Розроблена *методика* використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів містить: мету, зміст, форми організації, методи і засоби. Зазначену методику рекомендуємо впроваджувати та реалізувати поетапно, що забезпечить

підвищення ефективності формування соціальної компетентності молодших школярів.

Експериментальна перевірка методики підтвердила її ефективність та гіпотезу дослідження і може бути впроваджена в освітній процес та соціально-педагогічну діяльність з молодшими школярами. Отримані наукові результати й теоретичний аналіз досліджуваної проблеми сприяв розробці рекомендацій для педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів в умовах початкової школи. Використання і впровадження рекомендацій в освітній процес та соціально-педагогічну роботу початкової школи забезпечує підвищення ефективності формування соціальної компетентності молодших школярів.

Виконане дослідження не розв'язує всі аспекти досліджуваної проблеми, подальші наукові розвідки можна здійснити у таких напрямках: підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інститутах післядипломної педагогічної освіти щодо здійснення соціально-педагогічної та виховної роботи із застосуванням ІКТ, а саме: використання ІКТ для попередження агресивної поведінки учнів, використання ІКТ для формування толерантності та моральних якостей учнів, використання ІКТ у роботі з учнями з функціональними обмеженнями тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменко Н. Ю. Роль психолого-педагогической поддержки в процессе становления социальной компетентности школьника. *Психология и педагогика : методика и проблемы практического применения*. 2011. № 23. С. 124-128.
2. Андрієвська В. М., Олефіренко Н. В. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти [Електронний ресурс] : *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 2 (16). – Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/26>. – (дата звернення: 12.06.2012)
3. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах : автореф. дис. .... док. пед. наук. Київ, 2008. 42 с.
4. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія / Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 472 с.
5. Артемьева І. С. Професійна діяльність вчителя початкової школи з формування позитивного ставлення першокласників до навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук Чернігів, 2015. 19 с.
6. Атрощенко Т. О. Розвиток культури міжнаціонального спілкування майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 22 с.
7. Баранов В. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності вихованців закладів соціальної реабілітації. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. 2011. 13, Ч. 5. С. 7-13.
8. Баранова О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до попереджувально-корекційної роботи з учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ., 2001. 22 с.
9. Баранова О. А., Арсентьева Н. И. К вопросу о социальной компетентности младших школьников, обучающихся в условиях инклюзивного образования. *Евразийский союз ученых*. 2014. № 5-2. С. 16-18.

10. Барановська В. М. Методична система формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2014. 20 с.
11. Баранюк В. В. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2016. 20 с.
12. Беккер Н. В. Основы формирования социальной компетентности школьников. *Научно-педагогическое обозрение*. 2015. № 2 (8). С. 54-62.
13. Бережна Т. І. Формування здоров'язберезувального середовища для молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.
14. Березан В. І. Використання феномену кіберсоціалізації студентської молоді в підготовці майбутнього соціального педагога / *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми, 2015. № 8 (52). С. 247–254.
15. Бекірова Л. Е. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.
16. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ, 2009. 684 с.
17. Биков В. Ю. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. (1). С. 1-88.
18. Бистрюкова А. Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів засобами проєктивної технології : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ялта, 2009. 20 с.
19. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 1–4.
20. Бойко Т. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до запровадження здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Чернігів, 2016. 20 с.

21. Борбич Н. В. Особливості шкільної соціалізації учнів початкових класів. Педагогічні науки : збірник наукових праць / Гол. ред. М. Степаненко. Полтава, 2009. Вип. 2. С. 4-8.

22. Будник О. Б. Підготовка майбутнього вчителя до змістово-функціонального моделювання соціально-педагогічної діяльності. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. № 1. 2014. С. 49-56.

23. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. 212 с.

24. Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2015. 552 с.

25. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів : автореф. дис. ... док. пед. наук. Київ, 2004. 42 с.

26. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навч. посіб. / Центр учбової літератури. Київ, 2012. 240 с.

27. Бурим О. В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2008. 20 с.

28. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи : курс лекцій для студентів спеціальності 6.010105 «Соціальна педагогіка» / КМПУ імені Б. Д. Грінченка. Київ, 2008. 152 с.

29. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук. Київ, 2015. 44 с.

30. Васильєва О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2015. 18 с.

31. Вербицький В. В. Формування ключових компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів*. Київ, 2013. С. 32-37.
32. Ветров О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми. *Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя : Психол.-пед. науки*. 2012. №3. С. 73-75.
33. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ. Просвіта, 2001. 416 с.
34. Власюк Ж. І. Виховання почуття справедливості у молодших школярів в позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 19 с.
35. Вовк В. П. Психологічна підготовка вчителя початкових класів до роботи із соціально занедбаними учнями : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2007. 20 с.
36. Водяна О. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2016. 20 с.
37. Волошина О. В. Соціокультурний компонент підготовки майбутніх учителів початкової школи у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 22 с.
38. Волошина С. В. Модель освітнього соціалізувального простору. *Управління школою*. 2015. № 25-27. С. 30-33.
39. Ворник М. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2014. 20 с.
40. Вороніна М. В. Формування соціальної компетентності у вихованців дитячого будинку «Теремок». *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 1. С. 59-62.
41. Воронцова Е. В., Носенко Ю. Г., Сухих А. С. Визначення рівня обізнаності учнів і вчителів основної школи щодо здоров'язбережувального використання програмно-апаратних засобів : результати дослідження. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2014 6 (44).
42. Гаврилушкина О. П. Малова А. А., Панкратова М. В. Проблемы социальной и коммуникативной компетентности дошкольников и младших школьников с трудностями в общении. *Современная зарубежная психология*. 2012. № 2. С. 5-16.

43. Гавриш Н. В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2007. С 44–49.

44. Гавриш Н. В., Клокова Г. А. Вплив мультфільмів на формування моральної свідомості у дітей. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. Ч. II. № 13 (272). С. 103-110.

45. Гайдур М. І. Підготовка майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ялта, 2010. 20 с.

46. Галакова О. В. Модель розвитку соціальної компетентності младших школьників. *Вестник Воронежского государственного технического университета*. 2012. Т. 8. № 10-2. С. 121-127.

47. Галакова О. В. Развитие социальной компетентности младших школьников во внеурочной деятельности : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Московский педагогический государственный университет. Москва, 2013. – 203 с.

48. Галакова О. В. Роль педагога-психолога в развитии социальной компетентности младших школьников. *Информация и образование : границы коммуникаций*. 2013. № 5 (13). С. 271-272.

49. Галіцина Л. Соціальна компетенція як вимір соціальної зрілості. Організаційно-діяльнісна гра для педагогів. *Управління освітою*. 2012. № 20. С. 10-13.

50. Галузевий стандарт вищої освіти [ГСВО ДСВО – 06 – 98] Освітньо-кваліфікаційна характеристика «бакалавр» за спеціальністю 6.01010201 «Початкова освіта» напряму підготовки 0101 педагогічна освіта. Міністерство освіти і науки України. Київ.

51. Гапонова О. Ю. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учителів початкової школи в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2015. 20 с.

52. Гейн А. Г. Основы информатики и вычислительной техники. Москва, 2003. 254 с.

53. Герлянд Т. М. Соціальний розвиток молодших школярів у групах подовженого дня : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 20 с.

54. Годлевська К. В. Використання мультимедіа технологій для розвитку обдарованих дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012 (31). С. 87-90.

55. Годлевська К. В. Особливості використання мультимедіа презентацій у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Наукові записки Вінницького держав. пед. університету ім. Михайла Коцюбинського*. 2013 (40). С. 182-186.

56. Годлевська К. В. Психолого-педагогічні аспекти застосування мультимедіа в системі початкової освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. 2012. № 1. С. 55-60.

57. Голованова Н. В. Социализация младшего школьника как педагогическая проблема. Санкт-Петербург, 1997. 192 с.

58. Головська І. В. Моральне виховання молодших школярів у процесі взаємодії загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2012. 20 с.

59. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне, 2011. 552 с.

60. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7-8. С. 71-74.

61. Горбачова О. Ю. Формування у школярів соціальних компетентностей засобами проектної діяльності екологічного спрямування. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2016. № 6. С. 9-12.

62. Горват М. В. Виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2014. 19 с.

63. Гринченко Н., Липецький О. Метод проектів як засіб формування соціальної компетентності учнів у технічних гуртках позашкільних навчальних закладів. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 3. С. 8-10.

64. Гуменникова Т. Р. Теоретико-методичні засади підготовки майбутнього педагога до особистісно орієнтованого виховання молодших школярів в умовах ступеневої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2011. 36 с.

65. Гуржій А. М. Теоретичні напрями інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів. *Педагогічна і психологічна науки в Україні. Зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України у 5 томах. Т. 5. Неперервна проф. освіта : теорія і практика*. Київ, 2007. 392 с.

66. Гурова Т. Ю. Виховання толерантності молодших школярів в умовах полікультурного освітнього простору : автореф. дис. ... канд. пед. наук, Луганськ, 2012. 20 с.

67. Данилейко С. І. Використання ідей В. Сухомлинського в процесі формування соціальної компетентності молодших школярів. *Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки* / ред. В. В. Радул та ін. Кіровоград, 2011. Вип. 101. С. 118-124.

68. Данилейко С. І. Поліпшення якості навчальної літератури з християнської етики як чинник формування соціальної компетентності молодших школярів. *Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки* / ред. В.В. Радул та ін. Кіровоград, 2010. Вип. 88. С. 71-75.

69. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи [Електронний ресурс] : матеріали III Міжнародної наукової інтернет-конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». – Режим доступу : <http://intkonf.org/danileyko-si-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchniv-rochatkovo-yi-shkoli>. – (дата звернення 10.03.2016).

70. Данієлян А. Я. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до праці в умовах приватного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2012. 20 с.

71. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. Проектування, створення та використання навчальних мультимедійних презентацій як засобу розвитку мислення учнів [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. № 1 (2). –

Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/-index.php/itlt/article/view/284>. – (дата звернення 20.05.2013).

72. Дементьева Л. А. Диагностика детской одаренности. Курган, 2009. С. 11-12.

73. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2006. 20 с.

74. Державний стандарт початкової загальної освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF> – (дата звернення 30.10.2012).

75. Державні санітарні правила та норми використання комп'ютерної техніки у навчально-виховному процесі, затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.12.1998 р. № 9.

76. Дивнич Л. Соціалізація дитини з особливими потребами. *Соціальний педагог*. 2016. № 2. С. 34-37.

77. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, та ін. ; за ред. Н. Гавриш. Луганськ, 2006. 368 с.

78. Дмор С. М. Методика навчання молодших школярів футболу у процесі позаурочних занять з використанням інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук, Луганськ, 2014. 20 с.

79. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язберезувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Одеса, 2011. 45 с.

80. Дяченко Л. М. Центри медіаосвіти як осередки професійного розвитку вчителів у ФРН. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи*, 2012. 2 (3). С. 177-180.

81. Дячук П. В. Дидактичні умови формування самооцінки молодших школярів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 24 с.

82. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – Київ, 2008. 1040 с.
83. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов, 2-е изд., испр. Москва, 2003. 336 с.
84. Євтух М. Б., Середюк О. П. Соціальна педагогіка : підручник, 2-ге вид., стереотип. Київ, 2003. 232 с.
85. Єрмаков І. Г. Педагогіка життєтворчості : орієнтири для ХХІ століття. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : наук.-метод. зб. / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. Київ, 2000. С. 58-72.
86. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : збірник наукових праць*. Київ, 2011. Вип. 11 (18). С. 3–18.
87. Жлудько В. М. Формування готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну учнів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Чернігів, 2015. 20 с.
88. Заря Л. О. Методика формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук, Київ, 2013. 20 с.
89. Зімакова Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004. 24 с.
90. Ильин Е. П. Эмоции и чувства 2-е изд. Санкт-Петербург, 2011. 783 с.
91. Іваниця Г. А. Формування добродійності молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2012. 20 с.
92. Івашньова С. В. Формування структури і контенту персонального сайту педагогічного працівника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sworld.com.ua/konfer27/77.pdf 2 – (дата звернення 08.09.2016).

93. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2008. 20 с.

94. Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / Гриценчук О. О., Коневщинська О. Е., Кравчина О. Є., Лаврентьєва Г. П., Малицька І. Д., Овчарук О. В. та ін. за заг.ред. Овчарук О. В. Київ, 2012. 176 с.

95. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2002. 20 с.

96. Калашник Ю. О. Соціальний розвиток учня через формування інформаційно-комунікаційної компетентності. *Педагогічна майстерня*. 2014. № 10. С. 8-12.

97. Калинина Н. В. Социальная компетентность младшего школьника : формирование конструктивных поведенческих стратегий. *Известия Саратовского университета. Новая серия : Акмеология образования. Психология развития*. 2008. Т. 2. № 3-4. С. 7-13.

98. Капустян І. І. Розвиток навчального комп'ютерно орієнтованого середовища у неперервній педагогічній освіті Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 20 с.

99. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя : монографія. Київ, 1991, С. 5-8.

100. Кірейчев А. В. Формування психологічної готовності майбутніх учителів початкових класів до профілактики і корекції проявів дитячої агресивності : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2008. 20 с.

101. Клименюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2009. 20 с.

102. Коваленко В. В. (Светлорусова В. В.) Роль соціальних мереж у формуванні комунікативних здібностей дітей з функціональними обмеженнями : збірник тез XIII Міжнародної наукової конференції молодих науковців «Проблеми особистості в

сучасній науці : результати та перспективи досліджень», Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» 13-15 квітня 2011 р. Київ, 2011. С 98.

103. Коваленко В. В. Про використання мультиплікаційних фільмів у роботі з молодшими школярами [Електронний ресурс] : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Наукова молодь – 2014». – Режим доступу : http://conf.iitlt.gov.ua/Images/Files/tezu%20Kovalenko_111_1418766985_file.doc – (дата звернення 28.04.2015).

104. Коваленко В. В. Про критерії оцінювання компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих технологій у початковій школі : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» НАУ. Київ, 2016. С. 52-53.

105. Коваленко В. В. Сучасна мультиплікаційна продукція, як засіб формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс] : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті : стан досягнення перспективи розвитку». 2015. С. 223-224. – Режим доступу : <http://conference.ikto.net/public/accepted/> – (дата звернення 16.12.2016).

106. Коваленко В. В. Щодо використання електронних соціальних мереж у навчально-виховній роботі зі школярами які мають функціональні обмеження : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь – 2016» ІТЗН НАПН України (15 груд. 2016 р., м. Київ) / за заг. ред. проф. Спіріна О.М. Київ, 2016. С. 66-67.

107. Коваленко В. В. Інформаційно-комунікаційні технології як засоби формування соціальної компетентності молодших школярів : посібник. – Київ, 2017. 192 с.

108. Коваленко В. В. Актуальність використання мультимедійних засобів у навчанні учнів початкової школи основам здоров'я [Електронний ресурс] : збірник матеріалів I Всеукр. науково-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2013» ІТЗН НАПН України ; заг. ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2014. С. 26-27. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/5021> – (дата звернення 02.04.2015).

109. Коваленко В. В. Актуальность использования web-ориентированных и мультимедийных технологий для формирования социальной компетентности младших школьников : материалы XI Междунар. конф. «Стратегия качества в промышленности и образовании», Варна Болгария, 2015. II том. С. 418-423.

110. Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих засобів у тренінгових заняттях для формування соціальної компетентності молодших школярів. *Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї»* 2015. № 5 (125). С. 40-44.

111. Коваленко В. В. Використання веб-орієнтованих технологій у роботі з молодшими школярами [Електронний ресурс] : матеріали наукової конференції Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2015. – Режим доступу : http://conf.iitlt.gov.ua/-Conference.php?h_id=10 – (дата звернення 01.02.2016).

112. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами. [Електронний ресурс] : матеріали наукової конференції Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2012. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/839/1/tezy_2012.pdf – (дата звернення 22.07.2014).

113. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами [Електронний ресурс] : матеріали наукової конференції Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2013. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/872/1/tezy_2013.pdf – (дата звернення 17.10.2013).

114. Коваленко В. В. Використання мультимедійних технологій під час проведення профілактичної роботи з молодшими школярами. Науково-практична Інтернет-конф. «Інформаційні технології в навчальному процесі 2014» – Режим доступу : http://ikt-sp.org/images/-kovalenko_2014.pdf – (дата звернення 23.11.2016).

115. Коваленко В. В. Застосування електронних соціальних мереж для підтримки освіти дітей з функціональними обмеженнями. Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції «Інформаційні технології в освітньому процесі

2017» / упорядники Д. А. Покришень, М. В. Матюшкін, Є. С. Закревська. Чернігів, 2017. С. 94-96.

116. Коваленко В. В. Использование учителями мультипликационной продукции для формирования социальной компетентности младших школьников [Электронный ресурс] : сб. статей II Междунар. заочной науч.-метод. конф. «Медиасфера и медиаобразование : специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве», Могилев, 2015. С. 185-191. – Режим доступа : http://www.institutemvd.by/images/materials/rig/conferences/-2015_05_23/2015_05_23.html – (дата звернення 09.12.2015).

117. Коваленко В. В. Мультиплікаційна продукція як засіб формування соціальної компетентності учнів молодших класів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 8 (51). 2016. С. 16-18.

118. Коваленко В. В. Основні напрями використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів початкової школи : зб. матеріалів I Всеукр. Інтернет-конф., 19 травня 2017 р. Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2017. С. 33-37.

119. Коваленко В. В. Особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2015. № 5-6 (58). С. 3-7.

120. Коваленко В. В. Про використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярам. II Українська конференція молодих науковців «Інформаційні технології – 2015». Київ, 2015.

121. Коваленко В. В. Проблема розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у педагогічній теорії і практиці *Інформаційні технології і засоби навчання*, 1 (57). 2017. С. 189-206. – Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1541> – (дата звернення 14.07.2017).

122. Коваленко В. В. Проблеми підготовки вчителя і соціального педагога до застосування мультимедійних засобів для формування основ здоров'я молодших школярів [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. №5 (37). С. 89-98. – Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/-issue/view/62> – (дата звернення 14.07.2017).

123. Коваленко В. В. Психолого-педагогічні вимоги до використання мультимедійних презентацій у роботі з молодшими школярами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2015. № 7 (38). С. 22-26.

124. Коваленко В. В. Роль мультимедійних технологій в роботі вчителя початкових класів : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» НАУ. Київ, 2014. С. 35.

125. Коваленко В. В. Соціально-профілактична робота зі школярами з використанням мультимедійних засобів [Електронний ресурс] : XI Міжнар. наукова інтернет-конф. «Сучасна наука XXI століття». 2012. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kovalenko-v-v-cotsialno-profilaktichna-robota-zi-shkolyarami-z-vikoristannyam-multimediynih-zasobiv/> – (дата звернення 11.09.2015).

126. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37-40.

127. Коваленко В. В., Коваленко О. М. Актуальність застосування електронних соціальних мереж у роботі зі школярами, які мають функціональні обмеження [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. №6 (50). Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 03.01.2016).

128. Колмикова О. П. Формування соціальної компетентності учнів початкової школи у позаурочний час. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3. С. 89-94.

129. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2008. 45 с.

130. Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2009. 20 с.

131. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. Київ, 2011. 274 с.

132. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : Черкаси, 2011. 40 с.

133. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима. Кіровоград, 2014. 280 с.

134. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.

135. Кондратова Т. С., Сажина Н. М. Развитие социальной компетентности подростков в общеобразовательной школе [Електронний ресурс]. *Синергетика образования*. – Выпуск 12. – Режим доступа : http://www.sinobr.ru/artcls/a12_2.html – (дата звернення 22.08.2016).

136. Кондрашова Л. В. Лаврентьева О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі : навчальний посібник. Кривий Ріг, 2008 187 с.

137. Коноваленко В. О. Використання мультимедійних технологій в організації співробітництва вчителя та учнів початкової школи. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2013. – №13 (272). Ч. III. С. 270–274.

138. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : (системний підхід). Київ, 2000. 336 с.

139. Концепція розвитку інклюзивної освіти : затверджена наказом МОНУ від 01.10.2012 р. № 912.

140. Коротина Ю. В. Структурно-содержательные особенности социальной компетентности младших школьников. *Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки*. 2010. № 12 (92). С. 143-150.

141. Коротина Ю. В. Формирование социальной компетентности младших школьников средствами учебных предметов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. – Теория и методика обучения и воспитания. Тамбов, 2011. 210 с.
142. Короткова Ю. М. Професійна підготовка вчителя початкових класів у сучасній Греції : автореф. дис... канд. пед. наук. Харків, 2008. 20 с.
143. Котун К. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в університетах Фінляндії : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.
144. Котух Н. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативних умінь учнів в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2005. 20 с.
145. Котух Н. В. Сучасна комунікативна практика молодших школярів та її соціокультурний потенціал. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 5/6. Полтава, 2002. С. 40-45.
146. Кравченко Г. Ю. Освоєння вчителями початкової школи педагогічних інновацій в умовах внутрішньо шкільної науково-методичної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2003. 22 с.
147. Кравченко Т. В. Діагностика рівня соціалізованості учнів початкових класів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук, праць*. Київ, 2008. Вип. II. С. 165-175.
148. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія. Київ, 2009. 416 с.
149. Кравченко Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : Київ, 2010. 40 с.
150. Кравченко Т. В., Постовий В. Г. Роль сім'ї у процесі формування духовних потреб дітей. *Духовні потреби дітей України : монографія; під заг. ред. Ж. В. Петровича*. Київ, 2005. С. 26-35.
151. Кузьменко И. В. Развитие социальной компетентности школьников как показатель качества образования в условиях введения ФГОС. *Научный поиск*. 2015. № 3.6. С. 28-31.

152. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2009. 20 с.

153. Кучай О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій у вищих навчальних закладах Польщі / за ред. А. І. Кузьмінського. Черкаси, 2014. 361 с.

154. Кучай Т.П. Система професійної підготовки вчителів початкових класів в університетах Японії до морально-етичного виховання учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Черкаси, 2015. 40 с.

155. Лаврентьєва Г. П. Психолого-педагогічні аспекти використання ІКТ в початковій школі [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. №3 (29). – Режим доступу : <http://www.journal.-iitta.gov.ua> – (дата звернення 30.11.2013).

156. Лаврентьєва Г. П. Психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкової школи : матеріали Звітної наукової конференції Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2014. С. 132-136.

157. Лавриченко Н. М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 39 с.

158. Лащихіна В. П. Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів у Франції (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) : дис. ... канд. наук : 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2009.

159. Легін В. Б. Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2016. 19 с.

160. Лежнина Л. В., Старкова Д. В. Пути и средства формирования социальной компетентности сельских школьников. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2011. № 13. С. 106-109.

161. Лецюк І. З. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проектування інформаційно-комунікаційного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Запоріжжя, 2015. 20 с.

162. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. 2-ге вид., доп. Київ, 1996. 192 с.

163. Лещенко М. П. Педагогічна майстерність учителя в альтернативних формах навчання : дорога до дитячих сердець. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2005. № 24. С. 12-17.

164. Лещенко М. П. Як допомогти дітям знайти себе : оповіді для батьків. Київ, 2007. 116 с.

165. Лещенко М. П., І. І. Капустян Колаборативний підхід до розвитку ІКТ-компетентностей учителів і учнів загальноосвітніх навчальних закладів Швеції [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. №5 (31). – Режим доступу до журналу : <http://www.journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 23.02.2014).

166. Лещенко М. П., Коваленко В.В. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів : результати дослідження : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2017» ; заг ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2017. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/> – (дата звернення 12.12.2017).

167. Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Підходи до стандартизації сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів : польський досвід [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 4 (42). С. 33–46. – Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1118/828#.VDPTllctrSg> – (дата звернення 10.12.2015).

168. Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Розвиток інформаційно-комунікаційних і медіа компетентностей учителів у міжнародному педагогічному просторі [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Том 38, № 6. Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/931/696#.VUfbMvntmko> – (дата звернення 03.05.2014).

169. Лещенко М. П., Ястребов М. М. Теорія і практика використання веб-орієнтованих технологій у здоров'язберезувальному навчанні учнів початкових класів

[Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Том 54. № 4. С. 53-71. – Режим доступу : <http://www.journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 10.12.2016).

170. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : автореф. дис. ... канд. наук. Тернопіль, 2009. – 20 с.

171. Лепіхова Л. А. Значення соціально-психологічної компетентності в реалізації життєвих домагань. *Педагогіка і психологія : Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук*. 2004. № 3. С. 77-85.

172. Лепіхова Л. А. Соціально-психологічна компетентність у поведінці особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 2. С. 65-69.

173. Лисенко Л. Г. Формування соціальної компетентності учнів. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2015. № 6. С. 2-36.

174. Литвиненко О. О. Особливості видавничого асортименту мультимедійної дитячої продукції в Україні [Електронний ресурс]. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 12. С. 1.

175. Литвиненко С. А. Моральне виховання дітей у сучасній соціальній ситуації розвитку. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Ушинського : зб. наук. пр.* 2009. № 4-5. С. 113-118.

176. Литвиненко С. А. Соціально-педагогічна підготовка майбутнього вчителя : монографія. Рівне, 2004. 302 с.

177. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 40 с.

178. Литвинова С. Г. Сучасний стан використання електронних соціальних мереж учителями загальноосвітніх навчальних закладів України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. №1 (57). С. 12-24.

179. Литвинова С. Г. Методика використання технологій віртуального класу вчителем в організації індивідуального навчання учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2011. 20 с.

180. Литвинова С. Г. Проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ, 2016. 354 с.
181. Литовченко О. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі. *Шлях освіти*. 2009. № 4. С. 28-31.
182. Литовченко О. Теоретико-методичні засади виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 3. С. 14-16.
183. Лісовенко В. А. Діагностика соціальної компетентності молодших школярів : методичний посібник / укладач Лісовенко В.А., практичний психолог НВК №7-колегіум.
184. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс : підручник. Київ, 2004. 456 с.
185. Лучинкина А. И. Модель Интернет-социализации личности [Електронний ресурс] : *Электронный периодический научный журнал*. 2014. № 13. С. 188-193. – Режим доступу : http://sci-article.ru/number/09_2014.pdf – (дата звернення 23.02.2015).
186. Львовичкіна С. Формування соціальної компетентності на уроках математики. *Дефектолог*. 2014. № 11. С. 38-43.
187. Макаренко Л. Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 22 с.
188. Максименко С. Д. Психічні механізми самореалізації особистості в медіа просторі. *Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України*. 2013. № 2(79). С. 14–17.
189. Малицька І. Д. Формування та оцінювання ІК-компетентності у школах Великої Британії : освітня реформа [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. 5 (43). С. 15-26. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_4 – (дата звернення 20.10.2015).
190. Мар'євич Н. К. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2015. 20 с.

191. Мартиненко С. Як зберегти психічне здоров'я дитини : поради вчителям і батькам. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 41-43.
192. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності : автореф. дис. ... д-ра наук. Київ, 2009. 47 с.
193. Мартиненко С. М., Осколова М. Д. Вивчення особистості молодшого школяра засобами педагогічної діагностики : навч.-метод. посіб. / ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. 2013. 144 с.
194. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія. Київ, 2006. 543 с.
195. Матвієнко О. В. Моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1999. 19 с.
196. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів. Київ, 1999. 232 с.
197. Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник / В. Ф Іванов, О. В. Волошенюк, Д. Ю Дзюба ; Акад. укр. преси. Київ, 2012. 352 с.
198. Мельник О. М. Використання електронних освітніх ресурсів у початковій школі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2015. 16 (23). С. 132-140.
199. Мельник О. М. Зарубіжний досвід упровадження електронних освітніх ресурсів у навчально-виховний процес початкової школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2014. №2 (13). С. 345-355.
200. Мельник Ю. Б. Моделювання соціально-педагогічної діяльності з формування культури здоров'я школярів. *Вісник ХДАК. Випуск 33*. 2011. С. 233-242.
201. Мерва Л. С. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2014. 21 с.
202. Методологія інформатизації наукової та управлінської діяльності установ НАПН України на основі веб-технологій : монографія / Авт. кол. : Н. Т. Задорожна, Т. В. Кузнецова, А. В. Кільченко та ін. Київ, 2014. 160 с.
203. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів. *Історія України*. 2011. № 39. С. 3-6.

204. Моляко В. А. Кульчицкая Е. И., Литвинова Н. И. Психология детской одаренности. Київ, 1995. 82 с.

205. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості : постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету* ; гол. ред. Носко М. О. № 2. Вип. 94. ЧДПУ. Чернігів, 2011. С. 26-29.

206. Мудрик А. В. Основы социальной педагогики : учебник для студ. сред. проф. учеб. заведений. Москва, 2006. 208 с.

207. Мукан Н. В. Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США : автореф. дис ... д-ра пед. наук. Київ, 2011 . 40 с.

208. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання : посібник / Жалдак М. І., Шут М. І., Жук Ю. О. та ін. ; за редакцією : Жука Ю. О. Київ, 2012. 112 с.

209. Муляр Н. Особливості соціалізації учня початкової школи на уроках «Я у світі». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип.10. С. 253-258.

210. Наливайко Г. В. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 19 с.

211. Національна доктрина розвитку освіти. *Освіта*. 2002. № 26. С. 2-4.

212. Несін Ю. М. Система підвищення кваліфікації вчителів у Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 20 с.

213. Никитина Н. О., Баркунова О. В. Проблемы формирования социальной компетентности младших школьников. *Международный журнал экспериментального образования*. 2015. № 11-1. С. 148-149.

214. Ніколаєску І. А. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник ОПОПП. Черкаси, 2014. 76 с.

215. Нос Л. С. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в університетах Канади : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2013. 22 с.

216. Носенко Ю. Г., Сухіх А. С. Здоров'язбережувальний складник ІК-компетентності учнів як важливий елемент здоров'язбережувального використання програмно-апаратних засобів у навчальному процесі основної школи. *Нова педагогічна думка*. Київ, 2016. №2 (86). С. 30-35.

217. Оверчук В. В. Креативність як чинник саморозвитку молодших школярів : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2012. 19 с.

218. Овчарук О. В. Розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів засобами ІКТ [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. Том 32. №6 (12). 16 с. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view> – (дата звернення 14.03.2014).

219. Олексюк Н. В. Актуальність використання мультимедійних засобів у попередженні агресивної поведінки молодших школярів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. №5 (43). С. 128-139. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 15.02.2015).

220. Олексюк Н. В., Лебеденко Л. В. Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі зі школярами [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. №4 (48). – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 22.09.2015).

221. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. / Ун-т менедж. освіти НАПН України. «А.С.К». Київ, 2013. 312 с.

222. Оліяр М. П. Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Одеса, 2016. 43 с.

223. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : монографія / Р. О. Семенова, О. Л. Музика, Д. К. Корольов та ін. ; за ред. Р. О. Семенової. Кіровоград, 2014. 228 с.

224. Оцінювання якості програмних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / Жалдак М. І., Шишкіна М. П.,

Лапінський В. В., Скрипка К. І. та ін. ; за наук. ред. проф. М. І. Жалдака. *Педагогічна думка*. Київ, 2012. 132 с.

225. Парфілова С. Л. Формування пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчально-пошукової діяльності : автореф. дис. ... к. пед. наук. Київ, 2009. 20 с.

226. Пастир Ю. І. Педагогічний супровід процесу соціалізації молодших школярів : методичні рекомендації. Ізмаїл, 2009. 186 с.

227. Пастир Ю. І. Підготовка майбутнього вчителя до соціалізації молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Черкаси, 2010. 20 с.

228. Пащенко Д. І. Формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 36 с.

229. Петренко С. В. Система Delphi як засіб формування ІКТ-компетентностей майбутнього вчителя інформатики початкової школи у навчанні візуального програмування : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2016.

230. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в поза аудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2007. 20 с.

231. Петрунько О. Діти і медіа : соціалізація в агресивному медіа середовищі : монографія. Полтава, 2010. 480 с.

232. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон, 2007. 200 с.

233. Петухової Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Херсон, 2009.

234. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2016. 20 с.

235. Пінчук О. П. Історико-аналітичний огляд розвитку соціальних мережних технологій та перспектив їх використання у навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. №4 (48). С. 14-34.

236. Пінчук О. П. Проблема формування ІК-компетентності учнів у відкритому інформаційно-освітньому середовищі : аспект використання електронних соціальних мереж у навчанні. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. №8. 2016, С. 4-10.

237. Плаксенкова І. О. Обґрунтування моделі розвитку самопізнання обдарованих підлітків. Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (АР Крим, смт. Гаспра, 25-29 вер. 2012 р.). Київ, С. 222-230.

238. Плешаков В. А. Теория киберсоциализации человека : монографія ; под общ. ред. А. В. Мудрика. Москва. 2011. 400 с.

239. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 22 с.

240. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Тернопіль, 2006. 44 с.

241. Поліщук Л. П. Професійна підготовка вчителів початкової школи Англії в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2011. 20 с.

242. Положення про електронні освітні ресурси, затверджене наказом МОН від 01.10.2012 р.

243. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посібн. / за заг. ред. Пометун О. І. А.С.К. Київ, 2003. 192 с.

244. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навч. посіб. Київ, 1998. 448 с.

245. Примакова В. В. Особливості підготовки вчителів початкових класів до формування наукової картини світу в учнів. *Нові технології навчання*. 2010. Вип. 63, Ч. 2. С. 124-130.

246. Примакова В. В. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948-2012 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Тернопіль, 2016. 38 с.

247. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини : автореф. дис... канд. пед. наук. Тернопіль, 2008. 20 с.

248. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 16.04.2017 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – (дата звернення 30.05.2017).

249. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н. р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] : лист МОН України від 20.07.2016 № 1/9-383 – Режим доступу : www.академія.com.ua/wp-content/.../prakt-psyh-2016.doc – (дата звернення 15.12.2016).

250. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : закон України від 05.09.17 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – (дата звернення 11.11.2017).

251. Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс]. Постанова Кабінету Міністрів України зі змінами та доповненнями від 20.04.2016 № 963. Режим доступу : – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF> – (дата звернення 06.12.2016).

252. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання : лист МОН, молоді та спорту України від 26.07.2012 р. № 1/9-529.

253. Про освіту [Електронний ресурс] : закон України від 05.09.2017 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page3>. – (дата звернення 03.10.2017).

254. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [Електронний ресурс] : закон України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16> – (дата звернення 03.10.2017).

255. Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів в 2001/02 навчальному році : лист МОН від 02.08.2001.

256. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю [Електронний ресурс] : закон України від 21 червня 2001 р. № 1613-III із змінами і доповненнями – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16> – (дата звернення 09.10.2014).

257. Проекти в початковій школі : тематика та розробки занять / упор. О. Онопрієнко, О. Кондратюк. Київ, 2007. 128 с.
258. Проективна методика «Неіснуюча тварина». Режим доступу : <https://dytpsycholog.com/2015/02/18/> – (дата звернення 18.10.2017).
259. Професійний довідник соціального педагога / уклад. О. І. Рассказова. Харків, 2011. 208 с.
260. Проценко О. Б. Система післядипломної педагогічної освіти в Греції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2009. 20 с.
261. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2014. Вип. 35 (88). С. 451-457.
262. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : монографія / Кондратенко Л. О., Гончаренко С. А., Манилова Л. М. та ін. Кіровоград, 2014. 228 с.
263. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі : метод. посіб. / О. Л. Музика, Д. К. Корольов, Р. О. Семенова та ін. ; за ред. О.Л. Музики. – Київ-Житомир, 2015. 146 с.
264. Пунина Т. Г. Проектирование и размещение в сети Интернет административных сайтов образовательных учреждений : учебно-методическое пособие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://club-edu.tambov.ru/methodic/2007/pps/site/content.html> – (дата звернення 24.10.2012).
265. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие. Самара, 2001. 672 с.
266. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів з особливими потребами як умова вибору ними успішних життєвих стратегій у сучасному соціумі. Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (АР Крим, смт.Гаспра, 25-29 вер. 2012 р.) / Ін-т обдарованої дитини НАПН України. Київ, 2012, С. 252-260.

267. Рибалко О. О. Проектування електронних освітніх ресурсів навчання математики в початковій школі з використанням системи Adobe Flash : автореф. дис ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 25 с.

268. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посібник / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін. ; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. Інститут обдарованої дитини. Київ, 2014. 132 с.

269. Романенко О. В. Реформування професійної підготовки майбутніх учителів середніх навчальних закладів Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2007. 20 с.

270. Ротфорт Д. В. Формування культури здоров'я молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2014. 20 с.

271. Савченко М. В. До проблеми формування основ життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Гол. ред. Мартинюк М. Т. Умань, 2007. Ч. 2. С. 185–191.

272. Саган О. В. Медіасвіт як середовище соціалізації молодшого школяра. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. № 22. С. 103-108.

273. Садова І. І. Психологічні чинники виникнення конфліктів у системі «вчитель-учні» початкової школи : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2009. 20 с.

274. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2010. № 4. С. 8-12.

275. Серякова С. Б., Галакова О. В. Диагностика социальной компетентности младшего школьника. *Перспективы науки*. 2012. № 32. С. 330-333.

276. Серякова С. Б., Галакова О. В. Критерии оценки социальной компетентности младших школьников. *Среднее профессиональное образование*. 2013. № 9. С. 19-21.

277. Серякова С. Б., Галакова О. В. О профессионализме педагога в развитии социальной компетентности младшего школьника. *Вестник Воронежского государственного технического университета*. 2014. № 3-2, Т. 10. С. 212-216.

278. Серякова С. Б., Галакова О. В. Программное обеспечение развития социальной компетентности младших школьников во внеурочной деятельности. *Наука и школа*. 2013. № 4. С. 156-160.

279. Серякова С. Б., Галакова О. В. Социальная компетентность младших школьников. Развитие во внеурочной деятельности : монография / LAP LAMBERT. Германия, , 2013. 220 с.

280. Седова Т. Д., Чепіга І. В., Ампілогова Л. П. Соціалізація шкільного середовища – запорука мобільного входження особистості в інформаційне та культурне соціальне оточення. *Виховна робота в школі*. 2016. № 4. С. 2-8.

281. Сидоренко О. Б. Особливості поведінки учнів молодшого шкільного віку з низькою результативністю в учінні : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2012. 21 с.

282. Сидорова О. С. Игровые технологии в формировании социальной компетентности младших школьников на уроке иностранного языка. С. 90-93.

283. Сидорова О. С. Проектная деятельность как одна из основных технологий в формировании социальной компетентности младших школьников на уроке иностранного языка. *Приоритетные научные направления : от теории к практике*. 2014. № 9. С. 78-83.

284. Синенко С. І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах західної Європи (Англія, Франція, Німеччина) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2002. 19 с.

285. Сич Ю. І. Педагогічне спрямування соціалізації молодшого школяра як інноваційний підхід до професійної підготовки вчителя. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Сер. : Педагогіка*. 2013. Вип. 1. С. 82-87. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvkogpth_2013_1_17.pdf. – (дата звернення 23.08.2013).

286. Сінопальнікова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2010. 20 с.

287. Сітцева М. В. Роль мультиплікації у розвитку дитини в умовах інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. Матеріали Міжнар. науково-практичної Інтернет-конф. – Режим доступу : <http://www.inforum.in.ua/conferences/12/2/12.\> – (дата звернення 11.11.2015).

288. Скоробогатова М. Р. Розвиток системи підготовки вчителів початкових класів в Україні (друга половина ХХ сторіччя) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ялта, 2010. 20 с.

289. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету : педагогічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 138-142.

290. Смагіна Т. М. Соціальна компетентність учнів : зміст і структура. Педагогічна майстерня. 2011. № 2. – С. 21-24.

291. Смирнова Е. О., Соколова М. В. Психолого-педагогическая экспертиза мультфильмов для детей и подростков. *Культурно историческая психология*. 2014. Т. 10. № 4. С. 4-11.

292. Смірнова І. М. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ізмаїл, 2004. 20 с.

293. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 22 с.

294. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання АРТ-терапевтичних технологій : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук. Тернопіль, 2016. 40 с.

295. Сохань Л. В. Стилї життя : панорама змін. Київ, 2008. 128 с.

296. Социометрия Дж. Морено : методика, процедура, обработка результатов. Социограмма. – Режим доступа : http://psyfactor.org/lib/sociometriya_moreno.htm – (дата звернення 22.01.2013).

297. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі : методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково-методичної проблеми. Теоретико-методологічні засади соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасному

освітньому просторі / уклад. С. О. Моїсєєв, Л. М. Назаренко. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2013. 50 с.

298. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / Т. Ф. Алексєєнко [та ін.] ; за ред. І. Д. Зверєвої. – Київ, 2008. 336 с.

299. Соціальна педагогіка : підруч. / за ред. А. Й. Капської. 5-те вид. перероб. та допов. Київ, 2011. 488 с.

соціально-педагогічній роботі з учнями з функціональними обмеженнями : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» НАУ. Київ, 2014. С. 40.

300. Співаковський О. В. Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки. «Початкова освіта» Херсон, 2011. 267 с.

301. Старостіна О. В. Розвиток професійної майстерності педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації в Англії : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Переяслав-Хмельницький, 2015. 20 с.

302. Степура Ю. Г. Підготовка майбутніх педагогів до соціального виховання учнів початкової школи засобами естетотерапії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 2016. 275 с.

303. Стребна О. В. Підвищення професійної компетентності учителів початкових класів з проблеми громадянського виховання. *Нові технології навчання*. 2010. Вип. 63, Ч. 2. С. 135-138.

304. Суховірський О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій : автореф. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 20 с.

305. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. Київ, 2004. 192 с.

306. Тадаєва А. В. Кіберсоціалізація як складова соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. праць ; відп. ред. В.М. Шейко. ХДАК. Харків, 2014. Вип. 42. С. 242-249.

307. Тадаєва А. В. Модель соціально-педагогічного супроводу медіасоціалізації молодших школярів у ЗНЗ у сучасному інформаційному просторі. *British Journal of Science, Education and Culture*. 2014. № 1(5). Р. 24-30.

308. Тадаєва А. В. Програма соціально-педагогічного супроводу медіасоціалізації молодших школярів у ЗНЗ у сучасному інформаційному просторі. *Наукові записки. Сер. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2014. № 4. С. 60-65.

309. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / Харківська державна академія культури. Харків, 2016. 258 с.

310. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції : досвід європейських проблем. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство*. За ред. І. Єрмакова. Київ, 2000. С. 37-40.

311. Тафінцева С. І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до соціалізації учнів на засадах гендерного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2016. 20 с.

312. Твердохлеб М. Соціальна активність – засіб сучасного виховання учнів початкових класів. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 41.

313. Тернопільська В. І. Підготовка майбутнього вчителя до проведення діагностики сформованості соціально-комунікативної культури учнів. *Педагогічний альманах* : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон, 2012. Випуск 14. С. 115-120.

314. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук. Київ, 2009. 40 с.

315. Тимчук Л. І. Методична підготовка вчителів початкових класів до формування професійних інтересів учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 24 с.

316. Ткаченко Н. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. – 21 с.

317. Толкачова А. С. Формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності шкіл-інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2014. 20 с.

318. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 20 с.

319. Уфимцева Ю. Е. Педагогическая технология формирования социальной компетентности у детей в процессе преемственности работы ДООУ и школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2006. 21 с.

320. Ушкалова Н. Формування соціальної компетентності. Допомога учням з обмеженими можливостями здоров'я. *Дефектолог*. 2011. № 1. С. 11-13.

321. Філатова Л. С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спілкування учнів у процесі розвиваючих ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харьков, 2002. 19 с.

322. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2008. 20 с.

323. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору : посібник / за заг. ред. Бикова В. Ю., Овчарук О. В. ; Ін-т інформ. технол. і засобів навч. НАПН України. Київ, 2014. С. 122-138.

324. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі : звіт про НДР (заключ.) / Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки, Лабораторія початкової освіти. Державний реєстраційний № 0110u001154 (2010–2013). Київ, 2013. 100 с.

325. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально- педагогічної діяльності : теорія і практика : монографія. Луганськ, 2006. 320 с.

326. Хмизова О. В. Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.

327. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 1999. 38 с.

328. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра. пед. наук. Київ, 2004. 365 с.

329. Цветков В. В. Формирование социальной компетентности сельских школьников : автореф. дис. .... канд. пед. наук. Великий Новгород, 2002. 23 с.

330. Цветков В. В. Формирование социальной компетентности школьников : дис. . канд. пед. наук : 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования. Великий Новгород, 2002. 155 с.

331. Цись В. В. Підготовка вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл у системі післядипломної освіти до застосування педагогічних здоров'язбережувальних технологій. *Нові технології навчання*. 2010. Вип. 63, Ч. 1. С. 100-103.

332. Черній В. П. Соціально-педагогічна діяльність початкової школи як засіб формування в учнів здорового способу життя. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. № 13. 2010. С. 290-294.

333. Чернікова Л. А. Розвиток інформаційно-технологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Запоріжжя, 2012. 20 с.

334. Чичук В. М. Стан проблеми підготовки вчителя до використання мультимедійних технологій у початкових класах. *Розвиток педагогічної науки в Україні і Польщі на початку XXI століття* : зб. наук. праць. Черкаси, 2011. С. 722-727.

335. Чорноус О. В. Формування навчально-організаційних умінь і навичок молодших школярів засобами відеоінформації : автореф. дис. ... к. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.

336. Шанскова Т. І. Соціально орієнтована підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2002. 20 с.

337. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2007. 20 с.

338. Шахрай В. М. Потенціал інтерактивного театру у формуванні соціальної компетентності школярів. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. Луганськ, 2011. С. 48-55.

339. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посібник. Київ, 2012. 248 с.

340. Шиман О. І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 20 с.

341. Щодо організації та проведення «години психології» у загальноосвітніх навчальних закладах : лист МОН, молоді та спорту України від 04.07.2012р. № 1/9-488.

342. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва, 1989. 560 с. – Режим доступу : <http://psychlib.ru/mgppu/eit/EIT-001-.HTM>. – (дата звернення 11.11.2016).

343. Ярослав Н. С. Никоненко О. П. Психологія молодшого школяра : навч.-метод. посіб. Ніжин, 2005. 166 с.

344. Ястребов Л. Й. Создание мультимедийных презентаций в программе MS PowerPoint 2002 [Електронний ресурс]. *Вопросы Интернет-образования*, 2006. № 41. – Режим доступу к журналу : http://vio.uchim.info-/Vio_41/cd_site/articles/title.htm – (дата звернення 06.12.2012).

345. Ястребов М. М. Аналіз веб-сайтів здоров'язберезувальної тематики : зб. Звітної наук. конф. Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2014. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/6651/> – (дата звернення 26.09.2014).

346. Яценко Л., Кравченко Т. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Гуманітарний вісник ДВНЗ – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет. Педагогіка. Психологія. Філософія*. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип. 28. Т. II. С. 456-462.

347. Яцишин А. В. Використання інформаційних ресурсів електронної бібліотеки НАПН України для потреб загальної середньої освіти. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2015. 4 (57). С. 48-55.

348. Яцишин А. В. Застосування віртуальних соціальних мереж для потреб загальної середньої освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2014. № 19. С. 119-126.

349. Яцишин А. В. Мультимедійні засоби як важлива складова інформатизації загальної середньої освіти : зб. тез наук. практ. конф. «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» НАУ, Київ, 2015. С. 116-118.

350. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Використання електронних соціальних мереж для роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 8 (39). С. 32-38.

351. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Роль електронних соціальних мереж у розвитку соціальної компетентності обдарованих учнів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 9 (52). С. 33-37.

352. Яцишин А. В., Носенко Ю. Г. Використання електронних соціальних мереж для розвитку інформаційної культури дітей та молоді з функціональними обмеженнями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 12 (43). С. 31-38.

353. Яцишин А. В., Яськова Н. В. Використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими учнями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. №8. С. 9-16.

354. Cynthia L. S. The futures of learning. What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO Education Research and Foresight, Paris, [ERF Working Papers Series, No. 15].

355. Digital Strategy for Schools 2015-2020 [electronic resource]. Enhancing Teaching, Learning and Assessment. – Access mode : <https://www.education.ie/en/Publications/Policy-Reports/Digital-Strategy-for-Schools-2015-2020.pdf>.

356. Habib K., Soliman T. Cartoons' Effect in Changing Children Mental Response and Behavior [electronic resource]. *Open Journal of Social Sciences*. 3 (2015). P. 248-264. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.4236/jss.2015.39033>

357. García-Valcárcel A., Basilotta V., López C. S. ICT in Collaborative Learning in the Classrooms of Primary and Secondary Education. *Comunicar*, n. 42, v. XXI, 2014, Media Education Research Journal. P. 65-74.

358. ICT in Primary Education [electronic resource]. Analytical survey. Volume 1. Exploring the origins, settings and initiatives. – Access mode : <http://iite.unesco.org/pics/publications/-en/files/3214707.pdf>.

359. Chaib M., Svensson .-K. Publisher ICT in Teacher Education Challenging prospects. Jönköping University Press/Encell Printed at Rydheims tryckeri AB, Jönköping, Sweden, 2005. P. 250.

360. Loveless A., Dore B. ICT In The Primary School (Learning & Teaching with ICT). 2002. P. 5-7

361. Tombak A. Importance Of Drama In Pre-School Education. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 143. 2014. P. 372-378.

362. Lowe H. Learning Social-Emotional Skills in the 21st Century [electronic resource]. 21 Apr 2016. – Access mode : <http://www.pbs.org/wgbh/nova/blogs/education/-2016/04/learning-social-emotional-skills-in-the-21st-century/>.

363. Karakas R. The use of cartoons for developing the skills of understanding and analyzing of children in preschool period. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 46 (2012) P. 3026-3030.

364. Leask M., Meadows J. Teaching and learning with ICT in the primary school. London : Psychology Press, 2000. 270 p.

365. Younie S., Leask M., Burden K. Teaching and Learning with ICT in the Primary School. 2 edition, revised. Routledge, 2014. 268 p.

366. Zousel M. L., Rule A. C., Logan S. R. Teaching Primary Grade Students Perfectionism through Cartoons Compared to Bibliotherapy. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 2013, 5(2), 199-218.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1.

Погляди вітчизняних та закордонних учених на тлумачення поняття «соціалізація»

№	Автор/джерело	Тлумачення поняття «соціалізація»
1	[59, с. 433]	процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості
2	[82, с. 834-835]	1) процес і результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язків фактор розвитку особистості; 2) поступове набуття особистістю соціального досвіду, розширення сфери її спілкування і діяльності, становлення самосвідомості, життєвої позиції, культури
3	М. П. Лукашевич [184, с. 131]	процес соціалізації відбувається як стихійно, так і цілеспрямовано під впливом безлічі посередників, тобто суспільних структур і інститутів, роль яких по-різному виявляється на різних етапах і стадіях соціалізації. До посередників соціалізації людини відносяться: сім'я, родичі, друзі, навчальні заклади, спортивні та інші колективи, суспільно-політичні і культосвітні організації, ЗМІ, література, мистецтво тощо. В основі процесу соціалізації закладена активно-перетворювальна діяльність людини, за допомогою якої відбувається її включення в життя суспільства, формування соціальних зв'язків, засвоєння способів практичної діяльності, розвиток самосвідомості і свідомості, систем соціальної орієнтації
4	Н. В. Беккер [12, с. 57-58]	це двосторонній процес, який здійснюється через спілкування і взаємодія з різними соціальними партнерами життя. До головних критеріїв соціалізованості особистості, відносяться: незалежність, самостійність, ініціативність та впевненість, що проявляється у реалізації соціального в індивідуальному та забезпечує реальне соціокультурне відтворення людини і суспільства. Тому актуальною є проблема розвитку соціальної компетентності особистості, яка формується і розгортається послідовно і відбувається протягом усього життя людини
5	[184, с. 383]	різноманітність механізмів соціального розвитку особистості і входження індивіда у «соціум» через систему освіти, залучення його до людського досвіду, культури, найповніше, охоплює поняття «соціалізація». Соціалізація є двостороннім процесом взаємодії людини і суспільства
6	[84, с. 55].	соціальні педагоги термін «соціалізація» визначають як «історично зумовлений процес розвитку особистості, передача та засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних певному суспільству»

*авторське узагальнення

**Погляди вітчизняних та закордонних учених на тлумачення поняття
«соціальна компетентність»**

№	Автор/джерело	Тлумачення поняття «соціальна компетентність»
1	А. Б. Мудрик [205, с. 26.]	поняття є мінливим і його зміст жорстко не прив'язаний до певного освітнього рівня, здібностей та знань особистості, а викликаний соціальними процесами та змінами, що відбуваються у суспільстві. А тому на формування соціальної компетентності великий вплив мають соціальні, економічні, культурні, політичні умови, що торкаються інтересів людини й вимагають постійного зростання її професійної, особистісної та соціальної компетентності
2	Н. М. Бібік [19, с. 2]	передбачає здатність жити в соціумі (урахування інтереси та потреби соціальних груп; дотримання соціальних норм і правил; співпраця з партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства людини
3	Н. В. Гавриш [43]	інтегральна якість особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості
4	Т. І. Поніманська [244, с. 259]	«соціальну компетентність дитини» - відкритість до суспільства, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації.
5	М. В. Савченко [271, с. 185-191]	соціальна компетентність входить у структуру життєвої компетентності особистості. Майбутнє дитини значною мірою залежить від того, як вона зможе адаптуватися до соціального середовища, коли поряд не буде дорослого, готового прийти на допомогу.
6	Л. А. Лепіхова [172, с. 9]	вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, так і толерантності, і вміння пристосовуватися, і, більш того, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються»
7	М. В. Гончарова-Горяньська [60, с. 71–74] та В. В. Цветков [329]	багатогранна характеристика особистості охоплює всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі. Особистість зі сформованою соціальною компетентністю на достатньому рівні охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самореалізацію особистості в соціумі. Для цього соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень комфортності, аби не йти всупереч з вимогами суспільства
8	І. Г. Єрмаков [85, с. 63]	сформована соціальна компетентність вимагає вміння рахуватися з соціальними нормами та правами інших людей. Це вказує на ситуативний характер прояву соціальної компетентності. Формування і становлення соціальної компетентності особистості – це розгортання її життєвого потенціалу
9	С. Б. Серякова [276, с.19]	складне особистісне утворення, що забезпечує розвиток і саморозвиток людини, що визначає соціальну ініціативу, відповідальність перед іншими за свої дії і здатність вибудовувати свою поведінку відповідно до соціальних норм і цінностями. Соціальні компетенції визначено як знання, вміння, навички або

		способи діяльності, системи цінностей і відносин між людьми
10	Л. В. Лежніна [160, с.107]	є певною соціалізуючою медіаною, яка, інтегруючи відомості з різних галузей знань, озброює людину інструментом для діяльності, регулювання соціальних відносин, соціального вдосконалення особистості. Тобто, соціальна компетентність передбачає здатність до спілкування, співпраці, розв'язання конфліктів, досягати поставленої мети, навички легко адаптуватися, проявляти особисту ініціативу, приймати відповідальність на себе.
11	Н. В. Беккер [12, с. 59-60]	соціальна компетентність розглядається у таких контекстах: 1) засвоєння наукових основ філософських, соціально-політичних, економічних, юридичних, етичних знань і умінь; 2) оволодіння колом соціально-психологічних знань і морально-правових суджень, що дозволяють успішно адаптуватися і активно діяти у соціальному оточенні. Тобто, соціальна компетентність характеризує особистість освіченої людини сучасного суспільства, зокрема, забезпечує життєву позицію людини, здатність орієнтуватися і гармонізувати відносини особистості з навколишнім світом. Термін «соціальна компетентність» дослідниця визначає як інтегральне приватне утворення, що містить ряд взаємообумовлених і взаємодоповнюючих компонентів когнітивної, емоційної і поведінкової сфери, що дозволяють особистості адаптуватися і реалізуватися в умовах сучасного суспільства, і успішно пройти соціалізацію
12	Т. М. Смагіна [289, с.140]	– це система знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтирів та поведінкових компонентів (відповідного стилю спілкування) необхідних для існування в соціумі, також це складна інтегрована характеристика особистості що забезпечує її самореалізацію
13	С. Б. Серякової та О. В. Галакової [276, с. 19-20]	в сучасному суспільстві допомагає людині вибудовувати взаємини з іншими людьми в навколишній реальності
14	І. О. Ніколаєску [214, с. 6-7]	процес і результат засвоєння й активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду (знань, умінь, норм, традицій, цінностей) на основі її діяльності, спілкування, відносин; як інтегративний результат, що передбачає зміщення акцентів з їх накопичення до формування здатності застосовувати досвід діяльності у розв'язанні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність

*авторське узагальнення

Таблиця А.3.

**Погляди вітчизняних та закордонних учених на сутність поняття
«соціальна компетентність молодшого школяра»**

№	Автор/джерело	Означення поняття «соціальна компетентність молодшого школяра»
1	Державний стандарт початкової освіти України [74]	«соціальна компетентність» трактується як здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі

2	О. В. Проценко [261, с. 456]	соціальна компетентність молодшого школяра, за визначенням, формує знання, уміння, навички та здібності, які потрібні учню для подальшої освіти в постійно змінних соціальних умовах, стати головним механізмом у соціалізації та адаптації, підготувати дитину до освоєння та виконання основних соціальних ролей у суспільстві
3	Ю. В. Коротіна [140, с. 145-149]	«соціальна компетентність молодшого школяра» трактується як інтегративна характеристика особистості молодшого школяра, що відображає систему знань, умінь і навичок, необхідних особистості для моделювання своєї поведінки, орієнтування в соціальному просторі, адекватного сприйняття навколишньої дійсності, побудови системи відносин і спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації. Характеристиками процесу формування соціальної компетентності школярів є: відповідність змісту і типу завдань фазам соціалізації, включення дитини у соціально значущу діяльність, формування мотиву цієї діяльності школяра на основі врахування норм, цінностей, цілей конкретної спільноти, придбання соціального досвіду за допомогою розв'язання особистісно значущих соціальних завдань різних типів, відкритість школи, що забезпечує в освітньому процесі взаємодію школяра з різними спільнотами. Ознаками соціальної компетентності молодшого школяра є: існує у формі діяльності, а не інформації про неї, вдосконалюється через усвідомлення спільної основи діяльності, проявляється усвідомлено, обумовлена віковими особливостями особистості молодшого школяра. Залучення до процесу навчання здійснюється у суспільному житті, тому оволодіння навчальною діяльністю і створює умови для розвитку у дитини соціальної компетентності
4	О. С. Сидорова [282, с. 91].	соціальна компетентність молодших школярів є інтегративною якістю особистості, сформованою у процесі активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також засвоєння дитиною етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньоособистісних соціальних позицій
5	[324]	набуття соціальної компетентності в молодшому шкільному віці є пріоритетністю засвоєння норм і цінностей суспільства в процесі освоєння позицій суб'єкта соціального життя в цілеспрямованій навчальній діяльності, яка є провідною і, яка забезпечує умови для вияву соціально спрямованої активності і саморозвитку учня
6	В. В. Вербицький [31, с. 34]	соціальна компетентність передбачає такі здібності: аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначати в них власне застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури; використовувати рідну й іноземні мови в активній взаємодії; спрямовувати самовиховання на єдність індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей; реалізовувати моделі толерантної поведінки в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами і країнами
7	Н. В. Калініна [97]	соціальна компетентність у молодших школярів базується на певних особистісних утвореннях: мотивація досягнення, довільність, висока самооцінка, позитивне ставлення до себе, здатність до конструктивної поведінки у складних ситуаціях. Окреслені характеристики особистості теж входять до складу соціальної компетентності і вимагають уваги від педагогічних працівників. І їх

		розвиток безпосередньо залежить від атмосфери створеної вчителем у класі. А тому одним із шляхів розвитку соціальної компетентності є створення особливої, розвиваючої атмосфери
8	Соціальна педагогіка [298, с. 109].	соціальну компетентність вихованців школи можна розглядати як мету і підсумок згармонізованого у його триєдності (виховання, навчання, соціалізація) педагогічного процесу, які полягають у цілеспрямованому передаванні молодій особі соціального досвіду науки, мистецтва суспільного життя – суспільних уявлень, ідеалів, норм, стандартів поведінки, життєвих мотивацій, формування готовності до здійснення необхідної сукупності суспільних відносин, соціальних ролей, міжлюдських взаємин
9	С. Б. Серякова [275]	під соціальною компетентністю молодшого школяра, розуміє «...інтеграційну особистісну характеристику, яка відображає визнання цінності себе та іншого, співпраці з дітьми і дорослими; знання правил поведінки і взаємодії, способів виходу з конфліктних ситуацій, що виявляється в шанобливому ставленні до людей різного віку і різних культур, у відповідальності за свої вчинки і результати діяльності на основі розвитку рефлексії. Тому важливим у роботі педагога стає вміння визначити рівень розвитку соціальної компетентності молодших школярів»
10	О. В. Галакова [46, с. 121].	«... уміння будувати взаємини з оточуючим світом, безпосередньо пов'язане із наявністю у дітей соціальної компетентності». Становлення соціальної компетентності розглядається як взаємопов'язані процеси соціалізації та індивідуалізації, в результаті яких формується соціально активна індивідуальність дитини, здатної до ефективної взаємодії з середовищем, до самоактуалізації і самореалізації в ньому, але не протиставляє себе соціуму
11	[268, с. 73].	соціально-комунікативна компетентність передбачає розвиток певних умінь, а саме: розуміти емоційний стан однолітка, дорослого (веселий, сумний, розсерджений тощо) і розповісти про нього; отримувати необхідну інформацію під час спілкування; вислухати іншу людину, з повагою ставитися до її думки, інтересів; вести простий діалог з дорослими і однолітками; співвідносити свої бажання, прагнення з інтересами інших людей; спокійно відстоювати свою думку; шанобливо ставитися до оточуючих людей; брати участь у колективних справах (домовитися, поступатися та ін.); не сваритися, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях; приймати і надавати допомогу

*авторське узагальнення

Таблиця А.4.

Закордонний досвід підготовки педагогічних працівників до використання ІКТ у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

№	Країна	Основні положення, автор/джерело
1	Фінляндія	У Фінляндії професія учителя є однією із найбільш шанованих і затребуваних, це також підтверджується конкурсом на педагогічних факультетах у співвідношенні десять чоловік на одне місце. Фінська академічна навчальна програма для студентів передбачає три рівні, що містить чотири складові (основне навчання, предметне навчання, ІКТ навчання і вище педагогічне навчання). Також «... педагогічні програми вміщують: дослідно-базову підготовку, підсилена виокремленими компетентностями, яких має набути майбутній вчитель; інформаційно-

		комунікаційний підхід та визначені методи їх засвоєння», - зазначає К. В. Котун [143, с. 10-11].
2	Канада	У дисертаційній роботі Л. С. Нос аналізуються особливості підготовки вчителів до роботи у полікультурному середовищі та в умовах інклюзивної освіти Канади. Приділено увагу питанням підготовки майбутніх учителів до використання ІКТ у навчальному процесі. «Навчальні програми для підготовки вчителів укладаються з урахуванням нових підходів до використання ІКТ, що сприяє формуванню технологічної компетенції студентів». У Канаді базова підготовка вчителів на освітньому факультеті університетів вважається першим кроком в професійній діяльності. Наголошено, що методи і організаційні форми навчання з використанням ІКТ, що застосовуються канадськими педагогами, забезпечують ефективне навчання студентів та готовність майбутніх фахівців до створення навчального середовища у школі засобами ІКТ [215, с. 13-14].
	Греція	Ю. М. Короткова досліджуючи особливості професійної підготовки вчителя початкових класів у Греції, визначила, що відбулося удосконалення педагогічної практики студентів, посилення вимог до професійних якостей випускників (володіння сучасними засобами навчання, інтернет-технологіями, обов'язкове підвищення свого кваліфікаційного рівня, здатність до дослідницької діяльності тощо) [142, с.12].
	Японія	Дослідження Т. П. Кучай присвячене особливостям розвитку професійної підготовки вчителів початкових класів до морально-етичного виховання учнів в університетах Японії. У роботі описано інноваційні підходи до професійного розвитку вчителя початкової школи, присвоєння кваліфікації вчителя, його сертифікації та підвищення кваліфікації в системі неперервної освіти Японії; висвітлено значення національних традицій у морально-етичному вихованні учнів; виявлено особливості взаємодії сім'ї і школи та естетизації навчального середовища [154].
	Англія	У роботі Л. П. Поліщук проаналізовано концептуальні підходи до професійної підготовки вчителів початкової школи Англії, що дозволило зробити висновок, про те, що в їх основу покладено ідеї модернізації та технологізації навчального процесу, які передбачають урахування здобутків сучасних теорій психокогнітивного розвитку дитини, новітніх ІКТ у розробці системи форм і методів навчання. Сертифікат про повну педагогічну освіту надається після засвоєння навчальної програми, що містить всі дисципліни, які входять до Навчального плану початкової школи, а також, іноземні мови, інформаційні технології, професійні дисципліни і педагогічну практику в школі [241].
	Західна Європа	У дослідженні О. Б. Будник описано, що в університетах Західної Європи підготовка педагогічних працівників до соціально-педагогічної діяльності відбувається на факультетах соціальної педагогіки, зокрема: студенти вивчають загальні закони соціально-психологічного розвитку дітей, оволодівають навичками соціально-педагогічного діагностування виховних ситуацій, роботи з різними категоріями дітей і їх сім'ями, навчаються надавати превентивну і реабілітаційну допомогу [24, с. 184]. Дослідниця продовжує, думку про те, що у таких країнах, як: Німеччина, Великобританія після теоретичної підготовки майбутні фахівці проходять обов'язкове річне чи дворічне стажування за місцем роботи, а саме у конкретній початковій школі. А соціально-педагогічне спрямування їхньої

		теоретичної підготовки доповнюється вивченням соціальних наук, зокрема: педагогічної соціології, філософії виховання, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки тощо [24, с. 185].
	США	У роботі зазначено, що бесіда, консультація, змагання, тренінг, посильна трудова діяльність, масові благодійні акції тощо є найпоширенішими формами і методами соціально-педагогічної діяльності з учнями і їх батьками, з яким навчають майбутніх учителів у США. Також цікавим є досвід підтримки дитячих і батьківських ініціатив в умовах шкільного соціально-виховного середовища. Щодо підготовки вчителів початкової школи у США, то під час навчання у ЗВО домінують такі форми організації навчання, як: рольові ігри, моделювання, «мікровикладання» (створення ситуації з різними компонентами соціально-педагогічного процесу). Тобто, студенти проводять фрагменти із виховних заходів, уривки із уроків (на 10-15-хвилин), тренінги з невеликими групами учнів, які записують на відеокамери, а потім відбувається колективний перегляд та їх обговорення [24, с. 187].
	Франція	У дослідженні Г. В. Лещук, визначено, що нині спостерігається диверсифікація функціонального репертуару фахівців соціальної сфери у зв'язку з розширенням галузей їх діяльності, що виходять за межі соціального захисту (терапевтична, моделювальна, промоційна, медіативна, проєктивна, функції моніторингу, експертизи). У Франції застосовується різноманітні методи і форми організації навчання, проте домінують у підготовці фахівців соціальної сфери є: лекції, «робота під керівництвом», практичні заняття, самостійна робота, навчальні дискусії, робота над проєктами. Використовуються аудіо-візуальні методи та форми навчання: відеозвіти і відеолекторії, фоторепортажі, навчальні фільми, робота в мережі Інтернет та Інтранет, розробка презентацій у PowerPoint тощо, є і специфічні форми і методи, що застосовують у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери Франції – це робота у групах аналізу практики, складання досьє та соціальна експертиза [170].
	Німеччина	«Цікавим є досвід Німеччини, де соціально-педагогічна діяльність і освіта мають давню історію та багаті традиції. Важливість вивчення досвіду підготовки фахівців у цій країні підтверджується тим, що вона займає лідерські позиції з розробки і впровадження міжнародних стандартів професійної освіти. У Німеччині, як і в Україні, має місце диференціація соціальної й соціально-педагогічної діяльності та збереження відповідних напрямів професійної підготовки», - зазначає О. Ю. Пришляк [247].
	Білорусія, Росія	У країнах близького закордону, а саме у Росії, Білорусії інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти знаходиться на етапі експериментального впровадження, отже, і професійна підготовка педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в масових школах потребує досліджень. Із досвіду Росії, зазначено, що вдосконалюється підготовка професіоналів для здійснення соціально-педагогічної діяльності з дітьми в мікросоціумі, а саме в умовах здобуття загальнопедагогічної початкової освіти чи на спеціалізованих факультетах через інтегровану схему підготовки майбутніх учителів початкових класів шляхом присвоєння їм додаткової спеціалізації «Соціальна педагогіка» [24, с. 193].

*авторське узагальнення

**Додаток Б.
Перелік дисертаційних робіт**

Таблиця Б.1.

Різні аспекти підготовки вчителів початкової школи в Україні

№	Автор	Назва дисертації	Науковий ступінь, шифр спеціальності, рік
1	Л. О. Хомич	Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів	д.пед.н., 13.00.04, 1999
2	Л. Л. Хоружа	Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів	д.пед.н., 13.00.04, 2004
3	А. М. Коломієць	Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів	д.пед.н., 13.00.04, 2008
4	Л. Є. Петухової	Теоретико-методичні засади формування інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів	д.пед.н., 13.00.04, 2009
5	Л. Л. Макаренко	Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи	к.пед.н., 13.00.04, 2007
6	В. І. Імбер	Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів	к.пед.н., 13.00.04, 2008
7	І. М. Смірнова	Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів	к.пед.н., 13.00.04, 2004
8	Г. В. Наливайко	Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у системі підвищення кваліфікації	к.пед.н., 13.00.04, 2012
9	В. М. Барановська	Методична система формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів	к.пед.н., 13.00.02, 2014
10	О. І. Шиман	Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи:	к.пед.н., 13.00.02, 2005
11	О. П. Демченко	Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій	к.пед.н., 13.00.04, 2006
12	О. В. Варецька	Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти	д.пед.н., 13.00.04, 2015.
13	Т. О. Атрощенко	Розвиток культури міжнаціонального спілкування майбутнього вчителя початкових класів	к.пед.н., 13.00.04, 2005
14	В. В. Примакова	Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948-2012 рр.)	д.пед.н., 13.00.01, 2016
13	Н. А. Коломієць	Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів	к.пед.н., 13.00.09, 2009
14	О. Ю. Гапонова	Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учителів початкової школи в системі післядипломної освіти	к.пед.н., 13.00.04, 2005
15	С. В. Петренко	Система Delphi як засіб формування ІКТ-компетентностей майбутнього вчителя інформатики початкової школи у навчанні візуального програмування	к.пед.н., 13.00.10, 2016

Таблиця Б.2.

Підготовка вчителів початкової школи у закордонних країнах

№	Автор	Назва дисертації	Науковий ступінь, шифр спеціальності, рік
16	М. Р. Скоробогатова	Розвиток системи підготовки вчителів початкових класів в Україні (друга пол. ХХ ст.)	к.пед.н., 13.00.01, 2010
17	Л. П. Поліщук	Професійна підготовка вчителів початкової школи Англії в умовах євроінтеграції	к.пед.н., 13.00.01, 2011
18	Ю. М. Короткова	Професійна підготовка вчителя початкових класів у сучасній Греції	к.пед.н., 13.00.01, 2008
19	О. В. Волошина	Соціокультурний компонент підготовки майбутніх учителів початкової школи у Великій Британії	к.пед.н., 13.00.04, 2007
20	К. В. Котун	Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в університетах Фінляндії	к.пед.н., 13.00.04, 2015
21	Т. П. Кучай	Система професійної підготовки вчителів початкових класів в університетах Японії до морально-етичного виховання учнів	д.пед.н., 13.00.07, 2015
22	Л. С. Нос	Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи в університетах Канади	к.пед.н., 13.00.04, 2013

Таблиця Б.3.

Підготовка педагогічних працівників до організації різних напрямів роботи у початковій школі

№	Автор	Назва дисертації	Науковий ступінь, шифр спеціальності, рік
23	О. А. Комар	Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології	д.пед.н., 13.00.04, 2011
24	С. А. Литвиненко	Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	д.пед.н., 13.00.04, 2005
25	О. Б. Будник	Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	д.пед.н., 13.00.04, 2015
26	Б. Т. Долинський	Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності	д.пед.н., 13.00.04, 2011
27	С. М. Мартиненко	Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності	д.пед.н., 13.00.04, 2009
28	О. А. Філіпп'єва	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів	к.пед.н., 13.00.04, 2008
29	Н. М. Сінопальнікова	Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі	к.пед.н., 13.00.04, 2010
30	А. В. Кірейчев	Формування психологічної готовності майбутніх вчителів початкових класів до профілактики і корекції проявів дитячої агресивності	к.психол.н., 19.00.07, 2008
31	Л. Е. Бекірова	Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання	к.пед.н., 13.00.04, 2010

32	О. М. Снігур	Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи	к.пед.н., 13.00.09, 2007
33	В. П. Вовк	Психологічна підготовка вчителя початкових класів до роботи із соціально занедбаними учнями	к.психол.н., 19.00.07, 2007
34	О. В. Суховірський	Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій	к.пед.н., 13.00.04, 2005
35	Л. О. Петриченко	Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі	к.пед.н., 13.00.04, 2007
36	Ю. М. Клименюк	Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи	к.пед.н., 13.00.04, 2009
37	Ю. І. Пастир	Підготовка майбутнього вчителя до соціалізації молодших школярів	к.пед.н., 13.00.04, 2010
38	Л. В. Зімакова	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва	к.пед.н., 13.00.04, 2004
39	Н. В. Котух	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативних умінь учнів в умовах відкритої соціально-педагогічної системи	к.пед.н., 13.00.04, 2005
40	І. В. Казанжи	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи	к.пед.н., 13.00.04, 2002
41	Л. С. Філатова	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спілкування учнів у процесі розвиваючих ігор	к.пед.н., 13.00.04, 2002
42	О. А. Баранова	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до попереджувально-корекційної роботи з учнями	к.пед.н., 13.00.04, 2001
43	І. В. Бужина	Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів	д.пед.н., 13.00.04, 2004.
44	М. М. Ворник	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями :	к.пед.н., 13.00.04, 2014
45	М. І. Гайдур	Підготовка майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища	к.пед.н., 13.00.04, 2010.
46	Т. Р. Гуменникова	Теоретико-методичні засади підготовки майбутнього педагога до особистісно орієнтованого виховання молодших школярів в умовах ступеневої освіти	д.пед.н., 13.00.04, 2011.
47	Г. Ю. Кравченко	Освоєння вчителями початкової школи педагогічних інновацій в умовах внутрішньошкільної науково-методичної роботи	к.пед.н., 13.00.04, 2003.
48	Л. С. Мерва	Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями	к.пед.н., 13.00.04, 2014
49	С. В. Петренко	Система Delphi як засіб формування ІКТ-компетентностей майбутнього вчителя інформатики початкової школи у навчанні візуального програмування	к.пед.н., 13.00.10, 2016
50	О. М. Снігур	Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи	к.пед.н., 13.00.09, 2007
51	В. Б. Легін	Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності	к.пед.н., 13.00.09, 2016

52	І. З. Лецюк	Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проектування інформаційно-комунікаційного середовища	к.пед.н., 13.00.04, 2015
53	М. П. Оліяр	Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів	д.пед.н., 13.00.02, 2016
54	О. Т. Писарчук	Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища	к.пед.н., 13.00.04, 2016
55	О. В. Сорока	Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання АРТ-терапевтичних технологій	д.пед.н., 13.00.04, 2016
56	С. І. Тафінцева	Підготовка майбутніх учителів початкової школи до соціалізації учнів на засадах гендерного підходу	к.пед.н., 13.00.04, 2016
57	І. С. Артем'єва	Професійна діяльність вчителя початкової школи з формування позитивного ставлення першокласників до навчання	к.пед.н., 13.00.04, 2015
58	О. Ю. Гапонова	Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учителів початкової школи в системі післядипломної освіти	к.пед.н., 13.00.04, 2015
59	В. М. Жлудько	Формування готовності майбутніх учителів до навчання ігрового дизайну учнів початкових класів	к.пед.н., 13.00.04, 2015
60	Н. К. Мар'євич	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів	к.пед.н., 13.00.04, 2015
61	Л. І. Тимчук	Методична підготовка вчителів початкових класів до формування професійних інтересів учнів	к.пед.н., 13.00.04, 2010
62	А. Н. Бистрюкова	Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів засобами проєктивної технології	к.пед.н., 13.00.04, 2009
63	Д. І. Пащенко	Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів	д.пед.н., 13.00.04, 2006
64	Н. М. Ткаченко	Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності	к.пед.н., 13.00.04, 2011
65	Н. С. Урум	Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів	к.пед.н., 13.00.04, 2008
66	Т. І. Шанскова	Соціально орієнтована підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками	к.пед.н., 13.00.04, 2002
67	Ю. Д. Шаповал	Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів	к.пед.н., 13.00.04, 2007
68	О. В. Суховірський	Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій	к.пед.н., 13.00.04, 2015
69	О. М. Мельник	Проектування електронних освітніх ресурсів з математики для учнів початкової школи	к.пед.н., 13.00.10, 2016
70	М. М. Ястребов	Використання веб-орієнтованих технологій у здоров'я збережувальному навчанні учнів початкових класів	к.пед.н., 13.00.10, 2016

*авторське узагальнення

Таблиця Б.4.

Формування особистісних якостей молодших школярів

№	Автор	Назва дисертації	Науковий ступінь, шифр спеціальності, рік
71	О. В. Матвієнко	Моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності	к.пед.н., 13.00.01, 1999
72	В. В. Цветков	Формирование социальной компетентности сельских школьников	к.пед.н., 13.00.01, 2002
73	О. В. Бурим	Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах	к.пед.н., 13.00.05, 2008
74	О. В. Галакова	Развитие социальной компетентности младших школьников во внеурочной деятельности	к.пед.н., 13.00.01, 2013
75	О. Л. Позднякова	Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності	к.пед.н., 13.00.03, 2010
76	Т. М. Герлянд	Соціальний розвиток молодших школярів у групах подовженого дня	к.пед.н., 13.00.07, 2007
77	І. В. Головська	Моральне виховання молодших школярів у процесі взаємодії загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї	к.пед.н., 13.00.07, 2012
78	Т. Ю. Гурова	Виховання толерантності молодших школярів в умовах полікультурного освітнього простору	к.пед.н., 13.00.07, 2012
79	А. Я. Данієлян	Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до праці в умовах приватного навчального закладу	к.пед.н., 13.00.07, 2012
80	Г. А. Іваниця	Формування добродійності молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи	к.пед.н., 13.00.07, 2012
81	Ю. В. Коротина	Формирование социальной компетентности младших школьников средствами учебных предметов	к.пед.н., 13.00.02, 2011
82	С. Л. Парфілова	Формування пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчально-пошукової діяльності	к.пед.н., 13.00.09, 2009
83	В. Б. Легін	Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності	к.пед.н., 13.00.09, 2016
84	О. В. Васильєва	Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків	к.пед.н., 13.00.09, 2015
85	Ж. І. Власюк	Виховання почуття справедливості у молодших школярів в позаурочній діяльності	к.пед.н., 13.00.07, 2015
86	М. В. Горват	Виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного педагогічного спілкування	к.пед.н., 13.00.07, 2014
87	П. В. Дячук	Дидактичні умови формування самооцінки молодших школярів у навчальній діяльності	к.пед.н., 13.00.09, 2015
89	А. В. Тадаєва	Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі	к.пед.н., 13.00.05, 2016
90	А. С. Толкачова	Формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності шкіл-інтернатів	к.пед.н., 13.00.02, 2014
91	О. В. Хмизова	Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності	к.пед.н., 13.00.07, 2010
92	О. В. Черноус	Формування навчально-організаційних умінь і навичок молодших школярів засобами	к.пед.н., 13.00.09, 2010

		відеоінформації	
93	В. В. Оверчук	Креативність як чинник саморозвитку молодших школярів	к.психол.н., 19.00.07, 2012.
94	С. М. Дмор	Методика навчання молодших школярів футболу у процесі позаурочних занять з використанням інформаційних технологій	к.пед.н., 13.00.02, 2014
95	Л. О. Заря	Методика формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій	к.пед.н., 13.00.02, 2013

*авторське узагальнення

Додаток В.

Таблиця В.1.

Переваги та недоліки застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярами

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - візуалізація абстрактної інформації шляхом динамічного представлення процесів; - демонстрування об'єктів і процесів мікро- й макросвітів; - одночасне використання кількох каналів сприйняття матеріалу учнем у процесі навчання, завдяки чому досягається інтеграція інформації, що забезпечують різні органи чуття; - моделювання небезпечних експериментів, що не можна провести у школі; - екстраполювання навчального матеріалу в широкий освітній, громадський, історичний контекст [153, с. 114]. 	<p>Учень початкової школи ще має не обмежену здатність до опрацювання навчальних повідомлень на сенсорному та когнітивному рівнях, а це може спричинити перевантаження дітей у разі опрацювання занадто великої кількості навчальних повідомлень та одночасного нав'язування великої кількості сенсорних ознак, зазначено у [33; 198; 342]</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розвиток пізнавальних інтересів; підвищення якості знань; - індивідуалізація навчання; інтенсифікація освіти; - сприяння кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу [153, с. 39]; - підготовка дітей до самостійного пошуку потрібної інформації й матеріалів, зокрема, з енциклопедій (також мультимедійних), словників, інших інтернет-видань; - гарантування дітям вільного доступу до різних джерел інформації; - уміння користуватися різними інформаційними ресурсами; - розвиток знань, комунікація безпосередньо через мультимедіа; - підготовка дітей до критичного аналізу мультимедійних програм [153, с. 92-93]. 	<p>Під час створення власного електронного навчального контенту слід уникати музичного супроводу, відеофрагментів чи анімаційних ефектів, що не несуть навчально-сміслового навантаження, оскільки це призводить до переключення дитячої уваги та її зниження у процесі засвоєння навчального матеріалу [198].</p>
<ul style="list-style-type: none"> - позитивний вплив наочності на швидкість сприйняття даних/відомостей; - використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у освітньому процесі, що ґрунтуються на зоровому і слуховому сприйнятті, які забезпечують швидке й ефективне засвоєння матеріалу завдяки багатоканальному поданню відомостей [122]. 	
<ul style="list-style-type: none"> - надання потрібної інформації з певної дисципліни; - виховування самостійності у здобуванні знань, у роботі з електронною інформацією; - розвиток образного творчого мислення, набуття вміння аналізувати, відбирати, 	

систематизувати навчальну інформацію [93, с. 8].	
- мультимедійні технології дають змогу осмислено і гармонійно поєднувати різні види мультимедійної інформації, що допомагає представляти матеріал в різних форматах, а саме: зображення, зокрема, скановані світлини, креслення, мапи, слайди; звукозаписи голосу, звукові ефекти й музика; відео, складні відеоефекти та анімаційне імітування; анімації й симуляції.	

*авторське узагальнення

Додаток Г.
Анкети для опитування
Додаток Г.1.

Анкета для вчителів початкових класів

Вельмишановні колеги!

Для вдосконалення використання вчителями мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, просимо Вас відповісти на наші запитання. Сподіваємося на Вашу відкритість та чесність.

Вік _____ Стаж роботи _____ Населений пункт _____

1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час? Якщо «ні» то чому? _____

2. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології під час уроків, поза урочний час з молодшими школярами? _____

3. Що ви відносите до мультимедійних технологій? (обведіть або підкресліть Вашу відповідь)

- телебачення;
- Інтернет;
- презентації з використанням тексту, фото, відео;
- всі варіанти підходять.

4. Під час яких уроків Ви використовуєте мультимедійні технології? _____

5. Якщо Ви використовуєте мультимедійні презентації, то де Ви їх берете? (обведіть або підкресліть Вашу відповідь)

- в Інтернеті;
- знаходите в ресурсних центрах та бібліотеках;
- створюєте авторські презентації.

6. Чи створюєте Ви з учнями спільні презентації? _____

7. З якою метою Ви використовуєте мультимедійні презентації у роботі з молодшими школярами? (обведіть або підкресліть Вашу відповідь)

- з метою унаочнення навчальної інформації;
- з метою активізації пізнавальної діяльності;
- з метою стимулювання обговорення;
- з метою активізації навчально-дослідницької роботи та презентації її результатів.

Ваш варіант _____

8. Як Ви вважаєте, чи може використання мультимедійні технології, вчителями, сприяти кращому засвоєнню матеріалу молодшими школярами? Як саме? _____

_____

_____

9. Чи демонструєте Ви під час навчально-виховного процесу мультиплікаційні фільми? Чи обговорюєте їх?

_____

_____

10. Які мультиплікаційні фільми є улюбленими у Ваших учнів? Назвіть їх.

_____

_____

_____

11. Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти?

_____

_____

_____

Дякуємо за увагу!

*авторська розробка

Додаток Г.2.

Анкета для практичних психологів і соціальних педагогів

Вельмишановні колеги!

Просимо Вас відповісти на наші запитання.
Сподіваємося на Вашу відкритість та чесність.

Вік _____ Стаж роботи _____ Населений пункт _____

Психолог / Соціальний педагог (обведіть або підкресліть свою посаду)

1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час? Якщо «ні» то чому? _____

_____

_____

2. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у своїй роботі з молодшими школярами? _____

_____

3. Що ви відносите до мультимедійних технологій? (обведіть або підкресліть Вашу відповідь)

- телебачення;
- Інтернет;
- презентації з використанням тексту, фото, відео;
- всі варіанти підходять.

4. Підчас яких форм роботи Ви використовуєте мультимедійні технології? _____
 _____
 _____

5. Чи використовуєте Ви мультимедійні презентації та мультиплікаційні фільми у своїй роботі?
 _____
 _____

6. Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти?
 _____
 _____

Дякуємо за увагу!

*авторська розробка

Додаток Г.3.

Анкета для батьків (опікунів)

Вельмишановні батьки!

Просимо Вас відповісти на наші запитання, що стосуються молодших школярів.

Сподіваємося на Вашу відкритість та чесність.

Ваш вік _____ Стать _____ Населений пункт _____

1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка Вашої дитини (молодшого школяра)? Якщо «ні» то чому? _____
 _____
 _____

2. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у вихованні своєї дитини (молодшого школяра)? _____
 _____
 _____

3. Які саме мультимедійні технології Ви використовуєте у вихованні своїх дітей (молодшого школяра)? (обведіть або підкресліть Ваші відповіді)

- телебачення (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.);
- Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).
- Ваш варіант _____

4. Чи критично Ви добираєте мультимедійні технології для Вашої дитини (молодшого школяра) ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін. _____
 _____

5. Скільки часу на день Ваша дитина (молодший школяр) проводить переглядаючи телебачення (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та в мережі Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.)?
 - 15-30 хв.;

- 30-60 хв.;
- 1-2 год.;
- 2-3 год.;
- більше 3 год.
- Ваш варіант _____

6. З якою метою Ви використовуєте мультимедійні технології?

- щоб зайняти дитину на певний час;
- як винагорода за виконану роботу (за успіхи у навчанні, виконане домашнє завдання, виконання побутових обов'язків);
- для підготовки шкільних завдань, проектів;
- для розвитку творчих здібностей дитини (відео урок, розважальні шоу).
- Ваш варіант _____

7. Чи обговорюєте Ви зі соєю дитиною (молодшим школярем) сюжет переглянутого на телебаченні (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та в мережі Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).

- Ваш варіант _____

Дякуємо за увагу!

*авторська розробка

**Додаток Д.
Результати опитувань**

Таблиця Д.1.

Результати анкетування вчителів початкових класів

Запитання	Відповіді	Коментарі
1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час? Якщо «ні» то чому?	60% вчителів задовольняє поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час.	Можна припустити, що вчителі відповідали на запитання з думкою про свої вміння заспокоїти учнів.
2. Чи використовуєте Ви мультимедійних технологій підчас уроків?	70% вчителів використовує мультимедійні технології підчас уроків.	
3. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології для виховної роботи чи в позаурочний час з молодшими школярами?	40% вчителів використовує мультимедійні технології для виховної роботи чи в позаурочний час з молодшими школярами.	
4. Що ви відносите до мультимедійних технологій? - телебачення; - Інтернет; - презентації з використанням тексту, фото, відео; - всі варіанти підходять.	30% вчителів обрали відповідь «всі варіанти підходять», а 70% вчителів обрали лише одну або дві з запропонованих відповідей.	Більшість вчителів (70%) відповіли, що використовують мультимедійні технології підчас уроків, для виховної роботи чи в позаурочний час з молодшими школярами, проте 70% з них не знають, що саме відноситься до мультимедійні технологій.
5. Підчас яких уроків Ви, зазвичай, використовуєте мультимедійних технологій з молодшими школярами?	1. Природознавство. 2. Математика. 3. Українська мова. 4. Музика. 5. Основи здоров'я.	На уроках «основи здоров'я», мало вчителів використовують мультимедійні технології з молодшими школярами.
6. Якщо Ви використовуєте мультимедійні презентації, то де Ви їх берете? - в Інтернеті; - знаходите в ресурсних центрах та бібліотеках; - створюєте авторські презентації.	80% з них беруть мультимедійні презентації в мережі Інтернет або ж створюють авторські презентації.	
7. Чи створюєте Ви з учнями спільні презентації?	88% з них не створюють з учнями спільні презентації.	
8. З якою метою Ви використовуєте мультимедійні презентації у роботі з молодшими школярами? - з метою унаочнення	Мультимедійні презентації у своїй роботі - з метою унаочнення навчальної інформації (60%); - з метою активізації	

навчальної інформації; - з метою активізації пізнавальної діяльності; - з метою стимулювання обговорення; - з метою активізації навчально-дослідницької роботи та презентації її результатів.	пізнавальної діяльності (70%); - з метою стимулювання обговорення (50%); - з метою активізації навчально-дослідницької роботи та презентації її результатів (80%).	
9. Як ви вважаєте, чи може використання мультимедійних технологій, вчителями, сприяти кращому засвоєнню матеріалу молодшими школярами? Як саме?	Зі 100% опитаних 96% вчителів вважають, що використання мультимедійних технологій, вчителями, сприяти кращому засвоєнню матеріалу молодшими школярами.	
10. Чи демонструєте Ви під час навчально-виховного процесу мультимедійні фільми? Чи обговорюєте їх?	55% вчителів демонструє і обговорює під час навчально-виховного процесу мультимедійні фільми, а 24% вчителів лише обговорює мультимедійні фільми без демонстрації їх.	
11. Які мультимедійні фільми є улюбленими у Ваших учнів? Назвіть їх.	Більшість вчителів зазначили сучасні мультфільми – «Маша і ведмідь», «Тачки», «Смішарики», «Фіксики», мультфільми студії Уолт Дісней і т.д.	
12. Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультимедійної та телепродукції, яку переглядають їх діти?	70% вчителів обговорює з батьками якість мультимедійної та телепродукції, яку переглядають їх діти	

*авторське опрацювання та узагальнення

Таблиця Д.2.

Результати анкетування практичних психологів та соціальних педагогів

Запитання	Відповіді	Коментарі
1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час?	50% опитаних задовольняє поведінка молодших школярів на уроках, позаурочний час.	Вважаємо, що більшість опитаних, на кілька питань, прикрасили свої відповіді, щоб не здатись не компетентними фахівцями. Хоча в ході бесіди було зрозуміло, що значна частина опитаних не використовує мультимедійні технології у роботі з молодшими школярами.
2. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у своїй роботі з молодшими школярами?	50% опитаних використовує мультимедійні технології у роботі з молодшими школярами.	
3. Що ви відносите до мультимедійних технологій? - телебачення; - Інтернет; - презентації з використанням тексту, фото,	40% опитаних обрали відповідь «всі варіанти підходять», а 60% опитаних обрали лише одну або дві з запропонованих відповідей.	

<i>відео;</i> <i>- всі варіанти підходять.</i>		
4. Під час яких форм роботи Ви використовуєте мультимедійні технології?	35% - групові, 5% - масові.	
5. Чи використовуєте Ви мультимедійні презентації та мультимедійні презентації та мультиплікаційні фільми у своїй роботі?	40% опитаних використовує мультимедійні презентації та мультиплікаційні фільми у своїй роботі.	
6. Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти?	50% опитаних обговорює з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти	

*авторське опрацювання та узагальнення

Таблиця Д.3.

Результати анкетування батьків/опікунів

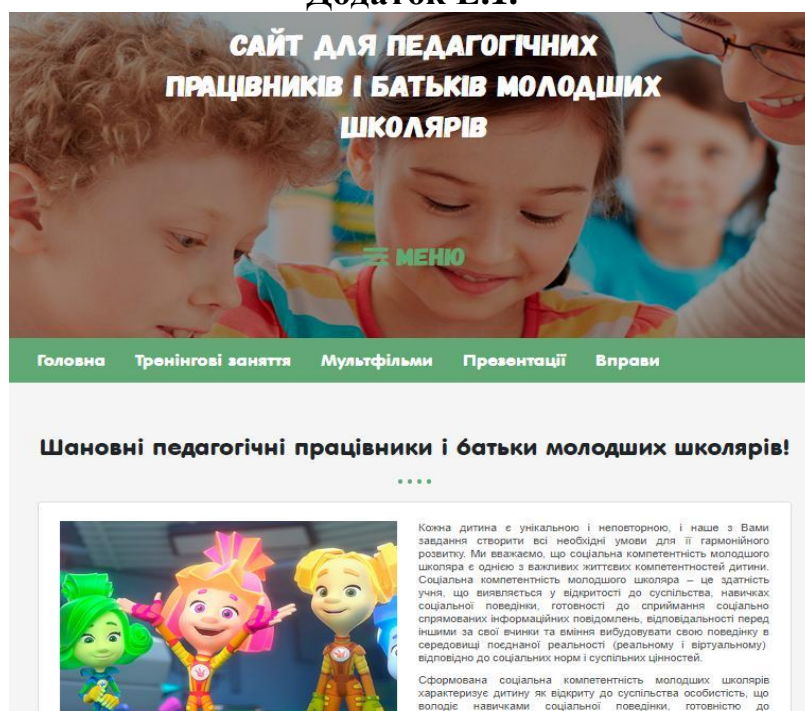
Запитання	Відповіді	Коментарі
1. Чи завжди задовольняє Вас поведінка Вашої дитини (молодшого школяра)?	70% опитаних задовольняє Вас поведінка Вашої дитини.	Вважаємо, що більшість опитаних, на кілька питань, прикрасили свої відповіді, оскільки вважаю що їх дитина «ідеальна», і не хочуть помічати явних проблем дитини з її поведінкою та налагодженням соціальних зв'язків. В ході бесід було зрозуміло, що значна частина опитаних не здійснює критичний добір ігор, мультфільмів, фільмів, серіалів, відео уроків, розважальних шоу та не задумуються, який вплив здійснюється на їх дитину. Та не дозують час проведений їх дитиною переглядаючи телебачення та в мережі Інтернет.
2. Чи використовуєте Ви мультимедійні технології у вихованні своєї дитини (молодшого школяра)?	50% опитаних використовує мультимедійні технології у вихованні своєї дитини	
3. Які саме мультимедійні технології Ви використовуєте у вихованні своїх дітей (молодшого школяра)? (обведіть або підкресліть Ваші відповіді) - телебачення (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.); - Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).	50% використовує у вихованні своїх дітей - телебачення (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та 50% Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).	
4. Чи критично Ви добираєте мультимедійні технології для Вашої дитини (молодшого школяра) ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.	60% критично добираєте мультимедійні технології для своєї дитини - ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.	
5. Скільки часу на день Ваша дитина (молодший школяр)	5% - 15-30 хв.; 10% - 30-60 хв.;	

<p>проводить переглядаючи телебачення (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та в мережі Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.)?</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15-30 хв.; - 30-60 хв.; - 1-2 год.; - 2-3 год.; - більше 3 год. 	<p>25% - 1-2 год.;</p> <p>55% - 2-3 год.;</p> <p>5% - більше 3 год.</p>	
<p>6. З якою метою Ви використовуєте мультимедійні технології?</p> <ul style="list-style-type: none"> - щоб зайняти дитину на певний час; - як винагорода за виконану роботу (за успіхи у навчанні, виконане домашнє завдання, виконання побутових обов'язків); - для підготовки шкільних завдань, проектів; - для розвитку творчих здібностей дитини (відео урок, розважальні шоу). 	<p>5% - щоб зайняти дитину на певний час;</p> <p>60% - як винагорода за виконану роботу (за успіхи у навчанні, виконане домашнє завдання, виконання побутових обов'язків);</p> <p>30% - для підготовки шкільних завдань, проектів;</p> <p>5% - для розвитку творчих здібностей дитини (відео урок, розважальні шоу).</p>	
<p>7. Чи обговорюєте Ви зі соєю дитиною (молодшим школярем) сюжет переглянутого на телебаченні (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та в мережі Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).</p>	<p>60% обговорює зі соєю дитиною (молодшим школярем) сюжет переглянутого на телебаченні (мультфільми, фільми, серіали, новини, розважальні шоу та ін.) та в мережі Інтернет (ігри, соціальні мережі, мультфільми, фільми, серіали, електронні енциклопедії, відео уроки, новини, розважальні шоу та ін.).</p>	

*авторське опрацювання та узагальнення

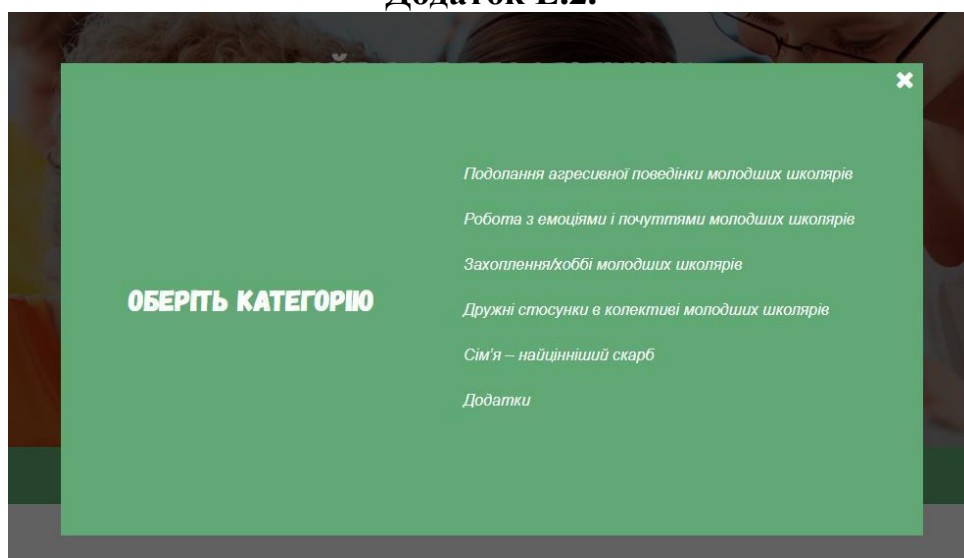
Додаток Е.

Додаток Е.1.

Рубрики авторського сайту для педагогічних працівників та батьків молодших школярів

Додаток Е.2.

Категорії авторського сайту для педагогічних працівників та батьків молодших школярів

Додаток Ж

Додаток Ж.1.

Анкета №1 для педагогічних працівників

Вельмишановні колеги!

Просимо Вас відповісти на запитання.

Анкета є анонімною, тому сподіваємося на Вашу відкритість та чесність.

Для заповнення анкети Вам необхідно обрати один або кілька варіантів відповіді та відмітити їх.

Стаж роботи _____ Населений пункт _____

1. Що ви відносите до мультимедійних технологій?

- телебачення;
- Інтернет;
- презентації з використанням тексту, фото, відео;
- електронні освітні ресурси;
- всі варіанти підходять.

2. Чи використовуєте Ви мультимедійних технологій підчас уроків, в позаурочний час з молодшими школярами?

- Так, часто використовую; Так, але рідко використовую; Ні, не використовую.

3. Підчас яких уроків Ви використовуєте мультимедійних технологій?

☐ Математика;	☐ Англійська мова;	☐ Інформатика;
☐ Українська мова;	☐ Я у світі;	☐ Основи здоров'я;
☐ Літературне читання;	☐ Природознавство;	☐ Музичне мистецтво;
☐ Образотворче мистецтво;	☐ Трудове навчання;	☐ Фізкультура.

4. Якщо Ви використовуєте мультимедійні презентації, то де Ви їх берете?

- в Інтернеті;
- знаходите в ресурсних центрах та бібліотеках;
- створюєте авторські презентації.

5. Чи створюєте Ви з учнями спільні презентації? Так; Ні.

6. З якою метою Ви використовуєте мультимедійні презентації у роботі з молодшими школярами?

- з метою унаочнення навчальної інформації;
- з метою активізації пізнавальної діяльності;
- з метою стимулювання обговорення;
- з метою активізації навчально-дослідницької роботи та презентації її результатів;
- всі варіанти підходять;

ваш варіант _____

7. Чи демонструєте Ви під час навчально-виховного процесу мультиплікаційні фільми? Чи обговорюєте їх? Так; Ні.

Чи вважаєте Ви важливим домагатися особистісної думки, реакції, відповіді молодших школярів на переглянуті мультфільми, відео фрагменти щодо вчинків головних героїв?

- Так; Ні.

8. Чи обговорюєте Ви з батьками якість мультиплікаційної та телепродукції, яку переглядають їх діти? Так; Ні.

9. Що з перерахованого Ви вмієте використовувати?

- Електронні освітні ресурси
- Microsoft Office 365
- ВікіВікіВеб
- Електронні бібліотеки
- Хмарні сервіси
- Пошукові системи мережі Інтернет (Google, Yandex ін.)
- Блоги
- Сайти
- Програми пакету Microsoft Office 2010
- Youtube
- Електронна пошта
- Skype
- Електронні соціальні мережі

10. Як часто Ви вирішуєте конфліктні ситуації у навчально-виховному процесі?

- Часто;
- Іноді;
- Звертають за допомогою до колег (практичний психолог, соціальний педагог, керівництво).

11. Чи цікавитесь Ви позашкільною діяльністю молодших школярів?

- Постійно цікавлюсь, знаю які гуртки і секції відвідують учні;
- Знаю які гуртки і секції відвідують половина учнів;
- Майже не цікавлюсь.

12. Чи використовуєте Ви інформаційно-комунікаційні технології для взаємодії з батьками/родичами молодших школярів? Так; Ні.

13. Якщо Ви використовуєте інформаційно-комунікаційні технології для взаємодії з батьками/родичами молодших школярів відмітьте, які саме:

- мобільний телефон;
- вайбер;
- Skype;
- персональний сайт;
- сайт навчального закладу;
- блог;
- чат;
- електронні соціальні мережі

ваш варіант _____

14. Як Ви вважаєте, успішна адаптація молодшого школяра до навчально-виховного процесу залежить від:

- роботи класних керівників молодших школярів;
- роботи колективу педагогічних працівників (класних керівників, соціальних педагогів, практичних психологів, керівництва закладу);
- співпраці колективу педагогічних працівників та батьків/опікунів молодших школярів.

15. Оберіть визначення «соціальна компетентність молодших школярів» це:

- здатність особистості продуктивно вирішувати економічні завдання;
- здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі;
- здатність особистості до основних принципів, які передбачають високу рухову активність, виховання школяра у процесі активної діяльності з метою їх гармонійного всебічного розвитку, зміцнення здоров'я, загартування, підвищення розумової та фізичної працездатності.

ваш варіант _____

16. Вкажіть складники з яких складається соціальна компетентність молодших школярів?

- когнітивний;
- мотиваційно-ціннісний;
- поведінково-діяльнісний,
- комунікативний;
- інформаційно-рефлексивний.

17. Чи впливає навчально-виховний процес у Вашому навчальному закладі на формування соціальної компетентності молодших школярів?

Так, у нас розроблена спеціальна цілеспрямована програма / план заходів / призначені відповідальні особи

- Так, вважаю, що впливає;
- Частково впливає;
- Цим більше займаються позашкільні заклади.

18. Чи створюєте Ви особисто спеціальні умови для формування соціальної компетентності молодших школярів?

- Так;
- Частково;
- Ні;
- Цим займається соціальний педагог;
- Цим займається практичний психолог;
- Цим займається педагог-організатор.
- Цим займається класний керівник;

ваш варіант _____

19. Вкажіть форми та методи організації навчально-виховного процесу є найбільш ефективними для формування соціальної компетентності молодших школярів?

- виховні години;
- тренінги;
- рольові ігри;
- екскурсії;
- робота в групах;
- парна робота;
- робота над проектами
- шкільні спортивні масові заходи;
- шкільні концерти;

ваш варіант _____

20. Оберіть інструменти (методики) якими, на Вашу думку, можна оцінити рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів:

- Соціометрія
- Педагогічне спостереження;
- Бесіди з учнями;

- Бесіди з батьками;
 Тест «Дім-Дерево-Людина» (за Дж. Буком)
 Тест «Не існуюча тварина»
 Робота в міні групах (виконання завдань, та представлення їх перед всім колективом класу)
 Методика асоціація (Картинка ситуації з коміксу чи мультфільму)
 Шкала поведінкових характеристик обдарованих школярів (за Дж. Рензуллою та співавтором Л. Поповою). Для оцінки характеристики учнів у пізнавальній, мотиваційній, творчій та лідерській сферах
 ваш варіант _____

21. Що б Ви запропонували для формування соціальної компетентності молодших школярів? _____

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Ж.2.

Анкета №2 для педагогічних працівників

Вельмишановні колеги!

Просимо Вас відповісти на наші запитання.

Анкета є анонімною, тому сподіваємося на Вашу відкритість та чесність.

Інструкція: Для заповнення анкети Вам необхідно обрати варіант відповіді, що відповідає Вашій точці зору та поставити позначку (**V** чи **+**) у відповідній колонці.
1 - Не погоджуюсь; **2** - Частково погоджуюсь; **3** - Повністю погоджуюсь

№	Висловіть Вашу позицію щодо поданих нижче тверджень	1	2	3
1	На мою думку формування соціальної компетентності молодших школярів мають здійснювати соціальний педагог чи практичний психолог			
2	До посадових обов'язків вчителів початкової школи не входить обов'язковість формування соціальної компетентності молодших школярів			
3	У мене є досвід щодо застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів			
4	Маю потребу у ознайомленні з напрямками використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів			
5	Обізнаність про досвід використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів, розширює мій світогляд			
6	Я застосовую та вважаю за потрібне у формуванні соціальної компетентності молодших школярів використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій			
7	Регулярна діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів є важливою складовою соціально-педагогічної діяльності навчального закладу			
8	Я готовий формувати соціальну компетентність молодших школярів за відповідними методичними рекомендаціями чи розробленими тренінговими заняттями			

9	Створення педагогічним працівником власних електронних презентацій, електронних освітніх ресурсів є необхідною умовою ефективної роботи щодо формування соціальної компетентності молодших школярів			
10	Вважаю, що я на високому рівні володію інформаційно-комунікаційними технологіями			
11	Мені важливо, щоб з моїми розробками електронних освітніх ресурсів ознайомлювалось та застосовували у роботі з молодшими школярами			
12	Застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій є ефективним для формування соціальної компетентності молодших школярів			
13	Я зацікавлений у підвищенні моєї кваліфікації щодо формування соціальної компетентності молодших школярів			
14	Я зацікавлений у підвищенні моєї кваліфікації щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів			
15	Маю потребу у методичному супроводі (рекомендації, тренінгові заняття), щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів			

Стаж педагогічної роботи _____

Стать _____ Населений пункт _____

Дякуємо за співпрацю!

*авторська розробка

Додаток З

Діагностичний інструментарій, що був застосований для оцінювання рівнів сформованості соціальної компетентності в молодших школярів під час формувального експерименту

Короткий опис діагностичних інструментів:

1. Соціометрія класу (за Дж. Морено) [265].

Для початку потрібно запропонувати молодшим школярам певну теоретичну ситуацію для оцінювання їхніх емоційних взаємин. Така ситуація має бути наближена чи пов'язана зі шкільним життям чи позаурочною спільною діяльністю. Під час проведення соціометрії з молодшими школярами можна використати наступні питання: «З ким би ти хотів робити домашні завдання чи спільний проект? Хто тобі найбільше подобається в класі? З ким би ти хотів жити по сусідству? Кого б ти запросив на свій день народження? А кого запросив би на день народження в останню чергу? Кому ти довіриш свою таємницю? Кому ніколи не довіриш свою таємницю? Кого б ти вибрав для поїздки або походу на природу?»

2. Тест «Дім-Дерево-Людина» (за Дж. Буком) [265].

3. Методика асоціація (Картинка ситуації з коміксу чи мультфільму).

Картинка на якій зображено дії героїв. Учні пропонується відповісти на кілька запитань:

- Чи подобається тобі ця картинка?
- Уяви собі що ти можеш стати одним із героїв на цій картинці, ким би ти хотів стати?
- Чим саме тобі подобається обраний герой?
- Як ти вважаєш твій герой злий чи добрий? Чому?
- Що на цій картинці тобі подобається більше за все?

4. Перегляд мультфільму та обговорення вчинків героїв.

5. Робота в міні групах.

Об'єднання учнів класу в міні групи. Кожна команда отримує завдання, після виконання якого, кожна команда представляє свою роботу всьому класу.

6. Тест «Неіснуюча тварина». Малюнок учня [265].

Таблиця 3.1.

Каталог рекомендованих методик для оцінювання рівнів сформованості соціальної компетентності в молодших школярів

Компонент	Назва методики/автор, джерело
Когнітивний компонент	Соціометрія класу (за Дж. Морено) [265].
Мотиваційно-ціннісний	Тест «Дім-Дерево-Людина» (за Дж. Буком) [265].
Поведінково-діяльнісний	Методика асоціація (Картинка ситуації з коміксу чи мультфільму)
	Шкала поведінкових характеристик обдарованих школярів (за Дж. Рензуллою та співавтором Л. Поповою). Для оцінки характеристики учнів у пізнавальній, мотиваційній, творчій та лідерській сферах [72].
Комунікативний компонент	Робота в міні групах (виконання завдань, та представлення їх перед всім колективом класу)
Інформаційно-рефлексивний компонент	Тест «Не існуюча тварина» [265].

*авторське узагальнення

Додаток К

Тематика проведення семінарсько-тренінгових занять для розвитку у компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів

Частина 1. Особливості формування соціальної компетентності молодших школярів.

- інформація про соціальну компетентність особистості, шляхи формування соціальної компетентності молодших школярів,
- спеціальні методики для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів;

Частина 2. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для молодших школярів.

- особливості добору web-орієнтованих і мультимедійних технологій для молодших школярів з метою проведення соціального виховання та соціально-педагогічної роботи;
- особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Детальніше плани проведення та зміст тренінгових занять описано у посібнику «Інформаційно-комунікаційні технології як засоби формування соціальної компетентності молодших школярів».

Додаток Л

План проведення 2-х з 10 тренінгових занять «Весела подорож» для формування соціальної компетентності молодших школярів

Заняття I. Назва: «станція «Таємниця наших імен»

№	Час	Назва вправи	Матеріали
1	5 хв.	Вступне слово вчителя	
2	10 хв.	Вправа «Клубочок»	
3	5 хв.	Мультимедійна презентація	Мультимедійний проектор/Smart Board, ноутбук/ПК, мультимедійна презентація
4	5 хв.	Вправа «Звуки наших імен»	
5	10 хв.	Перегляд мультфільму Лунтік «Ім'я»	Мультимедійний проектор/Smart Board, ноутбук/ПК, мультфільм/уривок мультфільму
6	10 хв.	Вправа «М'яч чесності»	М'яч

Заняття II. Назва: «станція «Світ емоцій і почуттів»

№	Час	Назва вправи	Матеріали
1	5 хв.	Вступне слово вчителя	
2	10 хв.	Вправа «Вчимось розпізнавати емоції»	Мультимедійний проектор/Smart Board, ноутбук/ПК, мультимедійна презентація
3	10 хв.	Перегляд мультфільму «Вини Пух»	Мультимедійний проектор/Smart Board, ноутбук/ПК, мультфільм/уривок мультфільму
4	5 хв.	Вправа «Вдих-видих»	
5	5 хв.	Перегляд мультфільму «Дівчинка та зайці»	Мультимедійний проектор/Smart Board, ноутбук/ПК, мультфільм/уривок мультфільму
6	10 хв.	Вправа «М'яч чесності»	М'яч

Детальніше плани проведення та зміст тренінгових занять описано у посібнику «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій».

Додаток М

Таблиця М.1.

Кількісні результати розвитку компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів до та після формувального експерименту

Критерії		Рівні		
		творчий	базовий	функціональний
Ціннісно-мотиваційний	до	35%	48%	17%
	після	41%	57%	2%
Організаційно-діяльнісний	до	20%	45%	35%
	після	32%	54%	14%
Оціночно-рефлексивний	до	21%	47%	32%
	після	30%	55%	15%
Середнє значення	до	25,33%	46,67%	28,00%
	після	34,33%	55,33%	10,33%

Додаток Н

Таблиця Н.1.

Кількісні результати сформованості соціальної компетентності молодших школярів у КГ та ЕГ до та після формувального експерименту

Компоненти			Рівні		
			високий	середній	низький
Когнітивний	КГ	до	22%	43%	35%
		після	24%	49%	27%
	ЕГ	до	23%	42%	35%
		після	34%	59%	7%
Мотиваційно-ціннісний	КГ	до	22%	47%	31%
		після	23%	49%	28%
	ЕГ	до	21%	48%	31%
		після	30%	59%	11%
Поведінково-діяльнісний	КГ	до	23%	45%	32%
		після	24%	50%	26%
	ЕГ	до	24%	45%	31%
		після	38%	55%	7%
Комунікативний	КГ	до	19%	42%	39%
		після	21%	44%	35%
	ЕГ	до	19%	41%	40%
		після	26%	65%	9%
Інформаційно-рефлексивний	КГ	до	16%	35%	49%
		після	18%	39%	43%
	ЕГ	до	15%	36%	49%
		після	28%	57%	15%

Таблиця Н.2.

Усереднені результати рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів у КГ та ЕГ до та після формувального експерименту

	Рівні		
	високий	середній	низький
КГ до експерименту	20,40%	42,40%	37,20%
КГ після експерименту	22,00%	46,20%	31,80%
ЕГ до експерименту	20,40%	42,40%	37,20%
ЕГ після експерименту	31,20%	59,00%	9,80%

Додаток П
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати

Посібник

1. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за ред. проф. М. П. Лещенко. Київ, 2017. 192 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Коваленко В. В. Мультиплікаційна продукція як засіб формування соціальної компетентності учнів молодших класів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 8 (51). Київ, 2016. С. 16-18.

3. Коваленко В. В. Проблема розвитку компетентності педагогічних працівників з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у педагогічній теорії і практиці. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 1 (57). Київ, 2017. С. 189-206. Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

4. Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих засобів у тренінгових заняттях для формування соціальної компетентності молодших школярів. *Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї»*. Київ, 2015. № 5 (125). С. 40-44 (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

5. Коваленко В. В. Особливості використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. Київ, 2015. № 4-5 (57). С. 16-20.

6. Коваленко В. В. Проблеми підготовки вчителя і соціального педагога до застосування мультимедійних засобів для формування основ здоров'я молодших школярів : [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2013. №6 (32). Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

7. Коваленко В. В. Психолого-педагогічні вимоги до використання мультимедійних презентацій у роботі з молодшими школярами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 7 (38). С. 22-26.

8. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37-40.

9. Коваленко В. В., Коваленко О.М. Актуальність застосування електронних соціальних мереж у роботі зі школярами, які мають функціональні обмеження. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 6 (50). Київ, 2015. С. 34-49. Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua> (вкл. до міжнар. наукометрич. баз).

10. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Використання електронних соціальних мереж для роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2015. № 8 (39). С. 22-26.

11. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Роль електронних соціальних мереж у розвитку соціальної компетентності обдарованих учнів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 9 (52). Київ, 2016. С. 33-37.

Статті в інших наукових виданнях України

12. Лещенко М. П., Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів : результати дослідження : [Електронний ресурс] зб. матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2017» ; заг ред. проф. Спіріна О. М. та Яцишин А.В. Київ, 2017. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Статті апробаційного характеру у закордонних наукових виданнях

13. Коваленко В. В. Использование учителями мультипликационной продукции для формирования социальной компетентности младших школьников : [Электронный ресурс] / сб. статей II Междунар. заочной науч.-метод. конф. «Медиафера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве». Могилев, 2015. С. 185-191. Режим доступа :

http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20160415104746_Kovalenko.pdf.

14. Коваленко В. В. Актуальность использования web-ориентированных и мультимедийных технологий для формирования социальной компетентности младших школьников : Материалы XI Междунар. конференции «Стратегия качества в промышленности и образовании» Технический университет-Варна Болгария. 2015. II том. С. 418-423.

Тези доповідей у наукових виданнях України

15. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2012. Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/839/1/tezy_2012.pdf.

16. Коваленко В. В. Соціально-профілактична робота зі школярами з використанням мультимедійних засобів : [Електронний ресурс] XI Міжнародна наукова Інтернет-конференція «Сучасна наука XXI століття». 2012. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kovalenko-v-v-cotsialno-profilaktichna-robota-zi-shkolyarami-zvikoristannyam-multimediynih-zasobiv/>.

17. Коваленко В. В. Використання мультимедійних презентацій у профілактичній роботі соціального педагога зі школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції ІТЗН НАПН України. Київ, 2013. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/872/1/tezy_2013.pdf.

18. Коваленко В. В. Актуальність використання мультимедійних засобів у навчанні учнів початкової школи основам здоров'я : [Електронний ресурс] зб. мат. I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2013» ; заг. ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2014. С. 26-27. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/5021>.

19. Коваленко В. В. Роль мультимедійних технологій в роботі вчителя початкових класів : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ,

2014. С. 35.

20. Коваленко В. В. Використання мультимедійних технологій під час проведення профілактичної роботи з молодшими школярами. Науково-практична Інтернет-конференція «Інформаційні технології в навчальному процесі 2014» – Режим доступу : http://ikt-cn.org/images/-kovalenko_2014.pdf.

21. Коваленко В. В. Про використання мультиплікаційних фільмів у роботі з молодшими школярами : зб. мат. II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2014» ; заг. ред. проф. Бикова В. Ю. та Спіріна О. М. Київ, 2014. С. 104. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/9155>.

22. Коваленко В. В. Сучасна мультиплікаційна продукція, як засіб формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку : матеріали Всеук. наук.-практ. Інтернет-конференції «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті : стан, досягнення, перспективи розвитку». Черкаси, 2015. С. 223-224. Режим доступу : <https://conference.ikto.net/public/archive/2015.html>.

23. Коваленко В. В. Використання веб-орієнтованих технологій у роботі з молодшими школярами : [Електронний ресурс] зб. мат. звітної наукової конференції ІТЗН НАПН України. Київ, 2015. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/165919/>.

24. Коваленко В. В. Про використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у роботі з молодшими школярами. II Українська конференція молодих науковців «Інформаційні технології – 2015». Київ, 2015. С. 35-37.

25. Коваленко В. В. Про критерії оцінювання компетентності педагогічних працівників щодо використання web-орієнтованих технологій у початковій школі : зб. тез доповідей Науково-практичної конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ, 2016. С. 36.

26. Коваленко В. В. (Светлорусова В.В.) Роль соціальних мереж у формуванні комунікативних здібностей дітей з функціональними обмеженнями : зб. тез XIII Міжнар. наук. конф. молодих науковців «Проблеми особистості в

сучасній науці: результати та перспективи досліджень» (13-15 квітня 2011 р.). Київ, 2011. С. 98.

27. Коваленко В. В. Щодо використання електронних соціальних мереж у навчально-виховній роботі зі школярами які мають функціональні обмеження : зб. мат. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2016» ; за заг. ред. проф. Спіріна О.М. Київ, 2016. С. 66-67. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/707095/>.

28. Коваленко В. В. Основні напрями використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності учнів початкової школи : зб. матеріалів I Всеукр. Інтернет-конф. «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (19 травня 2017 р.). Київ, 2017. С. 33-37.

29. Коваленко В. В. Напрями застосування електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі з учнями з функціональними обмеженнями : зб. тез доповідей наук.-практ. конф. «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності». НАУ. Київ, 2014. С. 40.

30. Коваленко В. В. Застосування електронних соціальних мереж для підтримки освіти дітей з функціональними обмеженнями : матеріали науково-практичної Інтернет-конференції «Інформаційні технології в освітньому процесі 2017» / упоряд. Д. А. Покришень та ін. Чернігів, 2017. С. 94-96. Режим доступу : <https://kafedraikt.blogspot.com/p/2016.html>.

31. Овчарук О. В., Коваленко В. В. Формування та оцінювання ІК-компетентності у шкільній практиці України та зарубіжжя : зб. мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Наукова молодь-2015» (10 груд. 2015 р., м. Київ) ; за заг. ред. проф. Бикова В.Ю. та Спіріна О.М. Київ, 2016. С. 44-47. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/704728/>.

Додаток Р

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

3 міжнародні конференції: XI Міжнародна наукова Інтернет-конференція «Сучасна наука XXI століття» (Київ, 2012), XI Международная конференция «Стратегия качества в промышленности и образовании» (Болгария, Варна, 2015); II Международная заочная научно-методическая конференция «Медиаасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве» (Республика Беларусь, Могилев, 2015);

21 всеукраїнська конференція: звітні наукові конференції Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (Київ, 2012-2017), науково-практичні конференції молодих учених «Наукова молодь» (Київ, 2013-2017), науково-практичні конференції «Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності» (Київ, 2014-2017), науково-практичні Інтернет-конференції «Інформаційні технології в навчальному процесі» (Чернігів, 2014, 2017), науково-практична Інтернет-конференції «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку» (Черкаси, 2014), конференція молодих науковців «Інформаційні технології» (Київ, 2015); I Всеукраїнська інтернет-конференція «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (Київ, 2017); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» виступ з доповіддю (Житомир, 2017);

6 семінарів: всеукраїнських методологічних семінарів для молодих учених «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті та наукових дослідженнях» (Київ, 2013-2017), всеукраїнський науково-методичний семінар «Системи навчання і освіти в комп'ютерно-орієнтованому середовищі» Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (Київ, 2018).

Також результати дослідження обговорювались на засіданнях відділу хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (Київ, 2013-2017).

Додаток С

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

(Скановані копії)

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПЕЧЕРСЬКОЇ РАЙОННОЇ в місті Києві ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
Спеціалізована школа № 181 ім. Івана Кудрі
01042, м. Київ, вул. Івана Кудрі, 22а Тел/факс: (044)529-14-52
E-mail: 181sch@uka.net код: ЄДРПОУ 32492571

16.04 2018р.

№ 116

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
комунікаційні технології в освіті**

Результати дисертаційного дослідження В. В. Коваленко було впроваджено в освітній процес Спеціалізованої школи ім. І. Кудрі №181, а саме розроблений авторський комплекс тренінгових занять спрямований на формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

В. В. Коваленко розробила електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>), що може бути використаний для формування соціальної компетентності молодших школярів. На сайті представлено такі розділи: «Головна» - розмішені відомості про призначення сайту та його розробників; «Мультфільми»; «Презентації» - розміщено мультимедійні презентації створені авторами сайту; «Вправи» - розміщено вправи; «Тренінгові заняття» - розміщено авторський тренінговий курс. У пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями і почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я найцінніший скарб» та ін.

Підготовлений посібник для педагогічних працівників «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій», у якому міститься детальний опис проведення комплексу тренінгових занять для молодших школярів.

Результати практичного застосування методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів у освітній процес початкової школи довели, що рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів експериментальних груп вище ніж у учнів контрольних груп.

М. О. Смирнова

Україна
 НОВОПЕТРІВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ
 ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ №1
 ВИШГОРОДСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ
 КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 Ідентифікаційний код 19404409
 07354, Київська обл., Вишгородський район
 с.Нові Петрівці, вул. Ярослава Мудрого, 34
 "26" квітня 2018 р. № 71

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
 формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
 Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
 кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
 комунікаційні технології в освіті**

Результати дисертаційного дослідження В. В. Коваленко впроваджувались в освітній процес початкової школи Новопетрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 впродовж 2013-2015 років.

Автором було розроблено і впроваджено комплекс тренінгових занять у початковій школі з метою формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій. Також В. В. Коваленко було розроблено електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>), як засіб для формування соціальної компетентності молодших школярів та підготовлено посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» для педагогічних працівників.

Доведено, що використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів у освітній процес Новопетрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 значно підвищило рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Директор

(Handwritten signature)
 (підпис)

М.П.

В. В. Шевченко

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
комунікаційні технології в освіті

Запропонована В. В. Коваленко методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів була впроваджена в Семиполківський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-дошкільний навчальний заклад», яка спрямована на підвищення рівня соціальної компетентності учнів початкових класів.

В. В. Коваленко розробила електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>), що може бути використаний для формування соціальної компетентності молодших школярів. На сайті представлено такі розділи: «Головна» - розмішені відомості про призначення сайту та його розробників; «Мультфільми»; «Презентації» - розміщено мультимедійні презентації створені авторами сайту; «Вправи» - розміщено вправи; «Тренінгові заняття» - розміщено авторський тренінговий курс. У пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями і почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я найцінніший скарб» та ін.

Результати практичного застосування методики використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів у освітній процес початкової школи довели її ефективність.

Директор

М.П.

Б. П. Григор'єв

УКРАЇНА
 ЧЕРКАСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
 СЛОВ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
 ВІДДІЛ ОСВІТИ
 ЧЕРКАСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ ст. № 1

вул. Шкільна, 1, смт. Черкаське, Слов'янський район, Донецька область, 84162,
 тел. (062) 63-72-16 E-mail: cherkaska.zosh1@gmail.com.
 Код ЄДРПОУ 30378202

Від 29.01.2018 № 02-10/07
 На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
 формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
 Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
 кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
 комунікаційні технології в освіті**

Запропонована В. В. Коваленко методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів спрямована на підвищення рівня соціальної компетентності учнів початкових класів.

Результати дисертаційного дослідження В. В. Коваленко були впроваджені в освітній процес початкової школи, а саме розроблений авторський комплекс тренінгових занять спрямований на формування соціальної компетентності молодших школярів із використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій.

В. В. Коваленко розробила електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>), який був використаний для формування соціальної компетентності молодших школярів. На сайті представлено такі розділи: «Головна» - розмішені відомості про призначення сайту та його розробників; «Мультфільми»; «Презентації» - розміщено мультимедійні презентації створені авторами сайту; «Вправи» - розміщено вправи; «Тренінгові заняття» - розміщено авторський тренінговий курс. У пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями і почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я найцінніший скарб» та ін.

Отримані результати довели, що використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів, значно підвищило рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Директор школи *О.М.Кисельова* О.М.Кисельова

Приватна школа
«Чарівний світ»

Private high school
"Charivny Sweet"

м. Полтава,
вул. Леваневського, 17
тел. (053)2 56-28-07

PP 260018593 АБ «Полтава-банк»
МФО 331489 ЗКПО 23810871
м. Полтави

№162 від «27» грудня 2017 р.

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
комунікаційні технології в освіті

У 2013-2015 роках в освітній процес приватної школи «Чарівний світ» (місто Полтава) впроваджувалася розроблена В. В. Коваленко методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формування соціальної компетентності молодших школярів.

Запропонована В. В. Коваленко методична система використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів спрямована на підвищення рівня соціальної компетентності учнів початкових класів.

Розроблений електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>) використовувався як засіб для формування соціальної компетентності молодших школярів.

Для учнів початкових класів було проведено комплекс тренінгових занять для молодших школярів з використанням web-орієнтованих і мультимедійних технологій, який складався з десяти занять, що був реалізований під час класної та позакласної роботи.

Результати практичного застосування web-орієнтованих і мультимедійних технологій для формування соціальної компетентності молодших школярів у освітній процес закладу загальної середньої освіти довели, що рівень сформованості соціальної компетентності молодших школярів експериментальних груп вище, ніж в учнів контрольних груп.

Заступник директора

підпис
М.П.

Сірий-Козак Г.О.

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

вул. В.Чорновола, 74, м. Рівне, 33028; тел.64-96-60, 64-96-61; факс 63-64-73
E-mail: roippo@ukr.net, код ЄДРПОУ 02139765

04.03.2018 № 01-16/ 397

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності**

13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті

У Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти в період 2014-2017 роках здійснювалося впровадження результатів В. В. Коваленко. Наукові та практичні результати були впроваджені на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників (вчителів початкових класів, соціальних педагогів, психологів) щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Розроблений електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>) запропоновано, як засіб для формування соціальної компетентності молодших школярів. Підготовлено посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» для педагогічних працівників, аспірантів, докторантів та тих, хто цікавиться проблемами формування соціальної компетентності молодших школярів.

Запропоновані В. В. Коваленко рекомендації були використані під час проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників та сприяли розвитку їх компетентності щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Ректор

А. Л. Черній

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

вул. Січових Стрільців, 52-а, м. Київ, 04053 ; тел. (044) 484-10-96, ф. 481-38-00
 E-mail: rector@umo.edu.ua Код ЄДРПОУ 35830447

03.04.18 № 01-02/229 На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у
 формуванні соціальної компетентності молодших школярів»
 Коваленко Валентини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
 кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-
 комунікаційні технології в освіті**

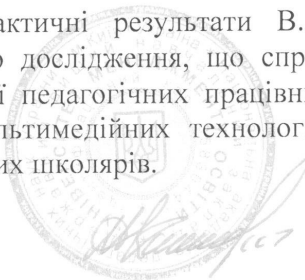
Наукові результати В. В. Коваленко можуть бути впроваджені на курсах підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, соціальних педагогів та психологів, щодо використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Розроблений електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>) пропонується, як засіб для формування соціальної компетентності молодших школярів. На сайті представлено такі розділи: «Головна» - розмішені відомості про призначення сайту та його розробників; «Мультфільми»; «Презентації» - розміщено мультимедійні презентації створені авторами сайту; «Вправи» - розміщено вправи; «Тренінгові заняття» - розміщено авторський тренінговий курс. У пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями і почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я найцінніший скарб» та ін.

Підготовлено посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» для педагогічних працівників, аспірантів, докторантів та тих, хто цікавиться проблемами формування соціальної компетентності молодших школярів.

Теоретичні і практичні результати В. В. Коваленко свідчать про значущість проведеного дослідження, що сприяє удосконаленню процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників в аспекті використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

Ректор

М. О. Кириченко

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

юридична адреса: 01032, м. Київ, бульвар Т.Шевченка, 27-А
поштова адреса: 03045, м. Київ, пров. Віто-Литовський, б. 98-А
Тел./факс: (044) 252-70-11 e-mail: UCAP@ukr.net

№ 46 від «11» квітня 2018 р.

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні
соціальної компетентності молодших школярів»**

Коваленко Валентини Володимирівни

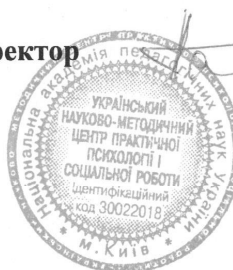
**на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті**

Розроблений електронний освітній ресурс «Сайт для педагогічних працівників і батьків молодших школярів» (режим доступу: <http://www.teach-help.com.ua>) пропонується як засіб для формування соціальної компетентності молодших школярів. На сайті представлено такі розділи: «Головна» – розміщені відомості про призначення сайту та його розробників; «Мультфільми»; «Презентації» – розміщено мультимедійні презентації, створені авторами сайту; «Вправи» – розміщено вправи; «Тренінгові заняття» – розміщено авторський тренінговий курс. У пошуку матеріалів створено такі категорії «Подолання агресивної поведінки молодших школярів», «Робота з емоціями і почуттями молодших школярів», «Захоплення молодших школярів», «Дружні стосунки в колективі молодших школярів», «Сім'я найцінніший скарб» та ін.

Підготовлено посібник «Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» для соціальних педагогів, практичних психологів, вчителів початкових класів та тих, хто цікавиться проблемами формування соціальної компетентності молодших школярів.

Результати дисертаційного дослідження В. В. Коваленко спрямовані та можуть бути застосовані в удосконаленні процесу підвищення кваліфікації соціальних педагогів, практичних психологів, вчителів початкових класів щодо розвитку компетентності з використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів. Результати було презентовано в ході роботи круглого столу «Сучасний першокласник. Хто він? (Проблеми психологічного забезпечення практичної реалізації Концепції «Нова українська школа») 15 березня 2018 р., м. Київ та запроваджено у діяльність працівників психологічної служби у системі освіти.

Директор

В. Г. Панок